

แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492

นางสาวเปรมมา สัตยาวุฒิมิพงศ์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-4227-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHINESE WAGE LABOUR IN BANGKOK, 1882-1949

Miss Prayma Sattayawuthiphong

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-4227-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492

โดย

นางสาวเปรมมา สัตยาอุตัมพิงศ์

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี เจริญพงศ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. กัลยา ติงศรัทีย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี เจริญพงศ์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. พรรณี บัวเล็ก)

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุญนาค)

เปรมมา สัตยาวุฒิพงษ์ : แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492.
(CHINESE WAGE LABOUR IN BANGKOK, 1882-1949) อ. ที่ปรึกษา ผศ. สาวิตรี
เจริญพงศ์ ; 222 หน้า. ISBN 974-17-4227-4

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2425-2492
เนื่องจากปี พ.ศ. 2425 ได้มีการเปิดเส้นทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอน
ใต้ของประเทศจีนโดยตรงเป็นครั้งแรก ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก
อย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดในเขตกรุงเทพฯ จนกระทั่งถึงปี
พ.ศ. 2492 เมื่อรัฐบาลออกกฎหมายกำหนดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศไม่เกิน 200 คนต่อปี แรงงาน
รับจ้างชาวจีนจึงลดจำนวนการอพยพเข้าอย่างเห็นได้ชัด

จากการศึกษาพบว่า เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ คนจีนเหล่านี้ต้องปรับตัวเป็นอย่างมาก
เพราะอาชีพแรงงานรับจ้าง และวิถีชีวิตในสังคมเมืองแตกต่างจากสังคมชนบทในประเทศจีนอันเป็น
ถิ่นฐานเดิม ดังนั้นเมื่อแรกเข้ามาอยู่ในสังคมใหม่ แรงงานรับจ้างชาวจีนจึงต้องพึ่งพาอาศัย “จีนเก่า”
ที่อยู่ในกรุงเทพฯ มาก่อน อาทิเช่น ความสัมพันธ์ในสมาคมลับอั้งยี่ สมาคมชาวจีน และระบบกงสี
จำนวนแรงงานจีนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้สร้างปัญหาต่างๆ ทั้งต่อชุมชนชาวจีนและต่อรัฐไทย โดย
ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนเปลี่ยนแปลงไปในเชิงผลประโยชน์มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันลัทธิ
ชาตินิยมและแนวคิดทางการเมืองต่างๆ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างรัฐบาลไทยกับแรงงาน
รับจ้างชาวจีนเช่นกัน จนกระทั่งรัฐได้มีมาตรการในการจัดการควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่าง
เข้มงวด

ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีน และความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐ
บาลไทย เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนในรูปแบบต่างๆ
ทั้งการเลื่อนสถานะของแรงงานไปสู่นายทุนน้อย การคงสถานะความเป็นแรงงานรับจ้าง และการลด
สถานะของแรงงานรับจ้างไปสู่อาชีพที่ยากลำบากกว่า ประกอบกับมาตรการจำกัดจำนวนแรงงาน
ชาวจีนเข้าประเทศของรัฐบาล และการเข้ามาของแรงงานไทย ทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคม
กรุงเทพฯ ลดบทบาทลงและถูกทดแทนด้วยแรงงานไทยในที่สุด

ภาควิชา ..... ประวัติศาสตร์ ..... ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ..... ประวัติศาสตร์ ..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....

ปีการศึกษา ..... 2546 ..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

4380150022 : MAJOR HISTORY

KEY WORD : WAGE LABOUR / CHINESE IN BANGKOK

PRAYMA SATTAYAWUTHIPHONG : CHINESE WAGE LABOUR IN BANGKOK,
1882-1949. THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF. SAWITREE CHAROENPONG,
222 pp. ISBN 974-17-4227-4

This thesis studies Chinese wage labour in Bangkok from 1882 to 1949. At that time, the formation of a new direct trade route between Bangkok and the South China ports had brought them to Bangkok to begin their new life. Hence, they soon became the biggest non-agriculture wage labour force in Bangkok. The study ends with the enforcement of the law of 1949, when the government decided that the immigration of Chinese into Thailand should be limited to 200 people per year. The number of Chinese immigrants dropped drastically after that.

From the research, it can be said that the Chinese had to adjust their life very much in settling down. This was due to their life as wage labour in Bangkok being far different from their life at home. So they had to depend very much on the 'Chinese who came before'. This situation had created many unique relationships like in the Ang-yi secret society (triads) , the Chinese associations and the kongsi. The rapid increase in Chinese wage labour had created a lot of impact on both the existing Chinese communities and the Thai Government. Relationships between the Chinese themselves developed into more profit-based relationships, which generated lots of troubles in general. At the same time, the government reacted to the nationalism and political ideology of the Chinese by taking control of Chinese wage labour.

The relationships between the Chinese themselves, including that between the Chinese and the Thai Government, had brought change to the role of Chinese wage labour in Bangkok. Some of them had become entrepreneurs. Some stayed as wage labour. Thus, many of them suffered to hardship due to the restriction of law and the emerging of Thai wage labour. In no time, the Chinese wage labour who used to be the biggest non-agriculture wage labour in Bangkok was soon be replaced by a Thai labour forced.

Department .....History..... Student's signature .....

Field of study .....History..... Advisor's signature .....

Academic year .....2003..... Co-advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือ และการให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดี จากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ ที่กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งการให้ความรู้และคำแนะนำต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี เจริญพงศ์ ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา รวมถึงการให้คำแนะนำ ความปรารถนาดี และคอยดูแลการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นอย่างดีมาตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. พรรณี บัวเล็ก ที่กรุณาใช้เวลาให้คำปรึกษา และคำแนะนำอันมีค่า เมื่อคราวเสนอความก้าวหน้าวิทยานิพนธ์ และกรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด นუნนาค ที่กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และคำแนะนำในการปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ขึ้น อาจารย์ ดร. ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร ที่กรุณาใช้เวลาในการตรวจทาน ปรับปรุง และแก้ไข บทความย่อภาษาอังกฤษของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ทุกท่าน ที่กรุณาอบรมสั่งสอน และให้ความรู้อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้เขียน รวมถึงคำแนะนำต่างๆ และการถามข่าวคราวความก้าวหน้าของงานวิจัยชิ้นนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณ พี่ๆ ปรียญาเอกทุกท่าน ที่คอยให้คำแนะนำต่างๆ และให้กำลังใจผู้เขียนอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบคุณ พี่ๆ และเพื่อนๆ ร่วมรุ่นที่น่ารักทุกคน ทั้ง พี่เล็ก พี่ดิด พี่ท็อป พี่อู๋ พี่เอ๋ เล็ก ใจ้ แก้ว และต้อม ที่ช่วยเหลืองานด้านต่างๆ ให้คำแนะนำปรึกษา ความเป็นห่วงเป็นใย และคอยเป็นกำลังใจด้วยดีมาโดยตลอด ขอขอบคุณน้องๆ ปรียญาโทที่น่ารักทุกคน ที่คอยให้กำลังใจ และความช่วยเหลือเป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความปรารถนาดี และความช่วยเหลือต่างๆ ที่ผู้เขียนได้รับจากพี่สมพร พี่ประสิทธิ์ และพี่สมถวิล พี่ๆ เจ้าหน้าที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ที่น่ารัก และให้ความเป็นกันเองมาตลอด 4 ปี ขอขอบคุณพี่ๆ เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ทุกท่าน ทั้งที่ห้องสมุดอักษรศาสตร์ หอสมุดกลาง (สถาบันวิทยบริการ) TIC ห้องหนังสือหายาก ตลอดจนเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และห้องวารสารและหนังสือพิมพ์หอสมุดแห่งชาติ ที่ให้ความสะดวก และคำแนะนำในการค้นคว้าหาข้อมูล และการใช้อุปกรณ์ต่างๆ และขอขอบคุณเพื่อนๆ ชาว GOT และกลุ่มเด็กศรีฯ ทุกคน ที่คอยเอาใจใส่เฝ้าถามทุกข์สุขของผู้เขียน และความก้าวหน้าของงานชิ้นนี้อย่างสม่ำเสมอ และเห็นใจสิ่งอื่นใด ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความรัก ความห่วงใย และความปรารถนาดี ตลอดจนความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ ในทุกๆ ด้าน ที่ผู้เขียนได้รับอย่างเสมอต้นเสมอปลายจาก ปาป้า มาม้า อาม่า เฮียเอ เฮียบี พี่อู๋ พี่นาย โกว เตี้ย แจก ชิม ก้อง ฝน และญาติๆ ทุกท่านที่มีได้เอ่ยนามไว้ ณ ที่นี้ และสุดท้ายงานวิจัยชิ้นนี้จะเกิดขึ้นมิได้ หากปราศจากเรื่องราวที่เป็นตำนานอันทรงคุณค่าของบรรดาชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบรรพบุรุษชาวจีนผู้ล่วงลับมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	2
1.4 สมมติฐานการศึกษา.....	2
1.5 วิธีการศึกษา.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
1.8 ทบทวนวรรณกรรม.....	5
2 การเข้ามาและการขยายตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ.....	9
2.1 แรงงานชาวจีนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ – ก่อน พ.ศ. 2425.....	9
2.1.1 ปัจจัยในการอพยพของกลุ่มแรงงานชาวจีน.....	9
2.1.1.1 ความต้องการทางด้านแรงงานในสังคมไทย.....	10
2.1.1.2 สถานการณ์ภายในประเทศจีน.....	13
2.1.2 บทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	16
2.1.2.1 ด้านการก่อสร้าง และงานโยธาต่างๆ.....	17
2.1.2.2 ด้านการค้ากับต่างประเทศ.....	21
2.1.2.3 ด้านการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก.....	23
2.2 แรงงานชาวจีนหลังปี พ.ศ. 2425.....	25
2.2.1 ความเปลี่ยนแปลงในกรุงเทพฯ หลังสนธิสัญญาบาวริง.....	26
2.2.1.1 การขยายตัวทางการค้า.....	26
2.2.1.2 การผลิตสินค้าอุตสาหกรรม.....	27

บทที่	หน้า
2.2.2 การอพยพของแรงงานจีนระลอกใหญ่.....	32
2.2.2.1 พัฒนาการทางด้านการคมนาคม.....	32
2.2.2.2 ลักษณะและวิธีการอพยพ.....	39
3 ชีวิตแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ.....	42
3.1 การปรับตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ.....	42
3.1.1 ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	42
3.1.2 การปรับตัวเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ.....	47
3.1.2.1 ความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ.....	47
3.1.2.2 วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง.....	49
3.1.2.3 กิจกรรมของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	53
3.2 ชุมชน และสภาพความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	68
3.2.1 ชุมชนชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ.....	68
3.2.2 สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	72
3.2.2.1 ประเภทของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	72
3.2.2.2 รายได้ของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	75
3.2.2.3 การใช้จ่ายของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	78
4 ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับสังคมชาวจีนในกรุงเทพฯ.....	84
4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนเก่ากับจีนใหม่.....	84
4.1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับ “จีนเก่า”.....	86
4.1.2 การรวมกลุ่มระหว่างจีนเก่ากับจีนใหม่.....	91
4.1.2.1 สมาคมลับอั้งยี่.....	92
4.1.2.2 สมาคมชาวจีน.....	101
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง.....	113
5 ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐ.....	120
5.1 การปกครองแรงงานจีนในกรุงเทพฯ.....	120
5.1.1 การจัดการปกครองภายใต้ภาวะคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม.....	120
5.1.2 การจัดการปกครองภายใต้ลัทธิชาตินิยม.....	134
5.1.2.1 ชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7.....	135
5.1.2.2 ชาตินิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	146

บทที่	หน้า
5.2 การออกกฎหมายควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	151
5.2.1 กฎหมายควบคุมกรรมกร.....	151
5.2.2 กฎหมายควบคุมแรงงานจีนเข้าเมือง.....	162
6 การลดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	167
6.1 การปรับตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	167
6.1.1 ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมของสังคมกรุงเทพฯ.....	167
6.1.1.1 อุตสาหกรรมในระบบทุนนิยม.....	167
6.1.1.2 รัฐวิสาหกิจ.....	170
6.1.1.3 ความเกรงภัยของลัทธิคอมมิวนิสต์.....	174
6.1.2 การเลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีน.....	177
6.2 การเข้ามาของแรงงานไทย.....	182
7 บทสรุป.....	188
รายการอ้างอิง.....	193
ภาคผนวก.....	208
ภาคผนวก ก บัญชีคนจรจัดไม่มีหลักแหล่ง แลเป็นคนกระทำความรำคาญแก่ ประชาชนพลเมือง ซึ่งกรมตำรวจ ไล่ได้ ขออนุญาตเสนาบดีเนรเทศ โดยไม่เกี่ยวแก่ศาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458-2461.....	209
ภาคผนวก ข หลักการเนรเทศ พ.ศ. 2474.....	213
ภาคผนวก ค ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าว ซึ่งจะเข้ามาในราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492.....	215
ภาคผนวก ง ตารางแสดงจำนวนผู้ประกอบอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี เท่าที่มาจดทะเบียนพาณิชย์ เพียงสิ้น พ.ศ. 2484.....	217
ประวัติผู้เขียน.....	222

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงจำนวนประชากรจีน และประชากรทั้งหมดในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2365-2398.....	15
2 แสดงอัตราค่าจ้างสำหรับงานในไร่อ้อย.....	24
3 แสดงจำนวนโรงสีในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2401-2484.....	28
4 แสดงจำนวนคนจีนที่อพยพจากชวเถาและไหโข้วมายังกรุงเทพฯ และจำนวนชาวจีนทั้งหมดที่เข้ามา ในช่วงปี พ.ศ. 2425-2482.....	34
5 แสดงจำนวนจีนกลุ่มต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตอนชั้นใน 25 ตำบล และอำเภอชั้นนอก 8 ตำบล ศก 128.....	35
6 แสดงจำนวนคนตายที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ตามยอดสำมะโนครัว ร.ศ.129...	52
7 แสดงอัตรารายได้ของแรงงานไร้ฝีมือ และแรงงานช่างฝีมือ ในช่วงปี พ.ศ. 2438-2492.....	75
8 แสดงบัญชีรายชื่ออำเภอจีนในกรมท่าซ้าย แลตำบลท้องที่ ร.ศ. 110.....	124
9 แสดงบัญชีเก็บเงินค่าแรงผูกปั้งมือจีน ซึ่งได้ในมณฑลกรุงเทพฯ จำนวนศก 122.....	126
10 แสดงบัญชีสถิติคนต่างด้าวเข้า-ออกประเทศสยาม (สำหรับกรุงเทพฯ) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2471-2480.....	163
11 แสดงตัวเลขดัชนีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481-2487.....	172
12 แสดงหลักเกณฑ์ และอัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกร ของสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม.....	173
13 แสดงอัตรารายได้ชาวนา กรรมกรไร้ฝีมือ และชาวนารับจ้าง พ.ศ. 2448-2472 (บาทต่อ 6 เดือน).....	186

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันเมื่อเรานึกถึงกลุ่มแรงงานรับจ้างในกรุงเทพฯ เรามักจะเห็นภาพของแรงงานไทยจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะแรงงานอีสาน ในขณะที่เดียวกันเมื่อเรามองภาพของคนจีนในกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่เราก็มักจะนึกถึงภาพของการเป็นนักธุรกิจ ทั้งที่ในอดีตมีหลักฐานปรากฏว่าคนจีนเป็นกลุ่มของผู้ที่มีบทบาทในตลาดแรงงานรับจ้างในกรุงเทพฯ ที่ใหญ่ที่สุด แต่เพราะเหตุใดแรงงานจีนจึงลดบทบาทนี้ลง และแรงงานไทยอีสานเข้ามาแทนที่ โดยที่ในระยะแรกแรงงานไทยอีสานไม่เข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างเช่นเดียวกับชาวจีนแต่แรก คำถามเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่ความสนใจที่จะศึกษา “แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ”

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดประสงค์ต้องการที่จะศึกษาแรงงานรับจ้างชาวจีนในฐานะคนกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ โดยมีพัฒนาการเป็นตัวของตัวเองที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2425-2492 อันเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง และถือได้ว่าเป็นช่วงที่กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนสามารถครอบครองตลาดแรงงานส่วนใหญ่ของกรุงเทพฯ ไว้ได้

แรงงานจีนส่วนใหญ่มีสถานะยากจน อพยพมาอย่างเสียสละเพื่อหนีความอดอยากมาสู่ประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ดังเช่นประเทศไทย ชาวจีนจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนจากสภาพยากจนกลายเป็นบรรพบุรุษของเจ้าสัวในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีชาวจีนอีกเป็นจำนวนมากเช่นกัน ที่ประสบความล้มเหลวไม่สามารถก้าวข้ามสถานะมาสู่การเป็นเศรษฐีในเมืองไทยได้ แต่เมื่อภาพของคนจีนในฐานะนายทุนนักธุรกิจในสังคมปัจจุบัน ปรากฏขึ้นโดดเด่นกว่าคนจีนในระดับล่าง ส่งผลให้การกล่าวถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในระดับผู้ใช้แรงงาน ก่อนที่จะก้าวขึ้นมาเป็นชาวจีนในระดับนายทุนนักธุรกิจไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนักในการมีส่วนร่วมสร้างประวัติศาสตร์สังคมไทย แม้ว่าพัฒนาการของคนจีนอพยพเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ และผูกพันร้อยรัดเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับพัฒนาการของสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ ที่แวดล้อมไปด้วยชาวจีน ตลอดจนลูกหลานชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน รวมถึงประเพณีและวัฒนธรรมจีนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันก็ตาม

จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า ชาวจีนในระดับแรงงานรับจ้างมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ แล้ว โดยชาวจีนจำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคมกรุงเทพฯ ในช่วงเวลานั้นๆ หรือไม่ อย่างไร อะไรเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้แรงงานจีนที่เมื่อแรกเข้ามา มีสถานะที่ไม่ต่างกันเท่าใดนัก แต่เมื่อเวลาผ่านไป

สถานะของแรงงานจีน ตลอดจนลูกหลานที่สืบเชื้อสายมาจากชาวจีนเหล่านั้น ที่อาจกล่าวได้ว่ามีบรรพบุรุษที่ลงเรือลำเดียวกันมา แต่กลับมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และเพราะเหตุใดแรงงานรับจ้างในสังคมกรุงเทพฯ ที่แต่เดิมอาศัยแรงงานจีนเป็นหลัก กลับกลายเป็นแรงงานไทยดังเช่นในปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นเหตุการณ์ส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์สังคมกรุงเทพฯ

1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาเรื่องการอพยพและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในระดับผู้ใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2425-2492
2. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการอพยพ และสภาพชีวิตของชาวจีนในระดับผู้ใช้แรงงานในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนด้วยกัน และความสัมพันธ์ของแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐไทยในการควบคุมแรงงานจีน ทั้งทางด้านนโยบาย มาตรการ และปฏิบัติการต่างๆ ที่เกิดขึ้น

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษากลุ่มชาวจีนในระดับผู้ใช้แรงงานในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425-2492
2. กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนที่ทำการศึกษานี้ มีบทบาทเป็นกลุ่มแรงงานหลักที่อยู่ในสังคมกรุงเทพฯ
3. ระยะเวลาที่ทำการศึกษา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 เนื่องจากได้มีการเดินเรือกลไฟเป็นประจำในเส้นทางระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอนใต้ของประเทศจีน โดยเฉพาะเมืองท่าซัวเถา เป็นเหตุให้แรงงานชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการใช้แรงงานอยู่ในกรุงเทพฯ กันเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2492 อันเป็นที่ประเทศจีนได้กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ ประกอบกับประเทศไทยมีนโยบายในการควบคุมจำนวนคนเข้าเมืองที่เข้มงวด ส่งผลให้จำนวนแรงงานชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยลดลง รวมทั้งการเข้ามาของแรงงานไทย ทำให้แรงงานชาวจีนถูกลดบทบาทในการเป็นกลุ่มแรงงานหลัก ที่มีบทบาทอยู่ในกรุงเทพฯ ลงในที่สุด

1.4 สมมติฐานการศึกษา

1. จำนวนการอพยพที่เพิ่มขึ้นของแรงงานจีนมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ แรงผลักดันจากในประเทศจีน และนโยบายของรัฐไทย

2. ปัจจัยที่มีผลต่อสภาพชีวิตของแรงงานอพยพชาวจีน คือ ความสัมพันธ์กับชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน และนโยบายของรัฐไทย และนโยบายควบคุมแรงงานจีนอย่างเข้มงวดของรัฐ มีผลต่อการลดบทบาท และจำนวนของแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ

1.5 วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ และมีการนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการใช้ข้อมูลจากทั้งเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นต้นที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว และเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้อง ในการวิเคราะห์ตีความ ประกอบกับหลักฐานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น สถิติทางตัวเลขทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนจีนในไทย หรือจากคำสัมภาษณ์ของชาวจีนในประเทศไทย ทั้งจากที่อยู่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว และหลังจากนั้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังอาศัยบทความทางวิชาการ บทความทางวารสารต่างๆ และวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องมาเป็นส่วนประกอบ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาจากแง่มุมสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนอพยพในระดับผู้ใช้แรงงาน จะช่วยให้เกิดความเข้าใจพัฒนาการของสถานะแรงงานรับจ้างชาวจีน ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ และเป็นการช่วยทำให้ภาพของสังคมกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาที่แรงงานจีนเข้ามา มีบทบาทอย่างเด่นชัดนั้น มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

“แรงงานรับจ้าง” ในงานวิจัยชิ้นนี้ หมายถึง แรงงานที่ถูกแปลกแยกออกจากที่ดิน และดำรงชีพอยู่ได้โดยการขายพลังแรงงาน เพื่อแลกกับค่าจ้าง ซึ่งอาจจะใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า “กรรมกร” ก็ได้ โดยพิชิต จงสถิตยวัฒนา ได้ให้ความหมายของคำว่า “กรรมกร” ในหนังสือขบวนการกรรมกรในประเทศไทยไว้ว่า หมายถึง ผู้ทำงานในระบบการผลิตแบบทุนนิยม หรือกรรมกรตามโรงงาน ไม่ว่าจะ เป็นในภาคการผลิตแบบอุตสาหกรรม หัตถอุตสาหกรรม หรือเกษตรอุตสาหกรรม ลักษณะเด่นของกรรมกรประเภทดังกล่าวคือ เป็นผู้ไร้ปัจจัยในการผลิต ต้องทำงานขายแรงงานของตนเพื่อยังชีพไปวันๆ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้ความหมายของกรรมกรว่า คือ “คนงาน, ลูกจ้าง, เป็นจำพวกไม่ใช่ทาส จึงพูดเป็นคู่กันว่า ทาสกรรมกร”

สมเกียรติ วันทะนะได้ประมวลคำนิยามทั้งสองเข้าด้วยกัน เพื่อกำหนดความหมายของคำว่า “กรรมกร” หรือ “แรงงาน” ให้รัดกุมยิ่งขึ้นในหนังสือวิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทยว่า “เป็นแรงงานรับ

จ้างที่เป็นอิสระ” ซึ่งได้ขยายความเพิ่มเติมว่า อิสระเพียงแต่ในระดับของการซื้อขายแลกเปลี่ยน และ
 เร่ขายพลังแรงงานของเขาได้อย่างอิสระเท่านั้น แต่มิใช่แรงงานอิสระหรือเสรีที่แท้จริง เพราะจะถูก
 การบังคับทางเศรษฐกิจ แรงจูงใจให้ต้องขายพลังแรงงานเพื่อแลกเอาค่าจ้างมาเป็นเครื่องยังชีพ ด้วย
 เหตุนี้การบังคับทางเศรษฐกิจจึงเป็นลักษณะเด่นโดยเฉพาะของระบบทุนนิยม ที่ทำให้แรงงานใน
 ระบบนี้มีความแตกต่างจากแรงงานเกณฑ์ หรือแรงงานทาส

“ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์” ในงานวิจัยชิ้นนี้หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคน
 หรือกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อช่วยให้แต่ละฝ่าย
 สามารถได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ตามที่แต่ละฝ่ายต้องการได้มากขึ้น

“ระบบกงสี” เป็นระบบที่มีความหมายและพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงและคลี่คลายไปตาม
 สภาพสังคม และช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาระบบกงสีในแง่ของการมีรูปแบบ
 คล้ายบริษัท ที่ไม่ใช่บริษัทแบบตะวันตก แต่เป็นบริษัทที่ผูกพันกับวัฒนธรรมชาวจีน โดยเฉพาะเรื่อง
 ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว และประเพณีการนับถือกันฉันท์พี่น้องตามความสัมพันธ์ทางเครือ
 ญาติเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็เน้นจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจด้วย

คำย่อสำหรับการอ้างอิงเอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้คำย่อสำหรับการอ้างอิงเอกสารชั้นต้น ที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์จากแหล่งเดียว
 กัน คือ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็น 2 คำ คือ หจช. และ กจช. โดยมีเหตุผลของการใช้คำที่แตก
 ต่างกันดังนี้

“หจช.” ใช้ในการอ้างอิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนชื่อเป็นหอจด
 หมายเหตุแห่งชาติถึงปัจจุบัน ทั้งในกรณีการอ้างอิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และการอ้าง
 อิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติผ่านเอกสารชั้นรอง

“กจช.” ใช้ในการอ้างอิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เมื่อครั้งยังมีฐานะเป็นกองจด
 หมายเหตุแห่งชาติ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า กจช. ในกรณีของการอ้างอิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
 ผ่านเอกสารชั้นรองที่ผลิตในช่วงเวลาที่ยังเป็นกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งในขณะนั้นใช้คำย่อว่า กจช.

คำย่อสำหรับการอ้างอิงเอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์จากกองหอสมุดแห่งชาติ

ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้คำย่อสำหรับการอ้างอิงเอกสารชั้นต้น ที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์จากแผนกตัว
 เขียน และจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ เป็น 2 คำ คือ หช. และ กหช. โดยมีเหตุผลของการใช้คำที่แตก
 ต่างกันดังนี้

“หช.” ใช้ในการอ้างอิงเอกสารจากกองหอสมุดแห่งชาติ เมื่อครั้งยังมีฐานะเป็น หอสมุดแห่ง
 ชาติ

“กหช.” ใช้ในการอ้างอิงเอกสารจากกองหอสมุดแห่งชาติ เมื่อมีฐานะเป็น กองหอสมุดแห่ง
 ชาติ

ผู้วิจัยอ้างอิงเอกสารจากแหล่งเดียวกันนี้เป็น 2 คำ ในกรณีของการอ้างอิงผ่านทางเอกสาร
ชั้นรอง ซึ่งใช้คำที่แตกต่างกันตามฐานะของกองหอสมุดแห่งชาติที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาของ
การผลิตเอกสารชั้นรองนั้นๆ

1.8 ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งของนักวิชาการไทยและ
นักวิชาการต่างประเทศ ซึ่งสามารถจัดแบ่งได้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของชาวจีน
และงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะด้าน ในส่วนของงานวิจัยที่ศึกษาภาพรวมของชาวจีนนั้น งานวิจัยของนัก
วิชาการต่างประเทศที่มีชื่อเสียง คือ งานวิจัยของ William George Skinner ศาสตราจารย์ด้าน
มานุษยวิทยาของมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์แห่งสหรัฐอเมริกา เรื่อง *Chinese Society in Thailand:
An Analytical History* (1957) ซึ่งได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2529¹ งานชิ้นนี้ได้รับการ
ยกย่องและถูกกล่าวอ้างถึงกันเป็นอย่างมาก เพราะได้รับการยอมรับว่าเป็นงานที่ศึกษาสังคมจีนใน
ประเทศไทยที่ละเอียดและครอบคลุมที่สุด สกินเนอร์ได้มุ่งเน้นประเด็นการศึกษาไปสู่เรื่องการผสม
กลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างคนจีนและคนไทย โดยอาศัยแนวคิดชาตินิยมและแนวคิดเรื่องชาติ
พันธุ์มาใช้เป็นประเด็นในการอธิบาย แนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องคนจีนในประเทศ
ไทยในระยะต่อมา เช่น งานของ Richard J. Coughlin เรื่อง *Double Identity: The Chinese in
Modern Thailand* (1960) เป็นต้น

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาวจีนของนักวิชาการไทยนั้น ในระยะแรกก็เป็นการศึกษาใน
เชิงภาพรวมเช่นกัน เช่น งานของยุพเรศ มิลลิแกน เรื่อง *บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย*
(2510), งานของ Boonsanong Punyodyana เรื่อง *Chinese-Thai Differential Assimilation in
Bangkok: An Exploration Study* (1971), งานวิจัยเรื่อง *ชาวจีนในประเทศไทย* (2517) โดยขจิต
ภัย บุรุษพัฒน์ (บรรณารักษกร), งานของพลกูด อังกินันท์ เรื่อง *บทบาทชาวจีนในประเทศไทยใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (2513) และงานของมัลลิกา เรื่องระพี เรื่อง
*บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่
4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์* (2518) เป็นต้น

นอกจากงานวิจัยที่ศึกษาชาวจีนในภาพรวมแล้ว ต่อมาก็ได้มีการศึกษาบทบาทเฉพาะด้าน
ของชาวจีนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีทั้งงานวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศ
และนักวิชาการไทยเช่นเดียวกัน เช่น งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของสกินเนอร์ เรื่อง *Leadership and Power
in the Chinese Community of Thailand* (1958), ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล เรื่อง *สมาคมลับอันขี้*

¹วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, แปลโดย พรรณี
ฉัตรพลรักษ์และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529).

ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453 (2524), เจนนิเฟอร์ เวย์น คุชแมน เรื่อง การค้าทางเรือสำเภา จีน-สยามยุคต้น รัตนโกสินทร์ (2528), ปราวรณา โกเมน เรื่อง สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488 (2532), มนทิรา เตชะมโนดม เรื่อง เชียงหวาย: การก่อตัวขององค์กรนำชาวจีน ในสังคมไทย (2539) และวีรวัดย์ งามสันติกุล เรื่อง ชาวจีนกับกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย พ.ศ. 2420-2513 (2543) ฯลฯ

การศึกษาคนจีนในมุมมองของรัฐไทย ก็ได้รับความสนใจและถูกนำมาใช้ในการอธิบาย ปัญหาด้วยเช่นกัน ประเด็นที่ได้รับความสนใจและนำมาศึกษากันเป็นจำนวนมาก ก็คือ การจัด ประเภทของความเป็นจีนของรัฐไทย โดยการใช้นโยบายชาตินิยมผสมผสานกับแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ ที่ออกมาในรูปของนโยบายต่างๆ ที่ส่งผลต่อชาวจีนในประเทศไทยมาเป็นตัวอธิบายที่สำคัญ ตัวอย่าง งานวิจัยประเภทนี้ เช่น ณรงค์ พ่วงพิศ เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (2514), ทวี ธีระวงศ์เสวี เรื่อง สถานภาพ ทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย (2515), ภูวดล ทรงประเสริฐ เรื่อง นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500) (2519) และ ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์ เรื่อง ผูกปี่: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (2523) เป็นต้น

การจัดประเภทของความเป็นจีนเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่สู่การศึกษาคนจีนในประเทศไทยในเชิง วัฒนธรรม ที่เน้นความสำคัญสู่บทบาทของความเป็น “จีนสยาม” ในฐานะลูกครึ่งจีนไทย (Sino-Siamese หรือ Sino-Thai) เช่น งานวิจัยเรื่อง Pigtail: A Pre-history of Chineseness in Siam โดย เกษียร เตชะพีระ (1992), งานวิจัยของ เอลิจี มูราชิมา เรื่อง การเมืองจีนสยาม: การเคลื่อนไหว ทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย (2539), และงานวิจัยเรื่อง From Siamese-Chinese to Chinese-Thai: Political Conditions and Identity Shifts among the Chinese in Thailand โดย สุภางค์ จันทวนิช (1997) เป็นต้น

นอกจากการศึกษาเรื่องคนจีนในประเทศไทยในเชิงภาพรวม และบทบาทต่างๆ ของชาวจีน ที่สัมพันธ์กับสังคมไทยแล้ว ยังมีงานวิจัยส่วนหนึ่งที่ศึกษาถึงบทบาทของคนจีนในฐานะการนายทุน และนายหน้าผูกขาดของสังคมไทย ที่อิงอยู่กับอำนาจของรัฐอีกด้วย งานวิจัยกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จึงเป็น การอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับรัฐ, นายทุนกับกลุ่มการเมือง และความสัมพันธ์ ระหว่างทุนท้องถิ่นกับทุนต่างประเทศ เช่น ญาดา ประภาพันธ์ เรื่อง ระบบเจ้าภีณายากรรมัย กรุงเทพฯ ยุคต้น (2514), สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร เรื่อง ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453) (2522), สังคีต พิริยะรังสรรค์ เรื่อง ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503) (2526) และ พรรณี บัวเล็ก เรื่อง วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2475-2516 (2529) ฯลฯ ต่อมาแนวคิดดังกล่าว ได้มีการขยายการศึกษาไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุน

เมืองหลวงกับนายทุนชนบท และกลุ่มนายทุนจีนชายขอบ เช่น Suehiro Akira เรื่อง *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985* (1996) และ พรรณี บัวเล็ก เรื่อง **ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482** (2543) เป็นต้น

นอกจากนี้ เรื่องราวและประวัติความเป็นมาของคนจีนในฐานะนายทุนนักธุรกิจเป็นประเด็นที่ได้รับการศึกษาและให้ความสำคัญค่อนข้างมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนจากเมืองหลวงจึงมีการศึกษาคนจีนในเชิงอัตชีวประวัติ โดยเฉพาะผู้นำคนสำคัญของชาวจีนในประเทศไทย ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทย เพื่อบันทึกเป็นประวัติศาสตร์สังคม และสวดีบุคคลเหล่านั้น เช่น ประวัติชีวิตของเหี้ยกงเอี่ยม ผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งของชาวจีนในประเทศไทย โดย อัมพร เอี่ยมสุรีย์ เรื่อง **รักชาติยิ่งชีพ: ชิวประวัติเหี้ยกงเอี่ยม** (2537), ประวัติของตระกูลหวังหลี โดยคุณหญิงจำนงศรี รัตนิน เรื่อง **ดูจนาวกกลางมหาสมุทร**, ประวัติของเทียม โชควัฒนา เจ้าของกลุ่มบริษัทสหพัฒน์ปิบูลย์ และประวัติของชิน โสภณพนิช นายธนาคารคนสำคัญของประเทศไทย โดยเสถียร จันทิมาธร เรื่อง **เฮง “เทียม” ผู้เยี่ยมวายุทธ์** (2537) และ จาก “กุลี” ถึง “บัลลังก์แบงก์”: ธนราชนันท์ ชินโสภณพนิช (2542), ประวัติของตระกูลลำซำ โดยธนวัฒน์ ทรัพย์ไพบูลย์ เรื่อง **เรือชีวิตเจ้าสัวเลือดมังกรตระกูลลำซำ** (2543) และประวัติของตระกูลงานทวี กลุ่มนายทุนจีนผู้มีบทบาทบนเกาะภูเก็ต โดย ศุภิมา นฤมล วงศ์สุภาพ เรื่อง **สาวใยตระกูล “งานทวี” แลวิถี และพลังมังกรใต้** (2544) เป็นต้น

ในส่วนของการวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับชนชั้นแรงงาน หรือชนชั้นกรรมกรของไทยนั้น การศึกษาที่ผ่านมามักจะใช้ทฤษฎีความขัดแย้งเป็นแนวทางในการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงแรงงานรับจ้างชาวจีนอยู่บ้างก็ตาม แต่จะไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าไรนัก เพราะส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวเพื่อการต่อสู้ของชนชั้นแรงงานในลักษณะของการรวมกลุ่ม และเมืองคักรในรูปสหภาพแรงงานรอรับอยู่ โดยมองสมาคมอั้งยี่ของจีนเป็นเพียงจุดเริ่มต้นไปสู่รูปแบบการจัดตั้งสหพันธ์แรงงานไทยที่อ่อนแอ เช่น พิชิต จงสถิตยวัฒนา (บรรณานุกรม) เรื่อง **ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย** (2518), Bevars D. Mabry เรื่อง *The Development of Labor Institution in Thailand* (1979), ดำริห์ เรื่อง **สุธรรมและจรรยา ละสา เรื่อง ขบวนการกรรมกรในประเทศไทยกับการต่อสู้เคลื่อนไหวและการพัฒนาการของแรงงาน** (2529) และ สังคีต พิริยะรังสรรค์ เรื่อง **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย** (2529) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมองแรงงานจีนว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดชนชั้นกรรมกร และเป็นการเริ่มต้นของการรวมพลังกันต่อสู้กับชนชั้นนายทุนของขบวนการกรรมกรไทย มากกว่าที่จะต้องการศึกษาถึงลักษณะความเป็นมาและบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนที่สัมพันธ์กับสังคมไทยโดยตรง งานวิจัยที่มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในระดับแรงงานจึงยังมีอยู่เป็นจำนวนน้อย เช่น วิยะดา ทองมิตร

เรื่อง การใช้แรงงานของชาวจีนในสยามไทย พ.ศ. 2325-2453 (2527) และ พรรณี บัวเล็ก เรื่อง
กุลีลากรรกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย (2542) เป็นต้น

ดังนั้นงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชาวจีนและชนชั้นแรงงานในประเทศไทยที่ผ่านมาส่วน
ใหญ่จะมีการกล่าวอ้างถึงแรงงานรับจ้างชาวจีนในฐานะเป็นเพียงบทบาทเล็กๆ บทบาทหนึ่งของชาว
จีนโพ้นทะเลเท่านั้น ในขณะที่งานวิจัยเกี่ยวกับนายทุนในประเทศไทย ก็จะทำให้ความสำคัญกับคนจีน
กลุ่มนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นจุดหนึ่งของการก้าวไปสู่การเป็นชนชั้นนายทุน โดยมักจะไม่ได้เน้นศึกษาถึง
ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในระดับแรงงานรับจ้างเป็นหลักเท่าใดนัก ภาพส่วนหนึ่งของสังคม
กรุงเทพฯ รวมถึงภาพส่วนหนึ่งของชุมชนชาวจีนในสยามไทยจึงอาจจะยังไม่สมบูรณ์ ดังนั้นงานวิจัย
ชิ้นนี้มีความคาดหวังที่จะช่วยเติมเต็มให้ภาพรวมของชุมชนชาวจีนในสยามกรุงเทพฯ ชัดเจนยิ่งขึ้น
โดยการศึกษาพัฒนาการชีวิตของชาวจีนระดับล่าง โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างชาวจีน ซึ่งเป็นกลุ่มชาว
จีนที่มีบทบาทสัมพันธ์กับการพัฒนาสยามไทย แต่กลับปรากฏอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์ของงานวิจัย
เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยที่ค่อนข้างจำกัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การเข้ามาและการขยายตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ

การเข้ามาอย่างต่อเนื่องของแรงงานชาวจีนตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นทั้งเมืองหลวง เมืองท่า และศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นกรุงเทพฯ จึงกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งที่มีแรงงานจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

การอพยพของแรงงานชาวจีนเข้ามาในกรุงเทพฯ แบ่งได้เป็น 2 ระยะ กล่าวคือ ระยะแรก ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ – พ.ศ. 2425 ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของการเข้ามาของแรงงานชาวจีนอย่างต่อเนื่องเสมอ เพราะมีปัจจัยสนับสนุนทั้งความต้องการแรงงานของสังคมไทยเอง และปัจจัยทางด้านเมืองจีน ที่ผลักดันให้ชาวจีนมีการอพยพออกไปแสวงหาโอกาสในดินแดนอื่นๆ เป็นระยะๆ โดยบทบาทของชาวจีนก็ได้สอดคล้องกับความต้องการในสังคมไทยอย่างพอเหมาะกัน ส่วนระยะที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2425 เป็นต้นมานั้น ได้มีพัฒนาการทางการคมนาคมระหว่างประเทศ โดยการนำเรือกลไฟเข้ามาเป็นพาหนะในการเดินทางระหว่างดินแดนทางตอนใต้ของประเทศจีนกับกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการเปิดเส้นทางเดินเรือระหว่างชัวเถา-กรุงเทพฯ โดยตรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา สภาพการณ์เช่นนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ที่ส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของแรงงานชาวจีนเข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว สังคมไทยก็มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีกขั้นหนึ่ง คือ เป็นช่วงของการพัฒนาบ้านเมืองครั้งใหญ่ตามแบบตะวันตก โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเริ่มเห็นได้ชัดตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ดังนั้นจึงนับเป็นความสอดคล้องต้องกันอีกเช่นกัน สำหรับความต้องการแรงงานในสังคมไทยที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ และจำนวนแรงงานชาวจีนที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ด้วยความสะดวกในการเดินทาง และโอกาสในการทำงานที่เพิ่มขึ้น

2.1 แรงงานชาวจีนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ – ก่อน พ.ศ. 2425

2.1.1 ปัจจัยในการอพยพของกลุ่มแรงงานชาวจีน

การย้ายพระราชวังจากฝั่งธนบุรีมาทางฝั่งตะวันออก และการก่อสร้างพระนครใหม่ เป็นสัญญาณที่แสดงถึงการขยายตัวของเมืองกรุงเทพฯ และความต้องการทางด้านแรงงานในเขตพระนครเพิ่มขึ้น เพราะสภาพภูมิศาสตร์ทางฝั่งตะวันออกนั้น ยังสามารถขยายตัวเมืองออกไปได้อีก ประกอบกับในระยะเวลาดังกล่าว การเริ่มขยายตัวทางการค้าทั้งภายในประเทศ กับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับสินค้าประเภทที่มีกระบวนการผลิตที่จำเป็นต้องอาศัยแรงงาน เช่น น้ำตาล ข้าว น้ำมัน

มะพร้าว พริกไทย ไม้สัก เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ล้วนก่อให้เกิดความต้องการแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานที่มีความรู้ความชำนาญมากขึ้นในสังคมไทย ในขณะเดียวกัน นอกจากความต้องการทางด้านแรงงานของทางฝ่ายไทยแล้ว การที่แรงงานชาวจีนพากันอพยพเข้ามาในสังคมไทยกันเป็นจำนวนมากนั้น ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากสถานการณ์ภายในจากทางประเทศจีนเองด้วย

2.1.1.1 ความต้องการทางด้านแรงงานในสังคมไทย

ด้วยลักษณะทางโครงสร้างสังคมเกษตรกรรมในระบบศักดินาของไทย ไพร่ในฐานะแรงงานเกณฑ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ เป็นแรงงานหลักของสังคมในการเพาะปลูก เพื่อทำการผลิตอาหาร และผลผลิตส่วนเกินเพื่อกิจกรรมทางการค้าและการส่งออกของมูลนาย เป็นแรงงานในการป้องกันและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในบ้านเมืองในยามปกติ เช่น ตั้งกองรักษาพระนคร คอยปราบปรามโจรผู้ร้าย และเป็นทหารในยามสงคราม¹ ด้วยความหลากหลายในหน้าที่ ส่งผลให้สังคมไทยอยู่ในสภาพที่ขาดแคลนแรงงานอยู่มาก

ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ผู้คนได้อพยพหนีภัยสงครามกระจัดกระจายไปตามหัวเมืองต่างๆ ที่ห่างไกล การทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อครอบงำบ้านเมือง และเพื่อการรวมประเทศให้เป็นหนึ่ง ส่งผลให้แรงงานไทยที่กระจัดกระจายอยู่แล้วมีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านก่อให้เกิดการสูญเสียไพร่พลเป็นจำนวนมากนั้นยังคงมีอยู่มาก² รัฐไทยแต่เดิมจึงพยายามแก้ปัญหาโดยวิธีการอพยพกวาดต้อนผู้คน และเชลยศึกเข้ามา เพราะสมัยนั้นกำลังไพร่พลถือว่าเป็นรากฐานทางอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ แต่ต่อมาเมื่อการทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านเริ่มลดลง ประกอบกับเมื่อสังคมไทยเกิดกิจกรรมใหม่ๆ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นอย่างมาก

¹ นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 16-17.

² ตัวอย่างสงครามไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 ได้แก่ สมัยรัชกาลที่ 1 เช่น สงครามเก้าทัพ (พ.ศ. 2328) รบพม่าที่ท่าดินแดง (2329) รบพม่าทางด้านนา (2330) ตีเมืองทวาย (2330) ปราบกบฏเมืองตานี (2334) รบล้านช้างหลวงพระบาง (2334) ไทยตีพม่า (2336) พม่าตีเมืองเชียงใหม่ (2340) สงครามขับพม่าจากเขตล้านนาไทย (2345)

สมัยรัชกาลที่ 2 เช่น ตีพม่าตีเมืองถลาง (2352) ตีกเขมร (2355) ปราบกบฏล้านช้างจัมปาศักดิ์ (2362) ปราบกบฏไทรบุรี (2364)

สมัยรัชกาลที่ 3 เช่น ไทยช่วยอังกฤษรบพม่า (2367) ตีเจ้าอนุวงศ์ (2369) ปราบกบฏไทรบุรี (2374) รบญวนในเขมร (2376) ปราบกบฏไทรบุรี (2381) สงครามญวน (2383-2387) ตีเชียงตุง (2392)

สมัยรัชกาลที่ 4 ตีเชียงตุงครั้งที่ 1 (2395) และตีเชียงตุงครั้งที่ 2 (2396) เป็นต้น

ท่ามกลางสถานการณ์การขาดแคลนแรงงานนั้น ความต้องการแรงงานกลับยิ่งทวีเพิ่มมากขึ้น ปรากฏการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ การก่อสร้างกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และการขยายตัวเพิ่มขึ้นของเมืองกรุงเทพฯ ในระยะต่อมา สถานการณ์ดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดการก่อสร้างซ่อมแซมพระนคร วัดวาอาราม บ่อน้ำประปา และสิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมถึงการขุดลอกคูคลอง และการสร้างถนนหนทางต่างๆ เพื่อเป็นเส้นทางการค้า และการคมนาคมภายในตัวเมืองกรุงเทพฯ และเชื่อมการติดต่อกับหัวเมืองต่างๆ ประกอบกับในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ศิลปวัฒนธรรมแบบจีนเป็นที่ต้องการในหมู่ชนชั้นสูงของไทย³ โดยเฉพาะทางด้านสถาปัตยกรรมการก่อสร้างแบบจีน ในขณะเดียวกันการสูญเสียช่างฝีมือไทยจากการสูญเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ส่งผลให้เกิดความขาดแคลนแรงงานช่างฝีมือทางด้านต่างๆ ไปเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ การก่อรูปของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งเปิดเสรีทางการค้าภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้สังคมไทยเกิดอาชีพและกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น การขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะการค้าสำเภากับประเทศจีน ดังนั้นกรุงเทพฯ จึงเติบโตขึ้นในฐานะของการเป็นเมืองท่า ทั้งในรูปแบบของสินค้าประเภทส่งผ่านในระยะแรก สินค้าส่งออกประเภทของป่าต่างๆ ที่ได้จากการส่งส่วย และสินค้าประเภทที่ต้องผ่านกระบวนการผลิต โดยอาศัยแรงงานและกรรมวิธีในการผลิตในระยะต่อมาด้วย ด้วยลักษณะของการเป็นเมืองท่าเพื่อการค้า และการผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการค้า จึงเป็นบ่อเกิดสำคัญของความต้องการแรงงานที่มีทักษะมากขึ้น ทั้งแรงงานในอุตสาหกรรมต่อเรือ และการค้าทางทะเล รวมถึงแรงงานในกระบวนการผลิตสินค้า

การเกิดขึ้นของอาชีพที่หลากหลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ จากเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพมาสู่เศรษฐกิจเพื่อการค้าขาย ประกอบกับการขาดแคลนแรงงานเกณฑ์ที่มีความชำนาญในกิจกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น จึงสอดคล้องกับการเข้ามาของแรงงานอพยพชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ในรูปแบบของแรงงานรับจ้างเข้ามาทดแทน ในแง่หนึ่งแม้ว่าการประกอบอาชีพแรงงานรับจ้าง จะไม่ได้ถูกจำกัดให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่คนที่เข้ามาประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่คือแรงงานจีน เหตุผลหนึ่งเนื่องมาจากการที่อาชีพเหล่านี้ไม่ใช่อาชีพที่ถาวร จึงเหมาะสมกับกลุ่มคนจีนที่นิยมไปๆ มาๆ มากกว่า แม้ว่าแรงงานไทยเริ่มมีความอิสระมากขึ้นในระดับหนึ่ง โดยสามารถเสียเงินค่าราชการ หรือสิ่งของในรูปของส่วยแทนการเกณฑ์แรงงานได้แล้วก็ตาม ซึ่งก็หมายความว่าความถึงการว่างงานจนสามารถมีเวลาไปรับจ้างได้ แต่ในความเป็นจริงด้วยข้อจำกัดทาง

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์,” ใน **ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เพชรสำนักพิมพ์, 2538), หน้า 146.

พันธะสัญญาในระบบศักดินา ที่ต้องสังกัดมูลนายยังคงมีอยู่ เพื่อผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ ขุนนาง และพระราชวงศ์ชั้นสูง ทำให้แรงงานไทยมีอิสระอย่างมีขอบเขตจำกัด ทั้งในแง่ของการเดินทาง และการพัฒนาฝีมือแรงงาน⁴

แม้ว่าสังคมไทยจะยังคงอยู่ภายใต้ระบบแรงงานเกณฑ์ แต่ก็ได้มีแรงงานรับจ้างอยู่บ้างแล้ว ในสังคมไทยตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา⁵ แต่การที่มูลนายมีสิทธิในแรงงานมากกว่านายจ้างในทางกฎหมาย ดังจะเห็นได้จาก กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จมาตรา 103,106 ระบุว่า มิให้ผู้ใดจ้างหรือใช้งานไพร่โดยมิได้รับการอนุมัติจากนายของไพร่นั้น ถ้าหากผู้ที่ยังคงละเมิด และมีสิ่งใดเกิดขึ้นกับไพร่ เช่น ถ้าไพร่ตายหรือหนีไป ผู้จ้างไพร่จำต้องใช้ไพร่คืนนายเดิม ดังที่จอห์น คอรว์ฟอร์ด ได้กล่าวไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2364 ที่เมืองหลวงไม่ปรากฏว่ามีแรงงานที่จะจ้างได้เลย เพราะแรงงานของทุกคนนั้น หัวหน้าหรือผู้อื่นได้ครอบครองไว้แล้ว ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากหัวหน้าผู้นั้นก็จะรับจ้างทำงานไม่ได้⁶

ส่วนคนจีนนั้นมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยหลายประการ เช่น ความเชี่ยวชาญทางการค้า และทางด้านงานก่อสร้างโยธาต่างๆแบบจีน เช่น จีนช่างปูน จีนช่างหล่อ จีนช่างตีบุก⁷ เป็นต้น ดังนั้นรัฐไทยจึงเลือกที่จะอาศัยความชำนาญทางเทคนิควิทยาของชาวจีนแขนงต่างๆ เพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตในระบบไพร่ของตน ดังเช่น มีหลักฐานใน พ.ศ. 2379 ว่าเลิกที่ผูกเกณฑ์ไปร่อนทองที่แขวงเมืองสวรรคโลก สุโขทัย พิษณุ และปากเหืองนั้นไม่ถนัดในการร่อนทอง จึงให้หาจีนใส่หู “ซึ่งมีความชำนาญในการทำมาบเหมืองร่อนทอง” ขึ้นไปดูที่ว่าจะทำมาบเหมืองร่อนทองได้หรือไม่⁸ หรือการที่ชาวจีนนำเทคนิคและวิธีการผลิตสินค้าแบบใหม่ๆ เข้ามา เช่น การทำน้ำตาล การทำหม้อดินเผา โรงสีด้วยมือ โรงเลื่อยด้วยมือ เป็นต้น แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้แรงงาน

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

⁵สายชล วรรณรัตน์, “เศรษฐกิจและสังคมในสมัยปลายอยุธยา,” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2525): 20.

⁶มรว. อคิน รพีพัฒน์, *สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2416*, แปลโดย มรว.ประกายทอง สิริสุข และพรวิณี ฉัตรพลรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 114-115.

⁷เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2* (พระนคร: องค์การคำคุณฐกา, 2504), หน้า 163, 165 และ 166.

⁸จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 10 จ.ศ. 1198 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกรรมพิถีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์,” ใน *ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*, หน้า 148.

รับจ้างส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ก็คือการอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องของแรงงานจีน เนื่องจากสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศจีนเองด้วย

2.1.1.2 สถานการณ์ภายในประเทศจีน

ชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามกันเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา สมัยธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา หลังจากนั้นก็มีกรอพยพกันเป็นระลอกๆ อย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่ จะเป็นพวกที่มาจากบริเวณฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน คือบริเวณมณฑลกวางตุ้ง ผู้เจี้ยน (ฮกเกี้ยน) และเกาะไหหลำ เนื่องจากสภาพสังคมในประเทศจีนภายในบริเวณดังกล่าวปรากฏแรงผลักดันสำคัญๆ ที่ทำให้ชาวจีนต้องอพยพออกนอกประเทศ อันได้แก่ ความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวจีนทางตอนใต้, ภาวะสงครามและความยุ่งยากทางการเมือง และการคมนาคมที่สะดวกลดลง

ความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวจีนทางตอนใต้ : จากลักษณะภูมิประเทศ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่ง ในการบีบบังคับให้ชาวจีนต้องอพยพไปยังต่างประเทศ เนื่องจากบริเวณทางตอนใต้ของประเทศจีนมีผู้อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ในขณะที่มีที่ราบเป็นพื้นที่เพาะปลูกได้เพียงเล็กน้อย คือประมาณร้อยละ 7 ของพื้นที่ทั้งหมด เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา อย่างเช่นอำเภอเฉิงไห่ จังหวัดเฉาโจว ในมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นปีที่เก็บเกี่ยวได้ดี แต่ก็ไม่พอกิน เพราะมีผลผลิตพอกินเพียง 3 เดือนเท่านั้น ส่วนอำเภออื่นก็มีสภาพที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ในบริเวณแถบนี้ยังเกิดภัยธรรมชาติติดต่อกันแทบทุกปี ดังที่พบใน “บันทึกจังหวัดเฉาโจว” ซึ่งกล่าวว่า ในสมัยของคังซี หย่งเจิ้ง และเจี้ยนหลงแห่งราชวงศ์ชิง เขตอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเฉาโจวต้องประสบภัยธรรมชาติมากมายหลายครั้ง คือ อุทกภัย 102 ครั้ง วัตภัย 96 ครั้ง ภัยตึกถล่ม 10 ครั้ง โรคระบาด 7 ครั้ง แผ่นดินไหว 33 ครั้ง⁹ เป็นต้น

จากการที่ทางตอนใต้ชาวจีนอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น ประกอบกับการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง ทำให้การทำมาหากินไม่สะดวก เกิดใจผู้ร้ายชุกชุม จึงเป็นเหตุผลักดันให้ชาวจีนที่ต้องเผชิญกับสภาวะความอดอยากยากแค้นพากันอพยพโยกย้ายไปทำมาหากินยังต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยอันเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง ซึ่งสามารถดึงดูดชาวจีนให้เข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินกันมากขึ้น

ภาวะสงครามและความยุ่งยากทางการเมืองในประเทศจีน : นอกจากภัยธรรมชาติ และความอดอยากแล้ว ชาวจีนยังต้องทนทุกข์กับความเดือดร้อนจากภาวะสงคราม และความยุ่งยากทางการ

⁹ ด่วน ลีเซิง, “การค้นคว้าขั้นต้นเกี่ยวกับเรื่องเมืองท่าจางหลินของอำเภอเฉิงไห่ ฝูเจี้ยน และการอพยพไปอยู่สยามของคนจีนแต่จิว,” ใน **ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นๆ** ที่เฉาซัน สมัยที่หนึ่ง **ทำเรือจางหลิน** (2310-2393), แปลโดย สันติ ตั้งรพีพากร (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า, 20.

เมืองบ่อยครั้ง ทั้งจากสงครามกลางเมืองและสงครามกับต่างชาติ เช่น เมื่อมีการเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่จากราชวงศ์หมิงเป็นราชวงศ์ชิง พวกที่นิยมกษัตริย์ราชวงศ์หมิงที่ไม่สามารถอยู่ในอำนาจราชวงศ์ชิงได้ ก็พากันอพยพลี้ภัยออกนอกประเทศ หรือพวกกบฏไต้เผง (พ.ศ. 2393-2403) ที่ต้องเผชิญกับการลงโทษหนัก ก็ต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างประเทศเช่นกัน หรือจากสภาวะสงครามจากภายนอกกับประเทศตะวันตก เช่น ในสงครามฝิ่น (พ.ศ. 2383-2385) ระหว่างจีนกับอังกฤษ ลอร์ดฮาร์ดีง ผู้สำเร็จราชการอินเดียได้ส่งทัพเรือเข้าตีกวางตุ้ง เอมอย หนิงปอ เซียงไฮ้ และเข้ายึดนานกิงได้สำเร็จ หรือในสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษและฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2410 ได้ก่อให้เกิดการรบในหลายเมือง เช่น กวางตุ้ง เทียนสิน และปักกิ่ง ซึ่งจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จนต้องทำสนธิสัญญาปักกิ่ง เป็นต้น

เมื่อประชาชนชาวจีนต้องเผชิญกับสภาวะสงคราม และปัญหาการเมืองภายใน ทำให้แรงงานจีนก็ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้ในการสงคราม จนบาดเจ็บ ล้มตาย และทุพพลภาพกันเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังทำให้ไม่มีเวลาที่จะทำการเพาะปลูกพืชผล ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหาร ใจร้ายชุกชุม นอกจากนี้การที่จีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จนต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเรียกเก็บภาษีนานาชนิดให้สูงขึ้น ทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นด้วย จึงนับว่าเป็นการเพิ่มภาระด้านภาษีอากร และปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นให้กับประชาชนชาวจีนเป็นอย่างมากอีกด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้ชาวจีนอพยพไปทำมาหากินยังต่างประเทศ รวมทั้งประเทศไทย

การคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้น : การที่บริเวณจีนตอนใต้ที่อยู่ใกล้กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับการมีท่าเรือที่สามารถเดินทางไปยังต่างประเทศได้โดยตรง เช่น ท่าเรือเซี่ยเหมิน (เอมอย) ท่าเรือเจียนโจว มณฑลฝูเจี้ยน ดังนั้นจึงทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลในระยะแรกเป็น จีนฮกเกี้ยน และกวางตุ้งเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาสมัยคังซีแห่งราชวงศ์ชิง ท่าเรือจางหลินที่เมืองเฉิงไห่ (แตงไห่) ได้กลายเป็นท่าเรือที่สำคัญเป็นแหล่งรวมและกระจายถ่ายเทสินค้าต่างๆ ในสมัยของคังซีปีที่ 61 (พ.ศ. 2265) ได้เกิดการขาดแคลนอาหารที่มณฑลกวางตุ้ง ฝูเจี้ยน และเจ้อเจียง รัฐบาลจีนได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยอนุญาตให้ทั้งสามมณฑลดำเนินการค้าขายกับประเทศแถบทะเลจีนใต้ได้ ส่งเสริมให้เรือสินค้าขนส่งข้าวสารจากไทยไปช่วยแก้ปัญหาขาดแคลนของสามมณฑลอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุนี้พ่อค้าจีนจึงสามารถใช้เรือหัวแดง¹⁰ ในการเดินทางจากท่าเรือจางหลินไปซื้อข้าวสารจากประเทศไทยได้อย่างเสรี ขณะเดียวกันก็ได้มีชาวจีนบางส่วนถือโอกาสอพยพมาอยู่เมืองไทยเลย ดังในบันทึก “เจียซิงอี่ถ่งจื่อ” เล่ม 552 หัวข้อเรื่องสยามได้กล่าวไว้ว่า “พ่อค้าประชาชนอำเภอเมืองเฉิง

¹⁰ทางการจีนกำหนดให้เรือสำเภาทุกลำทาสีที่หัวเรือ และครึ่งบนของเสากระโดง เพื่อที่จะสังเกตได้ง่ายว่าเป็นเรือที่มาจากแหล่งใด เรือสำเภาฮกเกี้ยนจะทาสีเขียว เรียก แซ่ท้าวจิ่ง (สำเนียงแต้จิ๋ว) เรือสำเภาเจ้อเจียงทาสีขาว เรือสำเภาแต้จิ๋วทาสีแดง เรียก อั้งท้าวจิ่ง เรือสำเภาเหล่านี้มักวาดภาพลูกตาไว้ทั้ง 2 ด้านของหัวเรือ ตาดำเหลือบมองจ้องไปข้างหน้า สื่อความหมายให้เรือแล่นได้ถูกทิศทางในทะเลกว้าง

ให้ขอใบอนุญาตไปซื้อข้าวที่สยาม เพื่อนำกลับมาผ่อนคลายความขาดแคลนของผู้คนในประเทศเป็นเวลานานกว่าสี่สิบปีแล้ว แต่ปรากฏว่าตลอดเวลานี้ มีเรือที่แล่นกลับมาจริงๆ เพียงแค่ร้อยละ 50-60¹¹ เท่านั้น

นอกจากนี้ เส้นทางการเดินเรือยังเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อเส้นทางการอพยพของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ด้วย กล่าวคือ การพ่ายแพ้ในสงครามของประเทศจีนต่อประเทศตะวันตก ทำให้จีนต้องเปิดเมืองท่าต่าง ๆ ตามข้อบังคับในสนธิสัญญาที่ทำกับนานาประเทศ เช่น ตามสนธิสัญญานานกิงในปี พ.ศ. 2386 (ค.ศ. 1843) จีนต้องเปิดเมืองท่า 5 แห่งคือ กวางโจว ฟูโจว เอ๋อเหม็ง(อามอย) หนิงโป และเซี่ยงไฮ้ ต่อมาในสนธิสัญญาเทียนสิน จีนต้องเปิดเมืองท่าอีกหลายแห่งเพิ่มขึ้น เช่น หนิวจวง เต็งโจว ชัวเถา เจ็งโจว ไทโซ่ว จิวเจียง จิ้นเจียง ไต้หวัน ตันสุ่ย (ในเกาะไต้หวัน) และนานกิง เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขในสนธิสัญญานานกิง ส่องกงได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2385 เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนกวางตุ้งเดินทางไปยังฮ่องกงกันมากขึ้น และยังเป็นช่องทางให้ชาวกวางตุ้งได้พากันอพยพไปยังโลกตะวันตก ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์¹² ต่อไปด้วย เป็นเหตุให้จำนวนผู้อพยพชาวจีนกวางตุ้งเข้ามาในสยามลดน้อยลง จนกระทั่งมีการเปิดเมืองท่าชัวเถาหรือชัวเถาอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2404 ได้ส่งผลให้ชาวจีนแต่จิวได้อพยพไปประกอบอาชีพยังประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงในประเทศสยามเพิ่มขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

ด้วยปัจจัยต่างๆ จากทางด้านฝ่ายจีนเอง ประกอบกับความต้องการแรงงานรับจ้างทั้งแรงงานช่างฝีมือและแรงงานไร้ฝีมือเพิ่มขึ้นเพื่อกิจกรรมต่างๆ จากทางด้านฝ่ายไทย ได้ส่งผลต่อการเข้ามาเมืองไทยกันเป็นจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องของชาวจีน ดังที่ชาวต่างประเทศที่ได้เข้ามาในสยามในช่วงเวลาต่างๆ กันได้ประมาณจำนวนประชากรในกรุงเทพฯ ไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรจีน และประชากรทั้งหมดในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2365-2398

ปี พ.ศ.	ประชากรจีน	ประชากรทั้งหมด	ที่มา
2365	31,000	50,000	ครอเฟิร์ต
2369	60,700	134,090	มัลลอค
2381	36,000	77,300	ทอมลิน
2382	60,000	100,000	มัลคัม
2386	70,000	350,000	นีล

¹¹ตัวน ลีเซิง, “การค้นคว้าขั้นต้นเกี่ยวกับเรื่องเมืองท่าจางหลินของอำเภอเจียงหย่าย เรือหัวแดง และการอพยพไปอยู่สยามของคนจีนแต่จิว,” ใน *ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นที่เฉาซัน สมัยที่หนึ่ง ทำเรือจางหลิน (2310-2393)*, หน้า 22.

¹²วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 47.

ปี พ.ศ.	ประชากรจีน	ประชากรทั้งหมด	ที่มา
2392	81,000	160,154	มัลลอค
2397	200,000	404,000	ปาเลกัวซ์
2398	200,000	300,000	บาวริง

ที่มา: วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 80.

จากตารางจะเห็นได้ว่า แม้ตัวเลขจำนวนประชากรจีน และประชากรทั้งหมดในกรุงเทพฯ อาจมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปบ้าง แต่สิ่งที่สอดคล้องต้องกันประการหนึ่ง คือ ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ได้ประมาณชาวจีนว่ามีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตกรุงเทพฯ เท่ากับการแสดงให้เห็นว่าคงมีจำนวนชาวจีนไม่น้อยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา ซึ่งชาวจีนกลุ่มนี้เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ก็จะมีอคติคุ้นเคยกันสังคมไทย และน่าจะมีบทบาทและมีความสัมพันธ์ต่อกลุ่มแรงงานชาวจีนที่เข้ามาในระยะต่อมาด้วยเช่นกัน

2.1.2 บทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน

แรงงานจีนที่เข้ามาในสังคมไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้น มีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองกรุงเทพฯ ในรูปแบบของการก่อสร้าง และงานโยธาต่างๆ อีกทั้งการขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศจีน ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนสมัยนี้ได้รับการยอมรับจากรัฐ และไม่ใช่ว่าเป็นการแย่งงานของไพร่และทาสในระบบศักดินาของไทย แต่เข้ามาคอยช่วยเหลือคอยแบ่งเบาภาระให้กับแรงงานไทย และเข้ามาช่วยเติมเต็มในส่วนของกิจกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมากกว่า ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงเจ้าเมืองต่างๆ ดังนี้

“...จีนที่เป็นไพร่พลคนนอกประเทศซึ่งเข้ามาพึ่งอาศัยแผ่นดินอยู่ ณ กรุงเทพฯ ถ้าคิด
ประมารดูจีนใหม่เข้ามาปีหนึ่งประมาณถึงหมื่นหนึ่ง } จีนบางพวกก็มีพรญาตั้งบ้าน
เสต }

โรงร้านทำสวร } คำขายหากินเกิดบุตลานลงมาเปนอันมาก เมื่อสมักเข้ารับราช
นา }
การอยู่กรมไคหมุ่ใดก็ให้คักท้อมมือไว้ในกรมหมุ่ นั้นใช้ราชการอยู่บาง แต่จีนที่ไม่ได้เข้า
พึ่งภักหาญนายยอมให้คักนั้นมีมากนักไว้ตัวเมื่อรแขกเมืองแต่เที่ยวทำมาหากินอยู่
นารๆ ครั้นจะบังคับให้คักก็ไม่ได้ด้วยเปนคนนอกประเทศไปๆ มาๆ ไม่ยั้งยืนอยู่เปน
นิจ ถึงกระนั้นก็เป็นคนพึ่งแผ่นดินอยู่ จะปล่อยเสียทีเดียวไม่ใช้ราชการบ้างการซึ่งพระ
ราชประสงค์ก็จะต้องทำให้ได้โดยเร็ว ก็แลจะต้องกะเกณฑ์เจ้าพวกที่ต้องคักแลให้
หนักบ่าจำพวกนั้นมากไป เปนการไม่เสมอในไพร่บ้านพลเมืองทั้งปวง...เพื่อจะเฉลี่ย

ผ่อนแรงให้เบาบำไพร่บ้านพลเมืองซึ่งศึกแล้วนั้นลงบ้าง ด้วยการขอแรงเงินที่ไม่ได้ศึก
บ้านมาใช้ชอยราชการโดยสมควรในกำหนดเวณ 2 ปี ในปีที่ 3 เกณเดือนหนึ่ง...”¹³

เนื่องจากการเข้ามาของชาวจีนจำนวนมาก ทำให้โครงสร้างระบบไพร่ในสังคมไทย ไม่สามารถรองรับชาวจีนได้ทั้งหมด ประกอบกับแรงงานจีนส่วนใหญ่มีการไปกลับระหว่างประเทศจีนกับประเทศสยาม ไม่ได้อยู่ในประเทศสยามตลอด จึงเป็นการยากต่อการจัดเข้าระบบในการเรียกเกณฑ์แรงงานรับราชการ ดังนั้นจึงมีเพียงแรงงานจีนส่วนหนึ่งที่สามารถเข้ามาอยู่ในระบบได้ ในขณะที่ชาวจีนส่วนใหญ่ยังคงอยู่นอกระบบไพร่ของไทย โดย “จีนนอกระบบไพร่” หมายถึง คนจีนในบังคับไทยอีกประเภทหนึ่ง เป็นพวกที่ไม่ถูกสักข้อมือ และไม่มีมูลนาย คนพวกนี้เป็นกลุ่มชนจำนวนมากที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป¹⁴ จีนนอกระบบไพร่ซึ่งไม่มีมูลนาย จะถูกเกณฑ์ 3 ปีต่อ 1 เดือน และส่วนใหญ่มักเสียเงินผูกปีแล้ว นี่เองคือผู้ที่อยู่ในรูปแบบของ “แรงงานรับจ้าง” ที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการก่อสร้างงานโยธาต่างๆ กิจกรรมทางการค้ากับต่างประเทศ และกิจกรรมการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกที่สัมพันธ์กับรูปแบบความเป็นไปของสังคมเมืองกรุงเทพฯ ที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจระดับโลก โดยมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมแต่ละด้าน ดังนี้

2.1.2.1 ด้านการก่อสร้าง และงานโยธาต่างๆ

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา เริ่มมีการใช้แรงงานรับจ้างชาวจีนในการขุดคลอง สร้างถนน สร้างสะพาน และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมสาธารณูปโภคที่สำคัญต่อเส้นทางการคมนาคมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศประการหนึ่ง ที่แรงงานจีนได้รับจ้างทำให้กับทางรัฐไทย รวมถึงข้าราชการทั้งชาวไทยและชาวจีน โดยเริ่มปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการจ้างกรรมกรจีนในการขุดคลองลัดหลังเมืองจากนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) ทะลุออกคลองตาวาว¹⁵มาถึงกรุงเทพฯ

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้มีการจ้างชาวจีนให้ขุดคลองเพิ่มขึ้น 4 สายด้วยกันคือ คลองบางขุนเทียน (คลองบางบอน) ในเขตธนบุรี ตั้งแต่วัดปากน้ำถึงบางขุนเทียนตอนหนึ่ง และตั้งแต่บางขุน

¹³ กษ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 103 จ.ศ. 1217 เรื่องผูกปีข้อมือจีนทุกหัวเมือง (สมุดไทดำ เขียนดินสอขาว) อ้างถึงใน มัลลิกา เรื่องระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 57-58.

¹⁴ กษ., ร.4 กน.9 สารตราว่าด้วยให้ ข้าหลวง
เจ้าเมืองกรมการ } ผูกปีข้อมือจีน จ.ศ. 1217 อ้างถึงใน

ศรีศักร ชูสวัสดิ์, “ผูกปี: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 158.

¹⁵ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (พระนคร: องค์การค้ำคูณสภา, 2504), หน้า 153.

เทียนไปถึงวัดกก วัดเลาอีกตอนหนึ่ง คลองสุนัขหอน ในเขตจังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรสงคราม คลองหัวหมากถึงบางขุนาก ออกแม่น้ำจะเข็งเทรา (คลองแสนแสบ)¹⁶ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็มีการโปรดฯให้จ้างจีนขุดคลองมหาสวัสดิ์ ตั้งแต่วัดไชยพฤกษ์มาลาไปจนถึงเมืองนครไชยศรี (นครปฐม) ขุดคลองถนนตรง คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองบางลี่ แก่คลองลัดยี่สาน คลองที่ลัดขุน เมืองสมุทรสาคร¹⁷ เป็นต้น

สำหรับค่าจ้างในการขุดคลองนั้น ไม่ปรากฏอัตราค่าแรงที่แรงงานจีนได้รับ เพราะในการขุดคลองใช้วิธีการให้เ้าแก่รับเหมางานไปเลย โดยคิดราคาขุดจากอัตราความยาวเป็นเส้น ประมาณเส้นละ 2 ซั่ง 10 ตำลึง¹⁸ หรือประมาณ 200 บาท แล้วตัวนายงานจะเป็นผู้จัดแบ่งเงินค่าจ้างให้กับบรรดาแรงงานจีนเอง

นอกจากการขุดคลองแล้ว การสร้างถนน และสะพานต่างๆ ทั้งเอกชน และรัฐบาลก็ใช้วิธีการจ้างแรงงานชาวจีนในการสร้างทั้งสิ้น ดังเช่นถนนซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่น ถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง เพ็ญนคร และถนนสีลม¹⁹ เมื่อสร้างถนนแล้ว ส่วนใดที่ยังไม่มีสะพานข้ามคลอง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงบอกบุญแก่เจ้านาย ขุนนาง และเจ้สัวตามแต่ผู้ใดจะศรัทธา จึงเกิดมีสะพานขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น สะพานเหล็ก (สะพานดำรงสถิตย์) สะพานข้ามคลองวัดจักรวรรดิลงไปถนนลำเพ็ง สะพานข้ามศาลเจ้าใหม่ สะพานข้ามคลองวัดสามจีน สะพานข้ามคลองผดุงริมป้อมปิดปัจฉิม (สะพานพิทยเสถียร) สะพานข้ามคลองหลังบ้านกงสุลอังกฤษ สะพานข้ามคลองบางรัก สะพานข้ามคลองเหนือวัดยานนาวาข้างเหนือ²⁰ เป็นต้น

การก่อสร้างเป็นงานอีกประเภทหนึ่ง ที่ทำกันมากในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และแรงงานจีนได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงสนพระทัยในงานด้านศิลปะ และใฝ่ใจในศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก การก่อสร้างและซ่อมแซมภายในพระบรมมหาราชวัง

¹⁶เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 (พระนคร: องค์การคำคุณุสภา, 2504), หน้า 95-114.

¹⁷เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 6-7, 103 และ 126-128.

¹⁸เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1 (พระนคร: องค์การคำคุณุสภา, 2504), หน้า 76.

¹⁹วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 92.

²⁰เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 7-9.

และวังหน้า การสร้างวังภายนอกอีก 17 แห่ง สร้างวัดขึ้นใหม่ 9 วัด และทรงปฏิสังขรณ์วัดที่ชำรุดทรุดโทรมอีกถึง 60 วัด²¹

แรงงานที่ใช้ในการก่อสร้างเหล่านี้ ส่วนใหญ่นิยมแรงงานจีนเพราะราคาถูก ฝีมือการทำงานประณีต และชำนาญงานมากกว่า เพราะรูปทรง และการตกแต่งของอาคารที่สร้างในสมัยนี้เป็นแบบจีนทั้งสิ้น ดังปรากฏหลักฐานใน “โคลงฉันท์กาพย์กลอนเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน” โดยพระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ดังนี้

“...วางทะเลเจ็ดชั้นขนาด	ในลาน แลฤา
คือพระเจดีย์กลาย	กลั่นนแกล้ง
อย่างจีนต่างประเทศสถาน	ถือฝ้าย เขานา
ลีลาชาติขยวแสร้งสร้าง	เสร็จผจง
“บ้านานท่านจ่ายจ้าง	เจ๊กกระทำ จีนแฮ
แปรเปลี่ยนมารแบกทรง	ทรวดเยื้อง
หินเขาชื่อสำเภา	พื้นฉลัก รูปฤา
ทะเลแปดรูปพยับเบื่อง	แบบบรรพ์...” ²²

หรือดังที่พระยาไชยวิชิต (เผือก)²³ ได้ประพันธ์บทกลอนชมวัดราชโอรสไว้ในคำกลอนเฉลิมพระเกียรติไว้ว่า

“อันวัดวาอาวาสประหลาดสร้าง	ยักย้ายหลายอย่างโบสถวิหาร
ข้อฟ้าทางหงส์ทรงบูรณ	ไม่ทนทานว่ามักจะหักพัง
พระอารามนามราชโอรส	หน้าบันชั้นลดคอย่างฝรั่ง
กระเบื้องเคลือบสอดสีมีผนัง	เป็นอย่างนอกออกปลั่งปลาบปลิว
ลางหลังตั้งวงเป็นทรงเก้ง	จีนสำเพ็งพวกแซ่แต่จิว
วิชาช่างจ้างทำเป็นแถวทิว	แจกแต่จิวให้ตัวตั้งคร้วเลียง” ²⁴

²¹วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453,” หน้า 96.

²²พระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, “โคลงฉันท์กาพย์กลอนเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน,” **ยกพระเกียรติกับลิลิตรวบรวมจากหนังสืออิริยาฎน** (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 25--), หน้า 35.

²³พระยาไชยวิชิต (เผือก) เป็นกวีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 ดำรงตำแหน่งเป็นจมื่นไวยวรรณท ห้วหมื่นมหาดเล็ก ในรัชกาลที่ 3 ได้เลื่อนเป็นพระยาธิเบศร์บดี จางวางมหาดเล็ก แล้วเป็นพระยาไชยวิชิต สิทธิสาตรา มหาประเทศราช ชาติเสนาบดี ผู้รักษากรุงเก่า อยู่ในตำแหน่งนี้จนถึงอนิจกรรมในรัชกาลที่ 3

²⁴วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453,” หน้า 97.

การก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 แม้ไม่ได้เน้นการก่อสร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา แต่เป็นการก่อสร้างเพื่อการขยายตัวของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการตัดถนนหนทางขึ้นใน กรุงเทพฯ ทำเลที่ตั้งอยู่และอาคารร้านค้า ซึ่งแต่เดิมอยู่เรือนแพริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ก็ได้เปลี่ยนมา เป็นการสร้างตึกแถวขึ้นสองข้างถนนที่ตัดขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นที่อยู่และอาคารร้านค้า ดังปรากฏมีการ สร้างตึกแถวขึ้นตามริมถนนสายสำคัญๆ เช่น ถนนสนามไชย ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร และ ถนนเจริญกรุงตอนใน เป็นต้น โดยผู้รับเหมาก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นฝรั่ง หรือไม่กี่จีนกวางตุ้ง ซึ่งมีความชำนาญในการก่อสร้าง แต่ลูกมือในการก่อสร้างส่วนใหญ่ก็คือชาวจีน²⁵ ดังนั้นแรงงานชาวจีน ส่วนหนึ่งจึงยึดการก่อสร้างเป็นอาชีพหลัก

จากบันทึกของครอว์ฟอร์ด ซึ่งเดินทางเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีการกล่าวถึงอัตราค่าจ้างแรงงานในสังคมไทยไว้โดยคร่าว ดังนี้

“...ในเมืองหลวงค่าจ้างแรงงานรายวันโดยปกติ จะสูงถึงหนึ่งสลึงครึ่งหรือเท่ากับ $7\frac{1}{2}$ ไพ ค่าจ้างช่างไม้จะตกวันละ 2 สลึงหรือ 10 ไพ ซึ่งนับเป็นอัตราค่าจ้างที่สูงกว่าที่กัลกัตตาถึงสองเท่า อัตราค่าจ้างแรงงานทั่วไปโดยปกติในระหว่างที่ข้าวขึ้นราคาสูงสุด ถ้าหากคนงานจะทำงานให้ได้ 28 วันในหนึ่งเดือน เขาก็จะสามารถซื้อข้าวได้พอสำหรับบริโภคได้ 18 คน โดยที่มีการเกณฑ์แรงงานชนิดบังคับ คนงานจึงทำงานชนิดรับค่าจ้างได้เพียงไม่เกินสองในสามของระยะเวลาทั้งหมด และค่าจ้างแรงงานที่เขาได้รับก็จะสามารถเลี้ยงดูผู้คนได้ไม่เกิน 12 คน แทนที่จะเป็น 18 คน...”²⁶

ในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2637-2394) อัตราค่าจ้างของกรรมกรธรรมดาอยุ่ในอัตราที่สูง และต่อเนื่อง กล่าวคือ ตกประมาณวันละ 4 เฟื้อง²⁷ จะเห็นได้ว่า อัตราค่าจ้างแรงงานในเมืองไทยค่อนข้างราคาสูง เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น แรงงานไร้ฝีมือในกรุงกัลกัตตา ประเทศอินเดีย ทั้งนี้อาจเป็นเครื่องชี้วัดถึงความต้องการแรงงานในสังคมไทยว่า การหาคนมาทำงานในเมืองไทย อาจเป็นไปได้ยากในขณะนั้น จึงต้องมีการตั้งอัตราค่าจ้างไว้สูงๆ เพื่อให้คนอยากจะมารับจ้างทำงานในสังคมไทยก็เป็นได้

ในประเด็นเรื่องแรงงานรับจ้างนี้มีจุดที่น่าสนใจคือ เรื่องการมองแรงงานในสายตาของรัฐไทย ซึ่งแต่เดิมรัฐใช้วิธีการเกณฑ์แรงงานในรูปของการได้เปล่ามาตลอด แต่เมื่อเกิดระบบการจ้าง

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

²⁶ กรมศิลปากร, เอกสารของครอว์ฟอร์ด, แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2515), หน้า 127-128.

²⁷ พงษ์พันธ์ อูยานนท์, “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย” ใน ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับกู้ศักดิ์ศรีกรรมกร (กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2541), หน้า 65.

งานขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เท่ากับรัฐไทยมีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของแรงงานต่างไปจากเดิมนั้นคือการที่รัฐมองแรงงานไทยในรูปของตัวเงินมากกว่าที่จะมีการนำมาใช้เป็นแรงงานจริง ซึ่งสิ่งนี้อาจสอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่าการที่ชนชั้นนำมีประสบการณ์ใหม่จากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้ากับต่างประเทศที่มีลักษณะเป็นธุรกิจมากขึ้น ความสนใจในด้านการค้า การลงทุน และการเก็งกำไร จึงส่งผลให้ชนชั้นนำจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงแนวคิด และค่านิยมไปจากระบบศักดินาโบราณ²⁸ เนื่องจากการใช้แรงงานเกณฑ์ในการขุดคลองแบบเดิมนั้น แม้ว่ารรัฐจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย แต่ก็เสียเวลาในการขุดนานมากและขุดไม่ดีเท่าที่ควร เพราะแรงงานเกณฑ์ขาดประสบการณ์ ขาดเครื่องมือ และขาดความกระตือรือร้นที่จะขุดคลอง ในขณะที่กุลีจีนทำงานได้เข้มแข็ง มีความอดทนต่อความยากลำบาก และทำงานได้มีประสิทธิภาพมากกว่าแรงงานเกณฑ์ และแม้ว่ารรัฐจะต้องจ่ายเงินเป็นค่าแรงให้กับแรงงานจีน แต่ก็เป็นการจ่ายในอัตราที่น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับกรเรียกเก็บเงินจากชายฉกรรจ์แทนการเกณฑ์แรงงานเพื่อใช้ขุดคลองในขนาด และความยาวเท่ากัน²⁹ เพราะค่าจ้างในการขุดคลองคิดเป็นความยาวราคาเส้นละ 2 ชั่ง 10 ตำลึง เท่ากับประมาณเส้นละ 200 บาท (25 เส้น=1 กิโลเมตร) ดังนั้นการที่รัฐเริ่มมีการจ้างแรงงานจีนราคาถูกแทนการเกณฑ์แรงงานไพร่ในงานหลวงเช่นนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเริ่มสลายตัวของระบบโครงสร้างศักดินาด้วยเช่นกัน

2.1.2.2 ด้านการค้ากับต่างประเทศ

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ประเทศสยามเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบป้อนให้กับการขยายตัวทางการค้าของจีน และต่างประเทศ โดยมีแหล่งรวบรวมสินค้าที่มาจากสยามอยู่ที่สิงคโปร์ ฮ่อกง และเมืองท่าทางตอนใต้ของประเทศจีน ส่งผลให้การค้าและสังคมในช่วงเวลานั้นของสยามต้องผูกพันกับประเทศจีนเป็นหลัก จึงก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ที่ไม่สัมพันธ์กับโครงสร้างระบบไพร่ในรูปของแรงงานเกณฑ์แบบเดิมขึ้นในสังคมไทย นั่นคือ การเกิดขึ้นของกลุ่มอิสระชน ซึ่งประกอบด้วยคนสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มพ่อค้า และกลุ่มแรงงานรับจ้าง โดยการค้ากับต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้ใช้เรือสำเภาแบบจีนเป็นหลัก เพื่อผลประโยชน์ทางการค้ากับจีน ภายใต้กฎข้อบังคับต่างๆ เกี่ยวกับการค้าโดยเรือสำเภาที่ไปยังท่าเรือ และจากท่าเรือต่างๆ ตามชายฝั่งทะเลทางภาคใต้ของจีน นั่นคือ การขนส่งสินค้าจะต้องกระทำโดยเรือที่ต่อตามแบบจีน มีนายเรือและลูกเรือเป็นคนจีน เพราะ

²⁸นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกรรมพีก็บวรกรรมต้นรัตนโกสินทร์,” ใน ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์, หน้า 297-298.

²⁹กิตติ ตันไทย, “คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367-2453),” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 232.

ถ้าหากเจ้าหน้าที่ท่าเรือจีนถือว่าทั้งเรือและลูกเรือเป็นจีนแล้ว ก็จะทำเอาระเบียบข้อบังคับทางการค้าสำหรับการค้าของคนที่พื้นเมืองมาใช้³⁰

การต่อเรือสินค้าในสยามระยะแรกนั้น ชาวจีนเป็นผู้ออกแบบ และเป็นช่างควบคุม แต่ใช้แรงงานไทยในการสร้าง³¹ ต่อมาเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามามากขึ้น ทางกรมไทยจึงได้จ้างแรงงานชาวจีนในการต่อเรือแทนไพร่ไทย เนื่องจากชาวจีนมีความชำนาญในการต่อเรือมากกว่า โดยเฉพาะชาวจีนไหหลำ ประกอบกับอัตราค่าแรงกรรมกรจีนต่ำมาก ดังนั้นเรือสำเภาที่ต่อที่สยามจึงถือกันว่าเป็นเรือที่มีราคาถูกลงและคงทนที่สุด ด้วยอัตราค่าแรงที่ค่อนข้างต่ำ อีกทั้งวัตถุดิบในการต่อเรือโดยเฉพาะไม้สักหาได้ง่ายและมีราคาถูกลง กรุงเทพฯ จึงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งศูนย์กลางการต่อเรือสำเภาแบบจีน³² ที่สำคัญแห่งหนึ่ง เพราะปกติการสร้างเรือสินค้าจะทำกันตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะบริเวณตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมจนถึงบางคอแหลม³³ นอกจากกรุงเทพฯ แล้ว ยังมีการต่อเรือในบริเวณเมืองชายฝั่งทะเลทางภาคตะวันออก และทางภาคใต้อีกด้วย

นอกจากบทบาททางการต่อเรือแล้ว แรงงานชาวจีนยังคงมีบทบาทในการเป็นลูกเรือในการเดินเรือด้วย เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่มาจากทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ และเกาะไหหลำของจีน ที่เป็นอาณาบริเวณเมืองท่าที่ไม่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเลมากนัก จึงมีความชำนาญทางการเดินเรือมาก่อนหน้านี้แล้ว ดังนั้นบรรดาเรือสำเภาที่ทำการค้าระหว่างสยามกับจีนนั้น แม้จะมีชาวสยามอยู่บ้างบนเรือ แต่ลูกเรือส่วนใหญ่แล้วใช้ชาวจีน แต่สำหรับการเดินเรือสินค้าในหนทางที่ลำบากมาก และต้องใช้ความสามารถสูง จะใช้ลูกเรือชาวจีนทั้งหมด³⁴ ไม่ว่าจะเป็นการค้าของหลวง หรือของเอกชน เช่น เจ้านาย ขุนนาง และพ่อค้าชาวจีน

การค้าสำเภาเริ่มหมดความสำคัญลงเมื่อมีการนำเรือกำปั่น หรือเรือใบแบบตะวันตกเข้ามา เนื่องจากเรือกำปั่นเดินทางได้เร็วกว่าเรือสำเภา สามารถแล่นไปมาระหว่างประเทศจีนกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถึง 3 เทียบต่อหนึ่งฤดูกาลเดินเรือ ขณะที่เรือสำเภาแล่นได้เพียงเที่ยวเดียวเท่านั้น อีกทั้งระวางบรรทุกสินค้าก็มีความสูงกว่า สามารถบรรทุกสินค้าได้มากกว่าด้วย ในระยะแรก

³⁰เจนนีเฟอร์ เวย์น์ คุซแมน, การค้าทางเรือสำเภาจีน-สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์, แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 1-2.

³¹John Crawford, *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1967), p. 411.

³²เจนนีเฟอร์ เวย์น์ คุซแมน, การค้าทางเรือสำเภาจีน-สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์, หน้า 45.

³³พระยาอนุমানราชธนะ, เรื่องภาษีอากรและการค้าสำเภาสมัยก่อน (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2490), หน้า 30 อ้างถึงใน อ้างถึงใน มัลลิกา เรืองระพี, "บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์," หน้า 30.

³⁴John Crawford, *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China*, p. 415.

เรือพวกนี้ใช้ในการเดินทางไปยังประเทศต่างๆ เช่น อินเดีย มาเก๊า ปีนัง และสิงคโปร์ ยกเว้นเมืองท่าที่อยู่ภายใต้การบริหารของจีน³⁵ ต่อมาเมื่อมีการน้อมเกล้าถวายเรือกำปั่นที่สร้างขึ้นในสยามลำแรกแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2378 หลังจากนั้นก็เริ่มมีการใช้เรือกำปั่นในการค้าของหลวง และของสยามมากขึ้น แต่ทางการค้าสำเภาก็ยังคงมีอยู่ไม่ได้หยุดใช้ไปเลยเสียทีเดียว

ในส่วนของรายได้ หรือค่าแรงที่ลูกเรือจะได้รับนั้น จะเป็นลักษณะของการแบ่งผลประโยชน์ทางการค้ากันมากกว่า โดยลูกเรือทุกคนจะได้รับอนุญาตให้นำสินค้าส่วนที่เป็นของตนเองจำนวนหนึ่งตามปริมาณที่จำกัดไว้ เพื่อนำไปขายในการเดินทางแต่ละเที่ยว³⁶ แทนการให้เงินค่าจ้างตอบแทน ดังเช่น เรือที่มีขนาดระวางบรรทุก 3,000 ถึง 5,000 ทอน จุ้นจู้ หรือนายเรือ ซึ่งมีหน้าที่จัดการซื้อ-ขายสินค้า ได้แบ่งผลกำไรร้อยละ 10 ของสินค้าที่บรรทุก และได้ระวางในการบรรทุกสินค้าส่วนตัวอีก 100 ทอน และได้ค่าโดยสารจากผู้โดยสารที่เดินทางมากับเรือเป็นเงินราว 150 ถึง 200 เหรียญ ตันหน หรือผู้นำร่องได้ค่าแรง 200 เหรียญ กับระวางบรรทุกส่วนตัวอีก 50 ทอน แต่ถ้าเป็นการเดินทางระหว่างบางกอกกับสิงคโปร์จะได้รับค่าตอบแทนเท่ากับนายเรือ ลำค้าหรือหัวหน้าแผนกบัญชีหรือเสมียนประจำเรือ มีหน้าที่ควบคุมการขนสินค้าขึ้น-ลง และทำบัญชีเกี่ยวกับการขายสินค้า จะได้ค่าจ้าง 100 เหรียญ กับระวางบรรทุก 50 ทอน ไต้ก๋งหรือนายท้ายเรือ ได้ระวางบรรทุก 15 ทอน นอกจากพวกนายเรือระดับสูงเหล่านี้แล้ว ยังมีนายเรือระดับต่ำ เช่น ผู้ควบคุมสมอเรือ (ตั้ง) สายระยางใบเรือของเสากระโดงเอก สายระยางใบเรืออื่นๆ ได้ระวางบรรทุก 9 ทอน ส่วนลูกเรือที่เหลือที่เป็นกะลาสี ทำหน้าที่ต่างๆ ที่ไม่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษแต่อย่างใด จะได้ระวางบรรทุกคนละ 7 ทอน อย่างไรก็ตามสินค้าที่พวกลูกเรือทั้งหมดได้รับสิทธิให้นำติดตัวไปค้าขายส่วนตัวได้นั้น มีจำนวนเพียงประมาณ 1/5 ถึง 1/3 ของระวางสินค้าที่บรรทุกทั้งหมด³⁷ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ในการเดินเรือแต่ละครั้งจึงเป็นของพวกเจ้าของเรือสำเภา พวกส่งสินค้า และพวกนายทุนเท่านั้น

2.1.2.3 ด้านการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก

ชาวจีนได้ดำเนินการผลิตสินค้าหลายชนิดในเขตเมืองกรุงเทพฯ แม้ว่าปริมาณการผลิตอาจจะไม่มากมายเท่าสินค้าส่งออกสำคัญของประเทศ แต่ก็มีส่วนอย่างมากในการเพิ่มปริมาณสินค้าให้แก่ตลาด อย่างเช่น การฟอกหนัง การทำหมอนและฟูก การทำหม้อ และเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ สินค้าบางชนิดได้ส่งไปขายยังประเทศจีนด้วยเช่นกัน³⁸ แต่สินค้าบางชนิดได้มีการเพิ่มปริมาณการผลิตจนเป็นเหมือนโรงงานขนาดย่อมๆ อย่างเช่น กะทะซึ่งผลิตในกรุงเทพฯ ก็ได้มีการส่งออกไปยัง

³⁵เจนนีเฟอร์ เวย์น์ คุซแมน, การค้าทางเรือสำเภาจีน-สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์, หน้า 48.

³⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 87-89.

³⁸George Finlayson, *The Mission to Siam and Hué: 1821-1822* (Singapore: Oxford University Press and The Siam Society, 1988), pp. 214-215.

อินเดียนตะวันออกเป็นจำนวนมาก ภารกิจนี้ล้วนประกอบกรโดยชาวจีน ทำให้ภาษาเกาะทะกลายเป็น ภาษาชนิดใหม่ชนิดหนึ่งที่เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3³⁹ เป็นต้นมา

นอกจากนี้ยังมีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ทำงานรับจ้างในธุรกิจภาคต่างๆ ของไทยอีกด้วย เช่น ในภาคการเกษตร มีชาวจีนมารับจ้างทำสวน และปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ กันเป็นจำนวนมาก ดังเช่น ทำนาปลูกข้าว หรืออยู่ตามไร่อ้อย สวนยาง ไร่ฝ้าย ไร่ยาสูบ สวนพริกไทย สวนพลู ไร่ฝ้าย สวนผักและผลไม้ต่างๆ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยมาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ ทางตอนล่าง และทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศ⁴⁰

ในการทำกิจกรรม ค่าแรงหรือรายได้ที่ชาวจีนจะได้รับนั้น จะขึ้นอยู่กับจำนวนของผลผลิต และราคาของผลผลิตมากกว่าสิ่งอื่นใด ดังนั้นรายได้จากการเกษตรจึงไม่แน่นอน เพราะจำนวนผลผลิตนั้นขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายประการคือ สภาพดินฟ้าอากาศ ปริมาณน้ำ ความเสียหายจากควาตภัย อุทกภัย หรือศัตรูพืช ส่วนราคาผลผลิตก็ขึ้นอยู่กับปริมาณความต้องการของตลาด ดังนั้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จึงมีอิทธิพลต่อการเข้ามาเป็นแรงงานทางด้านกิจกรรมของชาวจีนด้วยเช่นกัน

นอกจากจำนวนผลผลิต และราคาของผลผลิตแล้ว ลักษณะงานที่ทำงานก็เป็นอีกประการหนึ่ง ในการแบ่งอัตราค่าแรงที่จะได้รับ ยกตัวอย่างเช่น

ตารางที่ 2 แสดงอัตราค่าจ้างสำหรับงานในไร่อ้อย

ประเภทของงาน	อัตราค่าจ้าง บาท/ไร่
พินดิน	3 บาท 2 สลึง
พินดินกลับ	2 บาท
ขุดอ้อย	3 บาท
ขุดหลุม	1 บาท 2 สลึง 1 เฟื้อง
ปลูกอ้อย	2 สลึง
พรวนดิน (บำรุงรักษา)	1 ตำลึง 2 สลึง

ที่มา: พ.ศ. ร.3 จ.ศ. 1201/9 บัญชีพระยาวิเศษฤาไชย อ้างถึงใน วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงาน ชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 132.

จะเห็นได้ว่า อัตราการจ้างทำงานในไร่อ้อยแม้จะเหมือนเป็นอัตราจ้างเหมา แต่ก็มีอัตราค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง อาจเป็นเพราะในสมัยดังกล่าว น้ำตาลเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย อ้อยจึงมีราคาสูง ค่าจ้างแรงงานในการผลิตจึงสูงขึ้นไปด้วย

³⁹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 3 เล่ม 2 (พระนคร: องค์การคำครุสภา, 2504), หน้า 182-183.

⁴⁰วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 112.

นอกจากนี้ยังมีแรงงานจีนบางส่วนมารับจ้างในการประมง โดยการเป็นลูกเรือ รวมถึงการเป็นแรงงานกรรมกรในเหมืองแร่ที่ชาวจีนเป็นผู้นำเทคโนโลยี และวิธีการผลิตแบบใหม่เพื่อให้ได้ปริมาณสินแร่เพิ่มขึ้น โรงสีและโรงเลื่อยมือ โรงหีบอ้อยหรือโรงงานน้ำตาลตามกรรมวิธีการผลิตที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยชาวจีน ทำให้สามารถส่งผ่านความร้อนในแนวราบได้ และยังให้อุณหภูมิความร้อนที่สูงขึ้นด้วย จึงสามารถผลิตน้ำตาลได้มากขึ้น ขณะที่น้ำตาลเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีชาวจีนนับพันรับจ้างทำงานอยู่ตามไร่อ้อย และโรงงานน้ำตาล โดยปาลเลกั๋วชั๊น เฉพาะที่นครปฐมเพียงจังหวัดเดียว มีโรงงานน้ำตาลอยู่ถึง 30 แห่ง และแต่ละแห่งจ้างคนงานชาวจีนประมาณ 200-300 คน⁴¹ เป็นต้น

สำหรับอัตราค่าจ้างในโรงทำน้ำตาลทรายนั้นมีหลักฐานบ่งชี้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 ค่าจ้างแรงงานจีนตกประมาณเดือนละ 1 ตำลึง 2 บาท หรือประมาณ 6 บาท ถ้าคิดเป็นรายวันตกประมาณวันละ 20 สตางค์ แต่แรงงานจีนบางคนจะได้เงินค่าจ้างมากหรือน้อยกว่านี้บ้างเล็กน้อย โดยอัตราต่ำสุดจะอยู่ที่เดือนละ 4 บาท ตกวันละ 15 สตางค์ อัตราสูงสุดตกประมาณ 28 สตางค์⁴² ส่วนหลงจู้ (ผู้จัดการ) ได้เดือนละ 12 บาท⁴³

อาจกล่าวได้ว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามาทำงานในประเทศไทยนั้น เท่ากับ “เขาคือบรรพบุรุษของชนชั้นกรรมกรไทย และเป็นแรงงานรับจ้างรุ่นแรกสุดในสังคมไทย”⁴⁴ แรงงานรับจ้างชาวจีนเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับแรงงานจีนในสมัยต่อมา ทั้งในด้านบวกและด้านลบ นั่นคือ ส่วนหนึ่งก็คอยให้ความช่วยเหลือแรงงานรับจ้างชาวจีนที่เข้ามาใหม่ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็คอยรีดไถแรงงานจีนใหม่ในรูปแบบต่างๆ ด้วย

2.2 แรงงานชาวจีนหลังปี พ.ศ. 2425

ภายใต้บรรยากาศของความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หลังการทำสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ. 2398 ตลอดจนการเข้ามาของอิทธิพลและวัฒนธรรมตะวันตก

⁴¹ มงเซญัวร์ ปาลเลกั๋วชั๊, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2520), หน้า 95.

⁴² เปรียบเทียบจาก จดหมายเหตุนครบาลที่ 3 จ.ศ. 1200 เลขที่ 5 บัญชีเงินซึ่งใช้ในโรงทำน้ำตาลทราย หลวง, อ้างถึงใน ภาคผนวกของ สุพจน์ เจียมใจ, “การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. 2325-2393” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527), หน้า 136-141.

⁴³ สุพจน์ เจียมใจ, “การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. 2325-2393,” หน้า 114.

⁴⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรไทย,” *รพี* 23 (2523): 97.

และการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในเวลาต่อมา ทำให้กรุงเทพฯ ในฐานะของพระนครหลวงแห่งสยามประเทศเกิดการขยายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะความเจริญในภาคธุรกิจแบบใหม่ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ทางการเมืองระดับประเทศและความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจระดับโลก เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อกรุงเทพฯ และการขยายตัวของความต้องการทางด้านแรงงานเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ประกอบกับในเวลาใกล้เคียงกันนั้น การเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ ของชาวจีนมีความสะดวกยิ่งขึ้น ภายหลังจากเปิดเส้นทางเดินเรือโดยตรงระหว่างกรุงเทพฯ-ซัวเถา ในปี พ.ศ. 2425 ดังนั้นการขยายตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนระลอกใหญ่ จึงเห็นได้ชัดเจนขึ้น หลังปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา

2.2.1 ความเปลี่ยนแปลงในกรุงเทพฯ หลังสนธิสัญญาบาวริง

ด้วยเหตุที่กรุงเทพฯ เป็นเมืองท่า และศูนย์กลางทางการค้าของประเทศ ส่งผลให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ก่อนการทำสนธิสัญญาบาวริงส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจการค้าที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมาก นอกจากแรงงานในภาคกิจการสาธารณูปโภคของรัฐเท่านั้น เพราะกรุงเทพฯ ไม่ใช่แหล่งผลิตวัตถุดิบ แต่เป็นแหล่งที่คอยรวบรวมสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ เพื่อส่งออกยังต่างประเทศ ดังนั้นกลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จึงเป็นกลุ่มที่ผูกพันและเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในภาคธุรกิจการค้าเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่กลุ่มแรงงานรับจ้างจะถูกป้อนเข้าสู่แหล่งวัตถุดิบ จึงกระจายตัวไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ มากกว่า เช่น เหมืองแร่ทางภาคใต้ ไร่อ้อย และโรงงานน้ำตาลทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ผลิตสินค้ารองรับการขยายตัวทางการค้าระหว่างประเทศในขณะนั้น ดังนั้นถ้าพิจารณาเฉพาะในกรุงเทพฯ ความเปลี่ยนแปลงหลังสนธิสัญญาบาวริงที่จะเกี่ยวเนื่องกับแรงงานชาวจีน คือ

2.2.1.1 การขยายตัวทางการค้า

การทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 และการทำสนธิสัญญาในทำนองเดียวกันกับประเทศตะวันตกอีกหลายประเทศเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ชาวตะวันตกสามารถเข้ามาลงทุนทำการค้าในประเทศมากขึ้น สืบเนื่องจาก ก่อนการทำสนธิสัญญาบาวริง การทำการค้าระหว่างสยามกับประเทศจีนที่แน่นแฟ้น ทำให้พ่อค้าชาวตะวันตกไม่สามารถเข้ามาสอดแทรกและสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับรัฐบาลสยามได้เท่ากับพ่อค้าชาวจีน การทำสนธิสัญญาบาวริงถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดแห่งการผูกขาดสินค้าเกือบทุกอย่างโดยรัฐ⁴⁵ และยังเท่ากับเป็นการเพิ่มบทบาทของพ่อค้าชาวตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคธุรกิจส่งออกและนำเข้าสินค้า ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการค้า และการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้กรุงเทพฯ กลายเป็นตลาดแรงงานที่ใหญ่ที่สุดในประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้กรุงเทพฯ ยังได้กลายเป็น

⁴⁵สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 44.

เป็นเมืองท่า และศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ เนื่องจากการค้าขายกับต่างประเทศของสยามส่วนใหญ่กระทำกันที่ท่ากรุงเทพฯ ถึง 85% ของการค้าขายทั้งหมด⁴⁶ กรุงเทพฯ เป็นที่รวมสินค้าทุกอย่างที่สยามส่งออกสู่ตลาดโลก และจากกรุงเทพฯ ก็มีลำคลองแยกออกไปหลายสายเพื่อนำผลผลิตทางอุตสาหกรรมของยุโรป ญี่ปุ่น และจีน ไปยังพลเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินทางหัวเมืองที่ห่างไกล ดังนั้นในแต่ละปีจะมีเรือสินค้าขนาดใหญ่เข้ามายังท่ากรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก จนกระทั่งก่อให้เกิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการเดินเรือในน่านน้ำสยาม⁴⁷ ซึ่งได้กำหนดเขตท่าที่จอดเรือสำหรับเรือที่จะเข้ามายังกรุงเทพฯ ได้ 3 แห่งด้วยกัน คือ เขตท่ากรุงเทพฯ เขตท่าเกาะสีชัง เขตท่าอ่างศิลาและบริเวณนอกสันดอน โดยเขตท่ากรุงเทพฯ ให้จอดทอดสมอตลอดแนวลำน้ำเจ้าพระยาตอนที่ผ่านกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปากคลองบางกระบือ-ปากคลองบางลำพูล่าง การขนถ่ายสินค้าจะมีเรือเล็กเข้าเทียบรับเข้ามายังโรงพักสินค้าที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำอีกที่หนึ่ง แต่เนื่องจากการเดินเรือในระยะหลัง สนธิสัญญาบาวริงได้พัฒนาเป็นเรือกลไฟขนาดใหญ่ ระวังน้ำหนักหลายพันตัน และเป็นเรือกินน้ำลึกกว่าชนิดเรือใบ ซึ่งเป็นเรือท้องแบน จึงทำให้ไม่สามารถเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ได้ เพราะที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยามีสันดอนตื้น จึงให้เรือจอดกำบังในบริเวณ เขตท่าเกาะสีชัง ซึ่งเป็นท่าจอดเรือน้ำลึก และขนถ่ายสินค้าลงเรือเล็กลำเลียงเข้ามายังกรุงเทพฯ นอกจากนี้ให้จอดบริเวณเขตท่าอ่างศิลา และบริเวณนอกสันดอนด้วย

ความเจริญทางภาคธุรกิจการค้า โดยเฉพาะธุรกิจส่งออก และนำเข้าสินค้า ทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นฐานเริ่มต้นของการผลิตในอุตสาหกรรมรูปแบบใหม่ ๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่อาศัยเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้น เช่น โรงสีไฟ โรงเลื่อยจักร และที่ถูกพัฒนาในระยะเวลาต่อมา เช่น โรงงานทอผ้า โรงพิมพ์ โรงงานปูนซีเมนต์ เป็นต้น การพัฒนาของอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ได้ส่งผลต่อปริมาณการผลิตและการจ้างงานให้ขยายตัวควบคู่กันไปด้วย

2.2.1.2 การผลิตสินค้าอุตสาหกรรม

นโยบายการเปิดเสรีทางการค้าภายหลังสนธิสัญญาในปี พ.ศ. 2398 ทำให้มีการอนุญาตส่งข้าวออกนอกประเทศได้ ด้วยปริมาณความต้องการข้าวที่มีเพิ่มมากขึ้นในตลาดโลก เพื่อเลี้ยงดูพลเมืองในอาณานิคมของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก ทำให้บริเวณภาคกลางของประเทศสยาม ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งปลูกข้าวเพื่อการส่งออก เช่น การขุดคลองสายต่างๆ เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป และมีการสนับสนุนให้ชาวนาไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในที่ดินที่บุกเบิกใหม่นี้ ผลของการ

⁴⁶พจนานุกรม, “การเดินเรือพาณิชย์กับเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2398-2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), หน้า 68.

⁴⁷“พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำสยาม ร.ศ. 124 และ พ.ศ. 2456,” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 20**, หน้า 172-174 และ **เล่มที่ 26**, หน้า 65-68, อ้างถึงใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 68-69.

สนับสนุนการปลูกข้าวโดยภาครัฐ ทำให้ผลผลิตข้าวมีปริมาณที่เพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากปริมาณการส่งออกข้าว ระหว่างปี พ.ศ. 2403-2413 ประมาณ 100,000 ตันต่อปี ระหว่างปี พ.ศ. 2433-2443 ประมาณ 500,000 ตันต่อปี ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) ส่งออกข้าวมากกว่า 1 ล้านตันต่อปี เป็นต้น เมื่อปริมาณความต้องการข้าวโดยเฉพาะข้าวขาวเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับปริมาณผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น จึงส่งผลต่อปริมาณความต้องการโรงสีข้าวเพิ่มมากขึ้นด้วย

เดิมโรงสีข้าวที่ชาวจีนตั้งขึ้นเป็นโรงสีด้วยมือทั้งสิ้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2401 ชาวมอริกันได้รับริเริ่มตั้งโรงสีข้าวที่ใช้เครื่องจักรไอน้ำแห่งแรกขึ้นที่ถนนตกชื่อ “โรงสีจักรอาระกัน” ซึ่งโดยทั่วไปกล่าวกันว่า การเกิดขึ้นของโรงสีจักรไอน้ำแห่งนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกรรมกรในสังคมไทยด้วย โรงสีที่สองชื่อ “บางกอกกำปะนี” ตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงแรก โรงที่สามเป็นของชาวเยอรมันชื่อ “โรงสีจักร เอ. มาร์ควัลด์” ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2407 โรงสีที่สี่ชื่อ “สก๊อตแอนด์กำปะนี” ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2410⁴⁸ ต่อมาในปี พ.ศ. 2413 คนจีนเริ่มสั่งซื้อเครื่องจักรสีข้าวจากอังกฤษ หลังจากนั้นปริมาณโรงสีในกรุงเทพฯ เกิดการขยายตัวอย่างมาก ส่วนใหญ่เป็นโรงสีของคนจีน ดังจะเห็นได้จาก จำนวนโรงสีในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2401-2484 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนโรงสีในกรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2401-2484

ปี พ.ศ.	เจ้าของชาวตะวันตก	เจ้าของชาวจีน-ชาวไทย	จำนวน
2401	1	-	1
2407	3	-	3
2409	4	-	4
2410	5	-	5
2422	5	5	10
2423	5	7	12
2432	6	17	23
2435	-	-	25
2438	4	23	27
2439	4	26	30
2440	4	22	26

⁴⁸ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 219.

ปี พ.ศ.	เจ้าของชาวตะวันตก	เจ้าของชาวจีน-ชาวไทย	จำนวน
2441	-	-	37
2444	4	22	26
2451	3	46	49
2453	3	56	59
2462	3	63	66
2467	-	83	83
2468	-	84	84
2472	-	-	71
2473	-	-	71
2484	-	72	72

ที่มา : ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475),” หน้า 223.

สาเหตุที่การดำเนินกิจการโรงสีของคนจีนสามารถเอาชนะโรงสีของชาวตะวันตกได้นั้น ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้อธิบายประเด็นดังกล่าวไว้ดังนี้⁴⁹ ประการแรก ความสัมพันธ์ในการซื้อขายข้าวระหว่างโรงสีกับพ่อค้าข้าวเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้โรงสีของคนตะวันตกเสียเปรียบโรงสีของคนจีน เนื่องจากพ่อค้าที่ทำหน้าที่ติดต่อซื้อขายข้าวเปลือกจากชนบทส่วนใหญ่เป็นคนจีน โรงสีของชาวตะวันตกจึงประสบปัญหาในการซื้อข้าวเปลือก ซึ่งจำเป็นต้องซื้อขายโดยผ่านพ่อค้าชาวจีน เช่นเดียวกับการส่งออกไปตลาดต่างประเทศ เช่น ฮองกง จีน และสิงคโปร์ ก็ล้วนเป็นเมืองที่คนจีนทำธุรกิจประเภทนี้อยู่แทบทั้งสิ้น การซื้อขายข้าวจึงต้องกระทำโดยผ่านพ่อค้าคนจีนที่ทำหน้าที่เป็นนายหน้าหรือคอมปราโดร์ (comprador) คอมปราโดร์มีบทบาทสำคัญในการซื้อขายข้าวให้กับโรงสี ดังนั้นโรงสีของคนตะวันตกจึงเสียเปรียบโรงสีของคนจีนอย่างมากในเรื่องนี้ เพราะการติดต่อซื้อขายระหว่างคนจีนกับคนจีนเป็นไปได้ง่ายกว่าการติดต่อซื้อขายกับชาวตะวันตก

ประการที่สอง โรงสีของคนจีนได้เปรียบในเรื่องทุน เนื่องจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับชนชั้นสูงของไทย ส่งผลให้พ่อค้าชาวจีนที่มีทุนไม่มากก็สามารถอาศัยเช่าโรงสีของชนชั้นสูงดำเนินกิจการได้ นอกจากนี้โรงสีของคนจีนเมื่อประสบปัญหาด้านการเงินก็

⁴⁹ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475),” หน้า 225-226.

สามารถที่จะกู้ยืมหรือจำนำโรงสีต่อพระคลังข้างที่ได้ ดังเช่น กรณีพระยาภักดี (โอจิว) ชายที่และโรงสี กลไฟของตนแก่พระคลังข้างที่เป็นจำนวนเงิน 560,000 บาท และขอรับเช่าทำกิจการต่อไป⁵⁰ เป็นต้น

ประการสุดท้าย เนื่องจากโรงสีของคนจีนเป็นผู้เริ่มในการสีข้าวสารในราวปี พ.ศ. 2433 ข้าวสารให้ราคาดีมากในขณะนั้น ทำให้โรงสีคนจีนได้กำไรมากขึ้น ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ โรงสีของคนจีนสามารถเอาชนะโรงสีของตะวันตกได้ แม้ว่าคนจีนจะเข้ามามีบทบาทในกิจการโรงสี ภายหลังชาวตะวันตกก็ตาม

การขยายตัวของปริมาณโรงสีในกรุงเทพฯ ย่อมส่งผลต่อปริมาณความต้องการแรงงานรับจ้างในโรงสีข้าว รวมถึงกุลีแบกข้าวสารในกรุงเทพฯ ขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยโรงสีขนาดใหญ่จะมีกุลีประมาณ 200 กว่าคน ถ้าเป็นขนาดเล็กมีราว 100 กว่าคน⁵¹ โดยแรงงานที่เข้ามารับจ้างส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามา

สินค้าที่สัมพันธ์กับกรุงเทพฯ ภายหลังการขยายตัวทางการค้าอีกชนิดคือ ไม้สัก โดยในระยะแรกไม้สักส่วนใหญ่อาศัยโรงเลื่อยด้วยมือ ซึ่งมีเจ้าของเป็นคนจีนไหหลำ เพื่อใช้สำหรับการก่อสร้างภายในประเทศ และการต่อเรือ ต่อมาชาวจีนกวางตุ้งเป็นผู้สร้างโรงเลื่อยด้วยเครื่องจักรไอน้ำขึ้นเป็นแห่งแรก ตามมาด้วยชาวยุโรปที่เพิ่งเริ่มต้นตัวในกิจการค้าไม้สักหลังสนธิสัญญาบาวริง โดยในปี พ.ศ. 2426 ชาวตะวันตกได้ตั้งโรงเลื่อยไม้ด้วยเครื่องจักรไอน้ำขึ้นที่กรุงเทพฯ ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อทำการเลื่อยไม้ที่ล่องมาตามลำน้ำ จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2437 ในกรุงเทพฯ มีโรงเลื่อยไม้ด้วยเครื่องจักรของชาวตะวันตก 3 แห่ง และของชาวจีน 1 แห่ง ในปี พ.ศ. 2452 ชาวตะวันตกมี 7 แห่ง และชาวจีนมี 4 แห่ง จนเมื่อปี พ.ศ. 2499 มีโรงเลื่อยไม้ขนาดใหญ่ 13 แห่ง เป็นของชาวจีน 10 แห่ง ชาวตะวันตก 2 แห่ง และอีกแห่งเป็นของบริษัทไม้ไทยที่รัฐเป็นเจ้าของ และยังมีโรงเลื่อยขนาดเล็กของชาวจีนอีกประมาณ 60 แห่ง⁵² จากการขยายตัวทางการค้าไม้ และกิจการโรงเลื่อยนั้นได้ก่อให้เกิดกรรมกรโรงเลื่อยขึ้น โดยโรงเลื่อยเกือบทั้งหมดต่างใช้แรงงานรับจ้างชาวจีนแทบทั้งสิ้น

การที่กิจการโรงสี และโรงเลื่อยส่วนใหญ่ต่างใช้แรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ธุรกิจส่วนใหญ่ดำเนินกิจการโดยชาวจีนและชาวตะวันตก หรือไม่กี่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ และบรรดาขุนนางไทยเชื้อสายจีน จึงเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างมาก เนื่องจากนายจ้างชาวจีน หรือขุนนางไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ มีความคุ้นเคยกับแรงงานชาวจีนอยู่แล้ว และยังมีความยินดีที่จะจ้างชาวจีนด้วยกันเข้าทำงานด้วย โดยเฉพาะแรงงานชาวจีนที่มีกลุ่มภาษาพูด

⁵⁰ หจข. ร.5 น.37/8 เรื่องซื้อโรงสีกลไฟพระยาภักดี (โอจิว) ตำบลบางขวาง (5 ต.ค. 124-1 มิ.ย. 127).

⁵¹ หจข. ร.6 น.31.3/48 ผู้กำกับกรมตำรวจพระนครบาลที่ 4 สายลำน้ำ รายงานต่ออธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลแลตำรวจภูธร ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2462.

⁵² วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 107.

เดียวกัน ในส่วนของนายจ้างชาวตะวันตก ก็มีความนิยมแรงงานจีนเช่นกัน ด้วยภาพลักษณ์ของชาวจีนในสายตาชาวตะวันตกที่ตกทอดกันมาตั้งแต่อดีตนั้น มองว่าชาวจีนเป็นคนที่มีความขยันและอดทน ในขณะที่ภาพลักษณ์ของแรงงานไทยถูกมองว่าเป็นคนเกียจคร้าน ดังที่เจ้าชายวิลเลียมแห่งสวีเดนได้บรรยายไว้ว่า

“...จากข้อเท็จจริงที่ว่าเจ้าของถิ่นฐานที่แท้จริงของประเทศไทย ล้วนแต่เกียจคร้านและไม่มีนิสัยกล้าเสี่ยงภัยใดๆ จึงเป็นเรื่องปกติที่พวกเขาจะไม่ยอมทำงานทำการ ชอบที่จะนั่งเฉยชานั่งเฉยชามากหรือไม่ก็คาบอนุหรีไว้ระหว่างพื้นที่เป็นคราบน้ำมากดำปี๋ ดังนั้นทางการค้าและการอุตสาหกรรม จึงตกอยู่ในมือชาวจีนผู้มีความมานะพากเพียร ผู้ไม่เคยดูถูกงานที่แม้จะสาหัสสากรรจ์ที่สุด พวกเขาหาหนทางประกอบอาชีพไปทั่วทุกหนแห่ง ไม่ว่าจะป็นพ่อค้า นักธุรกิจ เสมียน พ่อค้าขายปลีก หรือคนรับใช้ ในขณะที่ชาวสยามพากันนั่งและจ้องดูอย่างเกียจคร้าน...”⁵³

ดังนั้นจึงไม่น่าจะเป็นการแปลกประหลาดแต่อย่างใด ที่ชาวตะวันตกจะยินดีและยอมรับการว่าจ้างแรงงานชาวจีน และด้วยภาพลักษณ์นี้เอง ทำให้แรงงานจีนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมแบ่งในสังคมไทยในฐานะของแรงงานรับจ้างได้เป็นอย่างดี เพราะสังคมไทยได้เอื้อประโยชน์ให้แรงงานรับจ้างชาวจีนสามารถเข้ามาประกอบอาชีพได้ค่อนข้างอิสระอยู่แล้ว

นอกจากการขยายตัวทางการค้าและการผลิตแล้ว การทำสนธิสัญญาบาวริงส่งผลให้อิทธิพลทางแนวคิดและวัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทย และเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการปฏิรูปประเทศเพื่อให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมกรุงเทพฯ เนื่องจากนโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของพระองค์ ทำให้กรุงเทพฯ ได้รับอิทธิพลและวัฒนธรรมตะวันตกก่อนพื้นที่อื่น ๆ ส่งผลให้เกิดการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญทัดเทียมกับชาติตะวันตก อาทิเช่น การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนแบบตะวันตก การขุดและปรับปรุงคลอง การสร้างถนน การก่อสร้างเส้นทางรถไฟ กิจการไฟฟ้า ประปา และการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ จำต้องอาศัยแรงงานในการประกอบกิจการทั้งสิ้น

แม้ว่าในระยะเวลาดังกล่าว การขยายตัวทางการค้าอย่างต่อเนื่องเป็นการเปิดโอกาสให้แรงงานไทยบางส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นแรงงานรับจ้าง ในกิจกรรมภาคธุรกิจแบบใหม่อยู่บ้างก็ตาม แต่เนื่องจากการที่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงมีความผูกพัน กับวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดิม นั่นคือการเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ถึงแม้ว่าหลังปี พ.ศ. 2448 ทางกรมจะมีการยกเลิกระบบการ

⁵³วิลเลียม, เจ้าชายแห่งสวีเดน, **ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก**, แปลโดย เสาวลักษณ์ กีชานนท์ (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), หน้า 74-75.

เกณฑ์แรงงานไพร่ และเลิกการมีทาสแล้วก็ตาม แต่คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดมั่นกับอาชีพเดิมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมประสบการณ์ไว้ ประกอบกับการสนับสนุนของรัฐไทย เช่น เรื่องการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน และการพัฒนาระบบการชลประทาน อีกทั้งการที่คนไทยยังมีความคิดที่ยึดติดกับความคิดเดิมคือความต้องการที่จะเป็นขุนนางหรือข้าราชการมากกว่าที่จะเป็นพ่อค้า หรือผู้ใช้แรงงาน ซึ่งถือเป็นอาชีพขั้นต่ำ ส่งผลให้แรงงานไทยส่วนใหญ่จึงยังคงเป็นแรงงานในภาคเกษตร หรือไม่ก็พยายามส่งเสียให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือ เพื่อเป็นบันไดในการก้าวเข้าสู่ระบบราชการที่เริ่มเปิดกว้างมากขึ้น

ในขณะเดียวกัน สืบเนื่องจากเปิดเมืองท่าของประเทศจีนทางตอนใต้ ประกอบกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของกิจการเดินเรือพาณิชย์ของชาติตะวันตก ยังผลให้การอพยพออกของแรงงานรับจ้างชาวจีนกระทำได้ดีสะดวกขึ้น ดังนั้นความต้องการแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมของไทย จึงสอดคล้องกับการอพยพออกของแรงงานชาวจีน จึงทำให้ประเทศสยาม โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางแห่งหนึ่งที่แรงงานชาวจีนพากันอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

2.2.2 การอพยพของแรงงานจีนระลอกใหญ่

2.2.2.1 พัฒนาการทางการคมนาคม

เมื่อชาวเถาได้รับการจัดให้เป็นท่าเรือทางการค้า ในปี พ.ศ. 2402 (ค.ศ. 1859) และเปิดเป็นท่าเรืออย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) ท่าเรือชาวเถาจึงได้ก้าวขึ้นมาแทนท่าเรือจางหลินอย่างเต็มตัว และได้กลายเป็นท่าเรือที่ประชาชนใช้เป็นท่าเรือทางผ่านข้ามน้ำข้ามทะเลเพื่อไปประกอบอาชีพต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จากตัวเลขปรากฏว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2412-2415 (ค.ศ. 1869-1872) มีผู้คนอพยพผ่านเมืองท่าชาวเถาไปยังกรุงเทพฯ ไช่ง่อน และสิงคโปร์รวม 101,261 คน ระหว่างปี พ.ศ. 2422-2430 (ค.ศ. 1879-1897) จำนวนผู้อพยพผ่านชาวเถาไปยังประเทศต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์รวม 1,006,821 คน และมีคนอพยพเข้าจีนรวม 50,296 คน เท่ากับมีจำนวนผู้อพยพออกมากกว่าเข้าถึง 956,525 คน⁵⁴

แม้ว่าการเปิดคลองสุเอซในปี พ.ศ. 2412 (ค.ศ. 1869) จะมีได้มีผลกระทบต่อไทยโดยตรงเสียทีเดียว แต่ก็มีส่วนทำให้การค้าของอังกฤษกับอินเดีย และสิงคโปร์เพิ่มขึ้น⁵⁵ รวมถึงประเทศสยามโดยเฉพาะกรุงเทพฯ ด้วย ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) จำนวนเรือที่ทำ

⁵⁴ตัวน ลีเซิง, “การค้นคว้าขั้นต้นเกี่ยวกับเรื่องเมืองท่าจางหลินของอำเภอเจิงห่าย เรือหัวแดง และการอพยพไปอยู่สยามของคนจีนแต่จิว,” ใน *ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นๆ* ที่เจาซัน สมัยที่หนึ่ง ท่าเรือจางหลิน (2310-2393), หน้า 35.

⁵⁵Suehiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1996), p. 23.

กรุงเทพฯ ทั้งหมด 320 เที่ยว เป็นเรือที่อยู่ภายใต้ร่มธงอังกฤษถึง 103 เที่ยว⁵⁶ หรือประมาณหนึ่งในสามของทั้งหมด และได้เพิ่มขึ้นเป็นครึ่งหนึ่งของจำนวนเที่ยวเรือทั้งหมดที่ท่ากรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2427⁵⁷ (ค.ศ. 1884) จากจำนวนเที่ยวเรือทั้งหมด 400 เที่ยว

การขยายตัวทางการค้าระหว่างอังกฤษกับไทย มีส่วนผลักดันให้จำนวนแรงงานจีนเกิดการขยายตัวขึ้นอย่างมากด้วยเช่นกัน เมื่อบริษัทเดินเรือของอังกฤษ 2 บริษัท ได้มาตั้งสาขาขึ้นที่กรุงเทพฯ และเปิดบริการเดินเรือกลไฟขนส่งสินค้าและผู้โดยสารในเส้นทางกรุงเทพฯ-สิงคโปร์ ในปี พ.ศ. 2417 ต่อมาในปี พ.ศ. 2419 บริษัทสตีมนิว ออเรียนทอล คอมพานี (Steamship Oriental Company) ก็ได้มาเปิดบริการเดินเรือในเส้นทางกรุงเทพฯ-ฮ่องกง⁵⁸ ดังนั้นผู้อพยพชาวจีนจากถิ่นต่าง ๆ จึงสามารถเดินทางโดยเรือกลไฟตามตารางเวลาจากฮ่องกงมายังกรุงเทพฯ⁵⁹ ได้ ประกอบกับการอพยพของชาวจีน โดยผ่านทางฮ่องกงและมาเก๊า เพื่อไปยังเปรู คิวบา สหรัฐอเมริกา หมู่เกาะฮาวาย ออสเตรเลีย และประเทศทางซีกโลกตะวันตกต่างๆ ประสบกับกฎเกณฑ์และข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา ทำให้จีนกวางตุ้งอพยพมายังประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น⁶⁰ ส่งผลให้การอพยพมายังสยามของจีนกวางตุ้งกลับฟื้นตัวขึ้นอีกครั้ง ในขณะที่จีนฮกเกี้ยนจำนวนมากกลับอพยพไปยังฟิลิปปินส์และอาณาบริเวณต่างๆ ที่ต้องผ่านสิงคโปร์ อันได้แก่ มลายู สยามทางภาคใต้ ชวา สุมาตรา และพม่า มากขึ้น เนื่องจากมีการเปิดเส้นทางเดินเรือกลไฟสายตรงและเป็นประจำจากฮ่องกงไปสิงคโปร์ และมะนิลา เมื่อปี พ.ศ. 2413 ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับเส้นทางกรุงเทพฯ

ในต้นปี พ.ศ. 2425 บริษัททางกอกแพสเซนเจอร์สตีมนเมอร์คอมพานี (Bangkok Passenger Steamer Company) ซึ่งเป็นบริษัทของอังกฤษที่ตั้งขึ้นใหม่ เริ่มเดินเรือกลไฟเป็นประจำจากชัวเถาตรงมาถึงกรุงเทพฯ และกลับชัวเถา โดยผ่านฮ่องกง⁶¹ ในระยะสองปีแรกของการดำเนินงาน เรือกลไฟออกจากชัวเถามากกรุงเทพฯ ด้วยอัตรา 1 ลำต่อสัปดาห์ การเดินเรือของบริษัทดังกล่าวนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวจีนแต่จีวอพยพเข้ามามากกรุงเทพฯ กันเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็รวมถึงชาวจีนแคะด้วย เนื่องจากชัวเถาเป็นเมืองท่าที่ใกล้ที่สุดสำหรับผู้อพยพชาวจีนแต่จีว และชาวจีนแคะ และในปี พ.ศ.

⁵⁶ กจช. B.P.P.2/8 Siam: Commercial Report for the year 1874 อ้างถึงใน พจนาน หลีฮ่องอรุณ, “การเดินเรือพาณิชย์กับเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2398-2468,” หน้า 74.

⁵⁷ Virginia Thompson, *Thailand: The New Siam*, 2nd ed. (New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1967), p. 423.

⁵⁸ พจนาน หลีฮ่องอรุณ, “การเดินเรือพาณิชย์กับเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2398-2468,” หน้า 75.

⁵⁹ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 43.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

2429 เริ่มมีการเปิดบริการเดินเรือสายตรงจากกรุงเทพฯ ไปยังไหโขว เมืองท่าของเกาะไหหลำ จึงเป็นแรงผลักดันให้ชาวไหหลำพากันอพยพออกมายังกรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน ด้วยความสะดวกและความรวดเร็วที่เพิ่มขึ้น สำหรับชาวจีนที่จะอพยพมายังประเทศสยาม ประกอบกับปัญหาเรื่องการเสี่ยงภัยอันตรายจากการเดินทางโดยเรือกลไฟมีน้อยกว่าการเดินทางโดยเรือสำเภาแบบเก่า เป็นตัวกระตุ้นให้ชาวจีนเดินทางเข้าสยาม โดยเฉพาะในเขตตัวเมืองกรุงเทพฯ เพิ่มมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2442 เมื่อบริษัทนอร์ทเยอรมันลloydสตีมชิพ (North German Lloyd Steamship Company) ของเยอรมนีสามารถซื้อกิจการ และเรือของบริษัทฮอลล์ที่เดินเรือในเส้นทางกรุงเทพฯ-สิงคโปร์ ไปได้ทั้งหมด 11 ลำ โดยมีข้อตกลงว่า บริษัทฮอลล์จะไม่เดินเรือทับเส้นทางนี้แข่งกับบริษัทนอร์ทเยอรมันลloydอีก และปลายปีเดียวกัน ก็ได้ซื้อกิจการทั้งหมดของบริษัทสกอตติชอเรียนทอลสตีมชิพ (Scottish Oriental Steamship Company) ซึ่งมีเส้นทางเดินเรือระหว่าง กรุงเทพฯ-ฮ่องกง และซัวเถา ได้อีก 14 ลำ⁶² มีผลให้เส้นทางเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯ-สิงคโปร์-ฮ่องกง ตลอดจนอำนาจในการควบคุมการขนส่งที่ทำเรือดังกล่าว ตกเป็นของบริษัทนอร์ทเยอรมันลloydเกือบทั้งหมด การที่เส้นทางเดินเรือของแต่ละบริษัท และแต่ละเมืองท่าไม่มีการมาก้าวร้าวกัน น่าจะเป็นเหตุผลประการสำคัญ ที่ทำให้เส้นทางเดินเรือของชาวจีนอพยพตามกลุ่มภาษามีความชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากซัวเถาและไหโขวเป็นแหล่งที่ส่งชาวจีนมายังกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนคนจีนที่อพยพจากซัวเถาและไหโขวมายังกรุงเทพฯ และจำนวนชาวจีนทั้งหมดที่เข้ามา (นับเป็นพัน) ในช่วงปี พ.ศ. 2425-2482

ช่วงปี พ.ศ.	จากซัวเถา		จากไหโขว		จำนวนชาวจีนทั้งหมด	
	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด
2425-2435	8.4	92.2	1.2	13.0	16.1	177.5
2436-2448	20.5	266.3	5.0	64.7	35.0	455.1
2449-2460	48.5	582.5	8.8	105.5	68.0	815.7
2461-2474	58.4	817.9	11.8	165.3	94.8	1327.6
2475-2482	17.4	139.3	5.8	46.5	-	-
2475-2488	-	-	-	-	33.8	473.7
2489-2498	-	-	-	-	26.8	267.8

ที่มา : วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 50, 60, 177 และ 183.

⁶² กจข. ร.5 ต.2.12/8 Siam: Report for the year 1899 on Trade of Bangkok and District, อ้างถึงใน พจนานา เหลืองอรุณ, "การเดินทางเรือพาณิชย์กับเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2398-2468," หน้า 81.

การอพยพมาโดยตรงของคนจีนจากซัวเถาและไหโข่วที่เข้ามายังกรุงเทพฯ เป็นจำนวนเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาทั้งหมดนั้น น่าจะเป็นการส่งผลให้จีนแต้จิ๋ว จีนแคะ และจีนไหหลำ เพิ่มจำนวนผู้อพยพเข้ามายังประเทศไทยมากขึ้น โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเราอาจจะเห็นได้จากจำนวนยอดบัญชีสำมะโนครัวชาติจีนต่าง ๆ ศก 128 (พ.ศ. 2452) ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนจีนกลุ่มต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตอนชั้นใน 25 ตำบล และอำเภอชั้นนอก 8 ตำบล ศก 128

กลุ่มคนจีนในกรุงเทพฯ	ตอนชั้นใน	ตอนชั้นนอก	รวม
แต้จิ๋ว	86,298	3,902	90,200
กวางตุ้ง	30,129	94	30,223
ฮกเกี้ยน	22,190	586	22,776
ไหหลำ	13,068	455	13,523
แคะ	10,820	1,383	12,203
จีนอื่นๆ (รวมเกาหลี)	18,974	166	19,140
รวม	181,479	6,586	188,065

ที่มา : หจข. ร.5 น.30/11 เรื่อง สำมะโนครัว ร.ศ. 129.

การที่ยอดบัญชีกล่าวถึงจำนวนชาวฮกเกี้ยน และกวางตุ้งที่มีมากเป็นอันดับ 2 และ 3 นั้น ส่วนใหญ่น่าจะเป็นกลุ่มที่มีมาก่อน เพราะจีนฮกเกี้ยน กับจีนกวางตุ้งเป็นกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาในสังคมไทยก่อนกลุ่มอื่นๆ ประกอบกับชาวจีนแคะ และชาวจีนไหหลำเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่จะโยกย้ายออกไปอยู่ตามเมืองที่เล็กกว่า ในบริเวณที่ยังไม่มีการหักล้างถางพง ดังที่สกินเนอร์ได้กล่าวอ้างผู้เฒ่าท่านหนึ่งในเมืองพิจิตร ซึ่งให้ข้อมูลไว้ว่า

“โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ชาวไหหลำเป็นพวกแรกที่มาอยู่ต่างจังหวัด อย่างไรก็ตาม เมื่อพวกแต้จิ๋วมาถึง พวกนี้ก็สามารถเอาชนะพวกไหหลำได้หมด เพราะว่าพวกแต้จิ๋วมีความอดุสาหะที่จะทำธุรกิจด้วยทุนรอนเล็กน้อยที่สุด ดังนั้นพวกไหหลำจึงต้องโยกย้ายเข้าไปอยู่ในถิ่นที่ไกลออกไป พวกแต้จิ๋วมีความเฉลียวฉลาดในทางการค้ามากกว่า แต่พวกไหหลำเป็นนักเผชิญโชคมากกว่า”⁶³

หรือ ในกรณี บิดาของคุณทรงศักดิ์ เอภาพาร เจ้าของกิจการดอกไม้ประดิษฐ์ส่งออก คือ นายโอวกี๋หลง เป็นชาวจีนไหหลำ ที่เดินทางอพยพเข้ามาในปี พ.ศ. 2447 เมื่อเดินทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ก็ประสบปัญหาเรื่องการทำมาหากิน และค่าครองชีพที่ค่อนข้างสูงสำหรับบรรดาจีนใหม่ เพื่อนชาวไหหลำได้แนะนำให้นายโอวกี๋หลงไปหากินต่างจังหวัดดีกว่าที่จะอยู่ในกรุงเทพฯ ทำให้นายโอวกี๋หลง

⁶³วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 88.

เดินทางไปทำมาหากินที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา ซึ่งเป็นอำเภอเล็กๆ ในจังหวัดอยุธยา โดยรับจ้างทำงานเล็กๆ น้อยๆ ทั่วไป และเป็นลูกจ้างเล็กน้อยไม่หมอนสำหรับก่อสร้างทางรถไฟด้วย⁶⁴

ตัวเลขยอดบัญชีดังกล่าว ได้แสดงถึงจำนวนชาวจีนแต่จิว จีนแคะ และจีนไหหลำ ที่เริ่มเพิ่มจำนวนขึ้น โดยเฉพาะชาวแต่จิว ซึ่งมีมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ หลายเท่าตัว สิ่งนี้น่าจะเป็นผลสืบเนื่องจากการเปิดเส้นทางเดินเรือโดยตรงระหว่างเมืองท่าชิวเถากับกรุงเทพฯ นั้นเอง ประกอบกับเมื่อคนจีนจากท้องถิ่นใด ได้เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในต่างประเทศได้แล้ว เขาก็จะเรียกตัวลูกหลาน หรือคนจากหมู่บ้านถิ่นเกิด ให้มาร่วมแบ่งส่วนโอกาสใหม่ ๆ เหล่านี้ หรือไม่เขาก็อาจเดินทางกลับจีนไปตามมาด้วยตนเอง เมื่อญาติโยมคนอื่น ๆ รอนแรมข้ามน้ำข้ามทะเลมาถึง ก็จะก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนของบรรดาครอบครัวจากบ้านเกิดเดียวกัน การอพยพก็จะกลายเป็นวิถีหนึ่งของชีวิต ที่ลูกอพยพตามพ่อไป หรือหลานอพยพตามลุงหรืออาไปบ้างเป็นกิจวัตร เกิดเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “การอพยพเป็นลูกโซ่”⁶⁵

ในระยะแรกนั้น แม้ว่าแรงงานชาวจีนจะสามารถโดยสารเรือกลไฟเข้ามากรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวกขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่าอัตราค่าโดยสารยังนับว่ามีราคาแพงอยู่มาก สำหรับแรงงานจีนใหม่ที่อพยพหนีความอดอยากเข้ามาหางาน แต่ต่อมาบริษัทเดินเรือพาณิชย์มีการแข่งขันกันมากขึ้น ทำให้อัตราค่าโดยสารมีราคาลดลง ดังเช่น ตามปกติแล้วบริษัทนอร์ทเวอรัมลรอยด์จะเป็นผู้ดำเนินกิจการเดินเรือรายใหญ่ที่ผู้โดยสารชาวจีนจำนวนมากต้องใช้บริการ แต่บริษัทปฏิบัติต่อผู้โดยสารชาวจีนอย่างดูถูกเหยียดหยาม ชาวจีนจึงไม่ชอบบริษัทนี้เท่าใดนัก แต่จำเป็นต้องใช้บริการด้วยไม่มีทางเลือก ดังจะเห็นได้จาก คำแปลจากฉบับอักษรจีน เรื่องคดีเมืองกวางตุ้ง กล่าวไว้ว่า

“...คิดถึงเพื่อนร่วมชาติเราถูกข่มเหงบ่อยๆ... ควรต้องคิดถึงความหลังที่เราต้องโดยสารเรือชาติอื่นนั้น ค่าโดยสารจะทวีขึ้นสักเท่าใดๆ ก็ไม่อาจจะประกาศตีว่าแพง แลถูกเขาข่มเหงก็ไม่รู้ที่จะไปฟ้องร้องที่ไหน ได้แต่อุส่าห์กลืนความแค้นไว้เท่านั้น อาหารที่ให้กินก็มีแต่เข้ากล้องหุงจนใหม่ น้ำร้อนกับปลาเค็ม แลปลาเน่า จะขอน้ำทำกินสักหนวดหนึ่ง ก็ทั้งยาก แลซ้ำด่าประจานเอาด้วย เหมือนกับเลี้ยงสุนัขแลหมา ความลำบากของพวกเราเหลือที่จะอดทน เขายังซ้ำด่าอีกว่า พวกโดยสารเปนพวกกุลี ใสเสื่อกางเกงเก่าๆ ขาดๆ ไม่รู้จักอาย ตัวเหม็นสาบ จะเข้าไปใกล้ก็ต้องอุดจมูกไว้ เขาดูถูกพวกเราเช่นนี้ น่าสงสาร พวกเราได้แต่แค้นอยู่ในใจเท่านั้น...เขาเห็นมีเรือบริษัทอื่นมา

⁶⁴ ประสาร มฤคพิทักษ์, *ไกลเกินฝัน* (กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ การพิมพ์ จำกัด, มปป.), หน้า 23-25.

⁶⁵ หลินปัน, *อิงตีเกีย เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก*, แปลโดย เกษียร เตชะพีระ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2540), หน้า 48-49.

แข่งขันกันคราวใด เขาก็ทำใจดีลดราคาคราวนั้น ครั้นเมื่อพูดจาตกลงกัน ยอมเสียเงินให้บริษัทอื่นแล้ว เขาก็ขึ้นราคาแลแสดงกิริยาโหดร้ายทันที”⁶⁶

ต่อมาเมื่อบริษัทนิปปอนยูเซ็น (Nippon Yusen) ของญี่ปุ่นได้เปิดบริการเส้นทางเดินเรือระหว่าง ฮังกั่ง-กรุงเทพฯ ขึ้น ในปี พ.ศ. 2449⁶⁷ จึงได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากผู้โดยสารทั่วไป ทำให้เกิดการแข่งกันอย่างรุนแรงกับบริษัทนอร์ทเยอรมันลloyd หนังสือพิมพ์จีนฉบับหนึ่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่า “...เรือเมลล์ชาวญี่ปุ่นแข่งขันกันกับบริษัทเยอรมัน ลดค่าโดยสารจนถึงไม่ต้องเสียเงินก็ลงโดยสารได้ แลซื้ออาหารให้กินอีกด้วย พวกจีนเราพากันไปสยามจนพื้นที่กรุงเทพฯ จะเต็มไปหมดแล้ว...”⁶⁸ การแข่งขันกันอย่างรุนแรงเช่นนี้ ทำให้บริษัททั้งสองเกิดการขาดทุนอย่างมาก แต่เนื่องจากบริษัทนิปปอนยูเซ็นเริ่มดำเนินกิจการเดินเรือนี้ได้ไม่นาน จึงมีเงินทุนน้อยกว่า ในที่สุดก็ต้องปิดกิจการลงในอีก 2 ปีต่อมา หลังจากนั้นอัตราค่าโดยสารของบริษัทนอร์ทเยอรมันลloyd ก็ถูกปรับให้สูงขึ้นใกล้เคียงกับระดับเดิม การอพยพเข้าของชาวจีนจึงมีจำนวนลดลง จนกระทั่งเมื่อบริษัทเรือเมลล์จีนสยาม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2452 การแข่งขันกันระหว่างบริษัทนอร์ทเยอรมันลloyd กับบริษัทเรือเมลล์จีนสยาม ในเส้นทางกรุงเทพฯ-ซัวเถา ก็เกิดขึ้นอีก ส่งผลให้อัตราค่าโดยสารลดราคาลงมาก ดังจะเห็นได้จาก ชาวในหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป ฉบับวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ได้กล่าวไว้ว่า

“...ก่อนเมื่อบริษัทเรือเมลล์จีนสยาม ยังมีได้ตั้งขึ้นนั้น พวกจีนเราที่จะกลับจากกรุงเทพฯ ไปเมืองจีน ชาวต่างประเทศเขาเรียกค่าโดยสารคนหนึ่ง ตั้งแต่ 20-25 บาท มาบัดนี้เขาลดราคาลงเรียกเอาแต่เพียง 5 บาทนั้น ไซ้เขาจะรักใคร่พวกเราจึงไม่เรียกให้แรงนักก็หาไม่ได้ เปนโดยมีบริษัทเรือเมลล์จีนสยามตั้งขึ้น เขาจึงรีบลดราคาลงเสียมาก ๆ หวังจะชักชวนให้คนนิยมลงเรือเขา เพื่อให้บริษัท (เรือเมลล์จีนสยาม) ตั้งไปไม่ได้ แล้วเขาจึงจะเรียกราคาแรงขึ้นอีกตามชอบใจ...”⁶⁹

⁶⁶ หจข. ร.6 น.4.7/11 คำแปลจากฉบับอักษรจีน เรื่องคดีเมืองกวางตุ้ง.

⁶⁷ อธิธิ โยโนเอะ และโยชิการะ โทชิฮารุ, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี, แปลโดย พลับพลึงคงชนะ และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2530), หน้า 198.

⁶⁸ หจข. ร.6 น.4.7/20 คำแปลเรื่อง ความทุกข์เวทนาของพวกจีนสยาม จากหนังสือพิมพ์ซินตงฮัวป้อซัวเถา ฉบับวันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ. 130.

⁶⁹ หจข. ร.6 น.4.7/11 คำแปลเรื่อง ความเห็นเอกชน จากหนังสือพิมพ์ฮัวเซียมซินโป ฉบับวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 129.

ด้วยระยะเวลาที่รวดเร็วขึ้นในการเดินทางโดยเรือกลไฟ คือ จากฮ่องกงถึงกรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ 11-12 วัน หรือถ้าเดินทางจากซัวเถาใช้เวลาเพียง 8-9 วัน⁷⁰ ประกอบกับการลดราคาอัตราค่าโดยสารนั้น นอกจากจะส่งผลต่อการเริ่มลดปริมาณ และความสำคัญของเรือสำเภาลงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อจำนวนคนจีนเข้าเมืองที่เพิ่มปริมาณมากขึ้นเป็นอันมากอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากจำนวนคนโดยสารเข้าและออก ในเดือนมิถุนายน และเดือนกรกฎาคม ร.ศ. 130⁷¹ (พ.ศ. 2454) ดังนี้

วันรายงาน	สถานที่/วันเดินทางจริง	บริษัท/ชื่อเรือ	จำนวนคนเดินทาง
เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2454			
วันที่ 2	ออกไปซัวเถา (1 มิ.ย.)	จีนสยาม (เตียวเหลียง) นอร์ท (เซ็งเตา)	มีคนจีน 290 คน เด็ก 1-15 ปี 6 คน หญิง 3 คน มีคนจีน 200 คน เด็ก 1-16 ปี 4 คน หญิง 3 คน
วันที่ 7	เข้ากรุงเทพฯ (6 มิ.ย.)	จีนสยาม (เซียวโห) นอร์ท (เตียเหลียว)	มีคนจีน 600 คนเศษ มีคนจีน 400 คน
วันที่ 8	ออกไปไหหลำ (7 มิ.ย.)	จีนสยาม (ฮั่นสิน) นอร์ท (โลซก)	มีไหหลำ และกวางตุ้ง 160 คน เด็ก 1-10 ปี 4 คน 17 ปี 1 คน มีไหหลำ และกวางตุ้ง 200 คน เด็ก 8-9 ปี 2 คน หญิง 5-6 คน
วันที่ 10	ออกไปซัวเถา (8 มิ.ย.)	จีนสยาม (เซียวโห) นอร์ท (เตียเหลียว)	มีคนจีน 350 คน เด็ก 1-15 ปี 4 คน หญิง 2 คน มีคนจีน 180 คน เด็ก 7-8 ปี 2 คน หญิง 0 คน
วันที่ 15	ออกไปซัวเถา (14 มิ.ย.)	จีนสยาม (ฮ้วงเหล็ง) นอร์ท (พระนาง)	มีคนจีน 400 คน เด็ก 6 เดือน-12 ปี 16 คน หญิง 4 คน มีคนจีน 250 คน เด็ก 3-15 ปี 5 คน หญิง 2 คน
วันที่ 15	เข้ากรุงเทพฯ (14 มิ.ย.)	นอร์ท (เทววงษ์)	มีคนจีน 720 คน
วันที่ 16	เข้ากรุงเทพฯ (15 มิ.ย.)	จีนสยาม (โจฉ่า)	มีคนจีน 1050 คน
วันที่ 28	ออกไปซัวเถา (27 มิ.ย.)	จีนสยาม (เตียวเหลียง) นอร์ท (ลกซุน)	มีคนจีน 400 คน เด็ก 1-16 ปี 15 คน หญิง 6 คน มีคนจีน 200 คน เด็ก 2-12 ปี 9 คน หญิง 3 คน

⁷⁰จากการคาดคะเนระยะเวลาการเดินทางของจีนจ้งเกงแซ่ ที่ปรึกษาการต่างประเทศในกองทัพกวางตุ้งที่ จะยกไปปราบฝ่ายเหนือ ที่เดินทางเข้ามาโฆษณาการเป็นไปของทัพศึกฝ่ายเหนือ และชักชวนคนเข้าหุ้นส่วนในการ ตั้งโรงหนังสือพิมพ์ที่ฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกที่กล่าวไว้ว่า "...ลงเรือจากฮ่องกงวันที่ 4 คาดคะเนดูคงจะถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 14-15 นี้..." และ"...ลงเรือจากซัวเถาวันที่ 11 คาดคะเนดูคงจะถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 18-19 นี้..." (หจช. ร.6 น.4.7/31 เรื่องรายงานหลวงธรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซิมไป จำนวนเดือนกรกฎาคม ศก 131).

⁷¹รวบรวมจาก หจช. ร.6 น.4.7/17 รายงานหลวงธรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือน มิถุนายน ศก 130 และ หจช. ร.6 น.4.7/18 รายงานหลวงธรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือน กรกฎาคม ร.ศ. 130.

วันรายงาน	สถานที่/วันเดินทางจริง	บริษัท/ชื่อเรือ	จำนวนคนเดินทาง
วันที่ 28	เข้ากรุงเทพฯ (27 มิ.ย.)	จีนสยาม (จิ๋วป๋วด)	มีคนจีน 1300 คน
เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2454			
วันที่ 4	ออกไปชิวเถา (3 ก.ค.)	จีนสยาม (ตันเหม็ง) นอร์ท (พงทง)	มีคนจีน 500 คน เด็ก 3-17 ปี 11คน หญิง 4คน มีคนจีน 280 คน เด็ก 1-18 ปี 8 คน หญิง 3 คน
วันที่ 7	เข้ากรุงเทพฯ (5 ก.ค.)	จีนสยาม (เซี่ยวโห) นอร์ท (เตียเหลียว)	มีคนจีน 1030 มีคนจีน 600 คนเศษ
วันที่ 12	ออกไปชิวเถา (8 ก.ค.)	จีนสยาม (ฮันสิน) นอร์ท (ลูซก)	มีคนจีน 380 คน เด็ก 1-16 ปี 8 คน หญิง 3 คน มีคนจีน 280 คน เด็ก 1-15 ปี 5 คน หญิง 4 คน
วันที่ 14	ออกไปชิวเถา (13 ก.ค.)	จีนสยาม (เซี่ยวโห) นอร์ท (เตียเหลียว)	มีคนจีน 350 คน เด็ก 1-18 ปี 7 คน หญิง 9 คน มีคนจีน 200 คน เด็ก 2-17 ปี 5 คน หญิง 3 คน
วันที่ 17	เข้ากรุงเทพฯ (16 ก.ค.)	จีนสยาม (โจฉ่า)	มีคนจีน 1200 คน มีหญิงมาหลายคน
วันที่ 26	ออกชิวเถา (25 ก.ค.)	จีนสยาม (โจฉ่า) นอร์ท (ราชบุรี)	มีคนจีน 320 คน เด็ก 1-15 ปี 15 คน หญิง 10 คน มีคนจีน 300 คน เด็ก 1-15 ปี 5 คน หญิง 8 คน
วันที่ 31	เข้ากรุงเทพฯ (29 ก.ค.)	จีนสยาม (ตันเหม็ง) นอร์ท (กำเหล็ง)	มีคนจีน 1000 คน หญิง 8-9 คน มีคนจีน 700 คน

เป็นที่น่าสังเกตว่า อัตราส่วนระหว่างจำนวนชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ กับจำนวนชาวจีนที่เดินทางกลับประเทศจีนนั้น มีความต่างกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ในขณะที่จำนวนคนจีนที่เข้ามากรุงเทพฯ ในแต่ละเที่ยวเรือจะไม่ต่ำกว่า 500 คนขึ้นไปจนถึง 1,000 กว่าคนก็มี ในขณะที่จำนวนชาวจีนที่กลับเมืองจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ส่วนใหญ่จะมีไม่เกิน 500 คน สิ่งนี้น่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงอัตราส่วนต่างของจำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ มากกว่ากลับออกไปเมืองจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนมีแนวโน้มในการพำนักในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

2.2.2.2 ลักษณะและวิธีการอพยพ

กรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นเมืองที่มีชื่อเสียงในการมีปัจจัยดึงดูดสำคัญให้แรงงานจีนอพยพเข้ามาเท่าที่ควร นอกจากชื่อเสียงในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ในพืชพันธุ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะข้าวเท่านั้น สภาวะการณ์เช่นนี้จะแตกต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีเหมืองขุดทองที่แคลิฟอร์เนีย หรือแตกต่างจากจักรวรรดินิยมตะวันตก และประเทศอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก เพื่อผลิตวัตถุดิบป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมในประเทศแม่ ประกอบกับภาวะการล่มสลายของระบบการค้าทาส และการเลิกทาสแอฟริกันในสหรัฐอเมริกา และยุโรป ส่งผลให้เกิดสภาพการขาดแคลนแรงงานอย่างหนัก พ่อค้าตะวันตกจึงมองหาแรงงานที่มีสัญญาผูกมัดชาวเอเชียแทน ไม่ว่าจะเป็นคนจีน หรือคนแขก การเปิดเมืองท่าตามสนธิสัญญาของชาวจีน ประกอบกับคุณ

สมบัติและลักษณะพิเศษของกุลีชาวจีน ซึ่งสนองตอบความต้องการของพ่อค้าชาวตะวันตกมากกว่า จึงก่อให้เกิดระบบการค้ากุลีจีนในระบบสัญญาจ้างขึ้น⁷²

แต่สำหรับประเทศสยาม ลักษณะชาวจีนที่อพยพตามข้อสัญญาผูกมัด หรือสัญญาจ้างนั้น ไม่เคยมีปรากฏ⁷³ เนื่องจากประเทศสยามในขณะนั้นยังไม่มีความต้องการแรงงานกุลีเป็นจำนวนมาก เหมือนประเทศอื่นๆ ยกเว้นการทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ของประเทศ ดังนั้นแรงงานชาวจีนที่เข้ามาในสยาม จึงมีความอิสระมากกว่าการเข้ามาในรูปแบบของการค้ากุลี เนื่องจากจะมีลักษณะการเข้ามาโดยอาศัยระบบเครือญาติเป็นหลัก จะมีก็เพียงจำนวนน้อยที่จะเข้ามาโดยไม่มีคนรู้จักอยู่ที่เมืองไทยเลย เนื่องจากประเทศสยามไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันเท่าที่ควรในประเทศจีน ดังนั้นถ้าไม่มีญาติหรือคนรู้จักอยู่ในเมืองไทย แรงงานจีนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยยอมมาสักเท่าไร นอกจากคนที่เคยมาทำงานหรือมาทำการติดต่อค้าขายกับสยามเท่านั้น ซึ่งสิ่งนี้ได้ส่งผลถึงการหางานทำในกรุงเทพฯ ด้วย นั่นคือต้องมีคนรู้จักถึงจะหางานทำได้โดยง่าย และถ้ายังมีความสนิทสนมมากก็จะยิ่งได้งานดี เช่น การเข้ามาเป็นเสมียนไม่ต้องมาใช้แรงงานเป็นกุลีจับกังแบกของหนัก และยังส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ อีกด้วย

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในประเทศสยาม จะนิยมใช้วิธีการเข้ามาโดยใช้ระบบตัวเงินเชื่อ โดยผู้อพยพที่ออกมาจากเมืองท่าต่างๆ ในประเทศจีน จะได้รับอนุญาตให้โดยสารเรือด้วยการเชื่อค่าโดยสาร ซึ่งกับตันเรือจะเรียกเงินคืนเมื่อมาถึงสยามแล้ว จากเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องของผู้อพยพ หรือไม่ก็จากนายจ้าง ในระบบตัวเงินเชื่อ แรงงานชาวจีนที่อพยพมาใหม่ มักจะถูกเรียกว่าพวก “ซินตึ้ง” ซึ่งในเอกสารสมัยปลายรัชกาลที่ 5 เรียกพวกนี้ว่า “จีนใหม่” โดยมีการอธิบายคำนี้ไว้ว่า “คำว่า “จีนใหม่” ให้ฟังเข้าใจว่า จีนซึ่งเข้ามาในพระราชอาณาจักรสยาม จากประเทศจีน หรือเมืองที่ใกล้เคียงโดยทางเรือ เว้นเสียแต่จีนที่โดยสารเรือเข้าห้องชั้นที่ 1 หรือห้องชั้นที่ 2 ที่มีได้มารับจ้างเป็นกุลี”⁷⁴ จีนใหม่ส่วนใหญ่ นั้น ต้องนอนแออัดเบียดเสียดกันบนดาดฟ้า หรือไม่ก็ใต้ท้องเรือ ซึ่งต่างจากพวกที่เคยเข้ามาเมืองไทยแล้ว เพราะพวกนี้มีเงินเช่าห้องอยู่ตามลำพัง มีอาหารกินดี ๆ แต่จีนใหม่นั้น ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า จึงต้องใช้จ่ายอย่างประหยัดที่สุด เพราะนอกจากจะต้องเสียค่าโดยสารเรือเดินทะเลแล้ว ยังต้องเสียค่านายหน้าแก่ผู้ที่หางานให้ทำด้วย และในระยะต่อมายังต้องเสียค่าเช่าเมืองไทยอีกด้วย สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่หางานให้แก่ชาวจีนโพ้นทะเล มีคำเรียกเป็นภาษาจีนว่า “เค่อไถ่ว” ซึ่งแปลว่า หัวหน้าอาคันตุกะ หรือหัวหน้าของผู้อพยพ ต่อมาคำนี้เพี้ยนเป็น “เค้าแก่” ซึ่งมีอยู่ทั้งที่กรุงเทพฯ ชวเถา และไฮเค้า “เค่อไถ่ว” มักเป็นผู้อพยพออกเดิม พวกเหล่านี้จะมีการติดต่อกับตัว

⁷²See in Yen Ching-Hwang, *Coolies and Mandarins: China's Protection of Overseas Chinese during the Late Ch'ing Period (1851-1911)* (Singapore: Singapore University Press, 1985), pp.36-71.

⁷³วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 52.

⁷⁴หจข. ร.6 น.25/1 เรื่องร่างพระราชบัญญัติลักษณะจีนใหม่เข้าเมือง ร.ศ. 127.

แทนของบริษัทการค้าของกรุงเทพฯ และในชั่วเวลา เนื่องจากคนเหล่านี้เป็นบุคคลที่ใครๆ ก็รู้จัก คนยากจนและคนพเนจรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงจึงไปหาบุคคลเหล่านี้โดยไม่รีรอ และเชื่อถือคำพูดของคนเหล่านี้ด้วยความไว้วางใจ เมื่อมาถึงตัวแทนที่กรุงเทพฯ แล้ว เพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องของชาวจีนผู้อพยพนั้นก็จะมีเงินที่ตัวแทนได้ออกค่าเดินทางกับค่าอาหารให้ก่อน พร้อมทั้งให้เงินเพิ่มขึ้นอีกประมาณร้อยละ 50 ซึ่งรวมทั้งหมดเป็นเงินประมาณ 15 เหรียญ⁷⁵ แล้วบุคคลผู้นั้นก็จะได้รับการปล่อยตัวให้เป็นอิสระ จะไปทำงานกับใครที่ไหนก็ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็จะทำกับญาติพี่น้อง หรือคนรู้จัก โดยเฉพาะคนที่จ่ายค่าเดินทางให้นั่นเอง แต่ถ้าผู้อพยพไม่มีใครช่วยจ่ายค่าเดินทางและค่าอาหารให้ นายหน้าก็จะจัดหางานให้ทำ เมื่อได้งานทำแล้ว นายจ้างที่รับแรงงานจีนผู้นั้นก็จะออกค่าโดยสารรวมถึงค่านายหน้าให้ โดยแรงงานจีนเหล่านั้นจะต้องทำงานให้เต็มที่ให้แก่ นายจ้างจนหมดจึงเป็นอิสระ หลังจากนั้นจะทำงานกับนายจ้างเดิม หรือจะไปรับจ้างทำงานในที่แห่งใหม่ก็ได้

ชาวจีนอพยพอีกประเภทหนึ่งคือ พวกแรงงานอิสระ คนกลุ่มนี้จะจ่ายเงินค่าเดินทางเข้ามาเอง โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากใครในการเดินทาง จึงมีอิสระและมีโอกาสในการเลือกงานมากกว่าพวกที่มาโดยระบบตัวเงินเชื่อ เพราะไม่มีภาระผูกพันกับใคร นอกจากญาติหรือคนรู้จักที่แนะนำเข้ามา ซึ่งถ้าเป็นคนที่มีเงินบ้าง ก็จะเดินทางโดยการโดยสารเรือกลไฟมา แต่ถ้าเงินคนโดยยากจน จนไม่สามารถหาเงินมาเป็นค่าโดยสาร “เรือฝรั่ง” ก็จะเอาเงินจำนวนน้อยนิดที่เก็บสะสมมาหลายปี มาจ่ายเป็นค่าโดยสาร “เรือหัวแดง” (เรือสำเภา) แทน⁷⁶

ปัญหาเรื่องการขาดแคลนเงินค่าโดยสารเรืออาจเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้หญิงจีนส่วนใหญ่ไม่ได้เดินทางมาพร้อมกับสามี ประกอบกับผู้หญิงจีนมีหน้าที่ในการรับผิดชอบดูแลพ่อแม่ของฝ่ายสามี ตลอดจนดูแลในเรื่องการเช่น สรรวงบูชาบรรพบุรุษแทนสามีที่ไม่สามารถมากระทำได้ด้วยตัวเอง เพราะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูทวดเวที่ อันเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานของชาวจีน ตามแนววิถีขงจื้อ การเดินทางของแรงงานชาวจีนโดยที่ไม่มีภรรยาเดินทางเข้ามาด้วยนั้น จะส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ แล้ว ดังจะกล่าวในบทต่อไป

⁷⁵วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 56.

⁷⁶อัมพร เอี่ยมสุรีย์, **รักชาติยิ่งชีพ: ชีวิตประวัติเหยียดกรรมกรรม**, แปลโดย เสาวคนธ์ รัตนวิจิตรศิลป์ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด มีเดีย เพรส, 2537), หน้า 23.

บทที่ 3

ชีวิตแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ

เมื่อชาวจีนแรกอพยพเข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในกรุงเทพฯ นั้น สังคมไทยยังคงรูปแบบของความเป็นสังคมศักดินา ที่มีระบบอุปถัมภ์เป็นตัวควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนจำเป็นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรูปแบบใหม่ทั้งในความเป็นสังคมศักดินา และความเป็นสังคมเมืองของกรุงเทพฯ ประกอบกับชาวจีนที่อพยพเข้ามาโดยมากเป็นผู้ชาย และอพยพเข้ามาเพียงคนเดียวไม่ได้พาภรรยาหรือครอบครัวมาด้วย อีกทั้งข้อจำกัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็ยังทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนเหล่านี้ต้องเผชิญกับรูปแบบการดำเนินชีวิต ที่แตกต่างไปจากสังคมในเมืองจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นในระยะแรกชาวจีนจึงต้องใช้เวลาพอสมควรในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย ก่อนที่จะมีความเคยชินกับสังคมใหม่ และดำเนินชีวิตไปตามปกติสุขได้

3.1 การปรับตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ

3.1.1 ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับแรงงานรับจ้างชาวจีน

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของสังคมไทย คือ การจัดลำดับชั้นภายใต้ความสัมพันธ์แบบผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์และผู้อุปถัมภ์¹ ซึ่งปรากฏชัดตั้งแต่ในระดับพระมหากษัตริย์กับขุนนาง ระดับขุนนางด้วยกัน และระดับมูลนายกับไพร่ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นระบบความสัมพันธ์ของบุคคลอย่างเป็นทางการตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมา จนถึงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยรวมอยู่ในระบบการควบคุมกำลังแรงงาน คือ ระบบมูลนายและไพร่ ก่อนที่จะมีการยกเลิกระบบนี้ไปในปี พ.ศ. 2448 อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นไปความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ก็ยังคงอยู่ในสังคมไทยต่อมาอย่างไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นระบบที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นชาวจีนที่อพยพเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา¹ จึงต้องเผชิญกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ทั้งโดยเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ในทางปฏิบัติแล้ว แรงงานชาวจีนที่อพยพเข้ามาก่อน พ.ศ. 2448 ส่วนมากก็ได้เข้าสู่ระบบมูลนายและไพร่ เพราะดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ว่า ชาวจีนส่วนมากจะเป็น “จีนนอกระบบไพร่” คนเหล่านี้จะเดินทางไปมากับเมืองจีนเป็นระยะๆ ไม่ได้อาศัยอยู่ถาวร จึงไม่ได้ถูกควบคุมในระบบนี้

---

¹ดูรายละเอียดใน มรว. อคิน รพีพัฒน์, **สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2416**, แปลโดย มรว.ประกายทอง สิริสุข และพรรณณี ฉัตรพลรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527) และอมรภา พงศาพิชญ์และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ), **ระบบอุปถัมภ์** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

อย่างเต็มที่ ประกอบกับระบบมูลนายและไพร่ในสังคมไทยก็ได้คลี่คลายไปเป็นระยะๆ และมีการใช้วิธีจ้างแรงงานเข้ามาทดแทนแรงงานเกณฑ์มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการใช้แรงงานของระบบมูลนายและไพร่ในสังคมไทย มีความเด่นชัดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จากการจ้างแรงงานเงินทำการต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ระบบการจ้างแรงงานไพร่สยามนั้น เริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเริ่มมีการจ้างไพร่ปะปนกับการเกณฑ์แรงงาน ดังเช่น กรณีที่พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังมหาสมบัติจัดเงินตรา 118 เพื่อ ให้พระยาเพชรบุรีว่าจ้างลาวพวน ลาวทรงดำ ชาย,หญิง ดูแลรักษาพระพุทธรูปที่ปิดทองในเขาและถ้ำวันละ 1 เพื่อเป็นกำหนด 4 เดือน เมื่อพ้นกำหนดให้ใช้เงินช่วยเหลือหรืออาจเป็นค่าจ้างต่อไป² การใช้ระบบการจ้างไพร่แทนการใช้แรงงานเกณฑ์นั้น อาจเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว เศรษฐกิจในระบบเงินตราเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยเพิ่มขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องจากการขยายตัวทางการค้าที่เจริญขึ้นอย่างมาก ปรากฏการณ์ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดอีกประการหนึ่ง คือ การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอนุญาตให้แรงงานไพร่สยามสามารถรับจ้างทำงานกับชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยามได้³ ประกอบกับรัฐไทยเริ่มเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ และประสิทธิภาพจากการจ้างแรงงานมากกว่าการเกณฑ์ เพราะแรงงานจ้างเป็นแรงงานที่แน่นอน และผู้รับจ้างจำเป็นที่จะต้องเคร่งครัดในหน้าที่เป็นการแลกเปลี่ยนกับค่าจ้าง เพราะแม้แต่การทำนาหลวง ก็ใช้วิธีให้ไพร่เช่าที่นาโดยเก็บข้าว 1 เกียนต่อนา 10 ไร่แทนการเกณฑ์แรงงาน⁴

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการผ่อนคลายการเกณฑ์แรงงานลงมากยิ่งขึ้นอีก โดยเฉพาะการออกกฎหมาย “พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง รัตนโกสินทรศก 119” ซึ่งประกาศมา ณ วันที่ 3 มกราคม ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) เท่ากับเป็นการเปลี่ยนการเกณฑ์แรงงานที่รัฐเคยได้ในรูปของการได้เปล่านั้นมาเป็นการเกณฑ์จ้าง ที่รัฐมีการให้ค่าจ้างตอบแทนแก่ผู้ที่ถูกเกณฑ์มาใช้แรงงาน ดังความในมาตรา 6 และ 7 กล่าวไว้ว่า

² กจช. ร.4 กท. เล่ม 17, หน้า 179-180 สารตราว่าด้วยพระยาเพชรบุรีจ้างลาวชายหญิงรักษาถ้ำเขาหลวง อ้างถึงใน นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 278.

³ “ประกาศว่าด้วยกษัตริย์อังกฤษ จะทำตึกอนุญาตให้คนทั้งปวงรับจ้างแลขายสิ่งของได้,” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5** (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2478), หน้า 287.

⁴ นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448),” หน้า 279.

“...บรรดาพาทนะ หรือราษฎรที่ต้องเกณฑ์มาใช้ราชการอย่างใดๆ ควรจะให้ค่าจ้างแก่ผู้ถูกเกณฑ์ตามสมควร ถ้าผู้ถูกเกณฑ์ต้องเสียส่วย หรือเงินค่าราชการจะลดเงินส่วย แลค่าราชการตามอัตราค่าจ้างพาทนะ หรือค่าแรงที่ต้องมารับราชการให้แทนเงินค่าจ้างก็ได้...ให้เสนาบดีมีอำนาจที่จะกำหนดอัตราค่าจ้างพาทนะแลค่าแรง ซึ่งจะคิดให้แก่ราษฎร ซึ่งต้องเกณฑ์มารับราชการในมณฑลใดเท่าใด ถ้าแลเป็นการที่ได้แต่บุคคลบางจำพวก เช่นเก็บรั้งนวกหรือทำนํ้ารัก เป็นต้น เสนาบดีจะตั้งอัตราค่าจ้างสูงขึ้นกว่าทำการโดยสามัญก็ได้...”⁵

ประกอบกับการที่รัฐมีนโยบายในการสนับสนุนให้แรงงานไทยได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐออกตัวคุ้มเกณฑ์จ้างให้กับราษฎรที่ทำสวน ทำไร่ ทำนา โดย “การประกาศเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง” ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ 20 มกราคม รัตนโกสินทรศก 120 (พ.ศ. 2444) ในมาตรา 11 และ 12 ความว่า

...ราษฎรคนใดได้ทำมาหากินโดยเต็มกำลังของตน เป็นต้นว่า ได้ทำเรือกสวนไร่นาเต็มเนื้อที่ แลกำลังพาทนะที่จะทำได้ก็ดี หรือได้ถากถางโก่นสร้างที่ทำเรือกสวนไร่นาโดยเต็มกำลังพาทนะของตนก็ดี หรือได้ทำการอย่างใดอันเป็นประโยชน์โดยเต็มเวลาและกำลังอุสาหะก็ดี หรือได้ทำราชการเหน็ดเหนื่อยมามากแล้ว เป็นต้นก็ดี ก็ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลมีอำนาจที่จะออกตัวคุ้มเกณฑ์จ้างให้ผู้นั้นไป...จะไม่ต้องถูกเกณฑ์อย่างใด ตั้งแต่ 3 เดือน 6 เดือนจนถึงปีหนึ่งเป็นอย่างมาก...⁶

จะเห็นได้ว่า แม้ในสังคมไทยจะมีการแสดงถึงการลดหย่อนการเกณฑ์แรงงานมาเป็นการเกณฑ์จ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่ความพร้อมพอที่จะจ้างแรงงาน และยกเลิกการเกณฑ์แรงงานบังคับได้ทั้งหมด เพราะรัฐยังมีเงินไม่พอที่จะใช้เป็นค่าจ้าง จึงต้องมีการใช้แรงงานเกณฑ์ควบคู่กันไปกับแรงงานจ้าง และทำการสนับสนุนให้ไพร่สยามประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น เพื่อจะได้เรียกเก็บเงินค่าราชการแทนการเข้าเดือนมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเงินมาเป็นค่าจ้างต่อไป⁷

ดังนั้นวิธีการควบคุมแรงงานจีนของประเทศไทยในระยะนี้ จึงไม่ส่งผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในฐานะแรงงานรับจ้างเท่าใดนัก เพราะในสังคมไทย การเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่ได้คลายตัวลงมากแล้ว อีกทั้งรัฐไทยยังให้อิสระแก่แรงงานจีนพอสมควร ส่วนทางด้านชาวจีนที่เข้ามา

⁵“พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง รัตนโกสินทรศก 119,”**ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 17** (13 มกราคม 119): 594-595.

⁶หลวงประดิษฐมนูธรรม (ผู้รวบรวม), “ประกาศเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง,”**ประชุมกฎหมายไทย ภาค 5 (เล่ม 2)** (พระนคร: โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2474), หน้า 1036.

⁷นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448),” หน้า 279-280.

ประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่ก็นั้น ก็ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อสังคมไทยให้อิสระแก่ชาวจีนในรูปแบบต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ เช่น การให้อิสระในการเข้าออกระหว่างสยามกับประเทศจีน การให้อิสระในการเดินทางภายในประเทศสยาม และการที่สามารถจ่ายเงินแทนการถูกเกณฑ์แรงงานได้ ทำให้แรงงานจีนสามารถอยู่อาศัยในสังคมไทยได้พอสมควรตามอัธยาศัย

ต่อมาแม้ว่าแรงงานไทยมีอิสระจากแรงงานเกณฑ์ในระบบไพร่และทาสแล้วก็ตาม แต่ด้วยความผูกพันกับอาชีพเกษตรกรรม อีกทั้งความไม่คุ้นเคยในระบบแรงงานรับจ้างเท่ากับคนจีนที่ได้ทำมาก่อนตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาเรื่องการไม่มีอาชีพรองรับเมื่อแรงงานไทยมาเป็นแรงงานรับจ้างแล้ว ดังนั้นแรงงานไทยส่วนใหญ่จึงยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากรายงานในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า “...ประการหนึ่ง คนไทยที่จะให้ประพุดิตนให้เหมือนคนจีนนั้นไม่ได้ เพราะคนจีนนั้น เมื่อได้ทำเหมืองแร่ดีบุกแล้ว ก็กลับคืนไปบ้านเมือง ส่วนไทยไม่มีที่จะไปหากินข้างไหน จึงคิดเห็นว่าคนไทยควรจะให้ทำนาทุกๆ คน...”⁸

อาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา แรงงานไทยได้เข้าไปมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเปรียบเสมือนอาชีพหลักของแรงงานในสังคมไทยที่ชัดเจนขึ้น เนื่องจากสยามมีการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมโดยเฉพาะข้าวสู่สังคมระดับโลก จึงอาจเป็นไปได้ที่เป็นการเปิดโอกาสให้กับชาวจีน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาสัมพันธ์กับสังคมไทยสามารถเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้มากขึ้น

ถึงแม้ว่าแรงงานชาวจีนจะไม่ถูกควบคุมโดยระบบการเกณฑ์แรงงานของไทย หรือระบบมูลนายและไพร่เท่าใดนัก เพราะระบบนี้คลี่คลายลงไปมากแล้วในสมัยรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งเลิกไปอย่างเป็นทางการในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าวแล้ว แต่สิ่งที่น่าจะส่งผลกระทบต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนในฐานะที่เป็นแรงงานนอกระบบมูลนายและไพร่ ก็คือลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม อันก่อให้เกิดการสร้างพันธะกรณีใหม่ระหว่างคนจีนกับบุคคลต่างๆ ในสังคมไทยขึ้น โดยไม่ผ่านระบบมูลนาย นั่นคือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า แรงงานจีนนอกระบบไพร่ สามารถเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ได้ยากลำบากกว่าจีนในระบบไพร่โดยทั่วไป เนื่องจากไม่มีมูลนายเป็นผู้อุปถัมภ์ ถึงแม้จะมีการยกเลิกระบบมูลนายและไพร่ไปแล้ว ระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงอยู่ในสังคมไทยต่อมา ดังนั้นแรงงานรับจ้างชาวจีนนอกระบบความสัมพันธ์ที่ขาดผู้อุปถัมภ์ จึงต้องทำการปรับตัวเพื่อรับกับความสัมพันธ์ในระบบดังกล่าว

⁸ หจข. ร.5 กษ.10/5 เรื่องตั้งข้าหลวงสำหรับตรวจการเพาะปลูก อ้างถึงใน มัลลิกา เรื่องระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 67.

ของสังคมไทย วิธีการหนึ่งที่แรงงานชาวจีนใช้คือ การเข้าเป็นผู้ใต้อุปถัมภ์ หรือเป็นคนในบังคับของ ตะวันตกชาติต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา โปรตุเกส เป็นต้น เพราะนอกจากการที่จะได้รับความคุ้มครองจากสถานกงสุลชาติตะวันตกที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศสยามแล้ว ยังได้รับอภิสิทธิ์ทางด้านกฎหมายในดินแดนไทย และผลประโยชน์ทางด้านต่างๆ เช่น การประกอบกิจการ บางอย่างโดยไม่จำเป็นต้องเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาลสยามอีกด้วย⁹

อีกวิธีการที่แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ใช้ เพื่อทดแทนความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในระบบมูลนายและไพร่ของสังคมไทย คือ การอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนด้วยกันเองเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ชาวจีนส่วนใหญ่ได้เข้าพักอาศัย และทำงานอยู่กับขุนนางจีน หรือขุนนางไทยเชื้อสายจีน หรือการรวมกลุ่มกันในรูปสมาคมลับ “อั้งยี่” ของบรรดาชาวจีนตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา¹⁰ หรือการรวมตัวในรูปของสมาคมชาวจีนต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนนี้ ยังสอดคล้องกับลักษณะการเข้ามาของแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ ที่เข้ามาโดยการอาศัยเครือญาติ หรือคนรู้จักมากกว่าที่จะเข้ามาอย่างโดดเดี่ยว ดังเช่น พระเจริฎราชชน (เท่ง) ต้นสกุลเลาหะเศรษฐี เป็นจีนนอกที่ได้เดินทางเข้ามาเมืองไทยในสมัย รัชกาลที่ 4 ตามคำชักชวนจากญาติร่วมแซ่ คือ พระยาพิสดมภ์สมบัติบริบูรณ์ (ยิ้ม) ต้นสกุลพิศลย บุตร จีนเท่งได้เข้ามาอาศัยอยู่กับพระยาพิสดมภ์สมบัติบริบูรณ์ และช่วยทำการค้าขายที่บ้านดังกล่าว หรือกรณีพระพิบูลพัฒน์นกร (เกียฮั้นหรือไฉ่เซียง) ต้นสกุลตันทเศรษฐี เป็นจีนนอกที่ได้เดินทางเข้ามา ในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 โดยเข้ามาอาศัยอยู่กับเจ้าภาษีอากรผู้มีศักดิ์เป็นอา จีนเกียฮั้นได้ช่วยทำการค้าขายอย่างมีความสามารถและขยันขันแข็ง จึงทดรองทุนให้ค้าขายและให้รับช่วงผูกขาดภาษีอากร ในเวลาต่อมา¹¹ จากตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ชาวจีนในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ผสมผสานกันไป โดยลักษณะของความสัมพันธ์กันระหว่างคนจีนดังกล่าวนี้ จะส่งผลต่อลักษณะการให้ความช่วยเหลือกัน และกัน รวมถึงการหาผลประโยชน์ระหว่างกันและกันของบรรดาชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ ด้วย

อาจกล่าวได้ว่า แรงงานรับจ้างมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยที่ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ บางส่วนจะอาศัยความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาติตะวันตก

⁹ พลกุล อังกินันท์, “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2513), หน้า 88.

¹⁰ อ่านรายละเอียดเรื่องอั้งยี่ใน ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524).

¹¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 58-60.

ตกที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทยขณะนั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์เป็นสำคัญ แต่ชาวจีนส่วนใหญ่ได้อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชนหรือสังคมชาวจีนกันเอง โดยเฉพาะในระดับแรงงานรับจ้างชาวจีน แต่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในช่วงแรกก็แปรเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา กลายเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจที่เป็นไปเพื่อการควบคุมกำลังคนมากกว่า เนื่องจากแรงงานรับจ้างชาวจีนต้องการได้รับความคุ้มครอง และจัดหางานให้ตนมีงานทำ ในขณะเดียวกันหัวหน้าชาวจีนในระดับสูงก็ต้องการกำลังคน เพื่อเสริมสร้างอำนาจและบารมีของตน ซึ่งนับได้ว่าสอดคล้องกับสังคมแบบอุปถัมภ์ของไทยที่มีการจัดลำดับชั้นกันระหว่างผู้อุปถัมภ์ และผู้ได้รับการอุปถัมภ์ เพราะชาวจีนในระดับสูงส่วนใหญ่ที่เป็นผู้อุปถัมภ์มักอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐบาลไทย ในฐานะขุนนางไทยตำแหน่งต่างๆ โดยเฉพาะขุนนางสังกัดกรมท่าซ้าย และเจ้าภาชีนายอากรที่มีกิจการค้าที่ใหญ่โตควบคุมไปด้วย ประกอบกับในสมัยก่อนเทคโนโลยีต่างๆ ยังไม่เจริญก้าวหน้า ทำให้ต้องพึ่งพิงกับแรงงานคนเป็นหลัก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีบริวารมาก แต่แรงงานไพร่สยามส่วนใหญ่มีสังกัดมูลนายอยู่แล้ว ขุนนางจีนจึงต้องหาพรรคพวกและกำลังพลของตนเองเช่นกัน จึงนับเป็นความสอดคล้องต้องกันกับการปรับตัวเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของแรงงานชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ

3.1.2 การปรับตัวเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ

ภายใต้ข้อเท็จจริงที่ว่า แรงงานรับจ้างชาวจีนที่อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ นั้น ส่วนใหญ่มาจากสังคมชนบทอันห่างไกลทางตอนใต้ของประเทศจีน ในขณะที่กรุงเทพฯ เป็นเมืองท่าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่รวบรวมสินค้าจากที่ต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นที่รวมของชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติต่างๆ ส่งผลให้กรุงเทพฯ เป็นลักษณะของสังคมเมือง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพชีวิตในชนบทของประเทศจีน เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ ของแรงงานรับจ้างชาวจีนย่อมนับเป็นประสบการณ์ใหม่ๆ ในสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ ที่แรงงานรับจ้างชาวจีนจะต้องประสบ และจำเป็นต้องปรับตัว เพื่อตอบรับและเผชิญกับปัญหาในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้น การปรับตัวเข้าสู่ชีวิตในสังคมเมือง มีประเด็นสำคัญคือ

3.1.2.1 ความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ

เป็นที่แน่นอนว่าแรงงานชาวจีนที่มาจากชนบทของประเทศจีนส่วนใหญ่ มักประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ด้วยข้อจำกัดนานาประการที่ทำให้แรงงานชาวจีน เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ ไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามที่ตนมีความถนัดได้ กล่าวคือ

ประการแรก เรื่องความต้องการเงิน ซึ่งเป็นเหตุผลหลักในการอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยของบรรดาแรงงานชาวจีนส่วนใหญ่ ชาวจีนส่วนใหญ่จึงต้องยึดอาชีพที่น่าจะทำได้ รับเงินเร็วที่สุด เพื่อที่จะได้มีเงินส่งกลับไปให้ครอบครัวของตนที่เมือง โดยไม่จำเป็นต้องมีเงินในการลงทุน เพราะถ้าเป็นผู้ที่มีเงินลงทุนในการประกอบกิจการค้าแล้ว คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกจากบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อมาเผชิญกับชะตากรรมที่แปลกใหม่ต่างๆ และการเสี่ยงกับอันตราย

นานับการ และต้องเป็นอาชีพที่หาง่าย เป็นที่ต้องการของสังคมกรุงเทพฯ ที่มีการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว นั่นคือการประกอบอาชีพ “แรงงานรับจ้าง”

การที่ชาวจีนเหล่านี้ไม่รังเกียจที่จะประกอบอาชีพที่ใช้แรงงาน หรือการเป็นกุลี หรือกรรมกร ซึ่งคนไทยถือว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย จนกระทั่งไม่มีราษฎรไทยแข่งกับชาวจีนในการประกอบอาชีพนี้ นั้น นอกจากเป็นเพราะชาวจีนมีนิสัยอดทน แข็งแรง กลัวความยากจน และไม่ยอมเป็นขอทานแล้ว การที่ชาวจีนอพยพมาจากประเทศที่ตนเติบโต เท่ากับเป็นการหลุดพ้นจากการจัดลำดับชั้นทางสังคมจีนของตนที่ถูกปลูกฝังมาแต่ดั้งเดิม จึงไม่มีการคำนึงถึงเรื่องความแตกต่างของสถานภาพทางสังคม¹² เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมไทย อีกทั้งการที่คนจีนมีจุดประสงค์ในการอพยพเข้ามาด้วยเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก ประกอบกับวัฒนธรรมจีนมีปัจจัยหรือพลังกระตุ้นให้คนจีนมีความมานะบากบั่นที่จะทำกิจการใดๆ ให้สำเร็จ คนที่ได้รับการยกย่องภายในชุมชนชาวจีนในสังคมไทย ก็คือคนที่มีฐานะดี ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ดังนั้นชาวจีนจึงสามารถประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างได้ โดยไม่รู้สึกรังเกียจถึงความต่ำต้อยทางสถานภาพทางสังคมของตน

ประการที่สอง สำหรับชาวจีนที่อพยพเข้ามาเป็นจีนใหม่นั้น การเข้ามาเพื่อทำการเกษตรกรรมตามอาชีพที่ตนถนัดค่อนข้างลำบาก เพราะนอกจากจะขาดเงินทุนในการจัดที่ดินทำกินแล้ว อาชีพดังกล่าวยังเป็นอาชีพที่คนพื้นเมืองสยามส่วนใหญ่ถนัด การเข้ามาแข่งขันกับคนพื้นเมืองคงเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ที่นับได้ว่ามีพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับบริเวณหัวเมือง อีกทั้งการทำเกษตรกรรมยังจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาช่วงหนึ่งกว่าจะได้มาซึ่งรายได้ และเป็นการลงทุนในระยะยาว ในขณะที่แรงงานชาวจีนในขณะนั้น ไม่ได้มีความคิดที่จะตั้งรกรากถาวรที่เมืองไทย แต่จะเป็นรูปแบบไป-กลับระหว่างสยามกับเมืองจีน กล่าวคือ เมื่อแรงงานจีนสามารถสะสมเงินได้ในระดับหนึ่ง ก็จะกลับไปใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองจีน ดังเช่นที่กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้กราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “...วิถีหากินของจีนนอกตามที่ตั้งเขตมา เมื่อมาถึงเที่ยวรับจ้างเป็นลูกแรงทำงานโดยลำพังตัว ทำงานหาเงินได้แล้วมักกลับออกไปเสียในชั้นนี้โดยมาก...”¹³

¹² แอรอนสท เอ เบอช, “อำนาจความเป็นใหญ่กับทัศนคติและทำที่ต่อการทำงานของคนในประเทศไทย,” ใน *เยอรมันมองไทย*, แปลโดย อรัญญา โรสเซนแบร์ก-พรหมนอก (พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520), หน้า 204-205.

¹³ หจข. ร.5 น.28.2/43 ที่ 257/15089 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 128 อ้างถึงใน สยมพร ทองสารี, “ผลกระทบจากการตัดถนนในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453): ศึกษาเฉพาะกรณีการตัดถนนในกำแพงพระนครด้านเหนือและด้านใต้พระนคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), หน้า 166.

แต่มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ การที่ชาวจีนมีความเสี่ยงอย่างมากต่อการอพยพเดินทาง ออกจากบ้านเกิดเมืองนอนเข้ามายังประเทศไทยนั้น ก็ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า อาชีพแรงงานรับจ้างอาจเป็นอาชีพแรกเมื่อเข้ามายังประเทศไทยของชาวจีน แต่คงไม่ใช่อาชีพหลักที่ชาวจีนทุกคนปรารถนา ดังนั้นช่วงแรกที่ชาวจีนเข้ามาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างก่อน จนสามารถสะสมทุนได้ส่วนหนึ่ง บ้างก็จะนำเงินไปเช่าที่ดินทำการปลูกผัก ทำสวนพลู เลี้ยงเปิดไก่ หรือหมู หรือบางส่วนก็จะนำเงินที่สะสมได้ลงทุนทำการเปิดร้านค้าขายสินค้าต่างๆ¹⁴ เป็นต้น เพราะคนจีนทางตอนใต้ของประเทศมีความถนัดทางด้านต่างๆ เหล่านี้อยู่แล้ว ดังคำกราบบังคมทูลของ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ความว่า

“...บางคนเมื่อหาเงินทุนในขั้นต้นได้ มักคิดจะทำมาหากินยืนยาวต่อไปในเมืองนี้ จึงเอาทุนนั้นไปเสงตั้งร้านขายของบ้าง ที่ออกไปหัวเมือง ก็ไปซื้อหาจับจองที่ดินทำไร่ทำสวน หรือไปเที่ยวตั้งร้านรวงต่อการทำมาหากิน ตั้งตัวเป็นปึกแผ่นแน่นอนได้แล้วจึงมีภรรยาในขั้นนี้ พวกที่มีภรรยาแลตั้งตัวเป็นปึกแผ่นนี้ที่อยู่ประจำตลอดไป”¹⁵

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างเป็นวิธีการปรับตัวรูปแบบหนึ่งของบรรดาชาวจีนเพื่อเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นอาชีพที่หาได้ง่ายและเป็นที่ต้องการของสังคมกรุงเทพฯ ที่กำลังเติบโตและพัฒนาขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนภายในประเทศ เป็นการเอื้อประโยชน์อย่างมากในการที่จะเก็บสะสมทุนทรัพย์เพื่อนำมาลงทุนประกอบอาชีพอื่นๆ ต่อไป แต่อย่างไรก็ตามไม่ใช่ชาวจีนทุกคนจะสามารถหลุดพ้นจากการเป็นแรงงานรับจ้างมาประกอบอาชีพอื่นๆ ได้อย่างอิสระ เพราะข้อสำคัญประการหนึ่งคือ แม้ว่าแรงงานจีนจะมีรายได้จากการเป็นแรงงานรับจ้างก็ตาม แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ แรงงานจีนจำเป็นที่จะต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกรุงเทพฯ

3.1.2.2 วิถีชีวิตแบบสังคมเมือง

กรุงเทพฯ มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าจากหัวเมืองต่างๆ เพื่อทำการแปรรูปสินค้าต่างๆ หรือเพื่อทำการส่งออกต่างประเทศมากกว่าที่จะเป็นแหล่งเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการส่งออก อีกทั้งกรุงเทพฯ ยังเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศ

¹⁴รวบรวมจาก สารบาณชี ส่วนที่ 2 คือราชฎรในจังหวัด ถนน แลตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ดินฉบับ จำกัด, 2541).

¹⁵หจข. ร.5 น.28.2/43 ที่ 257/15089 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 128 อ้างถึงใน สยมพร ทองสารี, “ผลกระทบจากการตัดถนนในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) : ศึกษาเฉพาะกรณีการตัดถนนในกำแพงพระนครด้านเหนือและด้านใต้พระนคร,” หน้า 166.

ตะวันตกตามนโยบายในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตั้งอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหัวเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางหรือเมืองหลวง ดังนั้นสิ่งสำคัญอันดับต้นๆ คือ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในเขตพระนคร และเส้นทางเชื่อมต่อกับหัวเมืองต่างๆ เพื่อความสะดวกในการติดต่อกับหัวเมืองได้รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นตามสถานะสังคมเมืองของกรุงเทพฯ ที่มีประชากรเพิ่มขึ้น และการค้าขายตัวอย่างรวดเร็วมากขึ้น ก็ส่งผลให้กรุงเทพฯ มีความต้องการแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรมเพื่อการประกอบกิจการดังกล่าว สูงกว่าหัวเมืองอื่นๆ ด้วย

เมื่อกรุงเทพฯ มีปัจจัยดึงดูดต่างๆ ให้แรงงานจีนอพยพหลั่งไหลเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะความสะดวกทางด้านเส้นทางเดินทางของแรงงานชาวจีน จากประเทศจีนทางตอนใต้มาสู่กรุงเทพฯ ความเป็นตลาดแรงงานที่ใหญ่ และสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ ส่งผลให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองที่มีคนจีนอาศัยอยู่มากที่สุดในประเทศ ดังจะเห็นได้จาก ปริมาณคนจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อเทียบกับคนจีนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย คือ 55% ในปี พ.ศ. 2447 63% ในปี พ.ศ. 2448 และ 56% ในปี พ.ศ. 2451¹⁶ เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้ พอพันธ์ อูยานนท์ ได้ให้ข้อสรุปที่น่าสนใจไว้ว่า การไหลบ่าของแรงงานอพยพชาวจีน มีผลต่อการกดอัตราค่าจ้างของแรงงานไร้ฝีมือในกรุงเทพฯ อย่างน้อยก็จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อค่าจ้างหรือรายได้ของแรงงานไร้ฝีมือในชนบท ทั้งในกิจการก่อสร้างสาธารณะของรัฐบาล การทำนาในที่ราบภาคกลาง หรือการทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ เป็นต้น ต่างก็มีแนวโน้มสูงกว่าอัตราค่าจ้างของแรงงานไร้ฝีมือในกรุงเทพฯ ส่งผลให้ค่าจ้างในกรุงเทพฯ ไม่สามารถดึงแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้ามาได้ เป็นเหตุให้กรุงเทพฯ ขยายตัวอย่างเชื่องช้า และการขยายตัวของประชากรในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ จึงขึ้นอยู่กับแรงงานชาวจีนเป็นสำคัญ¹⁷ โดยแรงงานจีนได้เข้าครอบครองถึง 70% ของจำนวนแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมด¹⁸

การที่ชาวจีนจะต้องเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมเมืองกรุงเทพฯ ค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพในสังคมเมืองนับเป็นสิ่งจำเป็นอันดับต้นๆ ของบรรดาแรงงานชาวจีนเลยทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม สินค้าต่างๆ เนื่องจากการเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น แรงงานจีนจำเป็นที่จะต้องทำงานหรือประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง จนกระทั่งไม่มีเวลาผลิตข้าวของเครื่องใช้ที่

¹⁶ กจช. ร.5 กระทรวงมหาดไทย, 28.2/43, No 625/1109, 8 มีนาคม ร.ศ. 128 อ้างถึงใน พอพันธ์ อูยานนท์, “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับกึ่งศตวรรษ**, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2541), หน้า 81.

¹⁷ พอพันธ์ อูยานนท์, “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับกึ่งศตวรรษ**, หน้า 80-81.

¹⁸ Virginia Thompson, **Thailand: The New Siam**, 2 nd ed. (New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1967), pp. 601-602.

จำเป็น เหมือนดังเมื่อครั้งที่อยู่ในชนบทของประเทศจีน ดังนั้นสินค้าที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีพจึงเป็น สิ่งที่ต้องซื้อหาด้วยเงินแทบทั้งสิ้น และที่สำคัญคือ แรงงานรับจ้างชาวจีนยังต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายในกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ที่เกิดจากความต้องการผลประโยชน์ในรูปแบบของรายได้อันมหาศาลของ ทั้งบรรดานายทุนชาวจีน และรัฐไทย ประกอบกับความต้องการภายในของแรงงานรับจ้างชาวจีนเอง ด้วย ดังจะกล่าวต่อไป

การเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมืองที่จำเป็นต้องใช้เงินตราเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ด้วยข้อจำกัดเรื่องรายได้ของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน ส่งผลให้แรงงานจีนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่ เพราะรายได้ส่วนหนึ่งจะต้องแบ่งเก็บไว้สำหรับส่งกลับไปประเทศจีน อีกส่วนไว้สำหรับใช้จ่ายทั่วไป และถ้ามีเงินเหลือจากส่วนนี้ จึงจะสามารถสะสมเพื่อนำไปใช้ตั้งตัวได้ ดังนั้นแรงงานจีนส่วนใหญ่จึงพยายามที่จะหาอาชีพที่ทำให้ได้รับรายได้งามที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพที่ย่ำแย่ และเสี่ยงอันตรายอย่างมาก และอีกทางหนึ่งคือการใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดที่สุด ดังเช่นกรณีนายเหี้ยกวงเอี่ยม¹⁹ ชาวจีนโพ้นทะเลที่เริ่มต้นจากอาชีพคนงานจับกังโรงงานถลุงเหล็กที่เมืองบานัมของกัมพูชา เขาได้รับค่าแรงเดือนละ 2 ตอง (1 ตอง=2 บาท) ทุกเดือนจะใช้เงินเพียงตองเดียว อีกหนึ่งตองเก็บออมไว้ เมื่อได้จำนวนหนึ่ง ก็จะไปหาทางฝากคนเอาไปให้พี่สะใภ้ที่เมืองจีน เมื่อผ่านมาได้ 6 ปีเขาก็พบว่าไม่สามารถมีเงินเหลือเก็บได้เลย จึงได้อพยพมาเป็นแรงงานรับจ้างที่กรุงเทพฯ โดยเป็นคนงานหอบผักในโรงงานทำผักกาดดองเซียงกี ต่อมาได้ย้ายไปทำงานขนสินค้าที่ท่าเรือ ซึ่งเป็นงานที่หนักยิ่งขึ้น และได้เลื่อนเป็นหัวหน้าคนงาน และคอยคุมการส่งสินค้า จนกระทั่งในที่สุดได้กลายเป็นเจ้าของกิจการขนส่งทางเรือ รวมถึงกิจการต่างๆ มากมาย และเป็นประธานหอการค้าไทย-จีน ซึ่งนับเป็นองค์กรผู้นำสูงสุดของคนจีนในประเทศไทยขณะนั้น

วิธีการประหยัดค่าใช้จ่ายที่สุดของแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ คือ การอาศัยอยู่กินกับชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน ไม่ว่าจะญาติ คนรู้จัก หรือนายจ้าง เช่น ตามโรงกลึงต่างๆ เป็นต้น เมื่อแรงงานจีนอพยพเข้ามากันมากขึ้น จึงก่อให้เกิดเป็นชุมชนแออัดขึ้น โดยเฉพาะย่านชุมชนชาวจีนเก่าแก่บริเวณสำเพ็ง เมื่อผู้คนหนาแน่น จึงเกิดสิ่งปฏิญญาของเน่าเสียขึ้นเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะเฉพาะ จนกระทั่งมีการนำมาเรียกเป็นชื่อตรอกซอยบริเวณนั้นๆ เช่น ตรอกป่าช้าหมาเน่า หรือตรอกอาจม²⁰ เป็นต้น บริเวณที่สกปรกเหล่านั้น ยังเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคอย่างดีให้กับบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนเลยทีเดียว ดังปรากฏหลักฐานในรายงานเรื่องการตายด้วยสาเหตุต่างๆ

¹⁹อ่านรายละเอียดเรื่องเหี้ยกวงเอี่ยมใน อัมพร เอี่ยมสุรีย์, **รักชาติยิ่งชีพ: ชีวิตประวัติเหี้ยกวงเอี่ยม**, แปลโดย เสาวคนธ์ รัตนวิจิตรศิลป์ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด มีเดีย เพรส, 2537).

²⁰สาวิตรี ทัพพะสุด, “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 39.

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า มีคนจีนป่วยตายเป็นจำนวนมาก หรือที่เป็นลมตายก็มีมากเช่นกัน นอกจากนี้ยังปรากฏว่า มีจีนฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมากอีกด้วย²¹ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนในสมัยดังกล่าวอาจมีสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากลำบากพอสมควร จนกระทั่งถึงขนาดต้องฆ่าตัวตายก็มี จึงเป็นการส่งผลถึงจำนวนอัตราการตายที่สูงที่สุดของคนจีนในส่วนที่เป็นผู้ชาย ดังจะเห็นได้จาก จำนวนคนตายที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนคนตายที่ได้ลงทะเบียนในเขตกรุงเทพฯ ตามยอดสำมะโนครัว ร.ศ. 129

ชาติ	ไทย	จีน	ยุโรป	อเมริกัน	มลายูแล ยะวา	อินเดีย แล ลังกา	พม่า	ญี่ปุ่น	ญวน แล เขมร	ชาติ อื่นๆ	รวม
ชาย	3900	3920	39	0	275	121	20	5	44	26	8,350
หญิง	3566	492	10	0	171	48	5	1	35	2	4,330
รวม	7466	4412	49	0	446	169	25	6	79	28	12,680

ที่มา : หจข. ร.5 น.30/11 เรื่อง สำมะโนครัว ร.ศ. 129.

เป็นที่สังเกตได้ว่า อัตราการตายของชายชาวจีนมีจำนวนที่สูงกว่าของคนไทย แม้ว่าจำนวนประชากรตามยอดสำมะโนครัวในเขตกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาดังกล่าว ของชายไทยจะสูงกว่าก็ตาม กล่าวคือ จำนวนชายไทย 173,500 คน จำนวนชายจีน 166,605 คน²² แต่ถ้าเทียบอัตราการตายกับคนชาติอื่นแล้ว นับว่าคนจีนมีอัตราการตายที่สูงกว่ามากเลยทีเดียว เนื่องจากสิ่งที่แรงงานจีนจะต้องเผชิญอีกสิ่งหนึ่งก็คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ ทั้งทางด้านที่อยู่อาศัย ตลอดจนอาหารการกินต่างๆ เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายที่สุด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คนจีนโดยเฉพาะในระดับแรงงานรับจ้างในเขตกรุงเทพฯ น่าจะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างลำบากพอสมควร นอกจากนี้ คนจีนยังขาดความรู้ในทางสุขวิทยาและไม่ใส่ใจใสบำรุงสุขภาพร่างกายมากนัก ดังจะเห็นได้จากคำแปลจากหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) ดังนี้

“...คนจีนเราตั้งแต่ไรมา ไม่ใคร่รู้จักระวังรักษาตัวเอง เมื่ออยู่ที่ไหน ก็มักทิ้งให้บ้านเรือนเปื้อนเปรอะ แลอาหารการกินก็ไม่เอาใจใส่ระวังตรวจตรา ทั้งเครื่องนุ่งห่มใช้

²¹อ่านรายละเอียดใน หจข. ร.5 น.23 เรื่องตายด้วยเหตุต่างๆ ดังเช่น หจข. ร.5 น.23/13 เรื่องคอเรศปอนเดน เรื่องหลวงธุระการยื่นรายงานว่า จีนเกียะทำการอยู่ในโรงบ่อนตลาดน้อยป่วย เดินไปซื้อของรับประทานหน้าบ่อนเป็นลมล้มลงตาย (30 มิถุนายน-3 กรกฎาคม 112), หจข. ร.5 น.23/27 เรื่องขุนราชพิจิตราสารวัตรแขวงรายงานว่าจีนกวยป่วยเป็นอหิวาเหามีตแห่งท้องเองตาย (30-31 กรกฎาคม 114), หจข. ร.5 น.23/53 เรื่องพระยาอินทราธิบดี รายงานว่า จีนมีชื่อป่วยตายที่ศาลาวัดประทุมคงคา (25 เมษายน-24 พฤษภาคม 115) หรือ หจข. ร.5 น.23/60 เรื่อง จีนห้อยเชือกคอตตาย (14 พฤษภาคม 115) เป็นต้น.

²²หจข. ร.5 น.30/10 เรื่องจัดการทำสำมะโนครัวในกรุงเทพฯ (1 กันยายน 128-9 พฤษภาคม 132).

สรวยก็เอาแต่สวยงามไม่รักษาความสะอาด ย่อมเป็นทางที่จะเกิดโรคได้ทั้งสิ้น ครั้นเมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บมาถึงตัวเข้าแล้ว บางคนที่มีสติปัญญาอยู่บ้าง ก็ยังหาแพทย์มารักษาพยาบาล แต่พวกที่โง่เวลานั้น เอาแต่ไปไหว้พระไหว้เจ้า นับถือเจ้าของภูทับกับน้ำท่าว่าเป็นยาทิพ เห็นชีวิตर्मมนุษย์เป็นของเล่น จนเมื่อรักษาไม่หายตายไป ก็คิดว่าการเจ็บการตายเป็นธรรมดา เมื่อถึงวาระแล้วก็ต้องตายอยู่เอง...”²³

กลุ่มแรงงานรับจ้างที่ทำงานหนัก และทำการใกล้กับเขตอันตราย เช่น แรงงานเงินตามโรงสีไฟ พวกเขาทำทางรถไฟ หรือพวกเงินลากรถ เป็นต้น เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการตายสูง โดยเฉพาะเงินลากรถนั้น มีผู้กล่าวว่า “...ยิ่งตายง่ายทีเดียว...ยังไม่เคยเห็นเลยว่าเงินลากรถคนใดจะลากรถตลอดไปได้ถึง 6 ปี...โดยเหตุนี้ที่ว่าในปีหนึ่งเงินต้องตายเสียร้อยละ 2 นั้น ยังเป็นจำนวนน้อยที่สุด...”²⁴

3.1.2.3 กิจกรรมของแรงงานรับจ้างชาวจีน

แม้ว่าชาวจีนจะได้รับการยอมรับว่าเป็นชนชาติที่ประหยัดอดออม ตระหนี่ถี่เหนียว เป็นอันดับต้นๆ แต่ด้วยสภาพของกรุงเทพฯ อันเป็นสังคมเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่กันเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างประเทศต่างๆ ส่งผลให้กรุงเทพฯ เกิดการพัฒนาสิ่งบันเทิงเริงรมย์ตลอดจนสิ่งมอมเมาต่างๆ ของคนในสังคมเมืองขึ้นมากมาย ทั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นเองในสังคมไทย และสิ่งที่ผู้เดินทางเข้ามาเป็นผู้นำเข้ามาในสังคมไทย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ยากลำบาก

การที่ชาวจีนชาวจีนต้องอพยพออกจากบ้านเกิดเมืองนอนและครอบครัวของตน เพื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบใหม่ในรูปสังคมเมืองขนาดใหญ่อย่างกรุงเทพฯ ได้ก่อให้เกิดความเหงาอ้างว้างชวนให้คิดถึงครอบครัวและบ้านที่จากมา การใช้แรงงานอย่างหนักด้วยความเหนื่อยยาก ล้วนส่งผลให้แรงงานชาวจีนมองหารูปแบบการดำเนินชีวิต โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการผ่อนคลายจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น แม้ว่ากิจกรรมเหล่านั้นจะก่อปัญหายุ่งยากต่อบรรดาแรงงานเงินตามมาก็ตาม เพราะการประกอบกิจกรรมต่างๆ นั้น ล้วนเป็นปัจจัยดึงดูดเม็ดเงินที่ได้จากน้ำพักน้ำแรงของการเป็นแรงงานรับจ้างของชาวจีนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสูบบุหรี่ และการใช้บริการหญิงโสเภณีจีน นับเป็นกิจกรรมที่สำคัญของแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยส่วนใหญ่เลยทีเดียว เพราะการสูบบุหรี่ และการเล่นการพนันนั้น นอกจากจะเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากการทำงานอย่างหนัก และเพื่อคลายความคิดถึงครอบครัวและบ้านเกิดเมืองนอนของตนแล้ว กิจกรรมทั้งสองชนิดนี้เป็นกิจกรรมที่ชาวจีนทั้งในระดับเดียวกัน และชาวจีนในระดับที่ต่างกัน

²³ หจข. ร.6 น.4.7/13 เรื่องขอพวกจีนอย่าลืมหาคำประกาศของกระทรวงการเมือง คำแปลจากหนังสือพิมพ์ สิวเซียมซินโป ฉบับวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 129.

²⁴ หจข. ร.6 น.20.12/19 ความเห็นเอกชนเรื่องปัญหาเรื่องเงินในเมืองไทย วันที่ 25 กรกฎาคม 2457.

สามารถพบปะสังสรรค์กันได้ อีกทั้งยังเป็นช่องทางให้แรงงานรับจ้างจำนวนหนึ่ง สามารถเก็บเงินสะสมเป็นทุนตั้งตัวได้รวดเร็วขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้บรรดาเจ้าของกิจการต่างๆ ก็ได้อาศัยฝืน และการเปิดบ่อนการพนันเป็นตัวดึงดูดให้แรงงานรับจ้างชาวจีน ไม่สามารถออกจากที่ทำงานเดิมของตนได้ แม้ว่าจะหมดสัญญาจ้างแล้วก็ตาม จึงอาจกล่าวได้ว่า แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ ถ้าไม่ติดฝืน ก็จะติดการพนัน หรือไม่ก็จะเป็นประเภทที่ติดทั้งฝืนและการพนัน ซึ่งทางการไทยในระยะแรก ก็ไม่ได้มีการห้ามปรามอะไร เพราะอากรฝืน และบ่อนเบี้ยได้สร้างรายได้ที่ค่อนข้างสูงให้กับทางการสยามมาโดยตลอด

ฝืน : กล่าวกันว่าชาวจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาในสังคมไทย จะเป็นพวกที่สูบฝืนมาตั้งแต่อยู่ที่ประเทศจีนแล้ว และเมื่ออพยพเข้ามายังประเทศไทย ก็ได้นำฝืนเข้ามาด้วย ฝืนจึงเป็นที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทย โดยแพร่หลายกันในหมู่ชาวจีนก่อน ต่อมาราษฎรไทยจึงเกิดการเอาแบบชาวจีน เริ่มมีการสูบฝืนกันมากขึ้น ดังคำกล่าวของหมอบรัดเลย์ มิซซันนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่า “...แต่เมื่อครั้งก่อนนั้นในเมืองไทยนี้ก็ไม่มีผู้ใดสูบฝืน ครั้นนานมาคนในเมืองไทยก็เอาอย่างจีนสูบฝืนกันบ้าง ลูกหลานเพื่อนบ้านก็พลอยสูบไปต่อๆ กัน ลงมาจนถึงทุกวันนี้ บัดนี้การสูบฝืนในเมืองไทยนี้เป็นการร้ายกาจใหญ่หลวงนัก...”²⁵

การที่ฝืนเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทย แม้ว่าทางราชสำนักสยาม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จะมีการออกกฎหมายห้ามสูบฝืน และทำการปราบปรามลักลอบการค้าฝืนอย่างกวัดข้นก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่ามีการลักลอบนำฝืนเข้ามาขายภายในประเทศตลอดเวลา โดยชาวจีนที่ติดฝืนได้ตั้งเป็นสมาคมลับขึ้นตามหัวเมืองชายทะเล คอยรับฝืนจากสำเภวจีน ลอบส่งเข้ามาขายในกรุงเทพฯ และที่อื่นๆ เพื่อจำหน่ายแก่ผู้สูบฝืนต่อไป ทางกรมสยามได้ดำเนินการปราบปรามการลักลอบค้าฝืนอย่างเข้มงวดมาโดยตลอด จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าวิธีการปราบปรามฝืนอย่างเด็ดขาดนั้นไม่ได้ผล เพราะคงมีผู้ลักลอบนำฝืนเข้ามาเสมอ และการปราบปรามยิ่งทำให้ราคาฝืนสูงขึ้น ซึ่งเป็นการล่อใจให้มีการลักลอบค้าฝืนเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้นเมื่อปราบปรามไม่ได้ผล ทางการไทยก็ควรหาผลประโยชน์กับการค้าฝืนเสียดีกว่า ที่จะทำให้เงินตรารั่วไหลออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก โดยรัฐไม่สามารถควบคุมได้²⁶ พระองค์จึงทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับฝืน โดยการอนุญาตให้มีการค้าฝืนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่การค้าฝืนจะต้องจำกัดอยู่แต่เฉพาะในหมู่ชาวจีน คือให้สูบฝืนได้เฉพาะชาวจีนซึ่งต้องไปซื้อฝืนจากเจ้าภาษีฝืนเท่านั้น ส่วนราษฎรไทยถูกห้ามสูบฝืน โดยมีโทษถึงประหารชีวิต และโปรดให้มีการตั้งกองจับราษฎรไทยที่สูบฝืนขึ้น ชาวไทยที่

²⁵ ตี. ปี. บรัดเลย์ “เรื่องฝืน,” ใน **วชิรญาณ เล่ม 1** (จ.ศ. 1246) อ้างถึงใน มัลลิกา เรืองระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” หน้า 119.

²⁶ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน, “ภาษีฝืนกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 33.

อดฝืนไม่ได้ให้ไว้ผมเปีย และต้องเสียค่าผูกปิ่นข้อมือเหมือนชาวจีน แต่เสียในอัตราที่สูงกว่า กล่าวคือ สามปีต่อครั้งในอัตราคนละ 15 ตำลึง ค่าฎีกา 3 สลึง ถ้าสักเลกแล้วเสียสามปีต่อครั้ง ในอัตรา 1 ตำลึง 2 บาท²⁷ และค่าฎีกาอีก 1 สลึง 1 เฟื้อง

เมื่อชาวจีนสามารถสูบฝิ่นได้ถูกต้องตามกฎหมายไทยแล้ว ปรากฏว่าฝิ่นขยายตัวอย่างมาก ในเขตชุมชนชาวจีน ทั้งในหมู่ชาวจีนระดับสูง และชาวจีนระดับล่าง ในกลุ่มของแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น มีการสูบฝิ่นกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากฝิ่นเป็นยากระตุ้นให้เกิดกำลัง และช่วยให้สามารถทำงานหนักได้ เช่น การขนข้าวตามโรงสีไฟต่างๆ หรือการขนสินค้าตามท่าเรือต่างๆ เป็นต้น อีกทั้ง การสูบฝิ่นเป็นวิธีการผ่อนคลายความเหนื่อยยากจากการทำงาน และเป็นการบรรเทาความเจ็บปวด ความปวดเมื่อยต่างๆ ที่เกิดจากการใช้แรงงานอย่างหนักของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน เพราะเมื่อได้สูบฝิ่น พวกเขาเหล่านั้นจะตกอยู่ในสภาพที่สลึมสลือ ไม่รู้สึกรู้สุมกับอะไร ลืมความทุกข์ยากที่ตนประสบมา ลืมความคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน และครอบครัวของตนที่เมืองจีนไปชั่วขณะหนึ่ง “บางโอกาสก็ตกอยู่ในอาการสับสน ตกอยู่ในอาการประสาทหลอน เห็นอะไรก็เข้าไปเสียหมด ทั้งยังมีอาการเพื่อฝิ่นด้วย...”²⁸ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การสูบฝิ่นนับเป็นวิธีการปรับตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีน เมื่อเผชิญกับสภาพความทุกข์ยากต่างๆ ที่เกิดขึ้นเมื่ออยู่ในสังคมกรุงเทพฯ รูปแบบหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม การสูบฝิ่นของแรงงานชาวจีนก็ได้สร้างปัญหาต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนเอง และยังส่งผลกระทบต่อสังคมอีกด้วย เนื่องจากบรรดาผู้ที่ติดฝิ่นแล้ว เมื่อถึงเวลาที่เคยสูบจะทำให้เหงื่อออก ก็ต้องเสียเงินซื้อหามาสูบ เพราะถ้าไม่ได้สูบจะทำให้เกิดอาการที่เรียกว่า “ติดฝิ่น” ดังที่คนสูบฝิ่นได้อธิบายไว้ในหนังสือวิญญาน เล่ม 2 ตอน 10 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2438 กล่าวคือ

“...ถ้าไม่ได้สูบเวลานั้นมันก็ทำฤทธิ์อยู่ ใจนะหรือให้เต็นบี๊ๆ กระสับกระส่าย วุ่นวาย ไม่มีสุขละ เวลานั้นใครจะมาพูดอะไรมันไม่ถูกหูเสียทั้งนั้น ถึงเพื่อนที่รักๆ กันก็เอาเถอะ ถ้ามาพูดรีๆ ขวางๆ ไม่เข้าเรื่องละก็เป็นตักเจ้าละ ไม่ควรเป็นปากเป็นเสียงก็เป็น ...ถึงตรวนหวายคุคตะวางก็ไม่กลัว กลัวดอกแต่เมื่อเวลาไม่เจียนไม่อยาก ถ้าเจียนถ้าอยากขึ้นมาแล้วเห็นข้างเท่าหมูเหี่ยวหนา อ้ายที่วิ่งราวกัน ลักกัน ย่องเบากัน ตัดกระเป๋ากัน ฉกฉวยกันกลุ่มๆ นะ ไม่ใช่ใครละ เจ้าพวกที่ไม่มีอัฐจะสูบยานี้เอง... ถ้าลงอดไม่สูบสักมือหนึ่งหรือสองมือเท่านั้น สังเกตดูในท้องเหมือนกับมีสัตว์อะไร อ้ายอย่างมีปากใหญ่ๆ มาตอดที่นี้หนุบที่นี้หนับ หรือมิฉะนั้นเหมือนกับลมสลาตัน

²⁷ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2408-2411 (พระนคร: องค์การคำของคุรุสภา, 2504), หน้า 64.

²⁸ วิลเลียม, เจ้าชายแห่งสวีเดน, ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก, หน้า 96.

เกิดเป็นขึ้นในท้อง มันให้ปั่นป่วนปวดมวนไปที่เดียว ที่ในลำคอดูเหมือนมีตัวอะไรมัน มาได้ให้คันดูบิดบิดๆ น้ำลายก็ออกสอๆ บ้วนแปร๊ดๆ ไม่รู้หยุด คล้ายกับคนติดสุรา น้ำ ตานะหรือให้คลอหน่วยล่อไหลลงมาพราวๆ รวากับแก้งทำ ในอกนั้นดูมันแห้งผาก รวากะมะนาวไม่มีน้ำ ปากนะหรือหาวหวอดๆ ขาตะไกรหุบอ้าไม่ใคร่ทัน แต่ชั้นข้าว ปลาที่ปากกินแก้มไม่ได้ นอนก็ไม่ใคร่หลับ...ถ้ายิ่งอดมากหลายมือขึ้นไป มันยิ่งหนัก ขึ้นไปกว่านี้อีก อ้ายเรี่ยวแรงนะมันให้โผเมแทบจะทรงกายเดินไปไหนไม่ใคร่ไหว ลง ท้ายก็กลายเป็นลงแดง ไม่ช้านานก็ตกขอบตายเสียยับไม่ถ้วน...²⁹

การตีตีกันอย่างมากของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เงิน สะสมของบรรดาชาวจีนลดน้อยลง เป็นเหตุให้สามารถเดินทางกลับประเทศได้ช้าลง เพราะบรรดา แรงงานชาวจีนส่วนใหญ่ จะต้องการเงินในระดับหนึ่งก่อน ถึงจะกลับไปเมืองจีนได้ ดังเช่น กรณีเจ๊ก ลากรถ ที่ปรากฏในหนังสือวชิรญาณ เล่ม 1 ตอน 4 เดือนมกราคม พ.ศ. 2437 กล่าวไว้ว่า “...ถ้ามี เงินเลี้ยวอ้วก็จะไปเมืองเจียนโปกพ่องเขาก็โดยหาอยู่ ยังไม่มีเงินก็ไปไม่ล่าย...มีสัก 100 บัก จึง จะไป เหลี้ยวนี้ยังไปไม่ล่าย”³⁰ หรือในบางกรณีคนจีนเหล่านั้น ก็อาจจะไม่มีโอกาสที่จะได้กลับไป เมืองจีนอีกเลยก็ได้ เนื่องจากบรรดาผู้ที่ตีตีกันมากเข้า แรงกายก็จะยิ่งลดน้อยถอยลง ทำให้สามารถ ทำงานได้น้อยลง หรืออาจไม่สามารถทนทำงานหนักได้ไหวอีกต่อไป จนเป็นเหตุให้บรรดาแรงงานรับ จ้างเหล่านั้น ถูกหัวหน้าคนงานหักค่าแรง หรืออาจถึงขั้นไล่ออกจากงาน เมื่อตกงานก็ไม่มีเงินซื้อฝิ่น มาสูบ ต้องเที่ยวขอรทานหรือลักเงินลักสิ่งของเขา จนกระทั่งถึงขั้นลงแดงตายในที่สุด ดังปรากฏใน รายงานถึงการตายด้วยสาเหตุต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5³¹ ว่า มีชาวจีนที่ป่วยตายด้วยโรคอดฝิ่นลง แดงตายอยู่มาก ดังเช่น พบศพจีนมีชื่ออายุประมาณ 25-26 ปี ป่วยเป็นโรคลงแดงตายอยู่ที่ใต้ศาลา วัดยานนาวา หรือมีรายงานว่ามีจีนมีชื่อ เป็นจีนขอรทานไม่มีญาติ อายุประมาณ 40 ปีเศษ เป็นคน สูบยาฝิ่นผอมเหลืองแห่งมานั่งตายพิงเรือสำปั้นของนายปันอยู่ ที่บนสะพานน้ำท่าพระลงสรงท่าวัด

²⁹ขุนบัญญัติวรราช, “สนทนากับคนสูบฝิ่น,” ใน เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง จาก หนังสือวชิรญาณ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2520), หน้า 215-216.

³⁰นายปาลหอพระสมุด, “การสนทนากับเจ๊กลากรถ,” ใน เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง จากหนังสือวชิรญาณ, หน้า 208.

³¹อ่านรายละเอียดได้ใน หจข. ร.5 น.23 เรื่องตายด้วยเหตุต่างๆ ดังเช่น หจข. ร.5 น.23/43 เรื่อง พระยา อินทราชา รายงานว่า จีนเปี่ยนป่วยลงแดงตายริมโรงนายแดง (1 เมษายน-18 พฤษภาคม 115), หจข. ร. 5 น. 23/65 เรื่อง จีนชอนป่วยลงแดงตาย (27 พฤษภาคม 115), หจข. ร.5 น.23/83 เรื่อง พระยาอินทราชา ว่า จีนมีชื่อ เป็นโรคลงแดงตายที่ศาลาวัดยานนาวา (26 กรกฎาคม- 14 สิงหาคม 115), หจข. ร.5 น.23/99 เรื่อง พระยา อินทราชา ว่า จีนมีชื่อลงแดงตายอยู่ที่ศาลาท่าน้ำวัดพระเชตุพล (15-22 กันยายน 115), หจข. ร.5 น.23/361 เรื่อง จีนมีชื่อเป็นโรคลงแดงตาย (11 ธันวาคม 118) เป็นต้น.

พระเชตุพล หรือกรณีจีนคีนลูกจ้างทำสี (สีข้าว) อายุประมาณ 64 ปี เป็นคนสูบบุหรี่ป่วยเป็นโรคลงแดงมาได้ 2 วัน ก็ไม่หาย จนกระทั่งผูกคอตายในที่สุด³² เป็นต้น

รัฐบาลสยามได้ตระหนักถึงปัญหาเรื่องฝิ่น ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนพลเมือง และสังคมในแง่ลบอย่างมาก จึงได้มีนโยบายที่จะยกเลิกการสูบฝิ่นภายในประเทศมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 แล้ว แต่นั่นหมายถึงการที่จะต้องยกเลิกภาษีฝิ่นด้วย ในกรณีนี้รัฐจำเป็นต้องแสวงหารายได้หาอย่างอื่นมาทดแทนภาษีฝิ่น ซึ่งเป็นรายได้ประมาณ 1 ใน 4 ของรายได้ภาษีทั้งหมด ปัญหานี้จึงนับเป็นปัญหาใหญ่มาโดยตลอดรัชกาลที่ 6 และต่อมาจนถึงรัชกาลที่ 7 อีกด้วย³³

การลงนามในสนธิสัญญาที่กรุงเฮก เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2457 ส่งผลให้รัฐบาลมีพันธะที่ตกลงกับนานาชาติในการเลิกสูบฝิ่นภายในประเทศ³⁴ ประกอบกับรัฐบาลอินเดีย ซึ่งเป็นสมาชิกผู้หนึ่งที่ลงนามในสนธิสัญญา ณ กรุงเฮก ได้ประกาศลดการขายฝิ่นลง เป็นการส่งผลต่อรัฐบาลไทยในฐานะลูกค้ารายหนึ่งด้วย รัฐบาลจึงวางโครงการเลิกภาษีฝิ่นอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอน โดยในปี พ.ศ. 2464 ได้ออกพระราชบัญญัติฝิ่น พ.ศ. 2464 ขึ้น มีสาระสำคัญคือ กำหนดให้ผู้สูบต้องมาสูบที่ร้านฝิ่น หรือโรงยาฝิ่น ในกรณีที่ต้องการออกไปสูบนอกร้านจะต้องได้รับใบอนุญาตสูบฝิ่นพิเศษ และยังคงกำหนดไม่ให้นำกล็องยาฝิ่นเข้าประเทศอีกด้วย³⁵ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ขึ้นราคาขายฝิ่นเป็นตำลึงละ 15 บาท จึงเป็นการส่งผลกระทบต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยตรง เพราะราคาฝิ่นขณะนั้นมีอัตราประมาณร้อยละ 25-30 ของรายได้โดยเฉลี่ยของผู้ใช้แรงงานต่อวัน³⁶ แรงงานจึงหาทางออกด้วยการ “สูบเปา” คือการใช้มูลฝิ่น (ฝิ่นที่เหลือติดอยู่ในกล็องยาฝิ่นหลังจากสูบแล้ว) มาเจือปนกับฝิ่นดีสูบเพื่อให้ค่าใช้จ่ายถูกลง เพราะมูลฝิ่นมีราคาต่ำกว่าฝิ่นธรรมดา หรือบางครั้งพวกกรรมกรก็ใช้วิธีกินมูลฝิ่นแทนการสูบไปเลย³⁷ ซึ่งวิธีนี้เป็นอันตรายต่อร่างกายยิ่งกว่าวิธีการสูบฝิ่นโดยตรง

ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในประเทศฝืดเคือง เมื่อราคาฝิ่นสูงขึ้นมาก ในขณะที่ยังมีการทำมาหากินซบเซาลง มีผลให้บรรดาคนที่มียาสูบได้ต่ำลดการสูบลง และในช่วงหลังยังหันมานิยมฉีดมอร์ฟีนแทนการสูบฝิ่น เพราะค่าใช้จ่ายถูกกว่ากัน กล่าวคือ คนที่เคยสูบฝิ่นจะเสีย

³² หจข. ร.5 น.23/950 ที่ 54/126 เรื่อง หมิ่นข่านิสถลมารค ปลัดอำเภอก ทำรายงานนำเสนอพระประชากรกิจวิจารณ์ เจ้ากรมกองอำเภอก ลงวันที่ 21 มกราคม 126

³³ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, “ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2367-2468,” หน้า 172.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

³⁵ เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติฝิ่น พ.ศ. 2464,” **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 33** (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิแมตต์, 2478), หน้า 270.

³⁶ O.F.A., Section 6/18 Memorandum on opium in Siam, 1921 อ้างถึงใน สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์, “ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2367-2468,” หน้า 188.

³⁷ O.F.A., Section 6/36 พระยาพิพัฒน์กรทูตหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย (26 กันยายน พ.ศ. 2472) อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

ค่าสูบวันละ 50 สตางค์ หากหันมาฉีดมอร์ฟีนจะเสียค่าใช้จ่ายเพียง 10 สตางค์เท่านั้น และผู้ที่สูบฝิ่นยังกล่าวว่า การฉีดมอร์ฟีนทำให้รู้สึกสบายกว่าการสูบฝิ่นอีกด้วย³⁸

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ฝิ่นยังคงเป็นรายได้ที่สำคัญของประเทศ รัฐบาลจึงไม่อาจดำเนินการยกเลิกฝิ่นอย่างจริงจังได้ จนถึงปี พ.ศ. 2485 เมื่อฐานะด้านการคลังมั่นคงขึ้นมาก รัฐบาลจึงเริ่มลงมือจดทะเบียนคนสูบฝิ่นตามพระราชบัญญัติฝิ่น พ.ศ. 2485 เพื่อป้องกันคนที่คิดจะริเริ่มสูบฝิ่น แต่การขายฝิ่นยังคงดำเนินต่อมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2501 ได้มีการประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ให้เลิกการสูบฝิ่นทั่วประเทศ ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2502 เป็นต้นไป และกำหนดให้ผู้ติดยาเข้ารับการรักษาตัวในสถานพยาบาลของรัฐ ผู้ฝิ่นจะได้รับโทษอย่างหนัก³⁹ อาจเป็นไปได้ว่า การที่สามารถยกเลิกการสูบฝิ่นในประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการที่แรงงานชาวจีนที่อพยพเข้ามาในสังคมไทยมีปริมาณที่ลดลง ประกอบกับการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับการควบคุมการสูบฝิ่นอันเข้มงวดของรัฐบาลไทย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการสูบฝิ่นในประเทศไทยของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน ได้ยกเลิกอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2502 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี

การพนัน: การเล่นถั่ว โป หวย เป็นของที่ชาวจีนคิดขึ้นเล่นกันในเมืองจีนก่อน เมื่อชาวจีนเดินทางไปที่ใด ก็ได้นำการเล่นเหล่านี้เข้าไปยังประเทศเหล่านั้น ซึ่งก็รวมถึงประเทศสยามด้วย⁴⁰ โดยการเล่นถั่วและโปเกิดขึ้นก่อน และเข้ามาสมัยอยุธยา เราเรียกการเล่นถั่วโปว่า “เล่นเบี้ย” เดิมทางการไทยอนุญาตให้เล่นเบี้ยได้เฉพาะชาวจีน จึงมีแต่เพียงบ่อนเบี้ยจีน จนกระทั่งการเล่นเบี้ยเป็นที่แพร่หลายมาถึงคนไทย ในสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้เกิดการตั้งบ่อนเบี้ยไทยขึ้น⁴¹ และโปรดให้มีการจัดตั้งบ่อนเบี้ยจีนเป็นภาษีชนิดใหม่ 1 ใน 38 ชนิด เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น และกระจายอยู่ทั่วไปตามหัวเมืองต่างๆ บ่อนเบี้ยจีนที่ทรงโปรดให้จัดตั้งเพิ่มขึ้นนั้น อนุญาตให้ชาวจีนเล่นการพนันได้ตามแบบอย่างในประเทศจีน กล่าวคือ ในขณะที่คนไทยให้เล่นได้เฉพาะเงินสดเท่านั้น แต่สำหรับชาวจีนให้เล่นแบบติดค้ำกันเป็นคะแนนได้ โดยยังไม่ต้องใช้เงินสด จึงเป็นการส่งเสริมให้ชาวจีนเล่นการพนันกันอย่างลุ่มหลงมัวเมา ดังนั้นบริเวณเมืองใด

³⁸ O.F.A., Section 6/43 Director-General of opium Department to Ministry of Finance (8 July 1931) อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

³⁹ สุภาภรณ์ จรัสพัฒน, “ฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2367-2468,” หน้า 202.

⁴⁰ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย และเลิกหวย,” **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5** (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507), หน้า 400.

⁴¹ กช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 25 จ.ศ. 1206 สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาสุนทรบุรี เรื่องนำตั้งเงินแก่ขุนพัฒน์นายอากรบ่อนเบี้ยไทย อ้างถึงใน มัลลิกา เรืองระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” หน้า 71.

ที่เป็นแหล่งชุมชนจีนหนาแน่น ก็จะมีการจัดตั้งบ่อนเบี้ยจีนเพิ่มขึ้น การที่รัฐให้อิสระแก่ผู้เล่นการพนันชาวจีนมากกว่าชาวไทย เพราะรัฐต้องการให้ชาวจีนสามารถเล่นการพนันได้อย่างสะดวกสบาย และได้เสียเงินกันจำนวนมาก เพื่อให้รัฐมีรายได้จากเงินประมูลที่เจ้าภาษีนายอากรเสนอให้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบ่อนเบี้ยจีน เช่น ที่เมืองนครไชยศรี เมื่อ พ.ศ. 2386 บ่อนเบี้ยไทยซึ่งมีเงินเพียงเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยรับทำจำนวนปีละ 5 ชั่ง ในขณะที่บ่อนเบี้ยจีน ซึ่งมีเงินเพียงเงินรับทำปีละเป็นจำนวนถึง 82 ชั่ง⁴² หรือดังกรณีที่เมืองลพบุรี ในปี พ.ศ. 2402 ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น บ่อนเบี้ยไทยเงินเพียงรับทำปีละ 1 ชั่ง 18 ตำลึง ในขณะที่บ่อนเบี้ยจีน เงินได้รับประมูลเป็นจำนวนปีละ 4 ชั่ง 10 ตำลึง⁴³ เป็นต้น

การใช้วิธีการเล่นแบบติดค้างกันเป็นคະแนนนั้น ทำให้นายอากรคิดทำคະแนนสำหรับเล่นเบี้ยที่บ่อนเรียกว่า “ปี่สกา” แต่เรียกกันโดยย่อว่า “ปี่” ซึ่งแต่เดิมหล่อด้วยโลหะบ้าง หรือไม่ก็หล่อด้วยแก้วบ้าง ต่อมาในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 4 นายอากรสั่งทำปี่ด้วยดินด้วยขามเคลือบจากเมืองจีน โดยปี่ของนายอากรแต่ละคนก็จะมีรูปและลวดลายแตกต่างกันไป แต่คงเป็นราคาปี่ละสลึงอย่างหนึ่ง ปี่ละเพียงอย่างหนึ่ง ปี่ละ 2 ไพอย่างหนึ่ง⁴⁴ เหมือนๆ กัน เวลาคนเข้าไปเล่นเบี้ย ถ้าแทงถูกนายบ่อนก็ใช้ด้วยปี่ หรือคนเล่นจะเอาเงินไปแลกปี่มาแทงแต่แรกก็ได้ เมื่อคนเล่นจะกลับบ้านก็เอาปี่มาเปลี่ยนเป็นเงิน แต่ต่อมาก็มีการนำปี่ไปใช้ซื้อสิ่งของต่างๆ ได้ เพราะเกิดความขาดแคลนเงินอัฐโสฬศีบุก การใช้ปี่แทนเงินนี้เกิดประโยชน์แก่นายอากร เพราะถ้ามีการเปลี่ยนตัวนายอากรหรือจะเลิกปี่เดิมเมื่อใด ก็เพียงเอาม้าพ่อตีที่หน้าบ่อน ประกาศบอกว่าจะเลิกปี่ และให้เวลาประมาณ 14-15 วัน ถ้าพันกำหนดใครนำไปแลกเงินก็ไม่รับแลก นายอากรจะได้กำไรในการใช้ปี่มาก นายอากรบางคนจึงคิดทำปี่ขึ้นใหม่เรื่อยมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ราษฎรมีการขาดทุนด้วยการนำปี่ไปแลกไม่ทันกันเป็นจำนวนมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้สั่งเบี้ยทองแดงเสี้ยวอัฐโสฬศีบุกที่เมือง

⁴² หข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 56 (จ.ศ. 1206) ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาสุนทรบุรี เมืองนครไชยศรี ให้นำตั้งเงินหุดเป็นหมื่นพัฒนาสมบัติ นายอากรบ่อนเบี้ยจีน และจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 25 (จ.ศ. 1206) ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาสุนทรบุรี เรื่องนำเงินแก่เป็นขุนพัฒนาสมบัติ นายอากรบ่อนเบี้ย, อ้างถึงใน กาญจนา จินตกานนท์, “นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับภาษีอากรการพนัน พ.ศ. 2367-2460,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), หน้า 48.

⁴³ หข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เล่มที่ 16 (จ.ศ. 1221) ร่างสารตราเมืองลพบุรีด้วยมีพระบรมราชโองการตั้งเงินเพียงเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยไทยเมืองลพบุรี และจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เล่มที่ 80 (จ.ศ. 1221) ร่างตราใหญ่ตั้งเงินโตทำอากรบ่อนเบี้ยจีนเมืองลพบุรี, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุรักษ์, “ตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย และเลิกหวย,” ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5**, หน้า 419-420.

ลอนดอนมาใช้ในกรุงเทพฯ และประกาศห้ามมิให้ราษฎรไทยจีนนำไปซื้อขายแก่กันอีก⁴⁵ และให้มีการยกเลิกการใช้ในปีในที่สุด

การเล่นหวยเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการตั้งโรงหวยขึ้นแห่งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2378 คือโรงหวยของเจ้สัวหง ตั้งอยู่ในกำแพงเมืองใกล้สะพานหัน หอยในระยะนี้ มีทั้งหวยจีนและหวยที่มีอักษรไทยกำกับเรียกว่า หอย ก.ข. ราษฎรนิยมเล่นกันมากจึงมีการขยายแขวงหอยออกไปตามท้องที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ และท้องที่ใกล้เคียง โดยเจ้าของโรงหวยรับประมูลเงินอากรขึ้นต่อรัฐบาลในระยะเวลา 1 ปี เหมือนกับอากรบ่อนเบี้ย รายได้จากอากรหอยนี้ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีรายได้ปีละ 20,000 บาท ในสมัยรัชกาลที่ 4 รายได้เพิ่มเป็นปีละ 200,000 บาท⁴⁶

ส่วนการพนันอื่นๆ ชาวจีนโดยเฉพาะเจ้าภาษีนายอากร ก็ได้มีการนำการพนันรูปแบบใหม่ๆ เข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่ารายได้จากการพนันอื่นๆ นอกเหนือจากบ่อนเบี้ยและ หอย ก.ข. เช่น การชนไก่ กัดปลา สามารถสร้างรายได้ให้แก่รัฐเช่นกัน พระองค์จึงจัดเก็บ “อากรการพนัน” เพิ่มขึ้นเป็นภาษีชนิดหนึ่งใน 16 ชนิด โดยมีการแบ่งแยกอากรการพนันออกเป็น 3 ชนิดคือ บ่อนเบี้ยจีน บ่อนเบี้ยไทย และอากรไก่ปลาพนัน⁴⁷ โดยส่วนใหญ่ตัวเจ้าภาษีหรือเจ้าของบ่อนมักจะเป็นชาวจีน และสถานที่ตั้งบ่อนมักจะเป็นย่านที่มีชาวจีนอยู่มากหนาแน่น เช่น บางรัก ตลาดน้อย วัดสามจีน เล่งบัวเอี้ย สพานหัน ตลาดนางเลิ้ง สามเสน⁴⁸ เป็นต้น โดยปกติโรงบ่อนมักจะเริ่มเปิดให้เล่นกันตั้งแต่บ่ายไปจนถึงเที่ยงคืน⁴⁹

นอกจากนี้ โรงบ่อนต่างๆ มักจะมีการนำมหรสพ เช่น จั้ว และละครมาแสดง เพื่อเป็นการเชิญชวนให้คนจีนและคนไทยพากันไปเล่นการพนันในบ่อนของตน และเพื่อให้คนที่เหน็ดเหนื่อยจากการเล่นการพนันแล้ว มาดูจั้วหรือละครอย่างสนุกสนานกันต่อ ดังนั้นจึงปรากฏว่าบริเวณที่ติดกับโรงบ่อน มักจะมีวิกของโรงจั้ว หรือโรงละครตั้งอยู่ เช่น โรงจั้วบ่อนบ้านทวาย โรงจั้วบ่อนเล่งบัวเอี้ย⁵⁰ เป็นต้น เพราะฉะนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นอีกชนิดหนึ่งของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนก็คือ การดูจั้ว ดัง

⁴⁵“ประกาศให้ราษฎรไทยจีนรู้ทั่วกัน,”ใน **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2541), หน้า 405-406.

⁴⁶มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์, **เล่าเรื่องกรุงสยาม**, หน้า 293.

⁴⁷“ประกาศเรื่องเงินค่าตราค่าธรรมเนียมตั้งอากรบ่อนเบี้ยกรุงเทพฯ” ใน**ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 3** (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2541), หน้า 1025.

⁴⁸หจข. ร.6 ค.18/5 เรื่องอากรหอยจีน ก.ข. แลอากรบ่อนเบี้ยเรื่องเลิกหอยแลบ่อนเบี้ยด้วย, อ้างถึงใน **สุชาติ ตันตสุรฤกษ์, โปยก๊วน การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 68.

⁴⁹คาร์ล บอค, **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง**, แปลโดย เสถียร พันธรัชนี และอัมพร ทีชะระ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2543), หน้า 45.

⁵⁰หจข. ร.5 น.23/234 เรื่องจีนมีชื่อเป็นลมตายอยู่ที่ริมโรงจั้วบ่อนเล่งบัวเอี้ย วันที่ 25 ธันวาคม ร.ศ. 117.

เช่น “...เห็นพวกจีนกุลีมาดูจิ้งวี่ที่บ่อนบ้านทวาย...”⁵¹ เป็นต้น การแสดงจิ้งตามบ่อนต่างๆ ได้ชบเซาหลง ในสมัยรัชกาลที่ 6 ภายหลังจากการประกาศยกเลิกบ่อนเบี้ยลงในปี พ.ศ. 2460 คงเหลือแต่จิ้งที่จัดแสดงตามศาลเจ้าในงานเทศกาลสำคัญต่างๆ ของจีนเท่านั้น เช่นเดียวกับโรงมหรสพต่างๆ ของไทย ดังที่ขุนวิจิตรมาตราได้กล่าวไว้ว่า “...ทางย่านสามยอดที่มีโรงหอย โรงยี่เกหม่อมสุภาพ โรงละครปราโมทัย และข้ามสะพานเหล็กไปมีโรงบ่อน โรงหนังญี่ปุ่น นับว่าเป็นย่านครึกครื้นแห่งหนึ่งในพระนคร...จนกระทั่งโรงหอยกับโรงบ่อนเลิกไป ความครึกครื้นก็ชบเซาหลงเป็นอย่างธรรมดา”⁵²

นอกจากจะเล่นการพนันตามโรงบ่อนเบี้ยต่างๆ แล้ว บรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนยังมีการลักลอบเล่นการพนันกัน ตามสถานที่ทำงานของตนด้วย เช่น ตามโรงสีไฟต่างๆ ดังเช่น “...ในโรงศรีไฟพระยาพิสารทุกวันนี้มีพวกกุลีตั่งเล่นเบี้ยตามกองแกลบ กองขี้เถ้า ทั้งทราบว่าได้ปู่เสื่อเล่นพนัน 4 เสื่อ...จะเข้าไปจับกุมในโรงศรีไม่ได้ด้วยได้มีคำสั่งแลไม่มีกำลังภาหณะที่จะต่อสู้พวกกุลีถึงสามโรงศรีได้...”⁵³ เป็นต้น

แม้ว่าการพนันจะทำให้บรรดาแรงงานรับจ้างจำนวนหนึ่ง สามารถสะสมทุนและเปิดกิจการของตนได้อย่างรวดเร็วก็ตาม แต่แรงงานจีนส่วนใหญ่กลับถูกการพนันดึงดูดเงินที่สะสมด้วยน้ำพักน้ำแรงตน เพื่อส่งกลับไปให้กับครอบครัวของตนที่เมืองจีน ดังจะเห็นได้จาก ผลการสำรวจหัวเมืองที่เลิกบ่อนเบี้ยแล้ว ดังเช่นที่เมืองชลบุรี ทำให้พวกจีนเก็บเงินได้มากขึ้น และจำนวนเงินที่ส่งไปเมืองจีนก็ทวีขึ้นกว่าแต่ก่อน⁵⁴ หรือแม้กระทั่งเงินที่ตนต้องกันไว้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ก็หมดไปกับการพนันด้วย ก่อให้เกิดปัญหาการลักเล็กขโมยน้อยโดยชาวจีนเพิ่มขึ้นตามมาอย่างมาก จนกระทั่งเป็นสาเหตุให้แรงงานจีนจำนวนหนึ่งถูกเนรเทศออกไปเสียให้พ้นพระราชอาณาเขตสยาม ในโทษฐานที่เกิดจากการลักเล็กๆ น้อยๆ บ่อยครั้ง ดังเช่น กรณีจีนบินซิวทำการลักสังกระสี พยายามที่จะลักทรัพย์ ลักเสื้อกุยเฮง และลักจอบ, จีนตัวดีทำการลักกุ่ม ลักเหล้า ลักตระกร้าถั่ววีสง และลักตระกร้า, จีนไปอายุ 53 ปีเป็นจีนแต่จิวทำการลักถังสังกระสี ลักผ้า ลักกระดาดขมวนยา และลักทรัพย์ จีนลิมอายุ 32 ปีเป็นจีนกวางตุ้งทำการลักเสื้อ ลักเสื้อ และลักผ้า, จีนเลียวอายุ 24 ปีเป็นจีนแต่จิวทำการลักกางเกง ลักสิ่งของ และลักทรัพย์ หรือจีนกกอายุ 30 ปีเป็นจีนกวางตุ้งทำการลักตะเกียง

⁵¹ หจข. ร.5 น.33/8 (สำเนาคำแปล) เรื่องหนังสือด่วน คอเรสปอนเดนเรื่องมิสเตอร์ลิเดิลว่ามีเงินจะก่อการเข้าอั้งยี่กันที่โรงสีกลไฟ พระยาพิศาลผลพานิชิก ลงวันที่ 2 กรกฎาคม ร.ศ. 109.

⁵² ส่ง่า กายูจนาคพันธ์, **กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2524), หน้า 126-127.

⁵³ หจข. ร.5 น.33/8 (สำเนาคำแปล) เรื่องหนังสือด่วน คอเรสปอนเดนเรื่องมิสเตอร์ลิเดิลว่ามีเงินจะก่อการเข้าอั้งยี่กันที่โรงสีกลไฟ พระยาพิศาลผลพานิชิก ลงวันที่ 2 กรกฎาคม ร.ศ. 109.

⁵⁴ หจข. ร.6 น.25/1 เรื่องบันทึกรวิเศษ ลงวันที่ 1 มีนาคม 2458.

ลักขม และลักทรัพย์⁵⁵ เป็นต้น แม้ว่าคนเหล่านี้จะไม่มีหลักฐานชัดเจนที่บ่งชี้ได้ว่าเป็นผู้ที่เล่นการพนัน หรือเป็นแรงงานรับจ้าง แต่ก็อาจอนุมานได้จากการที่แต่ละคนพยายามที่จะลักสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ เพื่อการดำรงชีพอยู่บ่อยครั้งเป็นส่วนใหญ่ นั้น น่าจะเกิดจากเหตุผลที่ว่าไม่มีอันจะกิน และอาจติดการพนันมากกว่าที่จะทำการลักสิ่งของเป็นอาชีพ

การพนันได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคมเป็นอย่างมาก สิ่งสำคัญคือ การพนัน “...ทำให้เป็นการเสียทรัพย์ เสียเวลา เสียประโยชน์การค้าขาย แลให้สันดานหมกมุ่นไปในสิ่งซึ่งหาประโยชน์มิได้...”⁵⁶ ทำให้พลเมืองยากจนลง ไม่มีกำลังจะประกอบกรให้ตนเองและบ้านเมืองเจริญขึ้น เป็นเหตุให้พลเมืองเกิดนิสัยเป็นคนพาลสันดานชั่ว เป็นนักเลง ก่อให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม “...เพราะคนที่เล่นเบี่ยนั้นมีทุนเท่าใดมักเล่นจนหมดทุนในเวลาเดียว ส่วนคนเล่นหอยชักทุนทีละน้อย ค่อยเล่นค่อยเปลืองไป อาจอุปมาได้ว่าคนเล่นเบี่ยเหมือนเป็นอหิวาตกโรค ส่วนคนเล่นหอยเหมือนเป็นวัณโรค ใครลงได้เป็นแล้วก็มักตาย ผิดกันแต่อย่างหนึ่งตายเร็ว อีกอย่างหนึ่งตายช้า...”⁵⁷ แต่ในที่สุดก็สิ้นเนื้อประดาตัวเหมือนกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตระหนักถึงปัญหานี้เช่นกัน จึงทรงมีพระราชดำริที่จะยกเลิกบ่อนเบี่ยให้หมดไปจากพระราชอาณาเขต แต่ติดขัดอยู่ที่อากรบ่อนเบี่ยได้สร้างรายได้อย่างมากให้กับทางราชสำนักสยาม พระองค์จึงใช้วิธีการค่อยๆ กำหนดยกเลิกบ่อนเบี่ยบางส่วนลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด⁵⁸ โดยในปี พ.ศ. 2431 ในกรุงเทพฯ มีจำนวนบ่อนเบี่ยทั้งหมด 403 ตำบล ให้ยกเลิกเสีย 336 ตำบล เหลือเพียง 67 ตำบล และกำหนดเวลาการเปิดบ่อนตั้งแต่เวลาโมงเช้าจนถึงห้าทุ่ม (7.00 น.-23.00 น.-ผู้วิจัย) ในปี พ.ศ. 2432 ให้ยกเลิกอีก 10 ตำบล เหลือ 57 ตำบล ในปี พ.ศ. 2433 ยกเลิกอีก 10 ตำบล เหลือ 47 ตำบล ต่อมาในปี พ.ศ. 2435 ให้มีการยกเลิกบ่อนเบี่ยอีก 31 ตำบล คงเหลือเพียง 16 ตำบล พ.ศ. 2442 ยกเลิกอีก 2 ตำบล จนกระทั่งสิ้นสุดรัชกาลในปี พ.ศ. 2453 โปรดฯ ให้ยกเลิกอีก 2 ตำบล จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ยังคงใช้วิธีการค่อยๆ ยกเลิกบ่อนเบี่ยต่อมา โดยในปี พ.ศ. 2454 ยกเลิก 2 ตำบล ปี พ.ศ. 2455 ยกเลิกอีก 2 ตำบล จนกระทั่งเหลือบ่อนเบี่ยในกรุงเทพฯ เพียง 5 แห่ง คือ บ่อนบางรัก บ่อนหัวลำโพง บ่อนเล่งบวยเอี้ย บ่อนสะพานเหล็ก และบ่อนตลาดนางเลิ้ง และเมื่อราชสำนักสามารถหาผลประโยชน์แผ่นดินในทางอื่นมาทด

⁵⁵ หจช. ร.5 น.8.13/485 เรื่องเนรเทศจีน จำนวนเดือนมิถุนายน ร.ศ. 128 รวม 22 คน.

⁵⁶ “ประกาศให้เลิกบ่อนเบี่ยใหญ่อีกสิบตำบล,” ใน **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 3**, หน้า 1009.

⁵⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิไลวงศ์วโรปการ, “ตำนานการเลิกบ่อนเบี่ย และเลิกหอย,” ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5**, หน้า 492-493.

⁵⁸ อ่านรายละเอียด เรื่องการเลิกบ่อนเบี่ยใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิไลวงศ์วโรปการ, “ตำนานการเลิกบ่อนเบี่ย และเลิกหอย,” ใน **ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5**, หน้า 433-452, **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 3**, หน้า 1008-1012 และ **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 4**, หน้า 1243-1245.

แทนอาการพ่นที่ที่จะต้องสูญเสียได้แล้ว ในปี พ.ศ. 2459 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกหอย ก.ข. และในปีต่อมาให้มีการยกเลิกบ่อนเบี้ยพร้อมกันทั้งหมด 5 ตำบล และทรงประกาศพระราชบัญญัติห้ามมิให้ใครเล่นหอย เล่นถั่วโปในพระราชอาณาจักรต่อไปเป็นอันขาด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การเล่นพนันของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนในประเทศสยาม ได้ถูกยกเลิกจนหมดสิ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2460

เป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมที่สำคัญของแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ จะเป็นกิจกรรมที่ก่อกำเนิดขึ้นมาจากประเทศจีนก่อน แล้วบรรดาชาวจีนอพยพจึงเป็นผู้นำเข้ามาในสังคมไทย และผู้ที่ดำเนินกิจการเหล่านี้ก็เป็นคนจีนเกือบทั้งหมด กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนอีกด้วย ดังเช่นกรณีเรื่องการค้าฝิ่นเถื่อน เนื่องจากการแข่งขันกันประมูลเป็นเจ้าของฝิ่น ส่งผลให้ฝิ่นมีราคาสูงขึ้นมาก จึงมีผู้ลักลอบนำฝิ่นเถื่อนเข้ามาขายแข่งกับฝิ่นของเจ้าภาษี โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ มีฝิ่นเถื่อนลักลอบเข้ามาทาง “...ตำบลด้านคลองรังสิตสาย 1 ตำบลคลอง ๖ วา สาย 1 ตำบลแสนแสบสาย 1 ตำบลบางเสาธงในคลองลำโรงสาย 1 คลองพระขนงสาย 1 รวม 5 ตำบล...”⁵⁹ และมีการลักลอบจำหน่ายชายยาฝิ่นเถื่อนตามโรงสีไฟต่างๆ ชุกชุม “...ด้วยพวกจีนหลงจู๋ จีนเตง (หัวหน้าคนงานที่คอยดูแลควบคุมให้แรงงานจีนทำการ-ผู้วิจัย) พวกนี้ลักซื้อฝิ่นเถื่อนมาแต่คลองรังสิตสูบบ้าง ขายให้กับพวกกุลีในโรงสีไฟบ้าง ...”⁶⁰

การที่จีนหลงจู๋หรือจีนเตง ซื้อฝิ่นเพื่อนำมาขายให้กับพวกแรงงานจีนในโรงสีไฟอีกที่หนึ่งนั้น นอกจากเป็นการสร้างกำไรแล้ว ยังเป็นวิธีการหนึ่งในการดึงดูดให้แรงงานจีนทำงานที่โรงสีนั้นๆ ได้เป็นระยะเวลานานอีกด้วย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าบรรดาเจ้าของกิจการโรงสีรู้เห็นเป็นใจให้มีการลักลอบขายยาฝิ่นเถื่อนในโรงสีของตนได้ ดังเช่น กรณีการตรวจจับฝิ่นเถื่อนในโรงสีกลไฟของหลวงอุดร ภัณฑ์พานิช ดังปรากฏในคำชี้แจงของพระภิกษุสมมติบริบูรณ์ เจ้าภาษียาฝิ่นมณฑลกรุงเทพฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“...เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 119 ผู้มีชื่อในโรงสีกลไฟของหลวงอุดรฯ ได้มารับสินบลแจ้งว่า ยาฝิ่นเถื่อนมีอยู่ในโรงสีกลไฟหลวงอุดรฯ 2 ปีบ เมื่อเวลาคืนนี้ได้เปิดออกซังจำหน่ายขายพวกจีนกุลีที่อยู่ในโรงสีกลไฟ...ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ให้มิสเตอร์ ซาเฟรด ผู้ตรวจกับพลตระเวนที่โรงยา 24 นาย พร้อมด้วยนายหมวดไปที่โรงสีกลไฟ ครั้นไปถึง...ได้ไปแจ้งความกับหลวงอุดรฯ ว่าจะขอตรวจค้นยาฝิ่นเถื่อนที่ในหองกุลีโรงสีไฟ

⁵⁹ หจข. ร.5 น.8.14/3 (สำเนา) ที่ 6609/8704 เรื่อง พระภิกษุสมมติบริบูรณ์ เจ้าภาษียาฝิ่นมณฑลกรุงเทพฯ ขอพระราชทานทำเรื่องราวถวายพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล รับวันที่ 7 มกราคม 118.

⁶⁰ หจข. ร.5 น.8.14/4 เรื่อง ขอให้กำชับพลตระเวนในการตรวจจับฝิ่นเถื่อนที่บ้านหลวงอุดรภัณฑ์พานิชให้ไว้รอซาไศรย (6-9 มิถุนายน 119).

หลวงอุดรฯ ก็หาได้พู่จว่าประการใดไม่ แกล้งหลักหน่วงนิ่งเฉยเสียประมาณ 30 นาที ผู้ตรวจเห็นว่าถ้าจะรอคอยให้หลวงอุดรฯ อนุญาตก็จะช้าเสียเวลา จึงได้เข้าไปตรวจค้นในห้องเงินกุลีตามที่ผู้รับสินบลชี้ให้ ก็หาเห็นมีฝิ่นเถื่อนในที่นั้นไม่ เห็นมีแต่กระป๋องเปล่า สำหรับใส่ยาฝิ่น และใบลานใส่ฝิ่นขายปนอันมาก...”⁶¹

การที่หลวงอุดรฯ ทัศนคติพานิชต่อเวลา จนทำให้เจ้าภาษีและพลตระเวนที่ไปตรวจค้นไม่พบยาฝิ่นที่เป็นหลักฐาน อีกทั้งหลวงอุดรฯ ทัศนคติพานิชยังได้มีการทำหนังสือกราบทูลปรับทุกข์ว่าถูกเจ้าภาษีฝิ่นพาไปลิดไปล้อมบ้านจับฝิ่นเถื่อนบ่อยๆ เพื่อขอให้พระองค์ทรงช่วยเหลือในการนี้ด้วย ดังในพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงนเรศวรฤทธิ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน ร.ศ. 119 ความว่า “...ด้วยหลวงอุดรฯ มาปรับทุกข์ว่าถูกเจ้าภาษีฝิ่นพาไปลิดไปล้อมบ้านจับฝิ่นเถื่อนบ่อยๆ การอันนี้ก็เห็นว่ายากอยู่ เพราะเป็นที่พวกเงินอยู่มาก บางทีก็จะมีฝิ่นเถื่อนได้จริง บางทีก็จะเป็นแต่สงไสยไปล้อมค้นเปล่าๆ จะห้ามปรามไม่ให้ค้นก็ไม่ได้ ไม่มีอะไรจะเป็นหลัก แต่เมื่อแกมาพูดปรับทุกข์เช่นนี้ เป็นคนที่อยู่บ้านใกล้สวนดุสิต แลได้ช่วยอุดหนุนในการทำตพาน จึงต้องพู่จมา ขอให้กำชับให้ไปลิดไว้ขอหาใครตามสมควร ได้พู่จไปที่คลังฉบับ ๑ ด้วยแล้ว”⁶²

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นว่า เจ้าของโรงสีคงมีส่วนรู้เห็นในการขายยาฝิ่นเถื่อนในโรงสีตนไม่มากก็น้อย หรือไม่ก็อาจจะเป็นการให้ความช่วยเหลือเงินหลงจู้ หรือเงินเตง ซึ่งเป็นลูกจ้างของตนไม่ให้ถูกจับก็อาจเป็นได้ หรือในกรณีที่เจ้าของโรงสีเปิดโอกาสให้กุลีลักลอบเล่นการพนันตามโรงสีต่างๆ เช่น การลักลอบเล่นการพนันในโรงสีพระยาพิศาลผลพานิช⁶³ เป็นต้นนั้น ก็คงเป็นไปในทำนองเดียวกัน

การลักลอบค้าฝิ่นเถื่อน และการลักลอบเล่นการพนันของบรรดาแรงงานจีนย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ภาษีอากรฝิ่นและอากรการพนันของทางราชสำนักไม่น้อย ซึ่งทางการไทยก็ได้มีการตรวจจับ และปราบปรามอยู่เสมอ และมีการให้รางวัลสินบนแก่ผู้ที่มาแจ้งข่าวการลักลอบค้าฝิ่นตามโรงสีต่างๆ แต่การปราบปรามยังคงเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากเกิดการลักลอบการเล่นพนัน และลักลอบจำหน่ายขายยาฝิ่นเถื่อนอย่างซุกซม โดยเฉพาะในเขตที่มีแรงงานกุลีเงินทำการเป็นจำนวนมาก เช่น ตามโรงสีไฟต่างๆ ในขณะที่พลตระเวนที่ไปตรวจจับมีเพียงจำนวนน้อย ประกอบกับเจ้าของโรงสีส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และมีการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทางราชสำนักไทย เช่น กรณีหลวงอุดรฯ ทัศนคติพานิช เป็นต้น ดังนั้นการจับยาฝิ่นเถื่อนตามโรงสีต่างๆ ในแต่ละ

⁶¹ หจข. ร.5 น.8.14/4 เรื่อง คำชี้แจงของพระภิกษุสมมติบริบูรณ์ เจ้าภาษีฝิ่นมณฑลกรุงเทพฯ.

⁶² หจข. ร.5 น.8.14/4 (สำเนา) พระราชหัตถเลขา ที่ 1798/2316 ถึงกรมหลวงนเรศวรฤทธิ ลงวันที่ 6 มิถุนายน ร.ศ. 119.

⁶³ หจข. ร.5 น.33/8 (สำเนาคำแปล) เรื่องหนังสือด่วน คอเรสปอนเดนเรื่องมิสเตอร์ลิเดิลว่ามีเงินจะก่อการเข้าอั้งยี่กันที่โรงซีกไฟ พระยาพิศาลผลพานิชอีก ลงวันที่ 2 กรกฎาคม ร.ศ. 109.

ครั้ง เจ้าภาษียาฝิ่นจะต้องแจ้งกับเจ้ากรมกองตระเวน เพื่อขอกำลังพลตระเวน พร้อมด้วยนายกองตระเวนผู้ใหญ่ไปกับเจ้าภาษียาฝิ่นด้วย เป็นคราวๆ ไป⁶⁴ ทำให้การปราบปรามมักมีใคร่ประสบความสำเร็จ หรืออาจเป็นการทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ตัวเสียก่อน

หญิงโสเภณีจีน : สืบเนื่องจากการที่ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ดังนั้นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ควบคู่กับการดำเนินชีวิตของแรงงานรับจ้างชาวจีนอีกประการหนึ่งก็คือ หญิงโสเภณีจีน เนื่องจากในระยะแรกคนจีนที่เดินทางเข้ามาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะมีแต่ผู้ชายชาวจีน เพราะก่อนปี พ.ศ. 2436 ทางการจีนไม่อนุญาตให้หญิงชาวจีนเดินทางติดตามสามีออกนอกประเทศ เพื่อเป็นการประกันให้คนจีนที่เดินทางออกนอกประเทศ จะต้องกลับไปยังเมืองจีนอีก หรือไม่อย่างน้อยก็ต้องส่งเงินกลับไปยังประเทศจีนในลักษณะของการ “โพยก๊วน”⁶⁵ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวตอนที่อยู่ในเมืองจีน

ต่อมาแม้ว่าจะมีการอนุญาตให้หญิงชาวจีน สามารถเดินทางติดตามสามีออกนอกประเทศได้แล้วก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏว่ามีหญิงจีนเพียงจำนวนน้อยที่เดินทางออกนอกประเทศ เนื่องจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรมตามลัทธิขงจื้อ ซึ่งเน้นเรื่องความกตัญญูต่เวทิตามมาเป็นอันดับต้นๆ ดังจะเห็นได้จาก การที่ชาวจีนมีการเช่นไหว้บรรพบุรุษในวันสำคัญต่างๆ ของจีน การที่จากบ้านเมืองมา ทำให้ไม่มีโอกาสดูแลพ่อแม่ และเช่นไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งเท่ากับเป็นคนอกตัญญู ดังนั้นชาวจีนที่จะอพยพไปใช้แรงงานยังต่างประเทศ มักจะแต่งงานก่อนเดินทาง หรือไม่ก็ทำงานได้ระยะเวลาหนึ่งก็กลับมาแต่งงานที่ประเทศจีน และกลับไปทำงานต่อที่ต่างประเทศ โดยทิ้งภรรยาไว้เพื่อคอยดูแลพ่อแม่ และครอบครัวของตนที่ประเทศจีน ตลอดจนเช่นไหว้บูชาบรรพบุรุษแทนตนด้วย จึงทำให้มีผู้หญิงชาวจีนอพยพเข้ามาบ้าง แต่ก็เป็นจำนวนเพียงน้อย และส่วนใหญ่ก็ได้เข้ามาเป็นหญิงโสเภณีจีน

ดังนั้นคนจีนในระดับแรงงานรับจ้างส่วนใหญ่ จึงยังไม่คิดที่จะมีครอบครัวที่เมืองไทย ซึ่งอาจจะเนื่องจากในระยะแรกยังไม่คิดที่จะตั้งหลักปักฐานในกรุงเทพฯ และคิดที่จะกลับไปเมืองจีนเพื่อแต่งงานกับภรรยาชาวจีน และอาจจะกลับมาหรือไม่กลับมาใช้แรงงานในกรุงเทพฯ อีกก็ได้ ประกอบกับการที่ยังไม่มีเงินพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวได้ ก็อาจเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ครอบครัวฝ่ายหญิงไม่ยอมให้แต่งงานด้วย ดังเช่น กรณีคำสนทนากับเจ๊กลากรดในหนังสือชิวรญาณ เล่ม 1 ตอน 4 มกราคม พ.ศ. 2437 ซึ่งเมื่อถูกถามว่าคิดจะมีเมียที่เมืองไทยหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่า “...เดียมทีไม่มีเจียน หาเลี้ยง

⁶⁴ หจข. ร.5 น.8.14/3 (สำเนา) ที่ 6613/8710 เรื่อง พระภาษีสมบัติบริบูรณ์ เจ้าภาษียาฝิ่นมณฑลกรุงเทพฯ ขอพระราชทานทำเรื่องราวถวายพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล รับวันที่ 15 มกราคม 118.

⁶⁵ อ่านรายละเอียดเรื่องการโพยก๊วนใน สุชาติดา ต้นตสุรฤกษ์, โพยก๊วน การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532).

เขาไม่ล่าช้า ไม่มีใครได้หลง”⁶⁶ ดังนั้นแรงงานรับจ้างชาวจีนจึงได้อาศัยหญิงโสเภณีจีนเป็นที่ระบายความใคร่ และเพื่อเป็นการคลายความเหงาในการคิดถึงบ้าน และครอบครัว ดังจะเห็นได้จาก การที่มีโรงหญิงโสเภณี และจำนวนหญิงโสเภณีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะหญิงโสเภณีจีน ดังในรายงานการจดทะเบียนหญิงนครโสเภณีในงวดที่ 3 ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ถึง 18 ธันวาคม พ.ศ. 2467⁶⁷ มีโรงหญิงนครโสเภณี แลตัวหญิงที่รับอนุญาตคือ

1. เจ้าของโรงจีน	184	โรง	มีตัวหญิงนครโสเภณี	772	คน
2. เจ้าของโรงหญิงไทย	12	โรง	มีตัวหญิงนครโสเภณี	72	คน
3. เจ้าของโรงญวน	7	โรง	มีตัวหญิงนครโสเภณี	8	คน
4. เจ้าของโรงรัชเซีย	1	โรง	มีตัวหญิงนครโสเภณี	3	คน
รวม เจ้าของโรง	204	โรง	มีตัวหญิงนครโสเภณี	855	คน

ส่วนจำนวนหญิงนครโสเภณีที่มีได้รับอนุญาตตามที่สืบสวนได้ความมีดังนี้ คือ

1. จีน ประมาณ 200 คน	2. ไทย ประมาณ 150 คน	3. ญวน ประมาณ 15 คน
4. ยี่ปุ่น ประมาณ 5 คน	5. รัชเซีย ประมาณ 10 คน	รวม 380 คน

หญิงโสเภณีจีนมักจะให้ความสนใจเฉพาะลูกค้าที่เป็นคนจีน โดยเฉพาะการล่อลวงเงินใหม่ให้ลุ่มหลงเพื่อที่จะได้มาใช้บริการ ดังกล่าวในนิราศชมตลาดสำเพ็งของนายบุศย์ ซึ่งสันนิษฐานว่าคงจะแต่ไม่เกินปี พ.ศ. 2455 ความว่า

“...ถึงตรอกอาเนี้ยเก็งยี่นเพ่งพิศ   ล้วนชนิดนางจีนถิ่นอาศัย
 แต่งตัวช่วยววนเป็นนวลใย   ให้จีนใหม่ชอบพอได้ล่อตา
 คอยสำหรับรับแจ็กทั้งเล็กใหญ่   ไม่คบไทยผิดอย่างต่างภาษา
 ช่างไว้ตัวกลัวไทยกระไรมา   ไม่นำพาเห็นผิดสนิทกัน...”⁶⁸

เมื่อกิจการโรงหญิงนครโสเภณีเป็นที่นิยมมาก ต่อมาได้มีการนำหญิงโสเภณีเข้าแอบแฝงอยู่ตามกิจการโรงน้ำชา และโรงยาฝิ่นอีกด้วย ปัญหาที่ตามมาคือ ปัญหาการหลอกลวงหญิงจีน และเด็กหญิงชาวจีนมาขายมาขายเป็นโสเภณีกันมากขึ้น โดยวิธีการนำหญิงสาวชาวจีนเข้ามาเป็นโสเภณีในเมืองไทยนั้น จะมีจีนพวกหนึ่งคุมเด็กหญิงจีนอายุ 8-16 ปีเข้ามาในเรือเมล์ที่มาจากจีนเที่ยวละหลาย ๆ คน แล้วนำไปขายให้จีนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นหัวหน้าอยู่ในเมืองไทย โดยสภาพชีวิต

⁶⁶ นายपालหอพระสมุด, “การสนทนากับแจ็กลากรด,” ใน เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่องจากหนังสือชีวิตญาณ, หน้า 209.

⁶⁷ หจข. ร.6 น.4.8/4 (สำเนา) เรื่องจำนวนหญิงนครโสเภณีในงวดที่ 3 ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2467, ลงวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2467.

⁶⁸ โสมทัต เทเวศร์ (ผู้รวบรวม), “นิราศชมตลาดสำเพ็ง,” ใน กรุงเทพฯ ในนิราศ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2521), หน้า 42.

ของหญิงโสเภณีชาวจีนนั้น เมื่อพวกเด็กหญิงจีนถูกซื้อไว้แล้ว ในขั้นต้นพวกหัวหน้าจีนมักจะจัดการกับเด็กหญิงจีนที่เขาได้รับซื้อไว้ หรือไม่ก็มักจะพาไปให้เป็นนางบำเรอแก่พวกเจ้าพ่อหรือนายห้างเสียก่อนเพราะจะได้ราคาดี เมื่อเด็กหญิงจีนเหล่านั้นมีความเคยชินพอแล้ว ก็ส่งไปขายให้แก่พวกเจ้าของโรงหญิงนครโสเภณี หรือไม่ก็แบ่งพวกเด็กหญิงจีนเหล่านั้นให้ไปรับจ้างตามโรงจำหน่ายยาฝิ่นย่อยบ้าง เพื่อล่อให้คนเข้าไปสูบฝิ่น แต่หญิงจีนเหล่านั้นยังคงอยู่ในความปกครองของหัวหน้าจีนอยู่ ถ้ามีชายคนใดมีความพอใจที่จะรับเลี้ยงดูหญิงจีนเหล่านั้นอย่างจริงจัง และพาหนีไป ชายคนนั้นจะต้องเป็นคนอยู่ในวงที่พวกหัวหน้าจีนคิดจะทำร้ายต่อไป เพราะทำให้พวกเขาขาดผลประโยชน์ ดังนั้นเมื่อชายใดพอใจในหญิงจีนเหล่านั้น จึงพาไปได้แต่เพียงชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่ง ซึ่งมีเวลาไม่นานกว่า 2 ชั่วโมงเท่านั้น และผลประโยชน์ที่เด็กหญิงได้มาก็ต้องส่งให้แก่ผู้ปกครองเหล่านั้น⁶⁹

การที่แรงงานรับจ้างใช้บริการหญิงโสเภณีกันเป็นจำนวนมากนั้น นอกจากจะเป็นการเสียเงินแล้ว ยังนับเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวงสำหรับแรงงานจีนเลยทีเดียว เพราะถ้าเกิดจิตใจหญิงโสเภณีจีนคนใด จนถึงขั้นคิดที่จะอยู่กินแต่งงานกันแล้ว ถ้าไม่มีเงินมาไถ่ตัวหญิงจีนและคิดที่จะพาหนี ก็อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ นอกจากนี้สิ่งที่ตามมาจากการใช้บริการหญิงโสเภณีก็คือ การติดโรคผู้หญิงจากหญิงโสเภณีจีนเหล่านั้น จนกระทั่งไม่สามารถทำงานได้ ดังกรณีจีนคนหนึ่ง เดิมเป็นลูกจ้างอยู่เรือเอี้ยมจูน ต่อมาจีนผู้นี้เป็นโรคผู้หญิง (โรคสำหรับบุรุษ) มีแผลพุพองมาทั้งตัว ผอมแห้งแล้วจึงมาเที่ยวขอทาน จนกระทั่งตบ่อน้ำตาย ที่ตำบลนาสารเจ้าเก่า⁷⁰ ในที่สุด

นอกจากการใช้บริการหญิงโสเภณีจีนแล้ว อีกวิธีการหนึ่งของบรรดาแรงงานจีนที่พอจะตั้งตัวได้ และคิดที่จะเริ่มลงหลักปักฐานในประเทศไทย ก็คือการแต่งงานที่เมืองไทย โดยชายจีนอาจจะแต่งงานกับผู้หญิงไทย หรือแต่งงานกับลูกสาวของคนจีนที่แต่งงานกับหญิงไทยก็ได้ ซึ่งส่วนใหญ่ลูกสาวจีนเหล่านั้น ก็จะเป็นไทยตามฝ่ายมารดาไปแล้ว ส่วนบุตรชายจะเป็นจีนไปเพียงชั่วหนึ่ง หรือสองชั่วแล้วก็กลายเป็นไทยไป⁷¹ ซึ่งการแต่งงานกับหญิงไทยนั้น นับเป็นวิธีการหนึ่งของรัฐไทยในการที่จะกลืนให้คนจีนที่เข้ามาในเมืองไทยกลายเป็นคนไทย⁷² แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา เมื่ออัตราเดินทางของผู้หญิงจีนที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยได้สัดส่วนกับชายจีน แรงงานจีนก็มักจะ

⁶⁹ หจข. ร.6 น.20.12/32 เรื่อง "ตลาดชายคนกับต้องการกฎหมาย," **หนังสือพิมพ์ไทย** ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2460.

⁷⁰ หจข. ร.5 น.23/92 เรื่องจีนมีชื่อตบ่อน้ำตาย (7 กันยายน ร.ศ. 115).

⁷¹ หจข. ร.5 น.8.7/27 และ หจข. ร.6 น.25/4 (สำเนา) ไปรเวต คำกราบบังคมทูล เรื่อง บรรเทาภัยแล้งเรื่องเงินของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

⁷² หจข. ร.5 น.8.7/34 (สำเนา) เมมเมอรัลวันดา พระยาวงษาอนุประพัทธ์ เรื่องปัญหาเรื่องเงินที่เข้ามากรุงเทพฯ ลงวันที่ 9 กันยายน ร.ศ. 129.

พอใจที่จะแต่งงานกับคนจีนด้วยกันมากกว่า แม้ว่าค่าใช้จ่ายจะสูงกว่าการแต่งงานกับหญิงไทยก็ตาม⁷³

จะเห็นได้ว่า การเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ นั้น ชาวจีนมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งลักษณะบางประการของสังคมไทยก็ได้เอื้อประโยชน์ให้แรงงานจีนไม่จำเป็นที่จะต้องปรับตัวเท่าใด แต่ในบางสถานการณ์แรงงานจีนจำเป็นต้องปรับตัวเป็นอย่างมาก เพื่อความอยู่รอดปลอดภัย และสามารถประสบความสำเร็จในอาชีพการงานที่เมืองไทยดังที่หวังไว้ ซึ่งลักษณะการปรับตัวของแรงงานจีนได้ส่งผลถึงลักษณะสภาพชีวิตความเป็นอยู่บางประการ ของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.2 ชุมชน และสภาพความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน

3.2.1 ชุมชนชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ

โดยปกติรัฐบาลสยามมีการกำหนดบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวต่างชาติมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เช่น หมู่บ้านโปรตุเกส หมู่บ้านฮอลันดา หมู่บ้านญี่ปุ่น ฯลฯ ซึ่งก็รวมถึงชาวจีนด้วย ประกอบกับเมื่อชาวจีนอาศัยอยู่บริเวณใด ก็มักจะแนะนำญาติหรือคนรู้จักที่อพยพเข้ามาอยู่ในสยามให้มาอยู่ในบริเวณเดียวกัน ดังปรากฏหลักฐานว่า ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจำนวนมากแล้ว โดยบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาได้กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและศูนย์กลางทางการค้าของชาวจีน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาอยู่ฝั่งตรงกันข้าม (ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา) ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังตรงริมแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) กับวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ตรงที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่แต่ก่อน จึงโปรดให้พระยาราชเศรษฐี และพวกจีนย้ายบ้านเรือนไปตั้งในสถานที่แห่งใหม่ อยู่บริเวณนอกเขตกำแพงพระนครทางตะวันตกเฉียงใต้ ณ ที่สวน ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง⁷⁴ (วัดปทุมคงคา) บริเวณนี้มีชื่อเรียกกันว่า “ลำเพ็ง” ซึ่งกลายเป็นชุมชนใหญ่ของบรรดาชาวจีนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

คนจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ ยังคงอาศัยอยู่กับคนจีนที่เป็นขุนนาง หรือผู้ที่มีกิจการทางการค้าที่ใหญ่โต และบรรดาเจ้สัวหรือคนจีนที่มีกำลังทรัพย์มาก ก็จะมีการสร้างวัด สร้าง

⁷³ กมล จันทรร (ผู้เรียบเรียง), **อิทธิพลชาวจีนโพ้นทะเล และบทบาทของคนจีนในประเทศไทย สมัยปัจจุบัน** (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2506), หน้า 112.

⁷⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1** (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503), หน้า 12.

ตลาด หรือสร้างศาลเจ้า ทำให้เกิดเป็นกลุ่มชุมชนที่หนาแน่นขึ้น โดยบริเวณถิ่นที่อยู่ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณริมน้ำ เพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขาย โดยการอาศัยแม่น้ำลำคลองสายต่างๆ เป็นสำคัญ เพราะแต่เดิมการค้าขายในเขตกรุงเทพฯ ใช้การติดต่อกันทางน้ำมากกว่าทางบก เนื่องจากขบวนสินค้าที่เข้ามาถึงกรุงเทพฯ โดยเรือสำเภาซึ่งเป็นเรือขนส่งสินค้าที่สำคัญในขณะนั้น จะเข้ามาจอดเทียบท่าอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่วัดเชิงเลน (วัดบพิตรพิมุข) ปากคลองคูพระนคร (คลองโอ่งอ่าง) เรียงรายกันลงไปทางใต้เรื่อยๆ จนถึงบางคอกแหลม แล้วต่างก็นำสินค้าขึ้นม่าวางขายบนตลาดฟ้าเรือของตน จึงมีลักษณะเหมือนตลาดน้ำ การค้าในเรือแบบนี้จะดำเนินไปเป็นเวลาหลายชั่วโมง หลังจากนั้นพ่อค้าก็จะนำสินค้าที่เหลือไปจำหน่ายยังห้างร้านในสำเพ็ง ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายที่ใหญ่ที่สุดของชาวจีนในเวลานั้น⁷⁵

ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนเจริญกรุงขึ้น ในปี พ.ศ. 2404 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างตึกแถวชั้นเดียวตามสองฟากถนนเป็นระยะๆ พระราชทานแก่พระราชโอรสและพระราชธิดา เพื่อเก็บผลประโยชน์ในรูปค่าเช่า ตึกแถวเหล่านี้ส่วนมากกลายเป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าของคนจีน และห้างฝรั่ง ส่งผลให้ถนนมีบทบาทและความสำคัญในการขยายตัวทางการค้ามากขึ้น ย่านการค้าซึ่งแต่เดิมอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลองได้เริ่มก่อตัวที่ริมถนนมากขึ้น มีการตั้งตลาดริมถนนแพร่หลายขึ้น โดยส่วนมากเป็นตลาดริมถนนเจริญกรุง เช่น ตลาดบ้านทวยหาญ ตลาดบางรัก ตลาดเก่า ตลาดบ้านหม้อ และตลาดหน้าคู⁷⁶ แต่แม้ว่าจะมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายก็ตาม แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เส้นทางการคมนาคมทางน้ำยังคงเป็นเส้นทางสายหลักของกรุงเทพฯ

การที่ชาวจีนมีความผูกพันกับทางการค้าเป็นหลัก ชุมชนชาวจีนจึงมักจะขยายตัวควบคู่กับการขยายตัวทางการค้า ดังนั้นเมื่อย่านการค้าทางบกได้ขยายตัวและเจริญขึ้นมาก ชุมชนชาวจีนที่อยู่ตามริมน้ำและตามแพร่งร้านค้าต่างๆ ได้ขยายตัวขึ้นสู่ทางบกมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพฯ กันมากขึ้น ชุมชนชาวจีนที่ทางการได้กำหนดให้อยู่อาศัย ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสามเพ็งนั้น ก็ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว จนล้นจากแหล่งที่กำหนดให้อยู่ไปในทุกทาง ตามการขยายตัวของถนนสายใหม่ๆ และย่านการค้าต่างๆ ทางด้านเหนือ พวกจีนได้ขยายตัวข้ามคลองวัดสามปลื้มขึ้นมาจนถึงคลองรอบกรุง ทางใต้ ก็ได้ข้ามคลองวัดสามเพ็งลงไปทางบ้านองเชียงสือทางตะวันออก ขยายจากริมแม่น้ำไปตามแนวคลองวัดสามปลื้ม คลองโรงกะทะ และคลองวัดสามเพ็ง ก่อให้เกิดเป็นย่านชุมชนชาวจีน และย่านการค้าขึ้นหลายแห่ง เรียงลำดับตั้งแต่ทางใต้ขึ้นมา มีตลาด

⁷⁵W.A. Graham, *Siam A Handbook of Practical, and Political Information* (London: Alexander Morning, 1912), p.393, อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค, “สำเพ็ง : ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2325-2475),” *วารสารราชบัณฑิตยสถาน* ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2536) : 65.

⁷⁶คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, *จดหมายเหตุการอนุรักษากรุงรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2525), หน้า 62.

น้อย ตลาดวัดเกาะ ตลาดสำเพ็ง ตลาดเก่า และตลาดสะพานหัน⁷⁷ ส่วนทางฝั่งธนบุรีนั้น ชุมชนชาวจีนจะปรากฏชัดบริเวณที่อยู่ตรงข้ามท่าราชวงศ์ ฝั่งธนบุรีบริเวณนี้เรียกกันว่า “ฮวยจิ้นล้ง” ซึ่งแปลว่า ท่าเรือไฟ เนื่องจากเป็นบริเวณที่เรือกลไฟเข้ามาเทียบท่าเพื่อขนถ่ายสินค้า ชุมชนจีนฝั่งธนบุรีอีกจุดหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ บริเวณตลาดพลู ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งร้านขายของ และทำสวนพลู⁷⁸

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรากฏหลักฐานการตัดถนนเพิ่มขึ้นมากมายหลายสายตั้งแต่ปี ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434) เป็นต้นมา การสร้างถนนในสมัยพระองค์นั้น ทรงพิจารณาจากลักษณะความเหมาะสมทางเศรษฐกิจการค้า ความแออัดหนาแน่นของประชากร และบริเวณที่สกปรกมีการทิ้งขยะ⁷⁹ โดยเฉพาะแถบบริเวณชุมชนชาวจีนในตำบลสำเพ็งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนในย่านสำเพ็งเพิ่มขึ้น เพื่อบำรุงการสุขาภิบาล เนื่องจากบ้านเรือนคับแคบ ทำให้บริเวณนั้นสกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค อันเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่การค้าขาย และลดความแออัดของชุมชนซึ่งมักจะเกิดไฟไหม้อยู่เสมอๆ เนื่องจากการตัดถนนใหม่ให้ไปติดต่อกับถนนที่มีอยู่แล้ว ทำให้เส้นทางการคมนาคมขยายกว้างขึ้น ทางเข้าออกขยายใหญ่ขึ้น เป็นการสะดวกแก่การสัญจรไปมา ถนนที่ตัดใหม่ได้แก่ ถนนทรงวาด ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนอนุวงศ์ และถนนพาดสาย เป็นต้น และพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกแถวตามริมถนนที่ตัดใหม่ให้ชาวจีนเข้าไปอยู่อาศัย และประกอบธุรกิจการค้า ครั้นเมื่อชุมชนชาวจีนบริเวณสำเพ็งหนาแน่นยิ่งขึ้น พระองค์ต้องการขยายอาณาบริเวณของชุมชนชาวจีน เพื่อเป็นการบรรเทาความแออัด และเพิ่มทางสัญจรในชุมชน ซึ่งมักจะเกิดไฟไหม้บ่อยครั้ง จึงทรง

...มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งให้กรมโยธาธิการ สร้างถนนขึ้นใหม่สายหนึ่ง แทรกลงในระหว่างกลางแห่งถนนเจริญกรุงแลถนนสามเพ็ง ตั้งต้นแต่ป้อมมหาไชยตัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เข้าบรรจบถนนเจริญกรุง ตรงสะพานวัดสามจีน โดยยาว ๑๔๓๐ เมตร (หรือ ๓๕ เส้น ๑๕ วา) โดยกว้าง ๒๐ เมตร (หรือ ๑๐ วา)

⁷⁷ ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, “บ้านในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525),” ใน การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี: วัด บ้าน คลอง ตลาด ถนน (เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21-22 มิถุนายน 2525), หน้า 12.

⁷⁸ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในสาวิตรี ทักษะสุด, “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453,” หน้า 37-42.

⁷⁹ นิจ หิญชีระนันท์และคณะ, “ถนน : วิวัฒนาการในรอบ 200 ปี,” ใน การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี : วัด บ้าน คลอง ตลาด ถนน (เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21-22 มิถุนายน 2525), หน้า 23.

เส้นทางรถกว้าง ๗ วา ทางคนเดินกว้างข้างละ ๖ ศอก พระราชทานชื่อว่า “ถนน
ยาวราช”

การตัดถนนใหม่เช่นนี้...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศมาให้ทราบ
ทั่วกัน ว่าการตัดถนนสายนี้พระราชประสงค์จะทรงอุดหนุนให้เป็นการเจริญแก่บ้าน
เมืองแลเป็นประโยชน์แก่ชนทั้งหลายฝ่ายเดียว ไม่ได้ตัดถนนเพราะจะต้องพระราช
ประสงค์ที่สองข้าง อย่าให้ชนทั้งหลายตื่นตกใจ เหตุที่จะตัดถนนสายนี้ โดยทรงพระ
ราชดำริเห็นว่าเป็นที่แขวงสามเพ็ง เป็นทำเลที่ประชุมชนไปมาค้าขายมาก แต่ทาง
ไปมาลำบากเพราะแคบเล็ก ไม่สมกับประโยชน์ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ในที่นั้นอีกเป็นอันมาก

...

ประกาศมา ณ วันที่ ๓๐ มกราคม

รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐

นริศรานุวัดติวงศ์⁸⁰

สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการตัดถนนยาวราช ก็คือ การสร้างตึกสองชั้นริมถนนทั้งสองฟาก โดย
ในปี พ.ศ. 2441 รัชกาลที่ 5 โปรดฯ ให้โอนที่ดินริมถนนจักรวรรดิด้านฝั่งตะวันออกเรื่อยมาตามถนน
ยาวราช จากกระทรวงนครบาลเข้าไว้ในกรมพระคลังข้างที่ พร้อมทั้งสร้างตึกแถวเป็น 4 ตอน ได้ตึก
แถวทั้งหมด 119 ห้อง⁸¹ เพื่อให้คนจีนเช่าเป็นที่อยู่อาศัยและค้าขาย ส่งผลให้ชุมชนชาวจีนในบริเวณ
ถนนยาวราชมีความหนาแน่นยิ่งขึ้น การตัดถนนสายต่างๆ ในเขตชุมชนชาวจีนเป็นสาเหตุให้ราคาที่ดิน
บริเวณนั้นๆ มีราคาสูงขึ้นด้วย โดยในปี พ.ศ. 2447 ราคาที่ดินริมถนนยาวราชสูงถึงตารางวาละ
200 บาท⁸² ส่วนราคาที่ดินริมถนนลำเพ็ง เมื่อปี พ.ศ. 2450 สูงถึงตารางวาละ 400 บาท⁸³ เมื่อเปรียบ
เทียบกับราคาที่ดินบริเวณถนนหลวง เมื่อ พ.ศ. 2441 แล้ว ราคาซื้อขายที่ดินตารางวาละ 34 บาท

⁸⁰“ประกาศกรมโยธาธิการ,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 8** (7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110) : 410-411.

⁸¹กรมราชเลขาธิการ แผนก กง. 1.3/2 (การจัดการผลประโยชน์) หนังสือที่ 60/529 รายงานของกรมพระ
คลังข้างที่ เรื่องสร้างตึกแถวริมถนนจักรวรรดิ และถนนยาวราช ลงวันที่ 15 สิงหาคม ร.ศ. 120 อ้างถึงใน ปิยนาด
บุญนาค, “ลำเพ็ง : ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2325-2475),” **วารสารราชบัณฑิตยสถาน** ปีที่ 18
ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2536) : 72.

⁸²กรมราชเลขาธิการ แผนก กง. 1.3/3 (การจัดการผลประโยชน์) เรื่องบัญชีทุนและผลประโยชน์ในที่ตึก
แถวจักรวรรดิ ยาวราช และราชวงศ์ (สิงหาคม ร.ศ. 123) อ้างถึงใน สยามพร ทองสารี, “ผลกระทบจากการตัดถนน
ในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) : ศึกษาเฉพาะกรณีการตัด
ถนนในกำแพงพระนครด้านเหนือและด้านใต้พระนคร,” หน้า 144.

⁸³ กจช. ร.5 น.5.8/40 หนังสือที่ 6/2618 เรื่อง กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบทูล
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯมกุฎราชกุมาร ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร ลงวันที่ 17 พฤษภาคม ร.ศ. 126 อ้างถึงใน
เรื่องเดียวกัน.

20 อัฐ⁸⁴ เท่านั้น เมื่อที่ดินย่านชุมชนชาวจีนบริเวณลำเพ็ญเยาวราชมีราคาสูงขึ้น ประกอบกับมีความหนาแน่นขึ้น จนไม่สามารถขยายตัวได้อีก อีกทั้งการตัดถนนสายต่างๆ ในเขตกรุงเทพฯ ในรัชกาลต่อๆ มา ส่งผลให้กรุงเทพฯ มีพื้นที่ขยายตัวมากขึ้น พ่อค้าชาวจีนที่มีรายได้น้อยจึงขยับขยายไปยังเขตพื้นที่ที่มีราคาต่ำกว่า ชุมชนชาวจีนจึงแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วเขตกรุงเทพฯ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวจีนบริเวณลำเพ็ญ เยาวราช ยังคงเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ เป็นตลาดแรงงานรับจ้างชาวจีนที่สำคัญ และเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ตัวแทนของความเป็นชุมชนชาวจีนในประเทศไทยที่สำคัญอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

3.2.2 สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน

เงื่อนไขสำคัญที่เป็นปัจจัยกำหนดให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานชาวจีน ในสังคมกรุงเทพฯ มีความแตกต่างกันไป คือ ลักษณะของอาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อความแตกต่างทางด้านรายได้ของแรงงานจีนด้วย และจากรายได้ที่แตกต่างกันนี้ ก็ทำให้การใช้จ่ายของกลุ่มแรงงานประเภทต่างๆ ต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม มากน้อยต่างกัน คุณภาพชีวิตของแรงงานรับจ้างชาวจีน จึงมีระดับแตกต่างกันตามมาด้วย

3.2.2.1 ประเภทของแรงงานรับจ้างชาวจีน

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามา จะมีสถานภาพของการเป็นลูกจ้าง หรือเป็นแรงงานในการประกอบการต่าง ๆ เนื่องจากชาวจีนที่อพยพส่วนใหญ่ จะมีฐานะยากจนไม่มีเงินทุนติดตัว แต่อย่างไรก็ตามความแตกต่างทางศักยภาพของแต่ละบุคคล เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลต่อการแบ่งประเภทของกลุ่มแรงงานชาวจีนด้วย เนื่องจากแรงงานชาวจีนบางส่วนจะเป็นพวกที่มีความรู้ติดตัวมาบ้าง เช่น สามารถอ่านออกเขียนได้ ทำบัญชี หรือบางพวกมีความรู้ทางการประกอบวิชาชีพช่าง หรือบางส่วนอาจมีสภาพร่างกายที่แข็งแรงเหมาะแก่การใช้แรงงาน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดการแบ่งประเภทของแรงงานจีน ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มแรงงานประเภทช่างฝีมือ และแรงงานประเภทใช้แรงกาย กล่าวคือ

1. ประเภทช่างฝีมือ (skill labour) : กลุ่มแรงงานประเภทนี้ จัดว่าเป็นกลุ่มที่มีสถานะเหนือกว่าแรงงานอีกประเภทหนึ่งที่อาศัยแรงกายเพียงอย่างเดียว แรงงานประเภทนี้น่าจะมีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคมได้ดีกว่าด้วย

อาชีพของกลุ่มแรงงานประเภทนี้ได้แก่ อาชีพช่างต่าง ๆ โดยมีการกล่าวกันว่า ในช่วงทศวรรษ 1880 (ประมาณปี พ.ศ. 2423-2432) ชาวจีนล้วนแต่มีอาชีพช่างไม้ ช่างทำตู้ ช่างทำรถม้า

⁸⁴ กจช. ร.5 ค.4.4.5/5 หนังสือที่ 22 เรื่องคำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 117 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

ช่างทอง ช่างเงิน นอกเหนือไปจากอาชีพช่างฝีมือในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ชาวจีนเข้ายึดอาชีพช่างต่อเรือ ช่างตีเหล็ก ช่างทำภาชนะ ช่างตัดเสื้อ ช่างทำเครื่องหนัง และช่างทำรองเท้า⁸⁵

นอกจากความขยันขันแข็ง และความชำนาญของพวกช่างฝีมือจีนแล้ว ความก้าวหน้าของพวกช่างฝีมือจีนในสยามนั้น เกิดจากการนำเอารูปแบบของสมาคมช่างจากจีนมาใช้ คนหนุ่ม ๆ ได้รับความฝึกหัดในร้านของช่างฝีมือในกรุงเทพฯ เหมือนกับที่เคยปฏิบัติกันในเมืองจีนทางตอนใต้ สมาคมช่างที่เข้มงวดนั้น ไม่เพียงแต่กีดกันคนที่ไม่ใช่ชาวจีนเท่านั้น ยังมีการจำกัดงานช่างฝีมือบางประเภทไว้สำหรับกลุ่มตามภาษาพูดกลุ่มต่าง ๆ เช่น เมื่อพูดถึงชาวกวางตุ้งเป็นต้องนึกถึงช่างกลึง⁸⁶ เป็นต้น และเมื่ออาชีพช่างเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมในบรรดาแรงงานจีนอย่างมาก ต่อมาก็มีการจำกัดและกีดกันให้กับเฉพาะบรรดาแรงงานจีนที่สนิทสนมกันทางเครือญาติ หรือคนรู้จักที่มาจากท้องถิ่นเดียวกันเท่านั้น แม้ว่ากลุ่มนายช่างจีนเหล่านี้ จะได้รับความสนใจจากสังคมไทย และหมู่ชนชั้นกลางชาวจีน แต่ก็มีรายได้ไม่มากนัก

2. ประเภทใช้แรงงาน (unskill labour) : ชาวจีนอพยพที่เข้ามาเป็นแรงงานในสังคมไทย ส่วนใหญ่ มักจะเริ่มต้นจากการเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งเราอาจจะรวมเรียกว่า กรรมกร จับกัง หรือ กุ๊ยก็ได้ เนื่องจากเป็นอาชีพที่หาได้ง่าย ประกอบกับ อาชีพนี้เป็นอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ยกเว้นแรงงานกายที่มีติดตัวอยู่แล้ว จึงเป็นการเหมาะกับแรงงานประเภทเลื้อยผืนหมอนใบ ซึ่งเป็นลักษณะส่วนใหญ่ของแรงงานจีนอพยพ แม้กระทั่งกลุ่มชาวจีนผู้รู้หนังสือ หรือผู้ที่มีความสามารถทางช่าง ก็อาจจะต้องมาเริ่มรับจ้างเป็นแรงงานในประเภทใช้แรงงานก่อน ตัวอย่างเช่น

“...แต่จื่อปิง ต้นตระกูล เตชะไพฑูลย์...เดินทางออกจากอำเภอเตี้ยเจี้ย เมืองแต้จิ๋ว ในมณฑลกวางตุ้งด้วยวัย 18 ปี มาถึงกรุงเทพฯ ฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5... ในยามนั้นเขากำลังผิวดหวังที่ราชการเลิกล้มระบบการสอบบัณฑิต ซึ่งมีมาแต่โบราณในสมัยราชวงศ์ถัง ทำให้เขาหมดโอกาสที่จะได้รับเลือกเป็นข้าราชการ ตามแบบอย่างบรรพบุรุษ นอกจากนั้น ความแร้นแค้น และสภาพความสับสนของสังคม และการปกครองของประเทศจีน เป็นแรงผลักดันให้เดินทางมาต่อชีวิตใหม่ ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้รู้หนังสือ แต่เมื่อเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ฯ ชีวิตก็ไม่ได้แตกต่างจากผู้อพยพส่วนใหญ่ ที่ต้องเริ่มต้นจากการใช้แรงงานแลกกับค่าจ้าง เดือนละ 2-3 บาท...”⁸⁷

⁸⁵วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 118.

⁸⁶ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, *จากอาสาร่างถึงหย่าฉ่า ตำนานคนกวางตุ้งกรุงสยาม* (กรุงเทพฯ: ร้านนายอินทร์, 2543), หน้า 63.

⁸⁷กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ และคณะ, *ปอเต็กตึ๊ง บนเส้นทางประวัติศาสตร์สังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), หน้า 160.

แรงงานจีนประเภทที่ใช้แรงงานเป็นพวกที่มีความอิสระในการประกอบอาชีพ เพราะในขณะที่วันหนึ่งเขาอาจจะทำงานที่โรงสีนี้ แต่อีกวันหนึ่งเขาอาจจะไปรับจ้างอีกโรงสีหนึ่งก็ได้ เพราะแรงงานจีนได้รับค่าจ้างเป็นรายวันอยู่แล้ว นอกจากนี้ แรงงานประเภทนี้ยังมีความน่าสนใจตรงที่ ส่วนใหญ่มักจะอาศัยอยู่กันเป็นหมู่คณะ โดยจะมีหัวหน้าคอยควบคุมแรงงานเหล่านี้อีกที ดังนั้นแรงงานประเภทนี้จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับนายจ้างสักเท่าไรนัก เพราะการรับงาน หรือการรับค่าแรงส่วนใหญ่นั้น ก็มักจะได้รับจากหัวหน้า หรือนายงานที่ควบคุมตนเองอยู่แล้ว ดังนั้นโดยลักษณะอาชีพ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จึงค่อนข้างจะแตกต่าง และห่างไกลจากความสัมพันธ์กับกลุ่มคนจีนระดับสูง หรือระดับกลาง ที่เป็นเจ้าของกิจการ ดังนั้นโอกาสและศักยภาพในการที่จะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และสถานะทางสังคม จึงเป็นไปได้ยาก และมีน้อยกว่ากลุ่มแรงงานประเภทแรก อาชีพของกลุ่มแรงงานรับจ้างที่สำคัญได้แก่ แรงงานในภาคอุตสาหกรรม การเกษตรต่าง ๆ เช่น กรรมกรตามโรงสี โรงเลื่อย โรงงานน้ำตาล ฯลฯ แรงงานในระบบการขนส่ง เช่น กรรมกรแบกหามที่ทำเรือ ฯลฯ แรงงานโยธา เช่น กรรมกรก่อสร้าง ทำถนน ขุดคลอง สร้างทางรถไฟ ฯลฯ แรงงานที่รับจ้างทำงานต่าง ๆ โดยอิสระ ไม่ขึ้นกับหัวหน้าคนงาน เช่น รับจ้างหามน้ำ ตักน้ำ หาบอิฐ ขุดดิน ฟันดิน แจวเรือ รับหีบของ⁸⁸ เป็นต้น คนเหล่านี้เข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อขายแรงงานแลกเงินเป็นสำคัญ จุดประสงค์ดั้งเดิมที่เข้ามาในนั้น ไม่ได้ต้องการที่จะตั้งหลักแหล่งอยู่ในไทยตลอดไป แต่เพียงเพื่อต้องการที่จะรวบรวมเงินทองชั่วคราวหนึ่งเท่านั้น⁸⁹

ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนทั้ง 2 ประเภทนี้ น่าจะจัดอยู่ในสถานะของชาวจีนระดับกลางที่รองลงมา และชาวจีนระดับล่างของชุมชนชาวจีนในสังคมไทยเป็นส่วนใหญ่ โดยกลุ่มแรงงานช่างฝีมืออยู่ในสถานะที่เหนือกว่ากลุ่มแรงงานไร้ฝีมือ หรือก๊อปปี้ซึ่งจัดอยู่ในระดับล่าง นอกจากนี้แรงงานรับจ้างเหล่านี้น่าจะมีเป้าหมายสำคัญ คือ ความต้องการมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการเหยียบสถานะทางสังคมของตน เพราะสังคมชาวจีนในกรุงเทพฯ เป็นสังคมแบบเปิดที่มีเกณฑ์ทางเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญในการชี้วัดมากกว่าที่จะอาศัยชาติกำเนิดเป็นตัวแบ่ง ประกอบกับการที่ชาวจีนอพยพออกจากประเทศตนมาหางานทำในประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่มีเหตุผลจากปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เมื่อชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน และได้กลับไปเยี่ยมบ้านเกิดด้วยลักษณะการเป็นเจ้าของหรือเศรษฐกิจ หรือการส่งเงินกลับไปเมืองจีน และมีการนำแรงงานจีนทั้งที่เป็นญาติสนิท หรือคนที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันหรือท้องถิ่นเดียวกันให้เข้ามาทำงานในกิจการของตน ดัง

⁸⁸รวบรวมจาก สารบัญชี่ ส่วนที่ 2 คือราษฎรในจังหวัด ถนน แลตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร เล่ม 2.

⁸⁹สาริตรี ทัพพะสุต, “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453,” หน้า 81.

นั้นความคาดหวังในเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จในชีวิตของแรงงานชาวจีน ตลอดจนชาวจีนโดยทั่วไป หมายถึง การมีทรัพย์สินสมบัติ การมีธุรกิจหน้าที่การงาน และการมีหน้ามีตาในสังคมเป็นสำคัญ

3.2.2.2 รายได้ของแรงงานรับจ้างชาวจีน

ลักษณะอาชีพที่แตกต่างกัน ได้ส่งผลต่อความแตกต่างของอัตรารายได้ของแรงงานรับจ้างในแต่ละประเภทด้วย ยกตัวอย่างเช่น อัตราค่าจ้างแรงงานก่อสร้างในคราวทำการซ่อมแซมตึกหน้าวัดราชบูรณะในปี พ.ศ. 2438 นั้น ถ้าเป็นนายงานกำกับกุลิตำการรื้อชนมเกลียได้ค่าแรงวันละ 1 บาท จีนกุลืออย่างแข็งแรงทำการหนักได้วันละ 40 อัฐ (ประมาณ 0.6 บาท-ผู้วิจัย) ส่วนช่างไม้ทำรั้วได้ค่าแรงวันละ 1 บาทเช่นเดียวกับนายงานกำกับกุลิตำ⁹⁰

ในระหว่างปี พ.ศ. 2476-2482 คนงานกุลิตำได้รับค่าแรงเฉลี่ยวันละ 75-80 สตางค์ต่อวันสำหรับผู้ชาย และ 60 สตางค์สำหรับผู้หญิง โดยใช้เวลาทำงานวันละ 8-9 ชั่วโมง สำหรับช่างฝีมือนั้นจะได้รับสูงสุดวันละ 2.47 บาท และหัวหน้าคนงานกุลิตำได้รับเดือนละ 71 บาท (วันละ 2.36 บาท-ผู้วิจัย) สำหรับชั่วโมงในการทำงานนั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2479-2481 กรรมกรในกรุงเทพฯต้องทำงานเฉลี่ยอาทิตย์ละ 50 ชั่วโมง และเพิ่มเป็น 54 ชั่วโมงในปี พ.ศ. 2482 โดยระยะเวลาในการทำงานนั้นไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนขึ้นอยู่กับนายจ้างเป็นใหญ่⁹¹

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นเวลาเครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาสูงขึ้นมากรอัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกรของทางราชการได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น กรมศิลปากร อัตราค่าแรงกรรมกรที่ทำงานโยธา เช่น ถากถางหญ้า ตัดต้นไม้ หรือยกย้ายสิ่งของต่างๆ ซึ่งทางกรมศิลปากรเคยจ้างแต่เดิมคนหนึ่งในอัตราไม่เกิน 75 สตางค์ต่อวัน แต่ในเวลานี้ได้จ้างในอัตราคนละ 1 บาทต่อวัน ส่วนค่าแรงช่าง ถ้าเป็นช่างธรรมดาที่ไม่มีฝีมือ จ้างในอัตราคนละ 1.50 บาทต่อวัน ถ้าเป็นช่างที่มีฝีมือ จ้างในอัตราคนละ 2.00-2.50 บาทต่อวัน⁹²

ตารางที่ 7 แสดงอัตรารายได้ของแรงงานไร้ฝีมือ และแรงงานช่างฝีมือ ในช่วงปี พ.ศ. 2438-2492

ปี	แรงงานไร้ฝีมือ	แรงงานช่างฝีมือ
2438	0.6	1.0
2439-2445	0.5 - 0.8	-
2448	1.25	-
2456	0.85	-

⁹⁰ หจข. ร.5 ยธ.8.3/4 เรื่องตึกหน้าวัดราชบูรณ (ร.ศ. 112-117).

⁹¹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “ระบบแรงงานไทยในอดีต: จากสมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2,” ใน *ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเนศ, 2518), หน้า 16-18.

⁹² หจข. (2) สร 0201.75/35 ไบบันทีกจากอธิบดีกรมศิลปากร ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องขอหลักเกณฑ์ และอัตราค่าจ้างแรงงานกัมกร และเสมียนพนักงานประเภทวิสามัญ ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2486.

ปี	แรงงานไร้ฝีมือ	แรงงานช่างฝีมือ
2457-2459	0.75	-
2459-2467	1.0	-
2467-2468	1.12	-
2468-2474	1.0	-
2474-2475	0.8	-
2476-2482	0.75 - 0.8	-
2482-2488	1.0 - 1.5	2.0 - 2.5
2489-2491	5.25 - 8.8	-
2492	10 - 15	25 - 30

ที่มา : รวบรวมจากรายละเอียดข้างต้น และ พอพันธ์ อุทยานนท์, “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับกึ่งศตวรรษ**, หน้า 68-70.

จะเห็นได้ว่าอัตราค่าจ้างในแต่ละช่วงเวลา จะมีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่เมื่อมองโดยภาพรวมแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราค่าจ้างแรงงานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น แม้ในบางช่วงเวลาอาจมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงบ้างเล็กน้อย แต่ส่วนใหญ่ก็จะไม่แตกต่างกันเท่าไรนัก อัตราค่าจ้างแรงงานรับจ้างไร้ฝีมือในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่โดยเฉลี่ยอยู่ในราว 16-22 บาทต่อเดือน หรือประมาณ 0.50-0.80 บาทต่อวัน ช่วงธรรมดาจะได้ค่าแรงวันละ 1.00-1.50 บาท ส่วนช่างฝีมือจะอยู่ในอัตรา 2.00-2.50 บาท ส่วนหัวหน้าคนงาน หรือนายงานกำกับกุลีนั้น ในระยะแรกจะได้ค่าแรงใกล้เคียงกับช่างธรรมดา แต่ต่อมาอัตราค่าแรงสามารถเทียบได้กับช่างฝีมือเลยทีเดียว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มที่ได้ขึ้นอัตราค่าจ้างแรงงานมากที่สุด นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ กลุ่มหัวหน้าคนงานหรือนายงานกำกับกุลีนี่ โดยรายได้ของหัวหน้าคนงานหรือนายงานกุลีนี่ จะขึ้นอยู่กับจำนวนคนงานที่มาทำงานในความดูแลของตน ยกตัวอย่างในปี พ.ศ. 2476 ในคราวการทำทางรถไฟสายขอนแก่น-หนองคาย ถ้านายงานกุลีสมาารถหาคนงานได้ 50 คน จะได้เงินเดือนละ 15 บาท และถ้าหาได้มากกว่า 50 คนขึ้นไป จะคิดเพิ่มให้อีก 15 บาททุกๆ 50 คนที่เพิ่มขึ้น⁹³ นอกจากนี้นายงานกุลียังสามารถรับข้าวของและเงินล่วงหน้าจากผู้รับเหมา เช่น ข้าวสาร อาหารแห้งต่างๆ เพื่อนำมาขายต่อให้กับกุลีเป็นการสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย

อัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกรมีการเปลี่ยนแปลงไม่มาก นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ในขณะที่บางช่วงเวลาได้เกิดปัญหาสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงย่อมต้องส่งผลกระทบต่อค่า

⁹³ หจข. (2) สร 0201.75/14 (สำเนา) รายงานหลวงเดชาดิวงค์ นายช่างกำกับการก่อสร้างสายตะวันออกเฉียงเหนือ ลงวันที่ 24 มกราคม 2476.

ใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคของแรงงานที่สูงขึ้น ขณะที่รายได้กลับเท่าเดิม หรือในบางครั้งสถานการณ์รุนแรงถึงขั้นต้องเลิกจ้างแรงงานชั่วคราว ดังเช่น ในคราวเกิดสภาพความแห้งแล้งผิดปกติในปี พ.ศ. 2462 อันเกิดจากภาวะฝนแล้งมีผลทำให้ผลผลิตข้าวภายในประเทศลดลงเหลือเพียง 2 ใน 3 ของปีปกติ เกิดปัญหาการขาดแคลนข้าวภายในประเทศ และปัญหาที่ตามมาก็คือ การที่รัฐบาลตัดสินใจห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศทั้งหมดในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2462⁹⁴ สภาพการณ์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนที่ทำการในโรงสี ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดกลุ่มหนึ่งในขณะนั้น เพราะเนื่องจากโรงสีต้องหยุดทำการสีข้าว พวกแรงงานจีนรับจ้างทั้งที่ทำการสีข้าว รวมถึงกุลีแบกหามข้าวขึ้นโรงสีจึงไม่มีงานด้วย เพราะตามธรรมเนียมกุลีนั้น โรงสีจะจ้างพวกกุลีเฉพาะเวลาขนข้าวขึ้นโรงสี หรือเอาข้าวเข้าเครื่องสีข้าวเท่านั้น และตามธรรมดาพวกกุลีสามารถขอเงินล่วงหน้าไปจากโรงสีบ้างเล็กน้อย เพียงแค่พอกินไปวันๆ หนึ่ง ซึ่งถ้าโรงสีไม่มีการทำการสีข้าวเป็นเวลานานๆ โรงสีก็ไม่ยอมจ่ายเงินให้มากเกินความจำเป็น เพราะถ้าจ่ายให้มากแล้วกลัวว่าพวกกุลีจะไม่ยอมมาทำงานแทนเงินที่ค้าง⁹⁵ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า อัตราค่าจ้างแรงงาน และการกำหนดระยะเวลาการทำงานของแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น จะขึ้นอยู่กับนายจ้างหรือเจ้าของกิจการเป็นสำคัญมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับแรงงานรับจ้าง โดยที่แรงงานจีนมีการขัดขืนต่อนายจ้างชาวจีนด้วยกันน้อยมาก และเกิดขึ้นเมื่อคราวเกิดปัญหาภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง หรือเมื่อนายจ้างได้ทำการลดค่าแรงลงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสิ่งนี้มีส่วนสอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ของคนจีนที่ผู้ใหญ่ต้องดูแลผู้น้อย โดยผู้น้อยเป็นฝ่ายปฏิบัติตามโดยไม่ขัดขืน แต่ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ต้องให้ความช่วยเหลือและยุติธรรมต่อผู้น้อยด้วย

แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปรากฏว่า อัตราค่าจ้างแรงงานได้สูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะค่าแรงงานกรรมกรประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวกับโรงสี และลำเลียงข้าว เช่น แรงงานกรรมกรแบกข้าวได้ค่าแรงเพิ่มกว่าเมื่อก่อนสงครามถึง 25 เท่า และกรรมกรประเภทอื่นๆ ขึ้นไปตั้งแต่ 7 ถึง 22

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹⁴ สุนทรী อาสะโวทย์ และ นิติ กสิโกศล, **วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1** (กรุงเทพฯ: เอกสารวิจัยหมายเลข 15 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 10.

⁹⁵ หจข. ร.6 น.31.3/48 รายงานนายพันตำรวจโท พระบริหารนครินทร์ ผู้กำกับกรมตำรวจพระนครบาลที่ 4 สายลำน่านำเสนอต่อ นายพันตำรวจเอก พระยาพลพรรคภิบาล ผู้บังคับการกรมตำรวจพระนครบาลที่ 4 สายลำน่านำ ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2462.

เท่าตัว⁹⁶ หรือจากการเปรียบเทียบอัตราค่าแรงสมัยก่อนสงคราม กับค่าแรงในปี พ.ศ. 2492 จากบันทึกเปรียบเทียบอัตราค่าแรงกรรมกรที่จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2492⁹⁷ ดังนี้

สมัยก่อนสงคราม		สมัยปัจจุบัน	
1. ช่างไม้	2. ช่างปูน	วันละ 3 บาท	วันละ 25 -30 บาท
3. ช่างตัดเหล็ก	4. ช่างพืด	“	“
5. ช่างต่อท่อ	6. ช่างทาสี	”	”
7. กรรมกรตอกเข็ม		วันละ 4 บาท	วันละ 40 บาท
8. กรรมกรทั่วไป		วันละ 1 บาท	วันละ 10 -15 บาท

การที่อัตราค่าจ้างแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น นอกจากปัญหาเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้นภายหลังสงครามแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้อัตราค่าแรงงานกรรมกรในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากนั้น เนื่องจากปริมาณการเข้ามาของแรงงานรับจ้างชาวจีนได้ลดจำนวนลงอย่างมาก จากการควบคุมปริมาณแรงงานต่างด้าวอันเข้มงวดของรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

3.2.2.3 การใช้จ่ายของแรงงานรับจ้างชาวจีน

ลักษณะที่พักอาศัย : โดยปกติผู้ชายชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างจะเข้ามาเพียงคนเดียว ไม่ได้นำครอบครัวเข้ามาด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของตน แรงงานจีนที่เข้ามาใหม่จึงมักจะอาศัยอยู่ร่วมกับนายจ้างของตน หรือสถานที่ที่นายจ้างจัดให้พักอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ในกรณีที่เป็นกิจการที่ต้องใช้แรงงานจีนเป็นจำนวนมาก เช่น โรงกลึงต่างๆ หรือกรณีที่นายจ้างไม่มีที่พักอาศัยให้ ก็อาจจะอาศัยอยู่กับเพื่อน หรือไม่มีญาติพี่น้องที่ตนรู้จักกันเป็นส่วนใหญ่ ต่อเมื่อสามารถสะสมเงินทุน จนมีฐานะมั่นคงขึ้น หรือมีครอบครัวที่เมืองไทยแล้วจึงคิดที่จะมีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง แต่ด้วยความแตกต่างทางด้านอาชีพ และรายได้ ก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งส่งผลถึงลักษณะที่พักอาศัยของแรงงานรับจ้างชาวจีนให้แตกต่างกันไปด้วย

กลุ่มลูกจ้างประเภทอาศัยความรู้ความสามารถ และพวกอาชีพช่างนั้น จะมีรายได้ที่ดีกว่ากลุ่มแรงงานรับจ้างที่ใช้แรงกาย และถ้าเป็นระดับช่างฝีมือก็จะได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าของกิจการมากกว่าช่างธรรมดาหรือช่างฝึกหัด ดังนั้นตามปกติคนกลุ่มนี้จะนิยมมีบ้านเล็ก ๆ เป็นของตัวเอง โดยการเช่าตึกแถวของเจ้าสัว ขุนนาง พระคลังข้างที่ หรือหญิงไทยที่ปลูกโรงตึกให้เช่า หรือไม่ก็อาจเป็นช่างประจำและอาศัยอยู่ในบ้านของขุนนางคนใดคนหนึ่ง หรือไม่ก็เป็นบ้านหรือพื้นที่ของกงสุล

⁹⁶ หจข. (2) สร 0201.75/35 เรื่องอัตราค่าแรงกรรมกรโรงสี เลขานุการคณะรัฐมนตรี เรียง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 29 ตุลาคม 2491.

⁹⁷ หจข. (2) สร 0201.75/38 เรื่องค่าแรงกรรมกร จากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง เลขานุการคณะกรรมการเศรษฐกิจ ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2492.

ต่างประเทศที่ตนเข้าเป็นคนในสังกัด เป็นต้น แต่ถ้าเป็นนายช่างระดับรองลงไป หรือช่างฝึกงานก็มักจะอาศัยอยู่ที่ร้าน หรือบ้านของเจ้าของหรือนายช่างใหญ่ และคอยฝึกงานไปด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับนายช่าง เช่น ญาติพี่น้อง หรือคนรู้จักมากกว่า ไม่ได้รับคนงานทั่วไป⁹⁸ โดยจะอยู่ทำการฝึกงานเป็นลูกจ้างช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งมีความรู้ความสามารถ หรือสามารถสะสมทุนได้ในระดับหนึ่ง ก็จะทำกรเปิดกิจการเป็นของตนเอง และทำการรับคนที่รู้จักหรือญาติมาฝึกสอนงานต่อๆ กันไป แต่ถ้าไม่มีทุนนายช่างใหญ่หรือญาติก็จะเป็นผู้ให้ยืมทุนในการเปิดกิจการ

กลุ่มผู้ใช้แรงงานกายรับจ้างนั้น ถ้าเป็นงานที่ต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมาก และที่ทำงานเป็นหลักแหล่งแน่นอน เช่น กิจการโรงสี หรือกิจการโรงเลื่อยนั้น เจ้าของกิจการจะมีการปลูกสร้างที่พักหรือที่เรียกว่า “โรงกุลี” ไว้ในบริเวณที่ทำการสำหรับให้หัวหน้าคนงาน และแรงงานรับจ้างเหล่านี้ได้อยู่อาศัย และมีอาหารการกินให้ด้วย แต่สภาพของโรงกุลิตั้งจะไม่ค่อยดีนัก เพราะใช้เพียงสถานที่ให้กุลีหลับนอนเท่านั้น โดยจะทำจากวัสดุราคาถูก ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีการประมูลราคาทรัพย์สินโรงสีไฟของพระยาภักดี (โอจิ๋ว) ที่ตำบลบางขวาง โรงกุลีเป็นเครื่องผูกมุงจากทั้งหมด 6 หลัง ราคาประมาณ 1,600 บาท ในขณะที่โรงพวกช่างไม้อยู่พื้นไม้มุงสังกะสี 4 ห้อง ประมาณ 300 บาท⁹⁹ เป็นต้น

ถ้าเป็นแรงงานรับจ้างที่ไม่ได้ทำงานเป็นหลักแหล่ง เช่น พวกกุลีที่สร้างทางรถไฟ นายจ้างหรือเจ้าที่รับงานก็จะให้กุลีปลูกสร้างที่พักตามรายทางที่สร้างทางรถไฟ และคงเป็นโรงกุลีแบบไม่ได้เป็นที่อยู่ถาวรทำพอให้พักอาศัยได้เท่านั้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และรอบ ๆ ที่พักพวกกุลีอาจมีการทำสวน ปลูกผักไว้กิน¹⁰⁰ เพื่อเป็นการลดค่าครองชีพอย่างหนึ่ง เพราะส่วนใหญ่อาหารการกิน จะต้องซื้อเอาจากหัวหน้าคนงานหรือผู้รับเหมาที่จะหักค่าที่พัก และค่าอาหาร จากเงินค่าแรงที่ได้ เมื่อชาวจีนมาอยู่รวมกันมาก ๆ ความสกปรกโสโครกย่อมต้องเกิดเป็นเงาตามตัว มีกลิ่นเหม็นทำให้เกิดสภาพไม่น่าดูและเป็นที่รังเกียจ ชาวจีนจึงถูกกำหนดให้สร้างที่พักในที่ลับตาคน เช่น กรณีการให้สร้างโรงกุลีบริเวณหลังพระราชวังสวนดุสิต¹⁰¹ เป็นต้น

⁹⁸ สัมภาษณ์นายชูเด็ก แซ่จิว ช่างไม้ชาวจีนอพยพที่เข้ามาในปี พ.ศ. 2480 สัมภาษณ์โดยเปรมรา สัตยาวุฒิพงศ์ และนายชินนทร์ สัตยาวุฒิพงศ์ (ล่าม) ที่บ้านเลขที่ 30/16 ซอยพิชัย 1 แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2545.

⁹⁹ หจข. ร.5 น.37/8 เรื่องซื้อโรงสีกลไฟพระยาภักดี (โอจิ๋ว) ตำบลบางขวาง (5 ต.ค. 124-1 มิ.ย. 127).

¹⁰⁰ หจข. ร.5 ยธ. 5.9/20 เรื่องคำกราบบังคมทูล และพระราชดำรัสตอบเปิดรถไฟปากน้ำโพ รายงานการไปเปิดรถไฟสายเหนือและตรวจการงานต่าง ๆ (29 ต.ค. 124-14 ธ.ค. 128), อ้างถึงใน วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 145.

¹⁰¹ หจข. ร.5 น.5.12/11 เรื่องจัดการระงับสิ่งโสโครกต่าง ๆ ในบริเวณวังสวนดุสิต, อ้างถึงใน วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453,” หน้า 145.

นอกจากนี้ยังมีแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนหนึ่งเป็นแรงงานรับจ้างอิสระ ที่รับจ้างทำกรงานต่าง ๆ นั้น ได้เช่าที่พักอาศัยอยู่ต่างหาก เช่น กรณี “จีนฮอก แซ่ซิม ผูกี้ รับจ้างทำการต่างต่าง เช่าโรงเต๊อะเจ้าสัวเหล็ก ตะลาดหลวงนาวา”¹⁰² และแรงงานจีนบางส่วนเป็นลูกจ้างร้านค้าต่างๆ ก็ได้พักอาศัยอยู่ที่ร้านกับนายจ้างไปด้วยในตัว เช่น กรณี จีนเซงเปา, จีนบ๊ิก และจีนเจง จีนทั้ง 3 เป็นลูกจ้างโรงข้าวต้มจีนใหญ่ อาศัยอยู่กับหลับนอนกับจีนใหญ่¹⁰³ หรือกรณีแรงงานจีนที่รับจ้างทำงานกุลิบริษัทอีสต์เอเชียติก ก็ได้พักอาศัยนอนอยู่ในห้างนั้น¹⁰⁴ เป็นต้น

อาหารการกิน : สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีดอยากในประเทศจีน ได้ส่งผลต่อความคาดหวังของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ต้องการมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม เมื่อชาวจีนได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ มากขึ้นแล้ว สิ่งก็ตามมาคือ ความหลากหลายของอาหารจีนที่เข้ามาในสังคมกรุงเทพฯ ดังที่ขุนวิจิตรมาตราได้กล่าวไว้ในกรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน ความว่า “...ในคลองบางหลวงของกินต่างๆ ล้วนแต่เป็นของไทยชนมไทย และคนไทยชายทั้งสิ้น...พอมายู่ใจกลางเมืองกรุงเทพฯ ของกินเป็นของจีนต่างๆ ล้วนแต่เจ๊กตั้งร้านและหาบเร่ไปทั่วเมือง...”¹⁰⁵ จากสารบัญชี่ในปี พ.ศ. 2426 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการกล่าวถึงคนจีนขายอาหารต่างๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงอาหารและขนมต่างๆ ของจีน ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น เต้าหู้ เจี้ยมอ๊อ ก้วยเตี่ยว¹⁰⁶ ฮื้อแซ ข้าวต้มหมู ข้าวต้ม ขนมจีน ข้าวพอง ถั่วทึง ลูกบัวต้มน้ำตาล เต้าหู้ฮวย เจาก๊วย ขนมไข่จีน ขนมเปียกฯ¹⁰⁷

¹⁰² สารบัญชี่ ส่วนที่ 2 คือราษฎรในจังหวัด ถนน แลตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร เล่ม 2, หน้า 79.

¹⁰³ หจข. ร.5 น.23/345 รายงานขุนรักษานิเวศ ตำบลบ้านดอกไม้เพลิง กราบทูล เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน ร.ศ. 118.

¹⁰⁴ หจข. ร.5 น.23/959 เรื่องพวกจีนกุลิห้างเอเชียติกชั้กวันเอาเรือกลไฟลงน้ำ ไม้กวานพาดถูกจีนทั้งชิวขาดใจตาย (วันที่ 27-29 มกราคม ร.ศ. 126).

¹⁰⁵ สง่า กาญจนาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน, หน้า 296.

¹⁰⁶ ก้วยเตี่ยวที่มาจากเมืองจีนมีความแตกต่างกันตามที่มาของผู้ผลิต เช่น ก้วยเตี่ยวของจีนแต่จิวมักใช้เส้นที่ทำจากข้าวสารไม่ละเอียดแล้วนำมารีดเป็นแผ่นใหญ่ จากนั้นก็นำมาหั่นออกเป็นเส้นตามต้องการ ก้วยเตี่ยวที่มาจากเชียงไ้เป็นชนิดที่มีเส้นเป็นแผ่นใสเวลาลวกแล้วมันเข้าหากันเหมือนเส้นก้วยจ๊ิบ ก้วยเตี่ยวของจีนไหหลำใช้เส้นเป็นแบบตัวลอดช่อง ที่เรียกว่า เกี้ยมอ๊อ จีนกวางตุ้งจะมาในรูปแบบบะหมี่ไข่หมูแดง (เพียงพลอย ไพลิน, “อาหารจีนที่เข้ามามีบทบาทต่อวัฒนธรรมการกินของไทย,” ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 (กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, 2531), หน้า 160-161.

¹⁰⁷ รวบรวมจาก สารบัญชี่ ส่วนที่ 2 คือราษฎรในจังหวัด ถนน แลตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร เล่ม 2.

ขนมที่ชาวจีนส่วนใหญ่ชอบเป็นพิเศษคือ “เครื่องจันอับ” ดังปรากฏในพระราชบัญญัติอาหารเครื่องจันอับ ร.ศ. 111¹⁰⁸ แบ่งเป็น 6 หมวด คือ 1. น้ำตาลกรวด 2. พัก ถั่วก้อน ถั่วตัด งาดัด ไซถึงขนมปั้นล่ำ ขนมก้านบัวซึ่งเคี้ยวน้ำตาลทราย ขนมเปีย ข้าวพอง ตังเมถั่วงา ขนมโก๋ทำด้วยแป้งข้าวแป้งถั่ว สรรพจันอับ 3. คุกกี้ตังเมหลอด น้ำตาลทรายเคี้ยวหล่อหลอมเป็นรูปต่างๆ 4. ขนมกะเลาเป่าทำด้วยแป้งข้าวสาลีอันใหญ่ อันเล็ก 5. ไพกระดาษจีน และ 6. เทียนไขเนื้อ ส่วนใหญ่เครื่องจันอับชาวจีนจะทานกับน้ำชาจีน ดังที่ขุนวิจิตรมาตราได้กล่าวไว้ว่า “...เขาชงชาให้กาหนึ่ง พร้อมกับถ้วย 4-5 ใบริน กินกับเครื่องจันอับแล้วแต่จะชอบ พวกลากรถแจ๊กกินมากเหมือนเครื่องว่าง คนไทยไม่เห็นค่อยจะมี...”¹⁰⁹ โดยเฉพาะแรงงานชาวจีนที่สูบฝิ่นจะชอบของหวานเป็นพิเศษ เพราะเมื่อสูบยาแล้ว จะทำให้ออกแห้งเหมือนคนกัญชา ถ้าได้ทานของหวานเข้าไป ใจคอจะสดชื่นขึ้นมาก¹¹⁰

การบริโภคอาหารแต่ละชนิดน่าจะขึ้นอยู่กับอัตรารายได้ของผู้บริโภคเป็นสำคัญ ดังที่ Émile Jottrand ที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องอาหารของชาวจีนไว้เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) ในบันทึกแสดงให้เห็นว่า อาหารแต่ละมื้อของชาวจีนโดยทั่วไป จะมีราคาประมาณ 4-8 อัฐ (16 อัฐ = 1 สลึง) ในขณะที่เงินเดือนของกุลีประมาณ 2 สลึงต่อวันถ้าจ้างเป็นรายเดือน และ 3 สลึงต่อวัน ถ้าจ้างเป็นรายวัน¹¹¹ ซึ่งนับว่าอาหารการกินของแรงงานจีนเมื่อเทียบกับอัตราค่าจ้างนับว่าถูกมาก แรงงานรับจ้างชาวจีนบางประเภทอาจจะเสียค่าใช้จ่ายด้านอาหารการกินน้อยกว่าที่ Émile Jottrand คาดการณ์ไว้ เพราะบางคนอาจจะรับประทานเพียงข้าวต้มเปล่าๆ หรือกินกับเครื่องข้าวต้ม เช่น ลูกหน้าเลียบ ผักกาดเค็ม ไข่เค็ม ฯลฯ ที่เรียกกันว่า “ข้าวต้มก๊วย” ซึ่งเป็นร้านที่ไม่ได้มีการตั้งเป็นร้านประจำเป็นเพียงแผงลอยมีหลังคาผ้าหนาๆ ม้ายาวตั้งหน้าแผงหรือข้างๆ แผง สำหรับคนนั่งรับประทานเท่านั้น โดยราคาข้าวต้มจะอยู่ในอัตราที่ถูกในราคาต่ำสุด คือ 1 โสฬส (2 โสฬส=1 อัฐ) ก็สามารถทานข้าวต้มกับลูกหน้าเลียบหรือซีแซ็กฉ่ายหรือหัวไชโป้วได้หนึ่งอิม แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่มักนั่งยองๆ บนม้านั่ง สั่งข้าวต้มและกับพวยด้วยตะเกียบ¹¹² ถ้าเป็นอาหารจำพวกถ้วยเดียว บะหมี่ ก๋วยเตี๋ยว ข้าวกับเป็ดย่าง ฯลฯ จะมีราคาสูงขึ้นมาอีก

¹⁰⁸พระราชบัญญัติอาหารเครื่องจันอับ ร.ศ. 111, “ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 (30 เมษายน 112): 74.

¹⁰⁹สง่า กาญจนาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน, หน้า 290.

¹¹⁰ขุนบัญญัติวรราช, “สนทนากับคนสูบฝิ่น,” ใน เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง จาก

หนังสืออิทธิฐาน, หน้า 218.

¹¹¹Émile Jottrand, In siam: The Diary of a Legal Adviser of King Chulalongkorn's Government, Translation and Introduction by Walter E. J. Tips (Bangkok: White Lotus Co., Ltd, 1996), pp. 94-95.

¹¹²อ.บ. (คุณหญิงผะอับ โปษะกฤษณะ), “สาวชาวกรุง,” ใน อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิงผะอับ โปษะกฤษณะ (ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ 15 พฤศจิกายน 2536) (กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2536), หน้า 102.

แต่ทั้งหมดจะอยู่ในราคาไม่เกิน 2 ไพ¹¹³ (2 อัฐ=1 ไพ) นอกจากนี้ยังมีแรงงานจีนบางประเภทที่อาจ จะไม่ต้องเสียทั้งค่าที่พัก และค่าอาหารการกิน เพราะนายจ้างได้จัดอาหารการกิน และที่พักอาศัยให้ แล้ว

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ในภาพรวมของอัตราค่าใช้จ่ายของแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น จะขึ้นอยู่กับอัตรารายได้ ความสำคัญและลักษณะของงานแต่ละชนิดที่จะได้รับสิทธิพิเศษที่แตกต่างกัน ยก ตัวอย่างเช่น กุหลาบในโรงสีทั้ง 4 ประเภท¹¹⁴ กล่าวคือ

- กุหลาบใช้สอยในโรงสี : กุหลาบประเภทนี้ ถ้าโรงสีหยุดทำการ ก็ยังคงได้รับเงินเดือน
- กุหลาบแบกกระสอบข้าวหน้าโรงสี : กุหลาบประเภทนี้ ถ้าโรงสีหยุดทำการ ก็จะได้รับเลี้ยงเฉพาะ อาหาร เพื่อเป็นการเอาใจกุหลาบไม่ให้กระจัดกระจายกันไปทำงานที่อื่น
- กุหลาบหีบข้าวสีในโรงสี : กุหลาบประเภทนี้ ถ้าโรงสีหยุดกิจการ ก็จะไม่ได้รับทั้งค่าจ้างและไม่ เลี้ยงอาหารด้วย เพราะกุหลาบประเภทนี้มีหัวหน้ารับช่วงอีกที่หนึ่ง
- กุหลาบตวงข้าวและหีบข้าวจากเรือข้าว : เช่นเดียวกับกุหลาบประเภทที่ 3

ดังนั้นถ้าในกรณีที่แรงงานรับจ้างอยู่กับโรงสี (สถานที่ทำงาน) ก็จะไม่เสียค่าใช้จ่ายในเรื่องที่พักอาศัย และอาหารการกิน ยกเว้นถ้าคนไหนเล่นการพนัน ต้มเหล้า หรือสูบบุหรี่ ซึ่งเป็นกิจกรรมยามว่างที่เป็นที่นิยมของแรงงานจีน หลังจากการทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อย หรือ การเที่ยว โสเภณี ซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งล่อลวงเงินรายได้ของแรงงานรับจ้างชาวจีนได้อย่างมหาศาลทีเดียว เป็น การทำให้โอกาสในการสะสมเงินลงทุน หรือ เงินสำหรับส่งกลับไปให้ญาติที่เมืองจีน โดยการ โหยงก๊วนนั้นลดลง แต่ถ้าแรงงานคนใดไม่ได้อยู่กับโรงสีแล้ว ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายไปเป็นจำนวน มาก บางครั้งถึงกับไม่พอกับอัตราค่าจ้างที่ได้ จนต้องกู้หนี้ยืมสิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นแรงงาน รับจ้างที่มีครอบครัวแล้ว ค่าใช้จ่ายคงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากงบประมาณค่าครองชีพของ คนงานในปี พ.ศ. 2486¹¹⁵ ดังนี้

ค่าครองชีพของคนงานชายโสด		ค่าครองชีพของคนงานที่มีภรรยา 1 บุตร 1	
1. อาหารเช้าวันละ 10 สต.	3.00 บาท	1. ข้าวสาร 3 ถึงครึ่ง เดือนละ	10.00 บาท
2. อาหารกลางวันวันละ 20 สต.	6.00 บาท	2. ค่ากับข้าววันละ 40 สต.	12.00 บาท
3. อาหารเย็นวันละ 20 สต.	6.00 บาท	3. ค่าถ่าน 2 ถัง	0.90 บาท
4. เสื้อกางเกงทำงาน 2 ชุดต่อปี	3.00 บาท	4. ค่าไม้ขีดไฟ 2 กลัก	0.12 บาท

¹¹³สง่า กาญจนาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน, หน้า 290-296.

¹¹⁴หจช. ร.6 น.31.3/48 รายงาน ผู้บังคับการตำรวจพระนครพิเศษ นำเสนอต่อ อธิบดีกรมตำรวจพระนคร บาลแลตำรวจภูธร ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2462.

¹¹⁵หจช. (2) สร.0201.75/35 ค่วนมากที่ 15247/2486 เรื่องค่าจ้างแรงงานคนงาน ลงวันที่ 20 มิถุนายน 2486.

ค่าครองชีพของคนงานชายโสด		ค่าครองชีพของคนงานที่มีภรรยา 1 บุตร 1	
5. เสื้อผ้าอยู่กับบ้าน	2.00 บาท	5. ค่าน้ำตาลชาย 1 กิโลกรัมครึ่ง	0.99 บาท
6. รองเท้ายาง 3 คู่ต่อปี	0.90 บาท	6. เครื่องแต่งตัวสามี	5.00 บาท
7. ค่าที่พัก	2.00 บาท	7. เครื่องแต่งตัวภรรยา และบุตร	3.00 บาท
8. ค่าไฟฟ้า	1.00 บาท	8. ค่ารองเท้าทั้งครอบครัว	2.00 บาท
9. ค่าพาหนะ	2.50 บาท	9. ค่าที่พัก	2.00 บาท
10. ค่าซักฟอก สบู่ 2 ก้อน	0.50 บาท	10. ค่าไฟฟ้า	1.00 บาท
11. เครื่องนอนเฉลี่ย	1.00 บาท	11. ค่าซักฟอก	2.00 บาท
12. ค่าตัดผม	0.50 บาท	12. ค่าแต่งผม	1.00 บาท
13. ค่าแปรง และยาถูพื้น	0.20 บาท	13. ค่าทำความสะอาดปาก	0.30 บาท
14. เบ็ดเตล็ด และบำรุงความสุข	1.40 บาท	14. ค่าหมวก	1.00 บาท
15. ค่ายารักษาโรค	ไม่คิด		
รวมทั้งสิ้น	30.00 บาท	รวมทั้งสิ้น	41.31 บาท

เมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณค่าครองชีพของแรงงานชายโสด ที่ทางรัฐบาลได้ประมาณไว้ นั้น เท่ากับตกประมาณวันละ 1 บาท ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอัตรารายได้ของแรงงานไร้ฝีมือในช่วงปี พ.ศ. 2482-2488 ซึ่งได้รับอัตราค่าจ้างแรงงานวันละ 1.0-1.5 บาท ในขณะที่แรงงานช่างฝีมือได้รับค่าแรงวันละ 2.0-2.5 บาท การที่แรงงานไร้ฝีมือจะเหลือเงินเก็บนั้นคงเป็นไปได้ยากมาก และถ้ามีครอบครัว ค่าใช้จ่ายจะตกประมาณวันละ 1.38 บาท ในขณะที่แรงงานช่างฝีมือน่าจะมีโอกาสเหลือเงินเก็บ รวมถึงโอกาสในการสร้างครอบครัวได้มากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ดังนั้นการมีครอบครัวในเมืองไทยของแรงงานรับจ้างชาวจีน น่าจะเป็นเรื่องที่ยากลำบาก สำหรับบรรดาจีนใหม่ที่เพิ่งเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานไร้ฝีมือ และมีรายได้น้อยกว่าที่จะเลี้ยงดูครอบครัว หรือแม้กระทั่งการมีเงินเหลือเก็บในแต่ละเดือน ก็คงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากมากทีเดียว

ดังนั้นการสร้างฐานะและครอบครัวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ นั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยการสร้างความสัมพันธ์กับชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในแง่ของการอาศัยความช่วยเหลือในเรื่องของการปรับตัวเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ การประกอบอาชีพ และวิถีการดำเนินชีวิต รวมถึงการสร้างฐานะและครอบครัว เมื่อแรงงานจีนเกิดความคิดที่จะลงหลักปักฐานอยู่ในเมืองไทยอย่างถาวรต่อไป

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับสังคมชาวจีนในกรุงเทพฯ

แรงงานรับจ้างชาวจีนต้องประสบกับปัญหานานัปการ เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ การอาศัยลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนที่มีความหลากหลาย เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการดำรงอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งในที่นี้ได้แบ่งความสัมพันธ์ของชาวจีนกับแรงงานรับจ้างชาวจีนออกเป็น 2 รูปแบบ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนเก่าที่เข้ามาอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ ก่อนกับจีนใหม่ที่เพิ่งจะเข้ามา ซึ่งปรากฏในลักษณะของการรวมกลุ่มในรูปแบบของสมาคมลับอั้งยี่ ซึ่งต่อมาได้เสื่อมอิทธิพลและบทบาทลง โดยชาวจีนได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรรูปแบบใหม่ขึ้นหลายลักษณะ รวมเรียกว่า “สมาคมชาวจีน”¹ ขึ้นแทนที่ และความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในรูปแบบของกงสีรวม และกงสีภายในครอบครัว โดยในแต่ละประเด็นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ที่แวดล้อมต่างๆ ดังจะอธิบายต่อไป

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนเก่ากับจีนใหม่

บรรดาแรงงานจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ตอนปลายกรุงศรีอยุธยา มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ส่วนใหญ่มาในรูปแบบช่วยตัวเองเพราะไม่ค่อยมีระเบียบแบบแผนของทางราชการเข้ามาควบคุมเท่าใดนัก ต่อมาเมื่อสังคมไทยมีความต้องการแรงงานมากขึ้น ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ประกอบกับคนจีนในรุ่นต่อๆ มา ได้รับรู้ถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของประเทศสยาม จากบรรดาชาวจีนที่เคยมาอยู่ก่อน อีกทั้งความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา ทำให้คนจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะที่เดียวกันชาวจีนที่อพยพไปทำมาหากินยังต่างประเทศส่วนใหญ่นั้น มักเป็นคนยากจนที่ไม่มีแม้กระทั่งเงินที่จะเสียค่าโดยสาร แต่มีความต้องการที่จะเสี่ยงโชคเพื่อหลีกเลี่ยงความอดอยาก และการมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ดังนั้นเมื่อเรือไปถึงเมืองไหน จึงมักจะมียายหน้าหรือญาติไปเสียเงินค่าโดยสาร และจ่ายเงินสำรองการดำรงชีพแก่จีนที่เข้ามาใหม่ โดยทำสัญญาที่จะให้จีนใหม่นั้นทำงานให้ แล้วเอาค่าจ้างชดใช้หนี้ในเวลาที่กำหนด โดยมากจะเป็นเวลา 1 ปี²

ดังนั้นจีนเก่าในกรุงเทพฯ จึงได้ทำการหากำไรกับจีนใหม่ โดยการเป็นนายหน้าไปคอยต้อนรับจีนใหม่เมื่อมีเรือจากประเทศจีนเดินทางมาถึง และสอบถามดูว่าคนจีนเหล่านั้นมีญาติพี่น้องหรือคนรู้จักอยู่ในเมืองไทยหรือไม่ ถ้ามีก็ให้ไปอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง ถ้าไม่มีก็ให้ไปอาศัยอยู่กับจีนเก่า

¹ปรารภนา โทเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 36.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ซึ่งจะทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงและผู้ปกครองไปในตัว โดยจะได้รับค่าตอบแทนจากนายจ้างที่จะหักจากค่าแรงของเงินใหม่เมื่อได้งานทำแล้ว แต่ควบคู่กับการหาทำไรจากเงินใหม่นี้ เงินเก่าที่รับเงินใหม่เข้ามาอยู่ในความปกครองดูแลของตน จะเป็นผู้อบรมเงินใหม่ให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ต่อจากนั้นก็จัดหางานให้เงินใหม่ทำตามความเหมาะสม และช่วงโอกาส³ กล่าวคือ

- เงินใหม่ที่มีบุคลิกลักษณะดี ท่าทางแคล่วคล่องว่องไว และมีความเฉลียวฉลาด จะถูกส่งไปปรับใช้เจ้านายตามวัง หรือตามบ้านขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยตามความเหมาะสม
- เงินที่มีญาติพี่น้อง หรือมีพรรคพวกที่แซ่เดียวกันหรือมาจากท้องถิ่นเดียวกัน ที่พอจะจุนเจือทุนทรัพย์ให้ได้บ้าง ก็จะได้เงินทุนไปทำธุรกิจการค้าตามแต่ความถนัด ตั้งแต่ค้าขายของเล็กๆ น้อยๆ แบบหาบเร่ไปจนถึงการเปิดเป็นร้านขายสินค้าต่างๆ
- เงินที่ไม่ค่อยมีทุนทรัพย์ แต่มีพรรคพวกแนะนำให้ไปเช่าที่ดินกับเจ้าที่ดินที่เป็นเจ้านายหรือขุนนางเก่า หรือขอแบ่งเช่าที่สวนจากชาวสวนคนไทยมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ หรือไม่ก็ทำสวนผักนานาชนิด หรือสวนพลู เป็นต้น
- เงินประเภทที่ยากจน ไม่มีญาติพี่น้องที่มีเงิน แต่มีร่างกายบึกบึนแข็งแรง ก็ต้องไปทำงานประเภทใช้แรงกายเป็น “จับกังหรือกุลิ” รับจ้างนายทุนตะวันตกหรือนายทุนจีนที่มีกิจการอยู่มากมายที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ สมัยนั้น รวมถึงถูกส่งไปทำงานจับกังตามแหล่งที่ต้องการแรงงานมากๆ ดังเช่นเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม การที่เงินเก่าจะทำการหาทำไรจากเงินใหม่เช่นนี้ได้ จำเป็นจะต้องมีเครือข่ายหรือพรรคพวกของคนที่มีความพอสมควร เพราะปรากฏว่ามีเงินเก่าหลายกลุ่มแย่งชิงกันหางานให้เงินใหม่ทำ โดยกลุ่มเงินที่มีกำลังมักแย่งผลประโยชน์ของกลุ่มเงินที่มีกำลังน้อยกว่า⁴ ส่งผลให้ชาวจีนมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นสมาคมลับอันยิ่งใหญ่ขึ้นในเขตประเทศต่างๆ ที่มีชาวจีนเข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากินเป็นจำนวนมาก รวมถึงประเทศสยาม เพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างชาวจีน ทั้งการปกป้องภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนจรรยาบรรณประโยชน์ต่างๆ ของพวกพ้องตน

ในขณะเดียวกันการต่อสู้ดิ้นรนอยู่ในสังคมกรุงเทพฯ แต่เพียงลำพังของแรงงานรับจ้างชาวจีน ย่อมเป็นเรื่องที่ยากลำบากเช่นกัน เพราะการที่จะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ เช่น ความแตกต่างกันในเรื่องของสภาพอากาศ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน เนื่องจากเมืองไทยเป็นประเทศในเขตร้อนชื้น ในขณะที่ประเทศจีนเป็นเขตแห้งแล้งและหนาวเย็น แรงงานชาวจีนจึงต้องทน

³ วิเทศน์ปริทัศน์, “พัฒนาการทางชนชั้นของประชาคมจีนในสยาม,” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2** (กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, 2531), หน้า 134.

⁴ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5** (พระนคร: บรรณาคาร, 2514), หน้า 397.

ต่อสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว ประกอบกับการที่จะต้องทำงานอย่างหนัก ภายใต้สภาพที่พักอาศัยที่ไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงการไม่ระวังรักษาสุขภาพของแรงงานจีน จึงก่อให้เกิดการเจ็บป่วยและล้มตายเป็นไปเป็นจำนวนมาก การให้คำแนะนำ ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากบรรดาชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนที่เข้ามาใหม่ ดังนั้นสิ่งจำเป็นอันดับต้นๆ ของแรงงานจีนใหม่ เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ ก็คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน หรือที่เรียกว่า “จีนเก่า” นั่นเอง ซึ่งนอกจากจะสัมพันธ์กับรูปแบบการปกครองคนจีนของทางการไทย ที่ให้ “คนจีนปกครองควบคุมดูแลคนจีนด้วยกันเอง”, “จีนเก่าดูแลจีนใหม่” และ “จีนผู้ใหญ่ควบคุมจีนผู้น้อย” แล้ว ยังมีความสอดคล้องกับรูปแบบสังคม และวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของประเทศจีนอีกด้วย

4.1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับ “จีนเก่า”

การที่ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ทำให้ชาวจีนในแต่ละพื้นที่ แต่ละท้องถิ่นมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ ดังนั้นจึงเกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันโดยการรวมกลุ่ม และแบ่งกลุ่มกันเองภายในประเทศจีน โดยลักษณะความสัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ การรวมกลุ่มของคนในตระกูลหรือแซ่เดียวกัน ที่เกิดขึ้นเฉพาะกับที่เป็นเครือญาติกันเท่านั้น การรวมกลุ่มในลักษณะนี้มีความเข้มแข็งและมีพลังอย่างมาก โดยเฉพาะในเขตจังหวัดทางตอนใต้ของประเทศ คือ กวางตุ้ง (Kwangtung) ฟุกีเยน (Fukien) กวางสี (Kwangsi) เกียงสี (Kiangsi) หุนาน (Hunan) และซีเกียง (Cheking)⁵ ซึ่งชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณดังกล่าว ดังนั้นเมื่อชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศสยามมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์กับจีนเก่าที่เข้ามาอยู่ก่อนเพื่อความอยู่รอดในต่างแดน จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนในสังคมไทยนั้น มีรูปแบบที่ต่างกกัน กล่าวคือ

1. ความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ : นับเป็นความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด เพราะมีความผูกพันกันทางสายเลือด ดังคำกล่าวที่ว่า “เลือดข้นกว่าน้ำ” ดังนั้นลักษณะการให้ความช่วยเหลือกันจึงมีมากกว่าลักษณะความสัมพันธ์กลุ่มอื่นๆ และความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้แรงงานจีนเข้ามาในกรุงเทพฯ กันเป็นจำนวนมากด้วย เช่น

⁵Hugh Baker and David Roberts, *Chinese Family and Kinship* (London: The Macmillan Press, 1979), p.154.

“...ข้าพเจ้า จีนเปี๋ แต่จิว แซ่ตัน อายุ 44 ปี ให้การว่าจะเป็นปีใดจำมิได้ จีนเที่ยง หอง บิดาข้าพเจ้ามาจากเมืองจีน อยู่ ณ กรุงเทพฯได้ปีหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงได้โดยสารสำเภามาตามบิดาข้าพเจ้า ณ กรุงเทพฯ...”⁶ เป็นต้น

2. ความสัมพันธ์ในลักษณะคนท้องถิ่นเดียวกัน : โดยปกติแล้วคนจีนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน มักจะมีตระกูลหรือแซ่เดียวกัน แม้ว่าจะไม่ใช่เป็นญาติที่ใกล้ชิดผูกพันกันทางสายเลือด เหมือนกับกลุ่มแรก แต่คนจีนก็ยังคงมีการนับถือว่าเป็นญาติสนิทชั้นคนกันเอง เรียกเป็นภาษาแต้จิ๋วว่า “กาตั้น”⁷ และมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ ตั้งแต่การแนะนำให้เข้ามาประกอบอาชีพในเมืองสยาม ซึ่งโดยปกติมักจะอาศัยอยู่ด้วยกัน หรืออาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ตลอดจนมีการให้หยิบยืมเงินทุนเพื่อการประกอบกิจการอีกด้วย ดังเช่น บันทึกประจำตระกูลเตี้ย หมู่บ้านหนี่เกา ได้กล่าวไว้ว่า

“...มีชายคนหนึ่งชื่อเตี้ยเอี้ยะ ซึ่งเป็นคนหมู่บ้านหนี่เกาในอำเภอไผด้อย เป็นคนแรกในหมู่บ้านนี้ที่อพยพมาเมืองสยาม ในราวรัชสมัยเจ้ากรุงธนบุรีแห่งราชวงศ์แมนจู เตี้ยเอี้ยะ ในขณะนั้นอายุ 14-15 ปี เนื่องจากเขาไม่ยอมประกอบสัมมาอาชีพ ชอบเล่นการพนันและเป็นโจรลักขโมยด้วย พ่อของเขาโกรธจัด เกือบจะฆ่าเขาด้วยมือตัวเอง ภายหลังมีญาติผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง อุดส่าหรือออกเงิน 4 เหรียญให้เขาโดยสารเรือสำเภามาเมืองสยาม หลังจากอยู่เมืองสยามแล้ว เตี้ยเอี้ยะได้กลับตัวเป็นคนดี ขยันทำมาหากินจนร่ำรวยขึ้น ได้ส่งเงินกลับบ้านเกิดเป็นประจำ รวมทั้งรับคนในหมู่บ้านเดียวกันมาช่วยทำการค้าด้วย ปรากฏว่าปีแล้วปีเล่าผู้คนในหมู่บ้านนี้มาเมืองสยามมากขึ้นทุกวัน จนได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่มีชาวบ้านออกโพ้นทะเลมากที่สุด”⁸

เรื่องราวของเตี้ยเอี้ยะดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นภาพบางส่วนเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลที่อยู่ในบริเวณหมู่บ้านเดียวกันได้พอสมควร

3. ความสัมพันธ์ในลักษณะตระกูลหรือแซ่เดียวกัน : ในสังคมจีนมีการยอมรับนับถือกันตามแซ่ด้วย เพราะมีความเชื่อว่าผู้ที่มีตระกูลแซ่เดียวกันจะเป็นเครือญาติ ที่มีบรรพบุรุษคนเดียวกัน โดยปกติแม้ว่าจะเป็นคนที่มีตระกูลหรือแซ่เดียวกัน ถ้าไม่ได้มาจากหมู่บ้านเดียวกัน ก็ยังนับว่าเป็น

⁶ หข, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1210 (พ.ศ. 2391) เลขที่ 155 สำเนาคำให้การจีนเปี๋ ว่าด้วยเรื่องอั้งยี่เมืองฉะเชิงเทร่ากำเร็บ อ้างถึงใน วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 47.

⁷ ไบตัน (นามแฝง), จดหมายเหตุเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2522), หน้า 6.

⁸ ฉิงหง, “ชาวจีนแต้จิ๋วที่อพยพมาเมืองไทยในยุคแรก,” ใน รวมสารคดีแปล'89, แปลโดย โยธิน ย. (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 88-89.

คนสนิทกันอยู่ แต่ย่อมจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่สนิทเท่ากับคนที่แช่เดียวกัน และมาจากหมู่บ้านเดียวกัน เหมือนกับกลุ่มที่สอง โดยเรียกเป็นญาติชั้นจาง และหญิงชายที่ใช้แช่เดียวกัน แม้จะมีได้เป็นญาติกัน ก็จะแต่งงานกันไม่ได้ เนื่องจากแช่เป็นค้ำบงบอวงศ์วานของกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพสตรีเดียวกัน เพื่อใช้กำหนดจำแนกการสมรส จึงไม่มีการเปลี่ยนแช่ และเมื่อลูกหลานแยกกลุ่มแยกถิ่นฐาน ทุกกลุ่มก็ยังคงใช้แช่ที่สืบเนื่องมาจากบรรพชน⁹

4. ความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มภาษาพูดเดียวกัน : เป็นลักษณะของการแบ่งกลุ่มที่สำคัญ และแพร่หลายที่สุดไ้ในบรรดาชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งชาวจีนในประเทศไทยส่วนใหญ่ แม้ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่มาจากมณฑลทางตอนใต้ของประเทศจีนเช่นเดียวกัน แต่ด้วยลักษณะภูมิภานาห้องถิ่นที่อยู่เดิมของชาวจีน ก็มีสำเนียงภาษาพูดที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละกลุ่มยังมีลักษณะและความสามารถพิเศษในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และลักษณะทางวัฒนธรรมของภูมิภานาเดิมที่ต่างกันด้วย ซึ่งชาวจีนที่อยู่ในสังคมไทยสามารถแบ่งตามกลุ่มภาษาพูดได้เป็น 6 กลุ่ม¹⁰ ด้วยกันคือ

จีนกวางตุ้ง (Cantonese) : มาจากตอนกลางของมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งมีเมืองกวางโจวเป็นเมืองศูนย์กลาง บริเวณเขตปากแม่น้ำเพิร์ล และบางส่วนมาจากทางตะวันออกเฉียงใต้ในมณฑลกวางสี คนจีนกวางตุ้งส่วนมากมีประสบการณ์จากการที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม จึงมีความชำนาญในด้านการค้า และงานช่างกลต่างๆ เช่น ช่างเครื่องจักรกลตามโรงสี โรงเลื่อย และเหมืองแร่ เป็นต้น

จีนแต้จิ๋ว (Ch'ao-chou) : มาจากทางตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งมีเมืองเฉาโจวเป็นเมืองศูนย์กลาง บริเวณแถบนี้เป็นแหล่งเกษตรกรรม และตลาดการค้า ดังนั้นคนจีนแต้จิ๋วจึงมีความชำนาญในด้านเกษตรกรรม และการค้าส่ง

จีนไหหลำ (Hainanese) : มาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเล บริเวณแถบนี้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมต่อเรือที่สำคัญ คนจีนไหหลำจึงมีความชำนาญในการต่อเรือ การประมง และงานช่างที่ใช้ฝีมือประณีต

จีนแคะ (Hakka) : มาจากตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งอยู่ในบริเวณตามเทือกเขาที่ทุรกันดารและแห้งแล้ง ส่วนใหญ่จึงเร่ร่อนออกไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกถิ่นฐาน เป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการสร้างทางรถไฟในสมัยตอนปลายราชวงศ์แมนจูมาก เพราะมีความอดทนต่อสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศที่เลวร้ายได้ดีกว่าคนกลุ่มอื่นๆ

⁹ถาวร ลิกขโกศล, ชื่อและแช่ของคนจีน (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 2.

¹⁰วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณารักษ์), ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), หน้า 42-43 และ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 36-40.

จีนฮกเกี้ยน (Fukienese) : มาจากตอนใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน มีเมืองฉวนโจว และจางโจว เป็นศูนย์กลาง ซึ่งบริเวณนี้เป็นเขตที่อุดมไปด้วยแร่ชนิดต่างๆ คนจีนฮกเกี้ยนจึงมีประสบการณ์ในการทำเหมืองแร่

จีนกลุ่มอื่นๆ : จีนที่มาจากบริเวณอื่นๆ แต่มีจำนวนน้อย เช่น มาจากมณฑลยูนนาน ได้แก่ พวกจีนฮ่อ หรือเป็นจีนค้าคาราวานตามเส้นทางขุนเขาแถบมณฑลยูนนาน และมณฑลกวางสี มาจากไต้หวัน เซียงไฮ้ หรือเมืองหนิงโป ฯลฯ เป็นจีนหย่า ซึ่งหมายถึง จีนที่นิยมในวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งคนจีนทั่วไปถือว่าเป็นพวกที่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติภูมิแห่งความเป็นจีน

จะเห็นได้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ 2 กลุ่มแรก จะมีลักษณะเป็นกลุ่มขนาดเล็กที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม และเป็นรูปแบบที่มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติมากกว่า ส่วนลักษณะความสัมพันธ์ 2 กลุ่มหลัง จะเป็นการรวมกลุ่มที่ครอบคลุมชาวจีนได้กว้างขวางกว่า และเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์มากกว่า

ลักษณะความสัมพันธ์ของชาวจีนในสังคมไทย มีความแตกต่างไปจากเมื่อครั้งอยู่ในแผ่นดินจีนเล็กน้อย เพราะเป็นการรวมกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการช่วยเหลือกลุ่มหรือพวกเดียวกันในเรื่องการหางานให้ทำ หรือการให้ที่พักอาศัย ดังเช่น การรวมกลุ่มในรูปของสมาคมอั้งยี่ เป็นต้น ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ของชาวจีนในระยะแรกจึงเป็นการรวมกลุ่มในลักษณะกว้างๆ แต่มีความชัดเจนในจุดประสงค์ ต่อมาเมื่อชุมชนชาวจีนในสังคมไทยมีความมั่นคงขึ้น ลักษณะความสัมพันธ์จึงมีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การรวมกลุ่มในรูปขององค์กรทางการค้า และการรวมกลุ่มในรูปขององค์กรทางสังคม¹¹ การรวมกลุ่มลักษณะนี้นับเป็นการรวมกลุ่มที่อาศัยความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์มากกว่าการรวมกลุ่มในระยะแรก เพราะการรวมกลุ่มในระยะนี้ แม้จะไม่ใช่ญาติ หรืออาจจะไม่รู้จักกันมาก่อน ก็สามารถเข้ามาร่วมอยู่ในสมาคมเดียวกันได้ เช่น สมาคมอาชีพต่างๆ สมาคมตระกูลแซ่ต่างๆ สมาคมท้องถิ่นต่างๆ หรือสมาคมองค์กรทางการกุศลต่างๆ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะความสัมพันธ์กันระหว่างชาวจีนแต่เพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถช่วยเหลือให้แรงงานจีนประสบความสำเร็จตามที่ตั้งหวังไว้ได้ เพราะความสัมพันธ์ในระดับที่ต่างกัน ย่อมส่งผลถึงลักษณะความช่วยเหลือที่ต่างกันด้วย โดยเฉพาะคนจีนในระดับการเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างด้วยแล้วนั้น จะมีความสัมพันธ์กับจีนเก่าในระดับที่ค่อนข้างห่างเหิน ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าใดนัก ตัวอย่างเช่น กรณีเงินเต็ง หรืออากรเต็ง หรือหลวงอุดรภักดิ์พานิช ซึ่งเดินทางเข้ามาเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ในลักษณะเสียผีหมอนใบ และติดหนี้ค่าเดินทาง 18 บาท เท่ากับว่ามีความสัมพันธ์กับจีนเก่าในระดับที่น้อยมาก จึงเริ่มจากอาชีพรับจ้างเป็นจับกังพาย

¹¹วรสักดิ์ มีหัตถโนบล, “การรวมกลุ่มของจีนสยาม,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 18 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2540) : 105.

เรือได้เงินเดือน 3 บาทต่อเดือน ต่อมาเปลี่ยนเป็นอาชีพรับจ้างหุงข้าวกะทะในโรงสีแห่งหนึ่ง ซึ่งกว่าที่จีนเต็งจะสามารถตั้งตัวได้จนกระทั่งประมุขผูกขาดภาษีเป็นเจ้าภาษีอากรในปี พ.ศ. 2437 นั้นเท่ากับว่าต้องใช้เวลาราว 30 กว่าปี ในขณะที่ถ้าเปรียบเทียบกับ จีนเท่ง หรือพระเจริญราชชน ต้นตระกูลเลาหะเศรษฐี เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นกัน แต่การที่เป็นญาติร่วมแซ่กับพระยาพิสดารสมบัติบริบูรณ์ (ยิ้ม ต้นสกุลพิศลยบุตร) จึงได้เริ่มจากการช่วยทำการค้าขายกับพระยาพิสดารสมบัติบริบูรณ์ จนกระทั่งสามารถตั้งตัวทำการค้าและผูกขาดภาษีอากรได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2416 ซึ่งเท่ากับใช้เวลาต่างกับจีนเต็งถึง 20 ปีเลยทีเดียว¹²

นอกจากการอาศัยความสัมพันธ์กับชาวจีนที่เข้ามาก่อนแล้ว การประสบความสำเร็จทางอาชีพการงานได้นั้น แรงงานจีนต้องอาศัยความสามารถส่วนตัว เพื่อเป็นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์แทน โดยอาวูทที่สำคัญของบรรดาแรงงานจีนก็คือ ความชำนาญพิเศษทางด้านพลังฝีมือ และพลังร่างกาย ซึ่งเป็นปัจจัยอันก่อให้เกิดการแบ่งแรงงานรับจ้างออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ แรงงานมีฝีมือ (ช่าง) กับแรงงานไร้ฝีมือ (กุลี, จับกั่ง) แรงงานทั้ง 2 ประเภทนี้ มีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับจีนเก่า หรือโอกาสในการประสบความสำเร็จในการเลื่อนสถานะ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแตกต่างกันดังจะกล่าวต่อไป นอกจากนี้สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้แรงงานรับจ้างชาวจีนสามารถสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับนายจ้าง หรือจีนเก่าได้เป็นอย่างดี นั่นคือการอาศัยภาพลักษณ์ของลักษณะชาวจีนในเรื่องความขยันและอดทนนั่นเอง เนื่องจากความคาดหวังของคนในสังคมจีนที่เน้นในเรื่องการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานทางธุรกิจ ขณะที่ความขยันและอดทนเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อนสามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นชาวจีนส่วนใหญ่ที่มีความนิยมชาวจีนด้วยกันเองอยู่แล้ว จึงนิยมชมชอบและไว้วางใจแรงงานจีนที่มีความขยันขันแข็ง และอดทนเป็นพิเศษด้วยเช่นกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ระบบการใช้คนจีนควบคุมดูแลคนจีนกันเอง หรือจีนเก่าดูแลจีนใหม่นี้ นับว่าสอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันและกัน อันเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนทางตอนใต้ของประเทศ ซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่อพยพออกนอกประเทศมากที่สุด เนื่องจากชาวจีนทางตอนใต้มักได้รับการเหยียดหยามจากคนจีนที่อยู่ในแห่งอื่นๆ โดยเฉพาะจีนทางเหนือที่อยู่ในปักกิ่งว่า “...เป็นคนที่มึนร้างเล็กรบอบบางไม่กล้าสู้แข่งแรง...

¹²อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของหลวงอุดรภักดิ์พานิช หรือจีนเต็ง และพระเจริญราชชน หรือจีนเท่ง ใน สิทธิลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 54-59.

เป็นพวกที่อยู่ในที่ที่ไม่มีวัฒนธรรม ปราศจากสถาปัตยกรรมที่ดีๆ และไม่มีสวนดีๆ เหมือนทางตอนเหนือ...ถ้าจะว่าไปแล้วก็ไม่น่าที่จะเป็นคนจีนเลย”¹³

4.1.2 การรวมกลุ่มระหว่างจีนเก่ากับจีนใหม่

การได้รับการปฏิเสศจากคนจีนในเขตอื่นๆ ประกอบกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่อึดอัดตัวยากลำบาก ทำให้ชาวจีนที่อยู่ทางใต้ของประเทศจีนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะในเขตที่อำนาจการปกครองจากส่วนกลางเข้าไปไม่ถึง จึงมีการรวมกลุ่มแบบสมาคมหมู่บ้านที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกันตามสายสกุลของฝ่ายชายที่เรียกว่า “ลู่”¹⁴ หรือ “โจ้ว” ในภาษาแต้จิ๋ว แปลว่า “บรรพบุรุษ” เป็นหน่วยทางสังคมที่มีบทบาทในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการทั้งหมดของชาวจีน โดยปกติสมาชิกของ “ลู่” จะมีแค่เดียวกัน ในแต่ละหมู่บ้าน สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมของ “ลู่” คือ ห้องบรรพบุรุษ ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นที่ประกอบพิธีเช่นสรวงวิญญาณบรรพบุรุษตามธรรมเนียมประเพณีของจีนแล้ว ยังใช้เป็นที่ตัดสินคดีความที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านอีกด้วย โดยกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะรวมตัวกันเป็นคณะตุลาการพิจารณาตัดสินคดีตามขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ผู้ที่ละเมิดไม่ยอมรับการตัดสินจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพิธีเช่นสรวงวิญญาณบรรพบุรุษ หรือถูกขับไล่ออกจากชุมชนและถูกตัดออกจากตระกูลด้วย

นอกจากนี้ “ลู่” ยังรับผิดชอบต่อปัญหาเกี่ยวกับสังคม และการบริการสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านอีกด้วย เช่น การให้กู้ยืมและการให้ความช่วยเหลือต่างๆ แก่สมาชิกที่ขาดแคลน “ลู่” มักจะให้การศึกษาดูแลไม่เก็บเงินในโรงเรียนที่ทำการสอนในห้องบรรพบุรุษ และมีการให้ทุนเล่าเรียนเพื่อให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น “ลู่” อาจออกค่าใช้จ่ายในการคลอดบุตร การแจกยาและรักษาโรคป่วยไข้โดยไม่คิดเงิน และมีการออกค่าใช้จ่ายในการฝังศพสำหรับคนจีนที่ยากจน¹⁵ ดังนั้นชาวจีนอพยพที่ต่างห่างไกลจากความคุ้มครองของ “ลู่” จึงต้องพึ่งพาองค์กรในรูปแบบอื่นนอกจาก “ลู่” เพื่อการคุ้มครองและช่วยเหลือกันและกัน

ในอีกแง่หนึ่งวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของชาวจีน กลับทำให้ชาวจีนมีการแบ่งแยกระหว่างกันอย่างชัดเจนด้วย โดยมีลักษณะของภาษาพูดเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการแบ่งกลุ่ม เนื่องจากความแตกต่างทางภาษาพูดเป็นปัญหาสำคัญในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันภายในกลุ่ม เพราะชาวจีน

¹³ กมล จันทรรสร (ผู้เรียบเรียง), **อิทธิพลชาวจีนโพ้นทะเล และบทบาทของคนจีนในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน** (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2506), หน้า 100.

¹⁴ อ่านรายละเอียดเรื่อง “ลู่” ใน กมล จันทรรสร (ผู้เรียบเรียง), **อิทธิพลชาวจีนโพ้นทะเล และบทบาทของคนจีนในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน**, หน้า 280-285.

¹⁵ Daniel Harrison Kulp, *Country Life in South China* (Taipei: Ch'eng-wen Publishing, 1972), pp.284-285 อ้างถึงใน ปราภรณา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 39.

ทางตอนใต้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา ภาษาเขียนจึงไม่มีความจำเป็นเท่ากับภาษาพูด และเมื่อจำนวนชาวจีนเพิ่มมากขึ้นเท่าไร จำนวนกลุ่มที่ถูกจัดตั้งก็เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นลักษณะเด่นของการรวมกลุ่มของชาวจีนในประเทศไทยก็คือ ไม่มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคมใหญ่เพียงสมาคมเดียวที่สามารถรวบรวมชาวจีนทั่วทั้งประเทศได้ และการรวมกลุ่มก็อาศัยปัจจัยทางด้านภาษาเป็นตัวการสำคัญในการแบ่งแยกระหว่างกันของชาวจีน ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ตระหนักและนำลักษณะเด่นของการรวมกลุ่มของชาวจีนมาใช้ในการกำหนดนโยบายในการควบคุมชาวจีนด้วย ดังจะกล่าวต่อไป

องค์กรการรวมกลุ่มของชาวจีนในระยะแรกคือ สมาคมตัวเหี้ย สมาคมลับอั้งยี่ และต่อมาได้พัฒนาเป็นสมาคมชาวจีน¹⁶ ซึ่งสมาคมทั้งสองรูปแบบนี้ ต่างก็ได้รับอิทธิพลแบบแผนการให้ความช่วยเหลือระหว่างกันตามแบบจู้ในหมู่บ้านของชาวจีนทางตอนใต้ โดยกิจกรรมที่เป็นบทบาทของจู้ได้กลายเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาคมจีนเหล่านี้นั่นเอง

4.1.2.1 สมาคมลับอั้งยี่

ในเอกสารทางการได้เริ่มบันทึกถึงสมาคมลับของจีนในปี พ.ศ. 2367 โดยรัฐบาลเรียกสมาคมลับนี้ว่า “ตัวเหี้ย” ซึ่งเป็นภาษาจีนแต่จึงแปลว่า “พีใหญ่” ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนมาเรียกว่า “อั้งยี่” แปลว่า “ตัวอักษรอั้ง”¹⁷ และได้มีการใช้คำว่า “อั้งยี่” สำหรับเรียกสมาคมลับชาวจีนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การที่ชาวจีนบางกลุ่มร่วมมือกันตั้งเป็นสมาคมลับ “อั้งยี่” นั้น เป็นการเอาแบบอย่างมาจากสมาคมลับ “เทียนตีห่วย” แปลว่า ฟาดดินมนุษย์ หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า “ซาฮะ” หรือสมาคมความกลมกลืนแห่งองค์สาม (Tri-ad) ซึ่งเกิดขึ้นในราวปี พ.ศ. 2187 สมัยที่ราชวงศ์ชิงปกครองจีน ชาวจีนที่ไม่พอใจในการตกอยู่ใต้อำนาจราชวงศ์ชิง จึงได้รวมกันจัดตั้งเป็นสมาคมลับขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะกำจัดราชวงศ์ชิงฟื้นฟูราชวงศ์หมิง (ฟานซิงฝูหมิง) แล้วอัญเชิญเชื้อสายจักรพรรดิราชวงศ์หมิงขึ้นครองแผ่นดิน โดยภาคใต้ของประเทศจีนซึ่งเป็นแหล่งที่ชาวจีนส่วนใหญ่อพยพมานั้น เป็นแหล่งศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของสมาคมลับในประเทศจีน ครั้นเมื่อชาวจีนอพยพไปตามประเทศต่างๆ ก็ได้นำแบบอย่างของสมาคมลับนี้ไปตั้งในประเทศที่ตนอยู่ รวมถึงประเทศไทยด้วย จึงทำให้สมาคมลับเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แต่สมาคมลับที่จัดตั้งขึ้นในสยามหรือในดินแดนต่างๆ นั้น มีจุดประสงค์และบทบาทที่แตกต่างไปจากสมาคมลับในประเทศจีน¹⁸

¹⁶ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 40.

¹⁷ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 16.

¹⁸พลกุล อังกินันท์, “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2513), หน้า 56.

นักวิชาการที่ทำการศึกษารื่องสมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย ได้สรุปพัฒนาการของสมาคมลับอั้งยี่ในสังคมไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา¹⁹ คือ

1. ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 3 (ประมาณ พ.ศ. 2360-2382) ในช่วงนี้บทบาทของสมาคมเป็นไปในด้านการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์แก่สมาชิกในเวลาที่เกิดความเดือดร้อน มิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะประกอบกิจการที่ผิดกฎหมาย ประกอบกับการที่แรงงานจีนส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ จึงไม่มีมูลนายที่คอยให้ความคุ้มครองช่วยเหลือในยามที่เกิดความเดือดร้อน โดยเฉพาะแรงงานจีนตามหัวเมืองต่างๆ ที่ห่างไกลพระนคร ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันการถูกขุนนางท้องถิ่นกดขี่ข่มเหง ชาวจีนบางส่วนได้ฝากตัวกับขุนนางท้องถิ่นนั้นๆ ขณะที่ชาวจีนส่วนใหญ่ที่มีความผูกพันกันอยู่แล้วในฐานะคนจีนด้วยกัน ได้รวมกลุ่มเป็นสมาคมลับขึ้น ดังนั้นการปรากฏขึ้นในระยะแรกของสมาคมลับในสยาม จึงมักจะอยู่บริเวณหัวเมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่น สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา ระนอง ภูเก็ต ฯลฯ

การที่ชาวจีนก่อตั้งสมาคมลับอั้งยี่ขึ้น โดยส่วนใหญ่แบ่งกลุ่มตามภาษาถิ่นที่ใช้ ได้ทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเองระหว่างอั้งยี่กลุ่มต่างๆ บางครั้งการวิวาทได้ลุกลามถึงขั้นยกพวกตีกัน รัฐบาลสยามต้องส่งกำลังเข้าปราบปราม เหตุการณ์จึงจะสงบด้วยดี ดังเช่น กรณีอั้งยี่แต่จิวและฮกเกี้ยนในเมืองจันทบุรียกพวกนักร้อยคนเข้าตีกันในปี พ.ศ. 2367²⁰ เป็นต้น

2. ช่วงกลางสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2382-2432) ช่วงเวลาดังกล่าวสมาคมอั้งยี่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี เนื่องจากในช่วงนี้มีชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองไทยกันมากขึ้น สมาคมอั้งยี่จึงขยายตัวขึ้นตาม เมื่ออั้งยี่บางกลุ่มมีกำลังคนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยม ทำให้หัวหน้าอั้งยี่ส่วนใหญ่เข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติ เพื่อจะได้อาศัยอิทธิพลในรูปแบบต่างๆ เช่น กรณีการทำผิดแล้วไม่ต้องขึ้นศาลไทย หัวหน้ากลุ่มและลูกน้องที่ใกล้ชิดก็ได้ใช้อำนาจนั้นแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน เนื่องจากผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ขัดกับกฎหมายของบ้านเมือง เช่น การลักลอบค้าฝิ่นเถื่อน ค้าสุราเถื่อน ปล้นสะดมชาวบ้าน หรือปล้นเรือสินค้าตามหัวเมืองชายฝั่งทะเล เป็นต้น ทำให้รัฐบาลสยามมีนโยบายห้ามไม่ให้ชาวจีนรวมกลุ่มอั้งยี่และทำการปราบปรามอย่างเข้มงวด ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2390 พวกอั้งยี่ได้ตั้งกองชายฝืนขึ้นที่ตำบลลาดกระดู แขวงเมืองสมุทรสาคร จมื่นทิพเสนา ออกไปจับฝิ่นเถื่อน แต่ก็ไม่สามารถจัดการกับอั้งยี่คณะนี้ได้ จึงโปรดให้พระยามหาเทพ กับพระยาสวัสดิ์วารีออกไปจับ พวกจีนต่อสู้อย่างพระยามหาเทพเสียชีวิต จึงโปรดให้เกณฑ์กองทัพให้เจ้าพระยาพระคลัง และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้

¹⁹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453," หน้า 55-58.

²⁰ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1** (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2504), หน้า 11-12.

น้อยออกไปปราบปราม จับได้ตัวหัวหน้าเข้ามาลงโทษ อั้งยี่พวกนี้จึงได้ล้มเลิกไป²¹ หรือในกรณีความวุ่นวายของพวกอั้งยี่ที่ฉะเชิงเทราในปี พ.ศ. 2391 จากการที่แขวงจีนทะเลาะกับชาวจีนกลุ่มหนึ่งแล้วแขวงจีนไปฟ้องร้องต่อพระวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา แต่ปรากฏว่า พระวิเศษฯตัดสินคดีไม่ยุติธรรม สั่งให้กรมการจับชาวจีนมาคุมขังไว้ร้อยกว่าคน ชาวจีนโกรธแค้นการกระทำของพระวิเศษฯ และพรรคพวก จึงได้รวมกลุ่มตั้งเป็นสมาคมลับขึ้น มีสมาชิกประมาณ 1,200 คน ยกพวกตีเมืองฉะเชิงเทราฆ่าพระวิเศษฯตาย แล้วเข้ายึดป้อมเมืองฉะเชิงเทราไว้เป็นที่มั่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงโปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ยกพลจากเมืองสมุทรสาครไปปราบ พวกอั้งยี่ที่เมืองฉะเชิงเทราต่อสู้พ่ายแพ้ ถูกฆ่าตายกว่า 300 คน อั้งยี่ที่เมืองฉะเชิงเทราจึงสงบลง²²

แม้ว่าสมาชิกระดับหัวหน้าจะฉวยโอกาสใช้สมาคมเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพทุจริต แต่ก็มิได้ละทิ้งหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในกลุ่ม จุดมุ่งหมายดั้งเดิมในการสงครามที่ซึ่งกันและกันจึงยังคงอยู่ สมาชิกโดยทั่วไปจึงยังคงมีความผูกพันกับสมาคม เพราะเห็นว่าพวกตนยังได้รับผลประโยชน์อยู่ ดังนั้นภายในสมาคมลับอั้งยี่ช่วงนี้ จึงมีสมาชิกอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวจีนโดยทั่วไป ซึ่งประกอบอาชีพสุจริต ชาวจีนพวกนี้เข้าเป็นสมาชิกเพราะมุ่งหวังความคุ้มครองช่วยเหลือจากสมาคม ส่วนสมาชิกอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่ใช้อำนาจของสมาคมแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มีขอบ กลุ่มนี้มีจำนวนอยู่ไม่มากนัก²³

การเกิดปัญหาเรื่องสมาคมลับอั้งยี่เหล่านี้ ทำให้รัฐบาลสยามมีการปรับเปลี่ยนวิธีการในการควบคุมชาวจีนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ขณะนั้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2400-2432 มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการควบคุมอั้งยี่ จากการห้ามไม่ให้ตั้งมาเป็นการอนุญาตให้ตั้งสมาคมอั้งยี่ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์บางประการ นั่นคือ ชาวจีนกลุ่มใดจะตั้งอั้งยี่ต้องมายื่นคำร้องขออนุญาตต่อทางการก่อน โดยจะต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของสมาคม ที่ตั้งสมาคม จำนวนสาขา (ถ้ามี) รายชื่อเจ้าหน้าที่ระดับหัวหน้า รายชื่อสมาชิกพร้อมทั้งอาชีพและที่อยู่ จากนั้นหัวหน้าสมาคมจะต้องมาทำพิธีถือน้ำกระทำสัตย์พร้อมกับทำสัตยัญญาทันทันกับรัฐบาลว่า จะดำเนินกิจการของสมาคมในขอบเขตของกฎหมายบ้านเมือง และจะให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในทุกๆ เรื่องที่มีคำสั่งมา พร้อมกันนี้รัฐบาลยังได้มีการเพิ่มตำแหน่งผู้ปกครองชาวจีนอีกหลายตำแหน่ง

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123-124.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 128-129.

²³ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453," หน้า 56.

ในระบบราชการไทยให้กระจายไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ เช่น นายอำเภอจีน จางวางจีนหรือจางวางอำเภอจีน ปลัดจีน และกงสุลจีนในบังคับสยาม²⁴ เป็นต้น

สำหรับสมาคมลับในเขตกรุงเทพฯ เริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจังในปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว เศรษฐกิจภายในกรุงเทพฯ เจริญก้าวหน้าขึ้นมาก นายทุนชาวตะวันตกและนายทุนชาวจีนได้เข้ามาลงทุนในกิจการต่างๆ ภายในเขตกรุงเทพฯ กันมากขึ้น โดยเฉพาะกิจการโรงสีข้าว กิจการโรงเลื่อย บริษัทขนส่ง และกิจการการค้าอื่นๆ เป็นเหตุให้มีชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจีนแต้จิ๋ว และแรงงานจีนเกือบทุกคนได้เข้าเป็นสมาชิกของสมาคมอั้งยี่ไม่สมาคมใดก็สมาคมหนึ่ง ซึ่งจากเอกสารจากทางราชการบันทึกไว้ว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2425-2432 มีอั้งยี่กลุ่มใหญ่ภายใต้การควบคุมของกรมพระนครบาล 3 กลุ่ม²⁵ คือ

- อั้งยี่ห้อฮ้องเอง หรือตัวกงซี่ เป็นกงซี่แรกที่ตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมากที่สุด หัวหน้าใหญ่หรือตัวเฮียคือ จีนบั้ง เป็นจีนแต้จิ๋ว ที่ทำการตั้งอยู่ที่ตลาดพลู มีสาขาทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองภาคกลาง สมาชิกในกรุงเทพฯ คือ พวกกรรมกรโรงสีไฟ โรงสีข้าวด้วยมือ ตำบลคลองผดุงกรุงเกษม เป็นต้น

- อั้งยี่ห้อสิวลีคือ ตัวเฮียคือ จีนเอ่งเอี่ยม เป็นจีนแต้จิ๋ว มีที่ทำการตั้งอยู่บริเวณตรอกวัดพลับพลาไชย ถนนเจริญกรุง สมาชิกส่วนใหญ่เป็นกุลี และกรรมกรเรือฉลอม ที่จอดหน้าห้างฮวยจันโล้ง และหน้าวัดสัมพันธวงษาราม

- อั้งยี่ห้อฮ้องฮัก ตัวเฮียคือ จีนดีด เป็นจีนแต้จิ๋ว ที่ทำการตั้งอยู่ตำบลริมถนนในตรอกป่าช้าสุนัขเนา มีสาขาทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง สมาชิกคือ พวกกุลี กรรมกรโรงสี ที่อยู่บริเวณศาลเจ้าใหม่ (ภาษาจีนเรียกว่า โคสาดโล้ง) และพวกพ่อค้าสุกรตามตำบลศาลเจ้าเก่า ศาลเจ้าใหม่

นอกจากนี้ยังมีอั้งยี่ก่งซี่เล็กๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น อั้งยี่ห้อฮ้องหินของจีนเทียนไห เป็นจีนฮกเกี้ยน อั้งยี่ห้อฮ้องฮุนหยินนี้ก้ออันของจีนกาเสียง เป็นจีนแคะ อั้งยี่ห้อฮ้องก๊อของจีนไต้ เป็นจีนแต้จิ๋ว อั้งยี่ห้อฮ้องฮวงของจีนซือ เป็นจีนแต้จิ๋ว และอั้งยี่ห้อเอ็กก็ก็เป็นพวกอั้งยี่เองใหญ่²⁶ เป็นต้น

²⁴ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2325-2435," ใน *ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นที่เฉาซัน สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจางหลิน* (2310-2393), หน้า 119.

²⁵ ทวีศักดิ์ สุภาษา, "การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), หน้า 436.

²⁶ หจข. ร.5 น.33/12 เรื่องหัวหน้าอั้งยี่ก๊กต่างๆ ทำทัณฑ์บด (ร.ศ. 100).

การที่สมาคมอั้งยี่มีหน้าที่ที่ในการช่วยเหลือสมาชิกหางานที่ดีมีความมั่นคงให้ทำนั้น จึงเกิดการทะเลาะวิวาทแก่งแย่งกันหางาน และแย่งชิงผลประโยชน์กันระหว่างอั้งยี่กลุ่มต่างๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะการวิวาทระหว่างพวกอั้งยี่เอง และพวกอั้งยี่สืบลือคือ ซึ่งเป็นอั้งยี่กลุ่มใหญ่ที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แม้ว่าการวิวาทจะไม่รุนแรงเท่าใดนัก แต่ความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มก็ได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกลายเป็นเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทครั้งใหญ่ในเดือนมิถุนายน ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432) ดังนี้

“...ด้วยเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๐๘ พวกอั้งยี่ตัววงษ์ ๑ กงซิงเอง ๑ กงซีสืบลือคือ ๑ ซึ่งเป็นลูกจ้างทำการอยู่ที่ห้างบอเนี้ยกำปนีแห่ง ๑ โรงบ่อน ต.บางขวางแห่ง ๑ โรงซีเข้ากลไฟห้างวิเซอโรสแห่ง ๑ โรงซีเข้ากลไฟห้างมากวนแห่ง ๑ โรงซีเข้ากลไฟพระยาพิศาลผลพานิชแห่ง ๑ โรงซีเข้ากลไฟพระยาอนุถลสยามกิจแห่ง ๑ โรงซีเข้ากลไฟห้างห้องหลีแห่ง ๑ วิวาทต่อสู้ ยิง ฟัน แทะ กัน มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมยุทธนาธิการจัดทหารไปพร้อมด้วยกรมพระนครบาลระงับการวิวาทนั้น ในวันที่ ๒๑ มิถุนายน จับพวกจีนอั้งยี่ที่วิวาทมาได้จำนวนจีน ๘๙๕ คน รุ่งขึ้นเจ้าพนักงานกรมพระนครบาล จับจีนหัวหน้ากับทั้งจีนที่เป็นคนสำคัญในการวิวาทมาอีก ๒๐ คน รวมเป็น ๙๑๕ คน...”²⁷

แม้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้ รัฐบาลสยามจะสามารถปราบปรามพวกอั้งยี่ได้อย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ก็เป็นชนวนให้รัฐบาลตัดสินใจปรับปรุงวิธีการควบคุมอั้งยี่ใหม่ โดยการกลับมาใช้วิธีการเดิมคือ ห้ามตั้งสมาคมลับโดยเด็ดขาด และได้เริ่มปราบปรามพวกอั้งยี่อย่างจริงจังนับแต่นั้นเป็นต้นมา นับเป็นการเข้าสู่ช่วงที่ 3 ของสมาคมอั้งยี่

3. ตั้งแต่กลางสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา (ประมาณ พ.ศ. 2432) เป็นระยะที่สมาคมลับอั้งยี่เสื่อมสลายลง กลายเป็นเพียงกลุ่มอันธพาลที่ประพฤติผิดกฎหมาย สืบเนื่องจากการเปลี่ยนนโยบายของทางรัฐบาลที่ให้มีการดำเนินการปราบปรามอั้งยี่อย่างจริงจัง ประกอบกับการที่บทบาทของสมาคมทางด้านการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกเริ่มลดน้อยลง หัวหน้าสมาคมและลูกน้องที่ใกล้ชิดมุ่งแต่จะใช้อำนาจที่มีอยู่แสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ เนื่องจากมีเงินพวกหนึ่งในกรุงเทพฯ เป็นต้นคิดริเริ่มหากินแบบใหม่ด้วยการให้พรรคพวกของตนไปตั้งก๊อแก๊งยี่ตามถิ่นที่มีชาวจีนทำมาหากินอยู่มาก และมีการแข่งขันกันค้าขาย โดยแยกเป็น 2 พวก และให้ทำเหมือนไม่รู้จักกันมาก่อน แล้วคบหากับจีนที่เกะกะเกรเดวั้นยุ่งให้วิวาทกับคนอื่น จนคนแถบนั้นหวั่นเกรงพวกคนพาลจะทำร้าย จีนที่ไปดำเนินการก็เกลี้ยกล่อมชักชวนให้ร่วมมือช่วยกันป้องกันภัย ในไม่ช้าก็เกิดการแบ่งแยกออกเป็นอั้งยี่ 2 พวก การตั้งอั้งยี่โดยวิธีนี้ นอกจากหวังประโยชน์จากค่าธรรมเนียมของคนที่เข้ามา

²⁷ หจข. ร.5 น.33/1 เรื่องคำกราบบังคมทูล ลูกขุนปฤกษาโทษพวกอ้ายจีนอั้งยี่ ซึ่งวิวาท ยิง ฟัน แทะ กันที่ ถ.เจริญ ต.บางขวาง ลงวันที่ 30 มิถุนายน ร.ศ. 108.

สมัครเป็นสมาชิกแล้ว พวกอั้งยี่ยังมีช่องทางเรียไโรเงิน “เตี้ย” จากสมาชิกเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการต่อสู้ทางคดีความเมื่อคนของสมาคมถูกเจ้าหน้าที่จับกุมอีกด้วย จึงเกิดเป็นช่องทางให้เงินหัวหน้าอั้งยี่หากำไรในเงินที่เรียไโรนั้น ส่งผลให้คดีอั้งยี่วิวาทกันเกิดขึ้นโดยไม่หยุดหย่อน²⁸ และในแต่ละปีจะมีการเรียไโรเงินโดยอ้างว่าเพื่อไปทำพิธีประจำปี เช่น ไหว้เจ้า เป็นต้น ซึ่งการเรียไโรแต่ละครั้งผู้ก่อการมักได้ผลกำไรเสมอ²⁹ โดยเฉพาะเมื่อมีสมาชิกในสมาคมมากขึ้น ดังนั้นหัวหน้าสมาคมอั้งยี่จึงเน้นการเก็บเงินและการเรียไโรเงินเป็นหลักควบคู่กับการหาสมาชิกเพิ่ม ดังคำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ วันที่ 24 พฤศจิกายน ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438) ความว่า

“...แลเหตุซึ่งเปนนต้นวิวาทเดิมนั้น ก็เปนมามาโดยเรื่องเรียไโรเงินกัน แต่ความโลภของหัวหน้าในหมู่นั้นๆ มากขึ้น จึงเกิดเกลี้ยกล่อมเงินที่ไม่ได้เข้าอั้งยี่ให้เข้าอั้งยี่ เพื่อจะได้เงินเรียไโรมาก เมื่อเงินคนใดไม่สมัครก็มีพวกมากตขี่ให้เข้า การกตขี่นี้ไปถูกพวกอั้งยี่ต่างยี่หื้อกันเข้า จึงเปนนเหตุให้วิวาททุบตีกันขึ้น เมื่อความพยายามมีกันระหว่างพวกสองยี่หื้อนี้แล้ว ต่างเห็นฝ่ายหนึ่งน้อยคนไป ในพวกฝ่ายหนึ่งข้างมีคนมากก็ลอบตีฟันยิงกัน...”³⁰

การหากินโดยวิธีตั้งอั้งยี่นี้ ได้กลายเป็นแบบอย่างให้เกิดการจัดตั้งอั้งยี่ขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งนอกจากกลุ่มอั้งยี่ของคนจีนแล้วยังมีกลุ่มอั้งยี่ที่มีคนไทย แยก และฝรั่งเป็นหัวหน้าอีกด้วย เช่น กลุ่ม “พวกกะตัญญู” ของนายฤทธิ์เป็นหัวหน้าตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ท่าช้างเกลี้ยกล่อมคนในแขวงเมื่องนนทบุรีและปทุมธานีเข้าเป็นพวก, กลุ่มแขกครวในท้องที่บ้านนางหงษ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ตั้งที่ชุมนุมที่บ้านนายฟาซึ่งเป็นหัวหน้าที่ตำบลแสนแสบ, กลุ่มแขกในท้องที่ถนนเจริญกรุง ตั้งที่ชุมนุมที่บ้านแขกบังเซคนในบังคับอังกฤษอยู่ตำบลบ้านใหม่ถนนเจริญกรุง ซึ่งเป็นพวกคนรับจ้างของบริษัทธรรมา, กลุ่มของนางแพนนี่ นอกซ์ ธิดาอดีตกงสุลอังกฤษ ตั้งเป็นพวกสารพรรณ์สมาคมสะโมสร เป็นต้น ซึ่งในภายหลังยังมีการแตกแยกออกเป็นก๊วยย่อยๆ อีกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเกิดการขัดผลประโยชน์กันเกี่ยวกับเรื่องเงินเรียไโร³¹ ส่วนบางกลุ่มก็เกิดขึ้นเพราะความเดือดร้อนจากการรุกรานจากอั้งยี่กลุ่มต่างๆ โดยมุ่งที่จะต่อต้านพวกอั้งยี่โดยตรง เช่น กลุ่มคนไทยก็กสมาคมคดี

²⁸ หจข. ร.5 น.33/17 หนังสือลายพระหัตถ์คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ 16 พฤษภาคม 116.

²⁹ พลภูล อังกินันท์, “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 53.

³⁰ หจข. ร.5 น.33/17 คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เรื่องระบับเงินอั้งยี่วิวาทกันที่ ต.บางยี่เรือ ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 114.

³¹ หจข. ร.5 น.33/17 หนังสือลายพระหัตถ์คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ 16 พฤษภาคม 116.

สุจริตเจริญสุข โดยมีหลวงภักดีขุนนางนอกราชการ ร่วมกับนายท้วมและนายชม คนในบังคับอังกฤษ เป็นหัวหน้า ตั้งขึ้นที่ตำบลคลองที่ 15 แขวงเมืองฉะเชิงเทรา เพื่อต่อสู้ด้านทานการกดขี่ข่มเหงของกลุ่มแขกที่มีนายฟาเป็นหัวหน้า³² เป็นต้น

เหตุการณ์อั้งยี่ระบาคนี้ ส่งผลให้ทางการไทยมีการออกพระราชบัญญัติควบคุมอั้งยี่ขึ้นในปี พ.ศ. 2440 เพื่อควบคุมเหตุการณ์ดังกล่าว โดยจุดมุ่งหมายหลักของพระราชบัญญัติฉบับนี้ อยู่ที่การมุ่งควบคุมและปราบปรามสมาคมลับอั้งยี่เป็นสำคัญ ทั้งนี้เห็นได้จากมีการระบุให้องค์การที่จดทะเบียนต้องส่งรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อและที่อยู่ของหัวหน้าตลอดจนสมาชิกที่ตั้งองค์การ และให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐบาลในการเรียกผู้ใดผู้หนึ่งมาสอบถามความเป็นไปของสมาคมได้ ทำให้การเคลื่อนไหวของสมาคมไม่เป็นความลับอีกต่อไป และต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทางราชการอยู่ตลอดเวลา จนสมาชิกไม่อาจทำอะไร ที่เป็นการละเมิดต่อกฎหมายได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการขัดกับกลไกในการสร้างอำนาจและผลประโยชน์ของหัวหน้าอั้งยี่ พวกอั้งยี่ได้ตระหนักถึงความจริงในข้อนี้ดี จึงไม่มีสมาคมลับอั้งยี่ใดมาขอจดทะเบียนตั้งสมาคมภายใต้การควบคุมของรัฐบาลเลย³³ นอกจากนี้หัวหน้าอั้งยี่และหัวหน้าก็บางคนได้มาทำหนังสือสาบานตัวกับกงตระเวน กระทรวงนครบาลว่าจะลาออกจากความเป็นหัวหน้าและขอเลิกกิจการหลายคน เช่น กลุ่มพวกกะตัญญูของนายฤทธิ์, จินตัน ชุมคิมหัวหน้าอั้งยี่เม่งสุน จินยี่เหมง ยี่เฮียกงซึ้งเฮง, จินมั่งยี่ซัน หัวหน้ากงซึ้งเฮง, จินเคียบ ยี่เฮียกงซึ้งยี่ฮก เป็นต้น³⁴

ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว แรงงานรับจ้างชาวจีนที่เป็นสมาชิกโดยทั่วไปของสมาคมลับอั้งยี่ได้รับความเดือดร้อนทั้งจากการถูกเจ้าหน้าที่คอยจับกุมปราบปราม และการถูกเรียกรายเงินบ่อยๆ ในขณะที่การช่วยเหลือซึ่งกันและกันกลับอยู่ที่จีนหัวหน้า และลูกน้องคนสนิทเพียงไม่กี่คนมากกว่า เช่น เมื่อเกิดคดีความทะเลาะวิวาทกันนั้น หัวหน้าซึ่งมีความรู้ทางการศาลจะค่อยช่วยเหลือประวิงความให้กับลูกน้อง ดังหนังสือกราบทูลของกรมหมื่นนครสวรรค์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ ราชเลขานุการ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 113 (พ.ศ. 2437) ความว่า

“...ความเรื่องอั้งยี่วิวาทกันนี้ มีอยู่บ่อยๆ เมื่อระงับจับได้ส่งศาลไปรีเสภาให้พิจารณาความยังไม่ทันแล้วตลอด พวกหัวหน้าอั้งยี่ไปฟ้องร้องกันต่อศาลใหญ่ๆ มีหมายเรียกไปยังศาลไปรีเสภาๆ ต้องส่งไปให้ศาลใหญ่ชำระ ความนั้นก็ไปเกิดต่อสู้เป็นสำนวนกันเสีย ความนั้นก็เลยค้างอยู่ไม่ได้ตัดสินให้แล้วไป ถ้าถ้าจะได้ตัดสินบ้างก็คงไม่มีโทษอันใด มักเป่นปรับใหม่กันตามบาดแผลเสียด้วยเป่นความวิวาทไม่ถึงตาย...แลจีน

³² เรื่องเดียวกัน.

³³ ปราบปราม โทเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 50.

³⁴ กจข. ร.5 น.33/31 สำเนาที่ 13021 หนังสือสาบานตัวของนายริดหัวหน้าพวกกะตัญญู ลงวันที่ 27 มกราคม 116 อ้างถึงใน ปราบปราม โทเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 51.

อึ้งยี้เมื่อพิจารณาแล้วก็ดีดั่ง แลประวิงความโดยหัวหน้าเปนมอความจัด แลศาลจะพิจารณาหัวหน้าด้วยก็ไม่ถนัด เพราะคดีไม่เกี่ยวถึง...ศาลก็ไม่พิจารณาไปถึงได้ ความนั้นมักเบาไปเสีย จินจึงกำเริบอยู่บ่อยๆ..."³⁵

นอกจากนี้ถ้าลูกน้องที่เป็นอึ้งยี้อยู่ในโรงสีต้องได้รับโทษจำคุกเมื่อใด หัวหน้าโรงสีซึ่งเป็นอึ้งยี้ยี่ห้อเดียวกันมักคิดเงินในระหว่างที่ต้องโทษให้เสมอไป และเมื่อหลุดพ้นโทษแล้วก็ยังได้รับสิ่งของ เช่น แหวนตราทองคำเป็นบำเหน็จความชอบอีกด้วย เป็นการกระทำให้อึ้งยี้ทะนงตนว่าเป็นคนเก่งกาจ และก่อการกำเริบได้ทำร้ายกันยิ่งขึ้นอีก เป็นเหตุให้ราษฎรทั้งชาวจีนและชาวไทย ได้รับความเดือดร้อนและทวีความเกรงกลัวขึ้นเป็นอันมาก ³⁶ และเป็นโอกาสให้หัวหน้าอึ้งยี้ได้เรียกรับเงินจากสมาชิก เพื่อช่วยเหลือลูกน้องของตน เป็นการสร้างความลำบากให้แก่สมาชิกโดยทั่วไปอยู่เสมอๆ ประกอบกับการที่ทางการไทยมีมาตรการในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งผลให้คนจีนโดยทั่วไปเริ่มรู้สึกว่าจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอำนาจความคุ้มครองจากสมาคมอึ้งยี้อีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้สมาชิกของสมาคมที่เป็นชาวจีนโดยทั่วไป เริ่มถอนตัวออกจากสมาคม ดังนั้นสมาคมจึงมีขนาดเล็กลง และกลุ่มที่เหลืออยู่คือ กลุ่มที่กระทำผิดกฎหมายสมาคมอึ้งยี้จึงเริ่มสลายตัว จากองค์กรที่มุ่งเน้นในการให้ความช่วยเหลือปกป้องภัยระหว่างกันและกัน มาเป็นกลุ่มอันธพาลที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม หรือแม้กระทั่งกับคนจีนด้วยกันเอง ดังกรณีเงินเฮงกับพรรคพวกลงไปปลูเสื้อจอกที่โดยสารเรือไปเมืองจีน เพื่อหากำไรกับคนจีนที่จะโดยสารไปเมืองจีนจริงที่ไปลงเรือแล้วไม่มีที่โดยสารก็ต้องยอมจ่ายให้ ³⁷ หรือกรณีเงินยู่เหม็ง อึ้งยี้ฮักลักฮิน และพรรคพวก 3-4 คนไปเที่ยวพุดชุกรรโชกจีนสู่ถึง 3 ครั้งว่าจะเอาเงิน 8 บาทเป็นค่าสุรา จินลู่พุดอ๋อนวอนขอให้เพียง 2 บาท จินยู่เหม็งไม่ยอมรับ และชู่จะฆ่าจินลู่เสียให้ตาย³⁸ เป็นต้น ส่งผลให้ชาวจีนเองรู้สึกรังเกียจกลุ่มอึ้งยี้ว่าเป็นอันธพาล และไม่อยากเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย

ดังนั้นในระยะต่อมาพวกอึ้งยี้อันธพาล จึงต้องหันมาใช้วิธีขู่เข็ญบังคับให้ชาวจีนโดยทั่วไปสมัครเป็นสมาชิกของสมาคม ดังเช่น ในปี พ.ศ.2459 กรณีเงินก๊กเทียม ซึ่งเป็นจีนชาติฮกเกี้ยน และเป็นชาเฮียของอึ้งยี้กงสียิดบิวยั้งอยู่ตลาดสามเสน ได้ขู่เข็ญชักชวนให้จีนชาติฮกเกี้ยนหลายคน

³⁵ หจข. ร.5 น.33/17 หนังสือกราบทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 113.

³⁶ หจข. ร.6 น.4.4/13 จดหมายที่ 38/4026 หม่อมเจ้าดำรง อธิบดีกรมตำรวจภูธร และตำรวจพระนครบาล เรียนท่านเจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2453.

³⁷ หจข. ร.5 ต.2.11/2 หนังสือกราบทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ 13 มกราคม ร.ศ. 124.

³⁸ หจข. ร.5 ต.2.11/2 หนังสือกราบทูลของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ 5 เมษายน ร.ศ. 125.

สมัครเข้าเป็นพวกอั้งยี่เดียวกับตน โดยจะต้องเสียเงินค่าเข้าเดือนแรก 4 บาท เดือนต่อไป เสียเดือนละ 1 บาท เมื่อต้องเสียเงินจึงมีเงินที่ถูกชักชวนและไม่ยอมเข้าเป็นพวกอยู่จำนวนมาก จนกระทั่งถูกพวกของจีนก็ก่อกวนขู่เข็ญ กลั่นแกล้งและทำร้ายร่างกายต่างๆ นานา จนกระทั่งบางคนต้องอพยพครอบครัวหนีไปอาศัยอยู่ที่อื่น ดังเช่น กรณีเงินกังเต็กอาซีพหาบฝักชายในตลาดสามเสนถูกจีนก่อกวนขู่เข็ญและพรรคพวกกลั่นแกล้ง ทุบตีและรุมทำร้ายร่างกายถึง 2 ครั้ง³⁹ กรณีดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นชัดเจนถึง การที่แรงงานชาวจีนเริ่มเห็นว่าการเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมอั้งยี่นั้นไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป แม้ว่าตนจะได้รับการรบกวนหรือถูกทำร้ายร่างกายจากอั้งยี่ก็ตาม

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สมาคมลับอั้งยี่ซึ่งในระยะแรกก่อตั้งขึ้นเพื่อการดูแลและให้ความคุ้มครองซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกคนจีน แต่ต่อมาเมื่อสมาคมถูกพัฒนาจนมีอำนาจมากขึ้น กลายเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับจีนในระดับหัวหน้า หรือผู้มีอิทธิพลในสมาคมมากกว่าที่จะให้กับสมาชิกทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือกลุ่มชาวจีนระดับล่าง หรือแรงงานรับจ้างชาวจีนนั่นเอง เนื่องจากการที่หัวหน้ากลุ่มได้รับสิทธิในการผ่อนแรงงานในการทำงานตามโรงสี โรงเลื่อย หรือที่ท่าเรือต่างๆ ที่สมาคมลับนั้นๆ หนุนหลังอยู่ เห็นได้จากกรณีโรงสีส่วนใหญ่อาศัยอั้งยี่ในการจัดหาแรงงานจีนเข้าทำการ เช่น โรงสีเคียนหลี่จัน กับโรงสียิวตเส็ง ใช้จีนที่เป็นพวกอั้งยี่กึ่งซิงไป และอั้งยี่กึ่งซีกลัก กับอั้งยี่กึ่งซีกอื่น ๆ อีก ฝ่ายโรงสีวงติดหลีใช้จีนที่เป็นพวกอั้งยี่กึ่งซีกวันลักก็เข้าทำการ⁴⁰ จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) มีคำกล่าวที่ว่า “คนจีนทุกคนล้วนเป็นสมาชิกสมาคมลับสมาคมใดสมาคมหนึ่ง”⁴¹ เพื่อที่จะได้มีงานทำ และเพื่อความปลอดภัยในการประกอบอาชีพของตน และการเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมลับของแรงงานชาวจีน ก่อให้เกิดการแบ่งเป็นกลุ่มเป็นพวก และถ้ากลุ่มใดไม่พอใจ แรงงานจีนกลุ่มนั้นก็พากันหยุดงาน เท่ากับเป็นการทำให้แรงงานจีนมีโอกาสในการต่อรองกับโรงสีได้มากขึ้น นอกจากนี้ แรงงานชาวจีนยังสามารถขอความช่วยเหลือจากสมาคมอั้งยี่ในกรณีที่ได้รับบาดเจ็บหรืออันตราย เช่น ในยามที่ป่วยไข้หรือถูกข่มเหงทำร้ายร่างกาย การได้รับที่พักพิงเมื่อต้องเดินทาง และเมื่อตายลงโดยไม่มีญาติพี่น้องก็จะมีคนฝังศพให้ หรือกรณีที่ต้องไปเกี่ยวข้องกับคดีความต่าง ๆ ทั้งที่ไม่รู้ภาษาไทยเลย ดังจะเห็นได้จากจดหมายเหตุแสดงความเห็นของหลวงธรรณินฤเบศร์ เจ้า

³⁹ หจข. ร.6 น.12.13/7 รายงานนายอำเภอบางซื่อ นำเสนอต่อ ท่านมหาอำมาตย์ตรี พระยาเพชรปาดณี อธิบดีกรมพระนครบาล ผู้บัญชาการจังหวัดพระนครแลจังหวัดธนบุรี ลงวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2459.

⁴⁰ หจข. ร.6 น.4.4/13 จดหมายที่ 38/4026 หม่อมเจ้าดำรง อธิบดีกรมตำรวจภูธร และตำรวจพระนครบาล เรียนท่านเจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2453.

⁴¹ James Mccarthy, *Surveying and Exploring in Siam* (London: John Murray, 1902), p.3. อ้างถึงใน วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 141.

กรมกองตระเวนแผนกจีน ถึง เสนาบดีกระทรวงนครบาล เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ได้กล่าวไว้ว่า

“...พวกชั้นต่ำที่เป็นคนทำมาหากินโดยสุจริตแลปรกติ ซึ่งเป็นคนโง่เง่าเขลาโหด มิใคร่จะรู้จักขนบธรรมเนียมแลภาษาของบ้านเมือง เมื่อถูกข่มเหงหรือไปเกี่ยวข้องกับต้องคดีต่างๆ ขึ้นในหน้าที่กองตระเวนก็ดี ซึ่งเป็นความมะโนสาเร่อันจะประติดประดันได้ นั้น ก็ติดขัดหาผู้ประกันยากบ้าง แลเมื่อเกี่ยวกับการไต่สวน ก็ไปจนแก่สติปัญญา ความรู้ขนบธรรมเนียมภาษา ชั้นที่สุดทรัพย์สินเงินทอง ก็อยู่บ้างจะอึดคัดด้วย จึงยังมีความเลื่อมใสหวังใจยึดถือเอาของซึ่งยี่เปงที่พึ่งพิงป้องกันอันตรายอยู่ ข้าพเจ้าเห็นว่าพวกชั้นต่ำที่เป็นคนตั้งนำทำมาหากินโดยแท้ ก็มีที่จำป็นต้องเข้าอั้งยี่เสียโดยมาก โดยความนิยมเลื่อมใสหนาแน่น ทั้งเป็นความจำใจดังกราบเรียนมาแล้วนั้น ...”⁴²

ต่อมาเมื่อทางการไทยได้จำกัดบทบาทสมาคมลับอั้งยี่ลง ให้เป็นการรวมกลุ่มที่ผิดกฎหมาย และเป็นเพียงกลุ่มอันธพาลที่ก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคม และรัฐมีนโยบายในการปราบปรามอั้งยี่อย่างจริงจัง ประกอบกับการที่สมาชิกในสมาคมมักได้รับความเดือดร้อนจากการถูกเรียไ้เงินมากกว่าที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมเหมือนดังแต่ก่อน จึงเกิดความรู้สึกว่าการเข้าอั้งยี่หรือไม่ นั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับการอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ อีกต่อไป ประกอบกับการเข้าเป็นอั้งยี่ได้กลายเป็นข้ออ้างหนึ่งในการเนรเทศชาวจีนออกนอกประเทศของรัฐบาลสยามในเวลาต่อมา ดังนั้นสมาคมลับอั้งยี่จึงได้เสื่อมลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งหมดอำนาจและบทบาทที่มีต่อแรงงานชาวจีนโดยทั่วไปลง ในที่สุด กลายเป็นเพียงกลุ่มอันธพาลเล็กๆ โดยมีสมาคมชาวจีนได้ก้าวเข้ามามีบทบาททางด้านการให้ความช่วยเหลือแรงงานชาวจีนขึ้นแทนที่สมาคมลับอั้งยี่

4.1.2.2 สมาคมชาวจีน

การเสื่อมบทบาททางด้านการให้ความช่วยเหลือของสมาคมลับอั้งยี่ ที่มีต่อชาวจีนโดยทั่วไป มาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมานั้น ส่งผลให้ชาวจีนมีการรวมกลุ่มในรูปของสมาคมชาวจีนแบบใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านต่างๆ ของชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยมีลักษณะการจัดองค์กรในรูปของสโมสร ซึ่งเป็นรูปแบบการรวมตัวของชาวตะวันตกในขณะนั้น เป็นต้นแบบที่มีอิทธิพลส่งผลต่อรูปแบบการจัดองค์กรบริหารของสมาคมชาวจีน โดยมีคณะกรรมการอันประกอบด้วย ประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการ โดยมีวาระการผลัดเปลี่ยนคณะกรรมการและผู้บริหารที่แน่นอน นอกจากอิทธิพลในการจัดตั้งรูปแบบการบริหารองค์กรแล้ว กิจกรรมต่างๆ ที่สโมสรชาวจีนตะวันตกจัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิก ทั้งทางด้านความรู้และความบันเทิง เช่น ห้องอ่านหนังสือ ห้องเล่นกีฬาและการพนันต่างๆ เหล่านี้ ยังได้เป็นแบบอย่างให้แก่สมาคมชาวจีน

⁴² หจข. ร.5 น.8.7/3 รายงานหลวงธรณีนฤเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน ขอประทานกราบเรียนพระเดชพระคุณ เสนาบดีกระทรวงนครบาล เรื่องรายงานเรื่องความประพฤติจีน ลงวันที่ 22 ตุลาคม ร.ศ. 127.

ด้วยเช่นกัน ด้วยลักษณะต่างๆ ดังกล่าว ทำให้สมาคมชาวจีนรูปแบบใหม่มีความแตกต่างจากสมาคมลับฮั้งฮี้⁴³

ข้อแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างสมาคมชาวจีนกับสมาคมลับฮั้งฮี้ก็คือ สมาคมชาวจีนจะมีลักษณะการรวมกลุ่มในแนวตั้ง โดยแต่ละองค์กรจะมีสมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มีระดับต่างๆ กัน ไม่มีการจำกัดชั้นทางสังคมในการเข้าเป็นสมาชิก⁴⁴ แต่กลุ่มที่ได้เข้าทำหน้าที่ในการบริหารสมาคมโดยมากมักเป็นชาวจีนระดับสูงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เป็นที่น่าเชื่อถือในสังคมชาวจีน ดังจะเห็นได้จากกรณีกลุ่มผู้นำของสมาคมกลุ่มภาษาพูดระยะต้นทศวรรษ 2450 ตามที่ปรากฏในหลักฐานได้แก่

- นายฮึงยุกหลง: ผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งสโมสรจีนและกรุงเทพฯ เขาเป็นคนหบดีจีนและที่มีชื่อเสียง เจ้าของห้างล่าช้า ต้นตระกูลล่าช้า
- นายจงฟูหยูและนายหวังผู้ซิง: ผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งสมาคมกวางตุ้ง ทั้งสองเป็นพ่อค้าจีน กวางตุ้งที่มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง และมีชื่อเสียงในหมู่คนกลุ่มภาษาเดียวกัน
- นายฮุนกิมฮวดหรือหวินจู๊ตึง: ผู้นำคนหนึ่งของชาวจีนไหหลำที่มีบทบาทสำคัญต่อของโจว กงสัว สมาคมของชาวจีนไหหลำ เขาเป็นพ่อค้าจีนไหหลำที่มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง เป็นเจ้าของห้างซุยโห ต้นตระกูลฮุนตระกูล⁴⁵ เป็นต้น

ในขณะที่สมาคมลับฮั้งฮี้มีลักษณะความสัมพันธ์เป็นแนวราบที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของชาวจีนระดับล่างด้วยกันมากกว่าที่จะเป็นชาวจีนระดับสูง โดยมีการจัดลำดับตามความอาวุโสที่ลดหลั่นกันอย่างเข้มงวด เช่น ตัวเฮีย ยี่เฮีย ซาเฮีย (พี่ใหญ่, พี่รอง, พี่สาม) เป็นต้น แต่ผู้นำกลุ่มมักจะได้รับภาระหนักหลังจากชาวจีนระดับสูง หรือแม้กระทั่งคนไทยที่เป็นที่นับหน้าถือตาในสังคม⁴⁶ เนื่องจากสมาคมลับฮั้งฮี้ในสายตาของทางราชการคือ กลุ่มที่ผิดกฎหมาย ชาวจีนระดับสูงจึงไม่เข้าร่วมกลุ่มอย่างออกนอกหน้า แต่ก็ได้อาศัยฮั้งฮี้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน เช่น การใช้อำนาจของสมาคมฮั้งฮี้ในการข่มขู่และสร้างความหวาดผวให้กับกลุ่มที่เป็นคู่แข่ง ดังกรณีนายไห่หล่ ซุ่นลันเจ้าของกิจการที่พักคนเดินทาง (โรงเตี๊ยม) ยี่ห้อ้ง่วนได้บนถนนเจริญกรุง ได้จ้างและเลี้ยงดูพวกฮั้งฮี้คณะชาเตี๊ยมไว้สำหรับจำหน่ายตัวเรือกลไฟแข่งกับคณะชิวฮ้อ ดังนั้นลักษณะที่พักคนเดินทาง โดยเฉพาะสำหรับคนจีนใหม่ระดับล่าง จึงมีลักษณะคล้ายเป็นช่องโหว่ มีชาวจีนถูกล่อลวงเอาทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก บางคราวเกิดเป็นเหตุจนถึงขั้นตีรันฟันแทงกัน⁴⁷ ดังเช่น ฮั้งฮี้คณะชาเตี๊ยม

⁴³ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 66.

⁴⁴วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 139.

⁴⁵ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 214.

⁴⁶หจช. ร.6 น.20.12/19 ความเห็นเอกชนเรื่องเพื่อรักษาเครดิต วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2457.

⁴⁷มะดัน, “น้ำพริกป่า-น้ำปลาหวาน,” **จีนในสยามวารศัพท์** (18 เมษายน 2465) : 6.

กับคณะซือฮ้อได้ก่อเหตุวิวาทกันเป็นประจำ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2466 มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตถึง 99 รายด้วยกัน⁴⁸

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสมาคมอั้งยี่นั้น ถูกทำให้กระชับแน่นโดยอาศัยความศรัทธาที่ผ่านทางพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์และสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น การดื่มเลือดสาบาน ฯลฯ ซึ่งจะได้ผลดีก็ต่อเมื่อเป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กและมีจำนวนสมาชิกไม่มากนัก ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสมาคมชาวจีน ถูกกำหนดขึ้นตามรูปแบบขององค์กรทางสมาคมตามแบบตะวันตก ซึ่งแม้จะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นแบบผิวเผิน แต่มีความเหมาะสมกับองค์กรที่ต้องขยายตัวขึ้น เพื่อตอบรับสมาชิกชาวจีนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง และลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การรวมกลุ่มของสมาคมทั้ง 2 ประเภทนี้ มีความแตกต่างกันในแง่ที่สมาคมอั้งยี่นั้นสมาชิกจะต้องเป็นคนกลุ่มภาษาเดียวกัน ในขณะที่สมาชิกของสมาคมชาวจีนจะเป็นกลุ่มภาษาเดียวกันหรือคนละกลุ่มภาษาก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการจัดตั้งสมาคม กล่าวคือ ถ้าเป็นสมาคมกลุ่มภาษา สมาชิกจะต้องเป็นคนกลุ่มภาษาเดียวกัน แต่ถ้าเป็นสมาคมทางเศรษฐกิจ เช่น สยามพานิชสโมสร หรือสโมสรพานิชจีนในกรุงเทพฯ ที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2451 สมาชิกเป็นพ่อค้าจีนกลุ่มภาษาต่างๆ เป็นต้น

โดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มในรูปสมาคมลับอั้งยี่น่าจะเอื้อประโยชน์ต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานรับจ้างชาวจีน ซึ่งเป็นชาวจีนในระดับล่างมากกว่าการรวมกลุ่มในรูปสมาคมชาวจีนแบบใหม่ ดังนั้นในขณะที่สมาคมลับอั้งยี่เริ่มเสื่อมอำนาจและถูกลดบทบาทลง และชาวจีนระดับสูงและระดับกลางมีการรวมกลุ่มกันในรูปสมาคม ความจำเป็นในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันและกันของกลุ่มชาวจีนในระดับล่าง โดยเฉพาะกุลี กรรมกร หรือแรงงานรับจ้างชาวจีน และจีนใหม่ที่มีฐานะยากจน ซึ่งเคยเป็นกำลังสำคัญของสมาคมลับอั้งยี่มาก่อน จึงได้เปลี่ยนรูปแบบจากการเข้าสมาคมอั้งยี่มาเป็นการไปเหมง หรือ เกลอรวมน้ำสาบาน เพื่อหลีกเลี่ยงการเพ่งเล็งจากการไทย โดยเหตุผลในการรวมตัวและวิธีการไปเหมงของชาวจีนระดับล่างนั้น ปรากฏในคำกราบบังคมทูลของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ความว่า

“...เมื่อการเข้าอั้งยี่เสื่อมลงแล้ว เปนธรรมดาของคนชาติจีน เมื่อมีพวกเป็นหมู่เปนเหล่าขึ้นแล้ว จะเว้นการที่เข้าเปนพวกกันไม่ได้เปนอันขาด เหตุที่จะชักนำให้เข้าเปนพวกเป็นหมู่นั้นมาจากพวกกุลี เปนต้น ด้วยเห็นว่าเปนประโยชน์หลายอย่าง...จึงเกิดความคิดที่ว่า ควรจะสบบาลตัวเปนพี่น้องหรือพวกเดียวกัน...เรียกว่าไปเหมง การทำ

⁴⁸ หจข. ร.7 รล.20.12/5 ฎีกานางละม่อมกับพวก ขอพระราชทานอภัยโทษการเนรเทศนายไหลชุ่นลัน เรื่องหาว่าเป็นหัวหน้าอั้งยี่ ค่าฝิ่นเถื่อน ทำเงินปลอม (พ.ศ. 2466-2469) อ้างถึงในพรรณี บัวเล็ก, “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 207.

ไปเหมงนั้นแปลตามภาษาจีน ไป แปลว่า ไหว้ เหมง แปลว่า สว่าง รวมความว่า ไหว้
สว่าง เพราะดังนั้นพวกที่เข้าไปเหมง จึงได้นั่งกลางแจ้งพร้อมกันแล้วสวดภาวนาตัวเปนนี
ห้องหรือพวกเดียวกัน...”⁴⁹

แต่การไปเหมงเป็นเพียงการรวมกลุ่มกันแบบหลวมๆ ของชาวจีนระดับล่างที่ไม่มีเอกภาพ
เพียงพอ เพราะขาดความเชื่อและความศรัทธาระหว่างกันของสมาชิกที่ผ่านทางพิธีกรรมอันศักดิ์
สิทธิ์ อีกทั้งยังขาดการอุดหนุนจากชาวจีนระดับสูงและระดับกลาง ซึ่งต่างจากสมาคมลับฮั้งยี่ จึง
เปรียบเสมือนมีพลังแต่ไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก และ
ขาดอำนาจในการต่อรองกับนายจ้างและรัฐบาลไทย แม้การไปเหมงจะสร้างปัญหาแก่ทางการบ้าง
ในกรณีกระทำความผิดกฎหมาย แต่ทางการก็พิจารณาลงโทษได้ยาก เพราะไม่มีรายชื่อบุคคลหรือเครื่องใช้ที่จะ
เป็นหลักฐานในชั้นศาล⁵⁰ อย่างไรก็ตาม ไปเหมงก็ไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะก่อให้เกิดปัญหาการ
จลาจลครั้งใหญ่ได้ ดังนั้นชาวจีนระดับล่างจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากสมาคมชาวจีนรูปแบบ
อื่นร่วมด้วย ประกอบกับการรวมกลุ่มในรูปสมาคมชาวจีนมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่
เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลามากกว่า โดยเฉพาะการเข้ามาของแรงงานชาวจีนจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง
 ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคม
กรุงเทพฯ

สมาคมชาวจีนในระยะแรกเริ่มนั้น เป็นสมาคมขนาดเล็กที่มีสมาชิกจำนวนไม่มาก และบท
บาทของสมาคมยังมีได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวจีนโดยส่วนรวมเท่าไรนัก ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2
ประเภทตามจุดประสงค์ในการจัดตั้ง คือ สมาคมที่มีจุดประสงค์เพื่อสังคม และสมาคมที่มีจุด
ประสงค์ทางเศรษฐกิจ และในระยะต่อมาจะมีสมาคมที่มีจุดประสงค์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง
ด้วย แต่สมาคมที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนมากที่สุด คือ สมาคมที่มีจุด
ประสงค์เพื่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาคมกลุ่มภาษา และสมาคมองค์กรการกุศล

สมาคมกลุ่มภาษา: การรวมตัวของสมาคมลับฮั้งยี่ที่มีพื้นฐานมาจากกลุ่มภาษาเดียวกัน
เป็นการปูทางไปสู่การจัดตั้งสมาคมกลุ่มภาษาพูดขึ้น และเป็นการสืบทอดบทบาทหรือหน้าที่ในด้าน
ดีของสมาคมลับฮั้งยี่ เช่น การช่วยเหลือผู้อพยพใหม่ที่มาจากท้องถิ่นเดียวกันในเรื่องการประกอบ
อาชีพ การตั้งถิ่นฐาน และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างสมาชิกด้วยกัน การรวมกลุ่มภาษาพูดนี้
เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนที่จะมีการจัดตั้งเป็นสมาคมที่มีรูปแบบชัดเจน โดยกิจกรรมแรกเริ่มที่ปรากฏขึ้น คือ
การสร้างวัดจีน หรือศาลเจ้าจีน ซึ่งเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาว

⁴⁹ กจช. ร.5 ต.21/16 คำกราบบังคมทูลของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ปลัดพูลฉลองกระทรวง
นครบาล ลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ. 129 อ้างถึงใน ปรรอณา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-
2488,” หน้า 97.

⁵⁰ ปรรอณา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 98.

จีนในบริเวณนั้น ๆ และเกิดเป็นชุมชนชาวจีนในเวลาต่อมา เพราะวัดหรือศาลเจ้านั้นไม่สามารถสร้างได้จากกำลังของคนเพียงคนเดียว หากต้องอาศัยคนส่วนใหญ่วางร่วมกันบริจาคทรัพย์สินสิ่งของจึงจะสร้างได้สำเร็จ ดังนั้นศาลเจ้าและวัดจีนส่วนมาก จะดำเนินการก่อสร้างโดยคนจีนที่มาจากท้องถิ่นที่มีกลุ่มภาษาเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กับศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเดียวกันนั้นอย่างแน่นแฟ้น โดยมีสมาคมท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นตัวแทนในการดูแลรักษา แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่มีกีดกันชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นในการไหว้เจ้าแต่อย่างใด แต่จากการสำรวจโดยนักวิชาการที่ทำการศึกษาวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย พบว่าศาลเจ้าต่าง ๆ ที่สร้างโดยสมาคมท้องถิ่นภาษาพูดใด ก็มักจะใช้ชื่อเรียกศาลเจ้าตามภาษาท้องถิ่นนั้น เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม หากเป็นศาลของชาวแต้จิ๋วจะเรียกว่า “ศาลเจ้าม่าโจ้ว” ชาวฮกเกี้ยนจะเรียกว่า “ศาลเจ้าเทียนโหว” ชาวไหหลำจะเรียก “จู้ยบ้วยเสี่ยเนี้ย”⁵¹ เป็นต้น

ศาลเจ้าและวัดจีนเปรียบเสมือนที่พึ่งทางใจ และที่พึ่งทางกายของแรงงานรับจ้างชาวจีนที่ต้องจากบ้านเมืองมา บางครั้งแรงงานที่ยังไม่มีงานทำ หรือแรงงานที่ตกงาน ก็ได้อาศัยศาลเจ้าเป็นที่พักอาศัย หรืออาจเช่าโรงศาลเจ้าอยู่ก็ได้ บางคนก็ยึดอาชีพเป็นผู้ดูแลศาลเจ้า หรือบางครั้งศาลเจ้าได้กลายเป็นที่ประชุม หรือที่ชุมนุมของบรรดาชาวจีน⁵² นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ควบคุมมาที่ศาลเจ้า และวัดจีนอีกด้วย คือ ประเพณีการไหว้เจ้า การแห่เจ้า และการเล่นจิ้ง ซึ่งคนจีนมีความร่วมแรงร่วมใจกัน ในเทศกาลแห่เจ้า โดยไม่มีการแบ่งชนชั้น และการดูิ้วของคนจีน ก็เปรียบเหมือนการดูโขน ลิเกของคนไทย ซึ่งเท่ากับเป็นแหล่งบันเทิงสำหรับแรงงานรับจ้างชาวจีนอีกด้วย เทศกาลแห่เจ้าศาลเจ้าเก๋ออันเป็นศาลเจ้าเก๋อแก่ที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาวจีนในประเทศไทยซึ่งจะจัดขึ้นทุกปีนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 จะมีการสมโภชถึง 5 วัน 5 คืน โดยเริ่มตั้งแต่การจัดขบวนแห่ ดังคำกราบบังคมทูลของพระยาโชฎีกราชเศรษฐี เพื่อขออนุญาตทำพิธีแห่เจ้าต่อ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกรมพระนครบาล เมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2424 ดังนี้

“...ณ วันที่ 9 ตุลาคม 110 เวลาเช้า 3 โมง ตั้งขบวนแห่ที่ปากตรอกถึงสำเพงแห่ขึ้น มาตามข้ามสะพานหัน เข้าประตูเดียวไปตามถนนริมกำแพงเมือง ถึงป้อมมีเสื่อนำวัง กรมพระเทเวศร์วังรินทร์ ไปตามถนนเฟื่องนคร รับเจ้าที่ศาลถนนบ้านตะนาวแล้วเลี้ยว ตามถนนบำรุงเมืองถึงประตูยอดวัดเสกษ เลี้ยวลงตามถนนริมกำแพงเมืองออกประตู ใหม่ ถนนเจริญกรุงข้ามสะพานเหล็กลงไปเข้าตรอกตลาดน้อยขึ้นมาตามถนนกลับไป ศาล...เวลากลางคืนขอจุดดอกไม้ไฟถวายเจ้าทุกคืน ครั้น ณ วันที่ 14 ตุลาคม

⁵¹ ด้วน ลี เชน และ บุญยั้ง ไชยศิริ, *ความเป็นมาของวัดจีน และศาลเจ้าจีนในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทย, 2543), หน้า 51-52.

⁵² หจช. ร.7 ม.18/1 ที่ 410/12069 รายงานเรื่องเงินกู้ความไม่สงบเรียบร้อย เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งมายังมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2472.

110 ขอแห่งส่งเจ้าอีกเวลาหนึ่ง...ตามทางเดิมเหมือนวันก่อนนั้น และขอจุดประทัด
เหล็กตามแห่งทั้งสองเวลา..."⁵³

พิธีการไหว้เจ้า การแห่เจ้า การจุดประทัดดอกไม้ไฟ ตลอดจนการแสดงงิ้วในศาลเจ้า ล้วนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยไม่มีการแบ่งแยก
ระหว่างคนรวยหรือคนจน ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้จัดการในการจัดแห่เจ้า มักจะเป็น
จีนเจ้าของกิจการ หรือนายห้างก็ตาม ดังเช่น กรณีเจ้าแม่ศาลเจ้าเก่ามี 10 คน คือเจ้าแม่จีนยี่ห้อย
เซ่งฮุน, ฮงยู่หัว, ต้นเคียนหลี, ลีเจี๋ยเสง, ไควบัววนฮวด, จันกุกยวง, จิ่งซิ่งฮวด, อว่วงวนฮุน, เซ่งฮะเฮ้ง
และนิมยงฮวด⁵⁴ เป็นต้น แต่ก็ไม่มีภารกิจที่กลุ่มชาวจีนระดับล่างในการเข้าร่วมด้วย เพราะถือว่าเป็นงานบุญงานกุศล ยิ่งคนมากเท่าไรยิ่งดี

กลุ่มภาษาที่สามารถรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคมกลุ่มภาษาชาวจีนได้ก่อนกลุ่มอื่น คือ กลุ่ม
จีนกวางตุ้ง ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2420 สมาคมของชาวจีนไหหลำจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2424 ตามมาด้วย
สมาคมของชาวจีนฮกเกี้ยนประมาณปี พ.ศ. 2445-2446 สมาคมจีนแคะปี พ.ศ. 2451 และสมาคม
จีนแต้จิ๋วที่ก่อตั้งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงแล้วหลายปี⁵⁵ วิลเลียม สกินเนอร์ได้ตั้งข้อ
สังเกตว่า จีนกวางตุ้งซึ่งเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนน้อยที่สุดกลับจัดตั้งสมาคมได้ก่อนกลุ่มอื่น ใน
ขณะที่พวกจีนแต้จิ๋วซึ่งมีจำนวนมากที่สุด และอยู่ในฐานะที่มีอำนาจมากที่สุด ไม่เห็นความจำเป็นที่
จะต้องจัดตั้งสมาคมของพวกเขา จึงดูเหมือนลำดับของการจัดตั้งสมาคมเป็นส่วนกลับกับอำนาจ
และทรัพยากรของแต่ละกลุ่มภาษา กลุ่มภาษาที่มีอำนาจและทรัพยากรน้อยกว่า รู้สึกถึงความจำเป็น
ที่จะต้องตั้งองค์กรขึ้นเพื่อป้องกันตนเองก่อน⁵⁶ ดังเช่น ชาวจีนกลุ่มภาษากวางตุ้งเป็นจีนกลุ่มแรก
ที่ตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นป้องกันตนเอง แผ่นศิลาจารึกอัน
เป็นอนุสรณ์ในการจัดตั้งสมาคมกวางตุ้งได้กล่าวถึงความจำเป็นในการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรว่า

"...ตามกฎของการวิวัฒนาการ เราเกรงว่ากลุ่มเล็กๆ ของเราจะอยู่ไม่รอด จุดอ่อนที่
สุดของพวกเราคือการขาดองค์กร ดังนั้นพวกเราสิบคนจึงได้เสนอให้มีการจัดตั้งเป็ยะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵³ หจข. ร.5 น.1.1/40 พระยาโชฎีกราชเศรษฐีกราบบังคมทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ค่อม
มิตีกรมพระนครบาล ลงวันที่ 28 กันยายน 110.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 169.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-170.

สูงนี้ขึ้น และมีผู้สนับสนุนเป็นจำนวนไม่น้อยได้มารวมกลุ่มทันทีที่ข่าวได้แพร่ออกไป...”⁵⁷

ในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยคิดว่า การที่พวกจีนวางตุ้งสามารถตั้งสมาคมได้ก่อนจีนแต้จิ๋ว และจีนกลุ่มอื่นนั้น นอกจากเกิดจากการที่มีจำนวนคนที่น้อยกว่าจึงเห็นความจำเป็นในการจัดตั้งองค์กรขึ้นป้องกันตนเองระหว่างพวกจีนวางตุ้งแล้ว น่าจะเป็นเพราะกลุ่มจีนวางตุ้งเป็นกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาในสังคมไทยเป็นกลุ่มแรกๆ ประกอบกับปัจจัยทางด้านเส้นทางการเดินเรือตั้งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ทำให้จีนวางตุ้งที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นในประเทศไทยมีจำนวนน้อยลง เพราะสามารถเดินทางไปยังดินแดนที่ใกล้และสะดวกกว่าอย่างเช่นฮ่องกงได้ ส่งผลให้จีนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ที่เกาะกลุ่มกันอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จึงสามารถรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นสมาคมรูปแบบใหม่ได้ก่อนจีนภาษากลุ่มอื่นๆ ในขณะที่กลุ่มจีนแต้จิ๋วมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังกลุ่มอื่นๆ อีกทั้งจำนวนผู้อพยพที่เข้ามาเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องนั้น ส่งผลให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนแต้จิ๋ว ไม่สามารถรวมกลุ่มกันอย่างแน่นแฟ้นเพียงกลุ่มเดียว และจัดตั้งเป็นสมาคมกลุ่มภาษาได้อย่างรวดเร็วเหมือนดังจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มจีนแต้จิ๋วที่แม้จะมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่อาจยังไม่เห็นความสำคัญในการจัดตั้งสมาคมภาษาพูด เพราะชาวจีนแต้จิ๋วก็ได้มีการจัดตั้งสมาคมจีนในรูปแบบอื่นๆ แล้ว เช่น โรงพยาบาลเทียนหัว และสมาคมองค์กรการกุศลใต้ฮงก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มกันจัดตั้งของชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มภาษา แต่กลุ่มจีนแต้จิ๋วมีบทบาทในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากสมาคมต่างๆ เหล่านี้แล้วก็เป็นได้

การที่แรงงานรับจ้างชาวจีนที่อพยพเข้ามาประกอบอาชีพในสังคมกรุงเทพฯ นั้น ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย อาทิเช่น การที่จะต้องใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมืองอย่างโดดเดี่ยว การที่ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่ไม่คุ้นเคยทั้งเรื่องสภาพอากาศ อาหารการกิน สภาพชุมชนแออัดที่สกปรก เป็นบ่อเกิดของโรคระบาดต่างๆ และการถูกมอมเมาด้วยอบายมุขต่างๆ โดยเฉพาะฝิ่น ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพของแรงงานจีนเป็นอย่างมาก ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จึงได้คร่าชีวิตแรงงานจีนไปเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากการสำรวจสุสานของชาวจีนแต้จิ๋ว โดยเจ้าหน้าที่ของสมาคมจีนแต้จิ๋วแห่งประเทศไทยในภายหลัง คือ ปี พ.ศ. 2491-2493 พบว่าจำนวนศพประมาณ 5,800 ศพที่ฝังอยู่ในสุสานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นั้น 70% เป็นผู้เสียชีวิตที่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี สำหรับผู้เสียชีวิตที่มีอายุระหว่าง 40-60 ปีมีจำนวนน้อยมาก อายุของผู้ตายที่พิจารณาจากป้ายหลุมศพดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสุขภาพอนามัยของแรงงานจีนอพยพในช่วงรัชกาลที่ 5 ได้เป็นอย่างดี⁵⁸

⁵⁷“ประวัติย่อของทรัพย์สินสมาคมกวางตุ้ง,” ใน **อนุสรณ์ครบรอบ 70 ปี ของสมาคมกวางตุ้งแห่งกรุงเทพฯ** (พระนคร: สมาคมกวางตุ้งแห่งกรุงเทพฯ, 1947), หน้า 2 อ้างถึงใน ปรรธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 71.

⁵⁸ปรรธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 66.

แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยได้มีการให้บริการทางสาธารณสุขแก่ประชาชนบ้างแล้วก็ตาม แต่บริการดังกล่าวฉบับว่ายังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร และยังมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการของพลเมืองที่เพิ่มขึ้น เช่น โรงพยาบาลบางรัก ซึ่งเน้นการรักษาอุบัติเหตุจากโรงสีข้าวและกิจการอุตสาหกรรม ก็ยังปรากฏหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2451 สามารถรับคนไข้ได้ไม่เกิน 20-30 คน เท่านั้น สมาคมกลุ่มภาษาจึงได้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังนั้นกิจกรรมที่เป็นบทบาทใหม่ของสมาคมกลุ่มภาษารูปแบบใหม่ เพื่อตอบสนองความจำเป็นที่เกิดขึ้นใหม่ภายในชุมชนจีน และกลายเป็นลักษณะเด่นของสมาคมประเภทนี้ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพ และการตั้งสถานพยาบาลหรือโรงพยาบาล โดยเฉพาะตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา⁵⁹ ตัวอย่างสมาคมกลุ่มที่มีบทบาทในด้านการให้ความช่วยเหลือแรงงานชาวจีนระดับล่างที่สำคัญ ได้แก่

บ้านพักของชาวกวางตุ้งหรือกวางสีเยี่ยะฮู เป็นสมาคมจีนกวางตุ้งที่เก่าแก่ที่สุด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2420 ดำเนินการโดยการรวมกลุ่มของพ่อค้านักธุรกิจชาวจีนกวางตุ้ง เพื่อให้ความช่วยเหลือชาวจีนกวางตุ้งที่อพยพเข้ามาใหม่ หรือพวกที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยมีบทบาทที่โดดเด่นคือ การดำเนินการทางด้านสุขภาพ การดำเนินกิจการสถานพยาบาล และการดำเนินกิจการสถานคุ้มกันอันตรายไปเหยียงก๊ก โดยสถานจีนกวางตุ้งถูกจัดตั้งขึ้นที่ถนนสีลม ในปี พ.ศ. 2427 เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการศพของชาวจีนกวางตุ้งระดับล่าง ที่ไม่สามารถส่งกลับบ้านเกิดที่ประเทศจีนตามธรรมเนียมได้ เช่นกรณีเงินเยก ชาวกวางตุ้ง เป็นช่างไม้ปลูกโรงเล่นหนังฝรั่งอยู่ที่ตำบลถนนสีลม หลังบ้านหลวงโยธาณัติการ ถูกเสาปืนจันทน์ทับตาย จีนเกียงและจีนหิงมีผู้รับเหมาปลูกโรงหนังฝรั่งได้นำศพเงินเยกไปฝังยังป่าช้ากวางตุ้ง ตำบลสีลม⁶⁰ เป็นต้น โดยสถานของทางสมาคมจะให้บริการรับฝากศพไว้ที่โกดังจนกว่าครอบครัวผู้ตายจะส่งศพกลับไปฝังที่ประเทศจีนตามประเพณี สำหรับจีนกวางตุ้งที่มีฐานะมั่งคั่ง แต่สำหรับศพจีนกวางตุ้งที่ครอบครัวมีฐานะยากจนหรือไม่มีญาติมารับศพ ศพจะถูกฝังไว้ชั่วคราวระยะหนึ่ง (ประมาณ 2-3 ปี) เพื่อรอการขุดขึ้นมาเผาปนกิจพร้อมกับศพของชาวจีนที่ยากจนคนอื่นในลักษณะของ “ศพไม่มีญาติ” ซึ่งจากการสำรวจป่าช้ากวางตุ้งในปี พ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) โดย Richard J. Coughlin ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แผนกสังคมวิทยาและการศึกษาเอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าพบโลงศพในรูปแบบแรกที่รอส่งกลับเมืองจีน 4 โลง และพบหีบที่บรรจุอัฐิที่เผาแล้วในรูปแบบที่สองไม่ต่ำกว่า 6,000 หีบ และที่ป่าช้าวัดดอนของชาวจีนแต่จีพบโลงแบบแรกประมาณ 200 โลง และพบหีบในรูปแบบที่สองไม่ต่ำกว่า 10,000 หีบ⁶¹ การขุดศพขึ้นมาเผานั้นนับ

⁵⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

⁶⁰หจข. ร.5 น.23/947 ขุนบำรุงบุรี ปลัดอำเภอ ทำรายงานยื่นต่อขุนวิเศษรักษา นายอำเภอ นำเสนอพระประชากรกิจวิจารณ์ เจ้ากรมกองอำเภอ ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 126.

⁶¹กมล จันทรร, **อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล และบทบาทของคนจีนในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน**, หน้า 309.

เป็นการขัดต่อประเพณีจีนโบราณ ที่นิยมการฝังในสุสานตามหลักฮวงจุ้ยเพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่ลูกหลานในอนาคต การกระทำดังกล่าวนับเป็นการปรับเปลี่ยนความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับความตายของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ รูปแบบหนึ่ง

นอกจากนี้การที่จำนวนของโรงศพในรูปแบบแรกที่รอกการส่งกลับเมืองจีน ที่มีเพียงจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับหีบศพในแบบที่สองที่รัฐได้รับการเผาแล้วนั้น อาจเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนที่อยู่ในสังคมกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่น่าจะยังคงเป็นชาวจีนระดับล่างที่มีฐานะยากจนอยู่ เพราะชาวจีนที่สามารถส่งศพกลับประเทศจีนได้ฝังที่ประเทศจีนตามประเพณีได้นั้น จะต้องเป็นชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควรจึงจะทำได้ หรือในอีกแง่มุมหนึ่งคือ การเป็นเครื่องตอกย้ำว่าคนจีนที่เสียชีวิตในช่วงเวลานั้นๆ ส่วนใหญ่เป็นเป็นคนจีนในระดับผู้ใช้แรงงานที่ยากจน ไม่มีโอกาสได้กลับไปประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกแล้ว เพราะต้องมาเสียชีวิตยังต่างแดนก่อนที่จะสามารถสะสมเงินทุน และกลับไปตั้งตัวยังประเทศจีน ก็เป็นไปได้

สถานพยาบาลกวางตุ้งหรือกวงลิวอูยกี้ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2446 โดยชาวจีนกวางตุ้งและจีนฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาร่วมกันสร้างโรงพยาบาลเทียนหัวหรือเทียนหัวอูยอี่ จุดมุ่งหมายของสถานพยาบาลกวางตุ้งคือ การรักษาผู้ป่วยที่ยากจน พนักงานทั่วไป และชายโสดผู้สูงอายุ โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นคนจีนกวางตุ้งเท่านั้น โดยใช้วิธีการรักษาทางการแพทย์แผนโบราณของจีนเป็นสำคัญ และใช้บ้านพักของชาวกวางตุ้งเป็นที่รักษา⁶²

สถานคุ้มกันอันตรายไปเหลียงก๊ก ตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2448 แต่จดทะเบียนในปี พ.ศ. 2449 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งว่า “..กงซีไปเหลียงก๊ก เปนกงซีสำหรับทำการกุศล ช่วยระวังรักษาพวกจีนใหม่ที่เข้ามาจากเมืองจีนให้พ้นความพอลวงแห่งคนทุจริต และอุดหนุนส่งหญิงแลเด็กจีนที่ถูกพอลวงมาจากเมืองจีนกลับไปเมืองจีน”⁶³ โดยทำงานต่อเนื่องกับกองตระเวน เช่น กรณีการส่งหญิงจีนที่ถูกล่อลวงมาเป็นโสเภณีกลับประเทศจีน ดังจะเห็นได้จากบันทึกคำชี้แจงถึงระเบียบการแลตรวจทบทวนหมายอันเกี่ยวแก่การค้าหญิง ซึ่งได้ปฏิบัติอยู่ในกรุงเทพฯ โดยผู้บัญชาการตำรวจพระนครบาล นำเสนอต่อสมุหพระนครบาล เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2467 ความว่า

“...ถ้าพบปะหญิงสาวซึ่งไม่ได้มากับครอบครัวเปนหลักถานแล้ว เจ้าพนักงานก็นำหญิงนั้นมาให้เจ้าพนักงานกองพิเศษสอบถาม ถ้าปรากฏว่าหญิงนั้นถูกหลอกลวงมาแลสมัครกลับไปเมืองจีน ก็มอบตัวฝากฝังให้อยู่ในความดูแลของนายเรือที่จะออกไปเมืองจีน แลมีหนังสือมอบให้นำส่งยังนายตำรวจเมืองฮ่องกง ขอให้ส่งตัวยังเจ้า

⁶²ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 76.

⁶³ กจช. ร.5 น.20/19 หนังสือคำร้องที่ 4735 ของจีนหลี่ตุงกับพวกถึงหลวงอาณัติดินรากร เจ้าพนักงานจดทะเบียน ลงวันที่ 30 พฤษภาคม ร.ศ. 125 อ้างถึงในปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 76.

พนักงานปกครองจีน (Chinese Protectorate) ขอให้มอบตัวหญิงให้แก่สมาคมโป
เลียงก๊กจัดส่งหญิงไปยังผู้ปกครองซึ่งอยู่ในเมืองจีนตามภูมิลำเนาเดิม..."⁶⁴

นอกจากกิจกรรมหลักทั้ง 3 นี้แล้ว บ้านพักชาวกวางตุ้งยังมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยเมื่อมี
กรณีพิพาทกันระหว่างชาวจีนกวางตุ้งอีกด้วย ซึ่งมักจะเป็นข้อพิพาททางการค้า เช่น การพิพาท
ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หรือเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้⁶⁵ เป็นต้น

นอกจากสมาคมก่วงฮิวเปี่ยะฮูของจีนกวางตุ้งแล้ว ยังมีจีนกลุ่มภาษาต่างๆที่จัดตั้งสมาคม
ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับสมาคมก่วงฮิวเปี่ยะฮู ดังเช่น

ดวงใจกวงฮิว หรือ สมาคมชาวจีนไหหลำ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2424 มีพัฒนาการมาจากการ
รวมตัวของชาวจีนไหหลำที่อาศัยศาลเจ้าอิงเมี่ยว (เจียวเอ็งในภาษาแต้จิ๋ว) ของชาวจีนไหหลำที่บาง
รักเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2414⁶⁶ จุดประสงค์ในการจัดตั้งของสมาคมดวงใจกวงฮิว มี
ความคล้ายคลึงกับบ้านพักชาวกวางตุ้ง คือ ความต้องการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเน้นให้
ความช่วยเหลือทางสังคมแก่ชาวจีนไหหลำในกรุงเทพฯ เช่น ดำเนินกิจการตั้งสุสานของชาวจีน
ไหหลำ ปรับปรุงศาลเจ้าของจีนไหหลำตามสถานที่ต่างๆ การให้สวัสดิการแก่ชุมชน และการส่งเสริม
การศึกษาและวัฒนธรรม เป็นต้น⁶⁷

สมาคมจีนแคะกรุงเทพฯ มีพัฒนาการมาจากสมาคมลับจี๋เซียนกวน ซึ่งเป็นสมาคมอั้งยี่ของ
ชาวจีนแคะในกรุงเทพฯ ที่ได้รับอิทธิพลในการจัดตั้งองค์กรมาจากกบฏไต้ผิงในประเทศจีน⁶⁸ การจัด
ตั้งสมาคมจีนแคะมีความสัมพันธ์กับการแข่งขันทางการเมืองในประเทศจีนในช่วงต้นทศวรรษ 2450
ด้วย ดังนั้นนอกจากจุดประสงค์เพื่อทางสังคม ในการสร้างความสามัคคีซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการ
ค้าและหัตถกรรม รวมทั้งประกอบกิจการกุศลที่เป็นประโยชน์ เช่น การให้บริการทางการแพทย์ และ
ช่วยเหลือเกี่ยวกับการทำศพชาวจีนผู้ยากไร้ในกลุ่มภาษาตน และให้ความช่วยเหลือจีนใหม่ซึ่งเป็น
จีนแคะในการประกอบอาชีพแล้ว สมาคมจีนแคะยังมีจุดประสงค์เพื่อทางการเมืองร่วมอยู่ด้วย

สมาคมจีนแต้จิ๋วแห่งประเทศไทย จัดทะเบียนอย่างเป็นทางการในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.
2481 สภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมของสมาคมเน้นการให้ความช่วยเหลือ

⁶⁴ หจข. ร.6 น.4.8/3 พระยาเพชรดาฯ มหาเสวกตรี สมุหพระนครบาล ขอประทานกราบเรียน มหา
อำมาตย์นายก เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2467.

⁶⁵ “ประวัติย่อสมาคมกวางตุ้ง,” ใน อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปีสมาคมกวางตุ้งฯ, หน้า 14 อ้างถึงใน
ปรารภนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 78.

⁶⁶ ต่วน ลี เชิง และบุญยั้ง ไร่สุขศิริ, *ความเป็นมาของวัดจีน และศาลเจ้าจีนในประเทศไทย*, หน้า
257.

⁶⁷ ปรารภนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 80.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

และคุ้มครองชาวจีนเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับสมาคมชาวจีนอื่นๆ เพราะชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นชนชาติศัตรูของประเทศญี่ปุ่น รวมถึงประเทศไทยด้วย ในปี พ.ศ. 2485 กรุงเทพฯ ได้ประสบอุทกภัยครั้งใหญ่ สมาคมแต้จิ๋วได้ร่วมกับสมาคมกลุ่มภาษาอื่นๆ และสมาคมเซี่ยงหวยช่วยเหลือในด้านเสื้อผ้าและอาหาร โดยมีการจัดตั้งองค์กรรับบริจาคข้าว เพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ประสบภัยที่มีจำนวนมากถึง 160,000 คน ในปี พ.ศ. 2486 ชาวจีนเป็นจำนวนมากต้องออกจากเขตหวงห้ามที่ทางรัฐบาลกำหนด สมาคมแต้จิ๋วจึงได้มีการตั้งกรรมการขึ้นดูแลและให้ที่พักแก่คนเหล่านั้น ในช่วงปลายสงครามเป็นระยะที่สมาคมชาวจีนต่างๆ ต้องชะลอการเคลื่อนไหวทางการเมืองลง และหันมาดำเนินกิจการที่เกี่ยวกับสังคมโดยเฉพาะ จึงเกิดการรวมกลุ่มองค์กรการกุศลต่างๆ ของชาวจีนแต้จิ๋วที่เคยแยกจากกัน และมีคณะกรรมการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศ ให้เข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของสมาคม เช่น กิจการสุสานจีนแต้จิ๋วที่วัดดอน และศาลเจ้าเล่าปึงเท้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา

จะเห็นได้ว่าสมาคมกลุ่มภาษาของชาวจีนกลุ่มต่างๆ ที่ได้ตั้งขึ้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นสมาคมที่มีพัฒนาการมาจากสมาคมลับแทบทั้งสิ้น แต่เนื่องจากการควบคุมสมาคมอย่างเคร่งครัดของทางรัฐไทย โดยการออกพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 เพื่อให้สมาคมที่ทำการจดทะเบียนได้ระบุถึงวัตถุประสงค์และสถานที่ตั้งของสมาคมไว้ด้วย ทำให้การดำเนินการเคลื่อนไหวในรูปสมาคมลับในส่วนที่ขัดต่อกฎหมายดำเนินการได้ยากลำบากขึ้น ส่งผลให้สมาคมกลุ่มภาษาต่างๆ จัดตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือคนจีนกลุ่มภาษาเดียวกันอย่างแท้จริง นับเป็นประโยชน์ต่อชาวจีนในระดับผู้ใช้แรงงานเป็นอย่างมาก ภายหลังจากการหมดยุคของสมาคมลับ

สมาคมองค์กรการกุศล : นอกจากสมาคมกลุ่มภาษาต่างๆ แล้ว สมาคมที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับแรงงานรับจ้างชาวจีนในด้านการให้ความช่วยเหลืออีกประเภทหนึ่ง คือสมาคมองค์กรการกุศลต่างๆ เช่น โรงพยาบาลเทียนหัวหรือมูลนิธิโรงพยาบาลเทียนฟ้า และองค์กรการกุศลได้ชั่งงหรือมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง เป็นต้น

โรงพยาบาลเทียนหัว ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2447 ที่ถนนเยาวราช ตำบลสามแยก ด้วยความร่วมมือของพ่อค้าชาวจีนระดับสูงจาก 5 กลุ่มภาษาในกรุงเทพฯ จำนวน 12 คน เพื่อช่วยรักษาสุขภาพอนามัยของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทุกกลุ่มภาษา โดยเฉพาะชาวจีนที่ยากจนในลักษณะการให้บริการทางการแพทย์แผนโบราณโดยไม่คิดมูลค่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาทำพิธีเปิดป้ายโรงพยาบาลอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 กันยายน ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) และยังได้พระราชทานเงินบริจาคแก่ทางโรงพยาบาลอีก 8,000 บาท⁶⁹ โรงพยาบาลเทียนหัวจัดเป็นโรงพยาบาลจีนที่ดีที่สุดในขณะนั้น สามารถรับคนไข้ได้ถึง 200 คน

⁶⁹ กจข. ร.5 ศ.24/37 ร่างพระราชกระแสถึงกรมหมื่นมหิศราขฤหฤทัย ลงวันที่ 8 กันยายน ร.ศ. 124 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

นอกจากบทบาททางด้านสังคมสงเคราะห์แล้ว โรงพยาบาลเทียนห้วยังเปรียบเสมือนองค์กรการรวมตัวของชาวจีนระดับสูงจาก 5 กลุ่มภาษาเป็นองค์กรแรก ดังนั้นโรงพยาบาลเทียนห้วยจึงมีบทบาทเสมือนเป็นองค์กรตัวแทนของชาวจีนระดับสูง และเป็นองค์กรของชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยปริยาย เช่น การที่โรงพยาบาลถูกใช้เป็นที่ประชุมชาวจีนเพื่อบอยคอตสินค้าอเมริกัน พ.ศ. 2448 ต่อมาองค์กรของโรงพยาบาลได้ถูกใช้เป็นศูนย์กลาง ในการติดต่อประสานงานระหว่างชาวจีนในประเทศจีนทางตอนใต้ กับชาวจีนในกรุงเทพฯ⁷⁰ อีกด้วย

สมาคมองค์กรการกุศลไต้ฮงกง มีรากฐานมาจากความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณของชาวจีน ในหลักแห่งเมตตาธรรมและการบำเพ็ญกุศลของพระภิกษุไต้ฮงโจวซือ ซึ่งเป็นพระภิกษุในสมัยราชวงศ์ซ่ง ดังที่อุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานคณะกรรมการมูลนิธิปอเต็กตึ๊งได้กล่าวไว้ว่า

“...เดิมท่านเป็นบัณฑิตระดับจีนชื่อและเป็นนายอำเภอ แล้วมาบวชเป็นพระช่วยเหลือผู้คนมาตลอดชีวิตของท่าน เวลาป่วย น้ำท่วม ไฟไหม้ โรคระบาดมีคนตายก็เก็บศพไปฝังให้ ชักชวนชาวบ้านร่วมกันทำกุศลตั้งศาลาทาน เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บก็ดูแลแจกยา ยามอดอยากก็ช่วยหาข้าวของเสื่อผ้าให้ ท่านเห็นผู้คนข้ามแม่น้ำเหลืองเจียงที่กว้างใหญ่ถึง ๓๐๐ วา สายน้ำเชี่ยวตลอดปี เกิดเรือล่มคนจมน้ำตายเสมอ ก็ชักชวนชาวบ้านบริจาคกำลังกำลังทรัพย์ ลงมือสร้างสะพานให้...ชาวจีนทางตอนใต้แถบแต้จิ๋ว ชิวเถา ศรัทธาเลื่อมใสท่านต่อเนื่องกันมา เจริญรอยตามหลักเมตตาและงานกุศลของท่าน ตั้งศาลาทาน “ปอเต็กตึ๊ง” หมายถึง “สนองพระคุณ” จำนวนหลายสิบแห่ง...”⁷¹

ดังนั้นกิจกรรมหลักของสมาคมไต้ฮงกง คือ การให้ความช่วยเหลือทั้งผู้มีชีวิตที่ยากไร้ และผู้ตายที่ไร้ญาติ ไต้ฮงกงได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยในปี พ.ศ. 2439 เมื่อนายเบ็ญนพอคำชาวจีนได้อัญเชิญรูปจำลองไต้ฮงกงมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้ชาวจีนในสยามโดยเฉพาะจีนแต้จิ๋วได้เคารพบูชา บทบาทที่สำคัญของไต้ฮงกงคือการดำเนินกิจการสร้างสุสาน และการเก็บศพไม่มีญาติ โดยชาวจีนได้ร่วมกันเรียโรเงินจัดซื้อที่นาที่ตำบลวัดดอน และวัดทุ่งคอกกระบือในอำเภอบ้านทวาย เพื่อทำเป็นป่าช้าสาธารณะในปี พ.ศ. 2442-2443 แต่แม้ว่าจะมีสุสานจีนแล้วก็ตาม แต่ยังคงมีแรงงานชาวจีนระดับล่างผู้ยากไร้ที่ไร้ญาติขาดมิตร ยังคงนอนตายอยู่ข้างถนนเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2452 พอคำชาวจีน 12 คนได้ร่วมกันเรียโรเงิน เพื่อจัดตั้ง “คณะเก็บศพไต้ฮงกง” ขึ้น อันเป็นจุดกำเนิดของมูลนิธิฮั่วเคี้ยวปอเต็กตึ๊ง หรือมูลนิธิปอเต็กตึ๊งปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2480

กิจกรรมการเก็บศพของคณะไต้ฮงกงนั้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อทั้งชาวจีน ชาวไทย และสังคมไทยอย่างมาก เพราะไต้ฮงกงไม่ได้เลือกเก็บเฉพาะศพคนจีนเท่านั้น แต่เก็บศพที่ไม่มีญาติโดย

⁷⁰ปรารภนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 95-96.

⁷¹กรรณิการ์ ต้นประเสริฐและคณะ, ปอเต็กตึ๊งบนเส้นทางประวัติศาสตร์สังคมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), หน้า 75.

ทั่วไปด้วย โดยในระยะเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2452 (ร.ศ. 128) ได้ส่งกงมีจำนวนศพที่นำมาฝังประมาณ 2,250 ศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นถึงประโยชน์ในการจัดเก็บศพที่ไม่มีญาตินี้ โดยมีการพระราชทานเงินค่าเก็บศพจีนไร้ญาติไปฝังปีละ 2,000 บาท ในขณะที่โรงพยาบาลเนอซิงโฮม และโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ได้รับพระราชทานเงินปีละ 960 บาท⁷² เท่านั้น ซึ่งเมื่อเทียบกันแล้วเท่ากับว่าพระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของคณะได้ส่งกงไม่ใช่น้อย จึงทรงพระราชทานให้เป็นจำนวนเงินที่มากกว่า

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลังจากการลดบทบาทของสมาคมลับอั้งยี่ ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนในระดับต่างๆ ออกมาในรูปของสมาคมอันมีรากฐานมาจากสโมสรของชาวตะวันตก โดยสมาคมที่สืบทอดบทบาทในด้านการให้ความช่วยเหลือแรงงานรับจ้างชาวจีน จากสมาคมลับอั้งยี่ส่วนใหญ่คือ สมาคมกลุ่มภาษา และสมาคมองค์กรการกุศลต่างๆ แต่เนื่องจากผู้นำของสมาคมต่างๆ เหล่านี้ เป็นชาวจีนระดับสูงและระดับกลางในฐานะเจ้าของกิจการเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับการที่แรงงานรับจ้างชาวจีนที่เป็นคนกลุ่มภาษาใด ก็มักจะทำงานกับนายจ้างที่เป็นคนกลุ่มภาษาเดียวกันโดยมาก ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือจากทางสมาคม จึงมักปรากฏในรูปการช่วยเหลือทางด้านชีวิตความเป็นอยู่มากกว่าที่จะช่วยเหลือทางด้านการประกอบอาชีพของแรงงานรับจ้างชาวจีน โดยเฉพาะการต่อรองในเรื่องต่างๆ กับนายจ้าง

แม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีกลุ่มสมาคมอาชีพที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันในกลุ่มคนที่มีอาชีพเดียวกันแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในขอบเขตที่จำกัดเพราะเป็นการรวมคนที่มีอาชีพเดียวกันที่อยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกันเท่านั้น และการรวมกลุ่มในรูปสมาคมอาชีพส่วนใหญ่ปรากฏในรูปสมาคมช่างมากกว่า เพราะแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยทั่วไป มักจะมีความคาดหวังที่จะมีกิจการเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกิจการเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ไม่อยากเป็นเพียงแค่งานรับจ้างไปตลอดชีวิต จึงทำให้แรงงานจีนไม่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในอาชีพแรงงานรับจ้างนั้นๆ จนคิดที่จะจัดตั้งเป็นสมาคมขึ้น ดังนั้นการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นของแรงงานจีนก็เพียงเพื่อเหตุผลใดเหตุผลหนึ่งเท่านั้น และเป็นการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นในลักษณะกลุ่มหลวมๆ เพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรที่ชัดเจน

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนในด้านการรวมกลุ่มในรูปสมาคมลับอั้งยี่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมจีนถูกพัฒนาให้เป็นการรวมกลุ่มในรูปสมาคมตามแบบตะวันตก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนในลักษณะนายจ้างกับลูกจ้างนั้น ยังคงสามารถรักษารูปแบบทางวัฒนธรรม

⁷² หจข. ร.6 น.25/30 ที่15/4786 จดหมายถึงเจ้าพระยามรราช เรื่องพระราชทานเงินค่าเก็บศพจีนไร้ญาติไปฝังปีละ 2,000 บาท (5-7 สิงหาคม 2455).

จีนได้อย่างเหนียวแน่น แม้อาจจะมีการปรับเปลี่ยนในบางจุดบางประเด็นบ้าง เล็กๆ น้อยๆ ตามสภาพการณ์

ชุมชนชาวจีนในสังคมไทยได้มีการจัดลำดับสถานภาพของชาวจีนไว้ ตามลักษณะทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้นใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

ชาวจีนระดับสูง ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำทางธุรกิจ และกลุ่มคนที่รับราชการ เช่น “นายห้างเจ้าภาษี”⁷³ เป็นต้น รองลงมาคือ พวกเจ้าของโรงสี โรงเลื่อย และพวกคอมปราโดร์ที่เป็นนายหน้าติดต่อการค้ากับเรือสินค้าของชาวตะวันตก โดยชนชั้นสูงทางธุรกิจของชาวจีนส่วนใหญ่ จะมีตำแหน่งสูงในสมาคมจีนต่างๆ ส่วนชนชั้นสูงทางราชการที่มีเชื้อสายจีน จะเป็นผู้ประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าชั้นสูงชาวจีนกับกลุ่มข้าราชการชั้นสูงชาวไทย

ชาวจีนระดับกลาง ได้แก่พวกพ่อค้าทั่ว ๆ ไปที่ไม่ได้ทำกิจการใหญ่มากนัก และยังมีกลุ่มชาวจีนในระดับกลางที่รองลงมาได้แก่ พนักงานฝึกหัดในห้างร้าน ลูกจ้างของเจ้าภาษีนายอากรที่ทำหน้าที่เก็บภาษีต่าง ๆ เสมียนในกิจการห้างร้านของชาวตะวันตก และพวกช่างฝีมือต่าง ๆ

ชาวจีนระดับล่าง ได้แก่ นักแสดง คนลากรถ กรรมกรตามโรงเลื่อย โรงสี และผู้ต่อเรือ และพวกพ่อค้าหาบเร่แผงลอย เป็นต้น

ซึ่งถ้าพิจารณาอย่างกว้าง อาจกล่าวได้ว่า ชาวจีนที่อยู่ในฐานะของนายจ้าง จะเป็นชาวจีนจากกลุ่มระดับสูง และระดับกลางโดยมาก สำหรับชาวจีนที่อยู่ในฐานะลูกจ้าง มักจะเป็นชาวจีนระดับกลาง และระดับล่าง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ชาวจีนในฐานะลูกจ้างจะมีสถานภาพที่แตกต่างกันตามความสำคัญของหน้าที่การงาน และความสัมพันธ์กับนายจ้าง โดยอาศัยความสัมพันธ์ในระบบกงสีเป็นตัวพิจารณา

ชาวจีนในสังคมไทยได้นำเอาวัฒนธรรม “กงสี” หรือระบบหุ้นส่วนมาใช้ในการดำเนินกิจการธุรกิจประเภทต่างๆ ในรูปของบริษัทแบบชาวจีน โดยเริ่มจากการผนึกกำลังกันภายในครอบครัว เพื่อเป็นการรวมทุนจากบรรดาญาติผู้ใกล้ชิดติดก่อนในขั้นต้น เมื่อกิจการมีความเข้มแข็งมั่นคงมากพอ และมีความประสงค์ที่จะขยายกิจการให้กว้างใหญ่ขึ้น เพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการต่อรองทางธุรกิจยิ่งขึ้นไป ก็จะใช้วิธีการชักจูงเพื่อนฝูงเข้ามาร่วมลงทุนในกิจการ โดยร่วมกันถือหุ้นในฐานะเป็นหุ้นส่วนจำกัดหรือบริษัท ขยายเครือข่ายในลักษณะกิจการสาขา หรือกิจการในเครืออุปถัมภ์ เพื่อก้าวไปสู่จุดสูงสุดของธุรกิจ คือ การผูกขาดในธุรกิจนั้นๆ แต่เพียงกลุ่มเดียว⁷⁴ โดยวัฒนธรรมกงสีในสังคมไทยนั้นปรากฏออกมาเป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ

⁷³ หจข. ร.6 น.25/20 รายงานเสนาบดีสภา ครั้งที่ 1 เรื่องปัญหาเรื่องเงินที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร, ลงวันที่ 3 เมษายน ร.ศ. 131

⁷⁴ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, **จีนทักษิณ: วิถีและพลัง** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), หน้า 110.

แบบแรกเป็นกิจการที่มีเจ้าของ นายจ้างหรือนายทุนเป็นเจ้าของ มีกฐีหรือกรรมกร เป็นผู้ทำงานให้โดยวิธีกินอยู่กับกงสี หมายถึง เจ้าของเป็นผู้จัดหาที่พักอาศัยและอาหารการกินให้ก่อน แล้วหักค่าใช้จ่ายนั้นจากค่าแรงเป็นงวดตามเงื่อนไขที่ตกลงกันไว้ เหลือเท่าใดหักคืนให้เพื่อไว้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในด้านอื่นๆ ตามความต้องการของแรงงานจีน เช่น สำหรับเล่นการพนัน การสูบบุหรี่ หรือการเที่ยวโสเภณีจีน เป็นต้น หรืออาจจะฝากไว้กับเจ้าของในลักษณะการสะสมหรือออมไว้ก็ได้⁷⁵

ในระยะเริ่มแรกของระบบกงสีลักษณะนี้ คงเกิดขึ้นจากความต้องการรวมกลุ่มกันระหว่างชาวจีนก่อน เพื่อการประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยนำระบบกงสีมาใช้ และมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากคำกราบบังคมทูลของ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล ความว่า

“...เหตุที่จะชักนำให้เข้าเป็นพวกเป็นหมู่กันมาจากพวกกฐี เป็นต้น ด้วยเห็นว่าเป็นประโยชน์หลายอย่างคือ 1. พวกจีนกฐีไม่มีเมียรวมอยู่แห่งเดียวกัน 2. อาหารที่รับประทานก็รวมกัน 3. เมื่อป่วยไข้หรือมีทุกข์ร้อนเกิดขึ้นจะได้เอาใครยซึ่งกันและกัน... จึงตั้งเป็นกงสี ยกคนในพวกนั้นขึ้นเป็นหัวหน้ามีการงานที่ควรรับจ้างแห่งใด ผู้ที่เป็นหัวหน้าก็ไปพูดจาว่ากล่าวรับจ้างเอาการนั้นมาทำ เมื่อได้เงินค่าจ้างแล้ว ก็ชักเป็นค่าเช่า และค่าที่เป็นหัวหน้า เมื่อชักเงินเป็นค่าโสหุ้ยเสร็จแล้วเหลืออยู่เท่าใด ผู้เป็นหัวหน้าก็แบ่งเงินให้กฐีไป...จึงเกิดความรู้สึกขึ้นว่าได้เอาใครยซึ่งกันแลกัน เหมือนพี่น้องหรือพวกเดียวกันย่อมมีประโยชน์...”⁷⁶

ต่อมาเมื่อมีการเห็นว่า การเป็นหัวหน้ากงสีสามารถทำกำไรได้มาก ชาวจีนเก่าที่อยู่มานาน และพอที่จะมีทุน จึงได้ก้าวเข้ามาในฐานะเจ้าของลงทุนจัดตั้งกงสีของตนเองเพื่อควบคุมกฐีจำนวนมากบ้างน้อยบ้างรับทำกิจการ⁷⁷ ต่างๆ ระบบกงสีมีความสอดคล้องกับระบบการจ้างงานของสังคมกรุงเทพฯ เพราะทางการไทยเมื่อต้องการทำการสิ่งใด เช่น การสร้างถนน ขุดคลอง สร้างทางรถไฟ ฯลฯ ก็จะใช้ระบบการจ้างเหมาโดยผ่านการประมูล ซึ่งเป็นวิธีการที่รัฐบาลไทยใช้มาโดยตลอด รวมถึงนายทุนชาวตะวันตกและนายทุนชาวจีนก็ได้ใช้วิธีการจ้างงานผ่านระบบกงสีเช่นกัน ดังปรากฏเป็นรูปแบบ กงสีโรงสีข้าว กงสีโรงเลื่อย เป็นต้น ยกตัวอย่างกรณีกิจการโรงสีข้าว จะมีกฐีทั้งในประเภทที่รับจ้างทำงานอยู่กับโรงสีเป็นประจำ โดยมีนายกฐีหรือหัวหน้าคนงานคอยควบคุมดูแล

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶ กจช. ร.5 ต.21/16 คำกราบบังคมทูลของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 13 มิถุนายน ร.ศ. 129 อ้างถึงใน ปรรารถนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 97.

⁷⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตำราสารานุกรม, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5, หน้า 400.

อีกที กับประเภทที่มีเจ้าแก้มคุมกุลีมารับจ้างทำงานเฉพาะเป็นการชั่วคราวอยู่ด้วย⁷⁸ นับเป็นกงสีรูปแบบหนึ่ง ในขณะที่กิจการโรงสีข้าวก็เป็นกงสีอีกรูปแบบหนึ่งเช่นกันแต่มีขนาดใหญ่กว่า

ระบบกงสีรูปแบบนี้มีความเหมาะสมกับสภาพของแรงงานรับจ้างชาวจีนในหลายๆ ด้านด้วยกัน กล่าวคือ ชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างส่วนใหญ่ไม่มีเงินทุนสำหรับใช้จ่ายทางด้านภารกิจอยู่ เมื่อเข้ามาสู่สังคมเมืองกรุงเทพฯ ที่เป็นสังคมระบบเงินตรา การที่ชาวจีนส่วนใหญ่ได้ใช้เงินทุนเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปแล้ว บ้างก็ยังเป็นหนี้ค่าโดยสารอีกด้วย ระบบกงสีจึงน่าจะเป็นแรงจูงใจอันหนึ่งให้ชาวจีนเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้าง เพราะทำให้กุลีที่มีแต่แรงงานสามารถรับจ้างทำงานได้ทันที โดยไม่ต้องมีปัญหาด้านการเงินการอยู่

แต่การที่จะเข้าสู่ระบบกงสีได้นั้น ต้องอาศัยระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ควบคู่กันไป เพราะเจ้าแก้มหรือนายจ้างอาจมีการกำหนดลักษณะพิเศษของลูกจ้าง เช่น ต้องเป็นคนกลุ่มภาษาเดียวกัน หรือมาจากท้องถิ่นเดียวกัน หรือจะต้องมีคนรู้จักเป็นผู้ชักนำเข้ามา จึงจะสามารถเข้าทำงานในกงสีนั้นๆ ได้ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้สมาคมลับอั้งยี่ และสมาคมกลุ่มภาษา สามารถเข้ามามีบทบาทสอดแทรกอยู่ในระบบนี้ได้ ในฐานะกงสีรูปแบบหนึ่ง เช่น "...พวกอั้งยี่ตัวกงซี่ ๑ กงซี่เอง ๑ กงซี่สิวลีก็..."⁷⁹ เป็นต้น

ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในระบบกงสีนั้น นายจ้างมีหน้าที่เลี้ยงดูและนำส่งสอน และให้ความยุติธรรมกับลูกจ้าง เพราะถ้านายจ้างไม่เลี้ยงดู ไม่แนะนำส่งสอน และสร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในหมู่ลูกจ้างที่อยู่ในกงสีเดียวกัน ก็อาจเป็นสาเหตุให้ลูกจ้างไม่สามารถทนอยู่ในกงสีได้ต้องออกไปหางงสีใหม่เข้าสังกัดอยู่ ซึ่งจะส่งผลให้นายจ้างเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน หรือขาดผู้ชำนาญเฉพาะด้านได้ ในขณะที่เดียวกันลูกจ้างมีหน้าที่ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ เพราะถ้าลูกจ้างไม่สามารถทำตามที่นายจ้างกำหนดได้ ก็อาจจะถูกหักเงินค่าแรง หรือถูกไล่ออกได้เช่นกัน ข้อดีของกงสีลักษณะนี้ คือ มีหน่วยงานและตำแหน่งไม่มาก⁸⁰ ลูกจ้างจึงได้เรียนรู้งานและมีประสบการณ์หลายขั้นตอน จนอาจแยกตัวไปประกอบกิจการของตนเอง หรือประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องในส่วนใดส่วนหนึ่งก็ได้ ดังเช่น กรณีของเหี้ยกงเอี่ยม เดิมเป็นลูกจ้างโรงงานเย็บก็ทำงานขนสินค้าที่ทำเรือ แต่ด้วยความขยันอดทนทำงาน และมีความซื่อสัตย์ เจ้าแก้มจึงได้

⁷⁸ หจข. ร.6 น.31.3/48 นายพันตำรวจเอกพระยาอธิกรณ์ประกาศ ผู้บังคับการตำรวจพระนครบาลพิเศษ เรียบน ท่านอธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลแลตำรวจภูธร ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2462.

⁷⁹ หจข. ร.5 น.33/1 เรื่องคำกราบบังคมทูล ลูกขุนปฤกษาโทษพวกอ้ายจิ้นอั้งยี่ ซึ่งวิวาท ยิง พัน แทง กันที่ ถ.เจริญ ต.บางขวาง ลงวันที่ 30 มิถุนายน ร.ศ. 108.

⁸⁰ สมบูรณ์ สุขสำราญและคณะ, ชุมชนชาวจีน: ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพฯ: รายงานวิจัยเสนอต่อฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 96.

เลื่อนขั้นเป็นหัวหน้าคนงาน และมอบงานคุมการส่งสินค้าให้ดูแล จนกระทั่งสามารถจัดตั้งบริษัทขนส่งสินค้าทางเรือชื่อบริษัทหลักสูงขึ้นไปในที่สุด⁸¹

แต่ข้อเสียก็คือ นายจ้างที่ขาดคุณธรรมมักเอารัดเอาเปรียบ โดยเป็นฝ่ายกำหนดภาระงานและค่าแรง ลูกจ้างไม่มีโอกาสต่อรอง นายจ้างบางรายหาอบายมุขมาไว้ใกล้กงสี เช่น บ่อนเบี้ย โรงฝิ่น ช่องโสเภณี เป็นเหตุให้พวกกงสีใช้จ่ายเงินจนเกินตัว ต้องเป็นหนี้เป็นสิน ประสบความล้มเหลวในชีวิต ในขณะที่นายจ้างร่ำรวยขึ้นเพราะได้รับผลประโยชน์ทั้งจากค่าแรงกรรมกร และผลกำไรจากอบายมุขต่างๆ อีกด้วย แต่ก็มีปรากฏการณ์พิเศษเกิดขึ้นได้บ้างในกรณีลูกจ้างที่มีความฉลาด รู้สังเกต ชยัน ชื่อสัตย์ จนกลายเป็นที่โปรดปรานของนายจ้าง จนได้รับมอบหมายภารกิจที่สำคัญ ดังเช่น กรณีของเหี้ยกวงเฉี่ยมดังได้กล่าวมาแล้ว บางรายถึงกับได้สืบทอดกิจการ ได้รับมรดก ได้เป็นเขย เป็นสะใภ้ของนายจ้างหรือบุตรหลานของนายจ้าง⁸²

กงสีอีกลักษณะหนึ่ง เป็นแบบที่หัวหน้าครอบครัวใช้วิธีให้บุตรหลานผู้ใกล้ชิดมาร่วมทำงานกันใน “กงสี” ซึ่งถือเป็นการร่วมทุนโดยปริยาย แบ่งงานกันทำตามความถนัดและความเหมาะสม ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นเพื่อดำเนินกิจการรวมอยู่ในกงสี และมีการให้ค่าตอบแทนแต่ละคนตามส่วนตามภาระหน้าที่ ทุนที่เหลืออาจใช้ในการขยายกิจการ หรือแบ่งปันกันตามส่วนหรือตามเงื่อนไขทีู่กกำหนดโดยหัวหน้าครอบครัว⁸³ กงสีลักษณะนี้ เป็นลักษณะของกิจการธุรกิจขนาดเล็กภายในครัวเรือน ที่เกิดขึ้นในสังคมกรุงเทพฯ อย่างมากมาย โดยเฉพาะในธุรกิจการค้าขายสินค้าต่างๆ โดยหัวหน้าครอบครัวอยู่ในฐานะของนายจ้าง และบุตรหลานผู้ใกล้ชิดอยู่ในฐานะลูกจ้าง

ระบบกงสีทั้งสองลักษณะนี้ ทำให้การค้าและธุรกิจเฉพาะทาง เกิดความเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว และมั่นคง เพราะช่วยให้คนในกงสีได้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการผูกมิตร และเกิดระบบอุปถัมภ์ขึ้น ก่อให้เกิดการแตกออกเป็นกิจการสาขา และกิจการเฉพาะส่วนตามมา ส่งผลให้ธุรกิจการค้าและกิจการอุตสาหกรรมต่างๆ ภายในกรุงเทพฯ เกิดการขยายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะในกิจการธุรกิจขนาดเล็ก และเป็นปัจจัยให้แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนหนึ่ง มีโอกาสได้หลุดพ้นจากสภาพการเป็นลูกจ้าง มาเป็นนายจ้างที่มีกิจการเป็นของตนเองได้

โดยภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในระบบกงสีทั้ง 2 แบบนั้น แบบแรกจะมีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่ห่างเหินมากกว่า ในขณะที่แบบที่สอง เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติที่ใกล้ชิด แต่กรณีลูกจ้างในแบบแรกที่เข้าทำงานเคียงคู่กับนายจ้าง โดยร่วมงานช่วยเหลือกันจนสามารถก่อตั้งกิจการได้จนมั่นคงเป็นปึกแผ่น มักจะได้รับอภิสิทธิ์กว่าลูกจ้างคนอื่นๆ

⁸¹ อัมพร เอี่ยมสุรีย์, **รักษาติยั้งชีพ: ชีวิตประวัติเหี้ยกวงเฉี่ยม**, หน้า 30-36.

⁸² สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, **จีนทักษิณ: วิถีและพลัง**, หน้า 111.

⁸³ เรื่องเดียวกัน.

และได้รับความไว้วางใจให้เป็นเสมือนคนในครอบครัวเลยทีเดียว⁸⁴ แต่ในขณะเดียวกันลักษณะงตี่ ทั้ง 2 แบบ ก็ล้วนอาศัยระบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลเป็นหลัก เพราะ “งตี่” ซึ่งในภาษาจีน หมายถึง “หุ้นส่วน” นั้น เท่ากับว่ากิจการของงตี่เป็นของคนทุกคนที่อยู่ในระบบงตี่ ในฐานะที่นายจ้างเป็นผู้ลงทุน และลูกจ้างเป็นผู้ลงแรง

ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในระบบงตี่ อาจจะได้ชัดจาก ลักษณะของการกินอาหารร่วมกันโดยไม่แบ่งนายจ้างกับลูกจ้าง แต่จะแบ่งเป็นโต๊ะ “จ้อกั้งนึ่ง” หรือ โต๊ะ “คนทำงาน” กับโต๊ะ “จ้อกั้งนึ่ง” หรือโต๊ะ “คนทำงานบ้าน” เนื่องจากนายจ้างก็ถือว่าเป็นคนทำงานคนหนึ่ง จึงกินอาหารร่วมกับลูกจ้าง ส่วนภรรยาและลูกที่ยังไม่ทำงานก็กินอีกโต๊ะหนึ่ง โดยอาจรวมกับลูกจ้างในบ้านหรือในครัวก็ได้ หรือถ้าไม่แยกเป็น 2 โต๊ะ ก็ให้คนทำงานได้กินก่อน คนอยู่บ้านหรือคนทำงานบ้านกินทีหลัง⁸⁵ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2449 ความว่า “...เมื่อเวลาเกิดยิงกันขึ้นนั้น หลวงพิศาลฯ แลเจ้านายกุดี กำลังกินอาหารอยู่ชั้นบน เองเองกำลังว่าชายข้าวอยู่ชั้นล่าง...”⁸⁶ คำกล่าวนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ในขณะที่ “หลวงพิศาลผลพานิช” (ก๊อหยิน พิศาลบุตร) กำลังรับประทานอาหารพร้อมกับนายกุดีชาวจีนอยู่ชั้นบนนั้น แต่คุณหญิง “เนื่อง” ผู้เป็นภรรยาพระพิศาลผลพานิช กลับไม่ได้เข้าร่วมรับประทานอาหารด้วย เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ระบบงตี่มีการมอบหมายหน้าที่ให้เ้าแก่หรือนายจ้างเป็นหัวหน้าควบคุมบริหารกิจการ และการกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในการจ้างงาน ดังนั้นโดยหน้าที่ลูกจ้างต้องทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากนายจ้างให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของงตี่ โดยหลักการลูกจ้างจึงไม่มีสิทธิ์คัดค้านต่อรอง เรื่องค่าจ้างแรงงาน หรือลักษณะที่อยู่อาศัยอาหารการกิน ตามที่นายจ้างได้กำหนดไว้ นอกจากจะเกิดปรากฏการณ์พิเศษบางกรณีเท่านั้น ที่ทำให้ลูกจ้างคิดว่านายจ้างไม่มีความยุติธรรม จึงเกิดการเจรจาต่อรองกันขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ หรือในอีกกรณีคือ การเข้ามามีอิทธิพลของลัทธิทางการเมือง ดังจะกล่าวต่อไป

เมื่อมองโดยภาพรวม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับแรงงานรับจ้างชาวจีน ทั้งในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างจีนแก่กับจีนในรูปของสมาคมลับอั้งยี่และสมาคมชาวจีนรูปแบบต่างๆ และใน

⁸⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญและคณะ, **ชุมชนชาวจีน: ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง**, หน้า 93.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

⁸⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชหัตถเลขาที่ 11/455 ถึงกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ 12 มิถุนายน ร.ศ. 125,” ใน **พระราชหัตถเลขา ภาค 3 ตอน 2 ระหว่างพุทธศักราช 2434 ถึงพุทธศักราช 2453** (พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513), หน้า 125.

ส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในระบบกงสี ล้วนเป็นกลไกในการควบคุมดูแลให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลสยามก็มีความจำเป็นที่จะต้องวางนโยบายและรูปแบบการจัดการปกครองชาวจีน ให้มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐ

ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐ ได้ปรากฏในหลายรูปแบบ ซึ่งถ้าพิจารณาจากทางฝ่ายรัฐเป็นหลักแล้ว ประเด็นที่ควรพิจารณา คือ การจัดการปกครองแรงงานชาวจีน และการออกกฎหมายควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนเป็นสำคัญ

5.1 การปกครองแรงงานจีนในกรุงเทพฯ

การที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาทอยู่ในสังคมไทยเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนั้น นับเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลสยามในการจัดการดูแลปกครองชาวจีน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ในแต่ละช่วงเวลา โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมและภาวะคุกคามที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น การปกครองแรงงานชาวจีนในกรุงเทพฯ มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามตัวกำหนดที่สำคัญๆ ดังนี้

5.1.1 การจัดการปกครองภายใต้ภาวะคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม

ในการศึกษาการจัดการปกครองแรงงานจีน ภายใต้ภาวะคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม ตะวันตกนั้น จำเป็นต้องเข้าใจนโยบายพื้นฐานของรัฐในการจัดการปกครองแรงงานจีนเป็นลำดับแรกก่อน โดยรัฐได้ทำการจัดการปกครองชาวจีนผ่านกรมท่าซ้ายและการผูกปี้จีน ซึ่งปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้ว และเมื่อไทยต้องเผชิญกับปัญหาลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก นโยบายการปกครองของรัฐก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ด้วย ดังนั้นในที่นี้จึงจะอธิบายทั้งนโยบายพื้นฐานของรัฐในการจัดการปกครองชาวจีน และชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนเมื่อเผชิญกับการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกด้วย

รัฐบาลสยามถือว่าคนจีนเป็น “คนต่างประเทศ”¹ ซึ่งต่างจากคนไทย มอญ เขมร ลาว และญวน ชาวจีนส่วนใหญ่จึงไม่ได้ถูกควบคุมในระบบไพร่ โดยรัฐได้มอบหมายให้กรมท่าซ้าย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาททางการค้าขายกับประเทศจีนเป็นหลักมารับผิดชอบในการดูแลคนจีน มีพระยาโชฎีกะราชเศรษฐีเจ้ากรมเป็นหัวหน้าของชาวจีนทั้งหมด ซึ่งเท่ากับเป็นการให้คนจีนควบคุมคนจีนกันเอง โดยการแต่งตั้งหัวหน้าหรือผู้นำชาวจีนให้เข้ามาในระบบราชการเป็นขุนนางไทย ซึ่งเป็นวิธีการที่รัฐบาลสยามใช้ในการควบคุมชาวต่างชาติทุกชาติ

¹ กช. จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 4 จ.ศ. 1229 เลขที่ 105 ร่างตราถึงเมืองอุทัยธานีตั้งเงินผูกเป็นขุนสัจจาวิเศษอำเภอจีน อ้างถึงใน นันทิยา สว่างวุฒิศรธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 217.

การเลือกบุคคลที่จะเข้ามาช่วยทางการปกครองควบคุมชาวจีนนั้น รัฐได้อาศัยชาวจีนที่มีฐานะทางสังคม และเศรษฐกิจเป็นหลัก เพื่อทำหน้าที่ปกครองชาวจีนโดยทั่วไป เท่ากับใช้วิธีการให้ชาวจีนในระดับสูงปกครองชาวจีนระดับล่าง ดังจะเห็นได้จากบุคคลที่มาดำรงตำแหน่งพระยาโชฎึกราชเศรษฐี² นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน หรือลูกหลานชาวจีนที่มาจากตระกูลที่มีชื่อเสียงทางด้านการค้าในระดับเจ้สัว หรือเจ้าสัว ที่สังกัดกรมท่าซ้ายมาก่อนแทบทั้งสิ้น รวมถึงจะต้องเป็นบุคคลที่รู้จักทั้งหนังสือภาษาจีน ภาษาไทย และภาษาอังกฤษด้วยในระยะเวลาต่อมา ดังเช่น

รัชกาลที่ 2	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ฉิม)	เป็นเจ้าของเมืองจันทบูร เมืองท่าที่สำคัญสำหรับเรือสำเภานในการจอดแวะพักก่อนออกเดินทางไปเมืองต่างๆ และท่านฉิมเป็นบิดาของเจ้าจอมน้อย พระสนมเอกในรัชกาลที่ 3 อีกด้วย
รัชกาลที่ 3	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ทองจีน ไกรฤกษ์)	เป็นบุตรพระยาไกรโกษา (เริก) เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ของวังหน้า เป็นจุดสมมภ์กรมท่า หรือหล่งจู้ของวังหน้านั่นเอง
รัชกาลที่ 3	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (บุญมา)	เป็นพระวิเศษวาริในบัญชีแต่งตั้งข้าราชการเมื่อรัชกาลที่ 3 เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นผู้สร้างวัดโชตินาราม หรือวัดพระยาไกร
รัชกาลที่ 4	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (จ๋อง อิงคานนท์)	มีชื่อจีนว่า อึ้งเทียนจ๋อง เป็นผู้บูรณะวัดนางชีคลองด่าน และเป็นหนึ่งในผู้พิพากษาศาลคดีจีนคนแรกในกรมท่าซ้าย ต่อมาได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นพระยาราชานูชิต
รัชกาลที่ 5	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (พุก โชติกะพุกคณะ)	มีชื่อจีนว่า ลี้เซ่งเต็ก เป็นพ่อค้าเดินเรือแต่จิวจากชัวเถา มีเครือข่ายค้าขายอยู่ในมาเลเซีย สิงคโปร์ ปีนัง ฮองกง และชัวเถา ใช้ชื่อยี่ห้อว่า หลีทิหงวน
รัชกาลที่ 5	พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เถียร โชติกเสถียร)	เป็นจีนแคะ แซ่เหลา เป็นจีนชั้นหลานจีน ทำการค้าสำเภากับประเทศจีน ขึ้นสังกัดกรมท่าซ้าย ประสบความสำเร็จรุ่งเรืองจนสามารถซื้อที่ดิน สร้างตึกใหญ่แบบจีนขึ้นที่ข้างวัดบพิตรพิมุข ใกล้ปากคลองโอง่างฝั่งใต้ ท่านได้ตาม

²อ่านรายละเอียดใน พิมพ์ประไพ พิศลยบุตร, *สาเกตสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544), หน้า 59-89.

- เสด็จรัชกาลที่ 5 เสด็จเยือนประเทศอินเดีย และเป็นທີ່ปรึกษาในกรมหอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อครั้งมีการปฏิรูประบบการคลัง และการภาษีอากร ท่านเป็นผู้สร้างทั้งวัดไทยคือ วัดนรนาถสุนทริการาม ศาลเจ้าจีนและคือ ศาลเจ้าโรงเกือก และวัดจีนคือ วัดเล่งเน่ยยี่ หรือวัดมังกรกมลาวาส
- รัชกาลที่ 5 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (พัก โชติภักดิ์) เป็นบุตรจีนเที่ยง แซ่หลิม เข้ารับราชการในกรมท่าซ้ายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ทำอากรรังนกในเขตเมืองไชยา ปะทิว ชุมพร และบางนางรม และเป็นพ่อค้าทำอากรสุราและน้ำมันมะพร้าวด้วย ท่านเป็นผู้แปลพงศาวดารจีนเรื่องไคเก็ก และเป็นหนึ่งในคณะผู้พิพากษาศาลจีนคณะแรก
- รัชกาลที่ 5 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ฮวด โชติภักดิ์) เป็นบุตรชายพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (พุก) คำขายต่อเนื่องจากบิดา โดยขยายกิจการไปทำโรงสีไอน้ำขนาดใหญ่ ผลิตข้าวขาวชั้นดีส่งตลาดยุโรป เป็นเอเยนต์เรือกลไฟต่างประเทศหลายสาย และเป็นเอเยนต์นำสินค้าฝรั่งเข้ามาขายในสยาม เป็นเจ้าภาษีฝิ่นในกรุงเทพฯ และภูเก็ต ทำภาษีสุรากรุงเทพฯ ภาษีน้ำเมืองสมุทรปราการ และภาษีพริกไทยเมืองจันทบุรี
- รัชกาลที่ 6 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (มื่น เลหาเศรษฐี) เป็นบุตรพระเจริณราชชน (เท่ง) จีนฮกเกี้ยนแซ่เหลา เจ้าภาษีอากรสุรา น้ำอ้อย น้ำตาลโตนด และอากรรังนก สมบัติที่ตกทอดมายังท่านมื่นคือ การลงทุนในที่ดินโดยเฉพาะย่านสำเพ็ง ร้านเม่งเส็ง โรงสีเซ่งหยูไถ่ที่กรุงเทพฯ โรงสีเม่งเซ่งจันที่เมืองฉะเชิงเทรา ร้านเม่งหยูไถ่ที่ย่องกง และห้างหยูเส็งที่สิงคโปร์
- รัชกาลที่ 7 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติภักดิ์) เป็นบุตรพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (ฮวด) และเป็นพระยาโชฎีกกราชเศรษฐีเป็นคนสุดท้าย

แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ใช้กฎหมายสยามในการควบคุมคนจีน แม้ว่าในระยะหนึ่งคือ ก่อนที่จะมีการปฏิรูปกฎหมายและการศาลของไทย ได้เคยมีการตั้งศาลคดีจีนขึ้นในกรมท่าซ้าย ในปี พ.ศ. 2411 สำหรับชำระตัดสินคดีความชาวจีนตามธรรมเนียมจีน โดยให้มีคนจีนเป็นตุลาการ ผู้พิพากษาศาลคดีจีนคนแรกสามท่าน ได้แก่ พระยาโชฎีกราชเศรษฐี (จ๋อง) เจ้ากรมท่าซ้าย หลวงพิพิธภัณฑวิจารณ์ (พิก) ผู้ช่วยราชการกรมท่าซ้าย ซึ่งต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเป็นพระยาโชฎีกราชเศรษฐี และหลวงพิชัชวารี (มะลิ)³ การตั้งศาลคดีจีนนับเป็นประโยชน์ต่อทั้งชาวจีนและรัฐบาลสยาม เพราะชาวจีนส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาไทย อีกทั้งยังเป็นนโยบายของรัฐที่ไม่ต้องการให้แรงงานจีนไปพึ่งพิงศาลต่างประเทศ โดยการเข้าเป็นคนในบังคับชาติตะวันตก ซึ่งนับเป็นปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนประการหนึ่งที่รัฐบาลสยามตระหนักอยู่ในขณะนั้น แต่ครั้งเมื่อมีการปฏิรูปทางกฎหมายและการศาล มีการตั้งกรมยุติธรรมแล้ว ศาลคดีจีนก็ถูกยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2430⁴ เช่นเดียวกับศาลที่สังกัดกรมอื่นๆ

แต่เนื่องจากกรมท่าซ้ายมีขอบข่ายในการดูแลรับผิดชอบที่มีขนาดใหญ่ ทั้งดูแลเรื่องกิจการค้าขายระหว่างประเทศด้วย จึงทำให้กรมท่าซ้ายมีขีดความสามารถในการดูแลรับผิดชอบคนจีนได้เพียงในเขตกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียง โดยเฉพาะทางด้านนครบาลนั้น มีผลเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ เท่านั้น ส่วนในเขตหัวเมืองเป็นหน้าที่ของอำเภोजีนและปลัดจีน⁵

นอกจากนี้ในเขตกรุงเทพฯ มีการแบ่งเขตการปกครองตำบลท้องที่อำเภोजีนที่แตกต่างไปจากลักษณะการแบ่งเขตการปกครองในท้องที่กรุงเทพฯ ทั่วไป โดยในระยะแรกอำเภोजีนจะขึ้นสังกัดกับกรมท่าซ้าย กระทรวงการต่างประเทศ ในขณะที่เขตการปกครองในกรุงเทพฯ สังกัดกระทรวงนครบาล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่มีชาวจีนอยู่อย่างหนาแน่นเพียงเฉพาะบางเขตพื้นที่ของกรุงเทพฯ ทำให้วิธีการแบ่งเขตการปกครองแบบเดียวกันอาจไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะบางเขตอาจไม่มีชาวจีนอยู่เลย หรือมีเป็นจำนวนน้อยมาก จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีอำเภोजีนคอยปกครองก็เป็นได้ ในขณะที่บางเขตอาจมีชาวจีนอยู่มากเกินไปจนอำเภोजีนควบคุมไม่ทั่วถึง จึงได้มีการแบ่งเขตการปกครองขึ้นเป็นตำบลท้องที่ชาวจีน ดังได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับบัญชีรายชื่อนายอำเภोजีนปี พ.ศ. 2434 ดังนี้

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5 (พระนคร: บรรณาคาร, 2514), หน้า 403.

⁴ พวงร้อย กล่อมเกลี้ยง, “พระบรมราชโองบายเกี่ยวกับปัญหาจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2516), หน้า 18.

⁵ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “การควบคุมชาวจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2325-2435,” ใน ชาวจีนแต่จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียน สมัยที่หนึ่ง ทำเล็องหลัง (พ.ศ. 2325-2393) (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 119-124.

ตารางที่ 8 แสดงบัญชีรายชื่ออำเภอจีนในกรมท่าซ้าย แลตำบลท้องที่ ร.ศ. 110

รายชื่ออำเภอ	ตำบลท้องที่	จำนวนอำเภอ
หลวงบริบาลบุรีรัมย์จางวาง อำเภอ	ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ	๑
ขุนพิณิจเงินการอำเภอ	สะพานหันลำเพ็ง	๑
ขุนชาญวิจิตอำเภอ	ศาลเจ้าเก่า	๑
ขุนรักษาพิณิจอำเภอ	มังคุดเคยใต้สะพานงษ์ไฉ่	๑
ขุนจงใจจิตอำเภอ	วัดสำพันธวงษาราม	๑
ขุนอาจจางอำเภอ	ตลาดน้อยกรอกวัดญวน	๑
ขุนวิจารณ์เงินกิจอำเภอ	สามเสน	๑
ขุนนราจิรณอำเภอ	บางน้ำชน	๑
ขุนผจญเงินราอำเภอ	บางรัก	๑
ขุนชาครเงินชำนาญอำเภอ	บางระมาต	๑
ขุนรักเงินจรอำเภอ	ตลาดพลู	๑
ขุนพิบาลเงินอำเภอ	วัดหนึ่งคองเฆถ่าน	๑
ขุนชาญชาครอำเภอ	คลองบางเชือกหนัง	๑
หมื่นสิทธิภักดีอำเภอ	ตรอกพระยาไกรย	๑
หมื่นศิริจางอำเภอ	ตรอกเต้าลำเพ็ง	๑
หมื่นจงพิทักษ์อำเภอ	ริมวัดจักรวัดราชาวาศ จีนเรียกว่า เต็กมิเกย	๑
หมื่นสิทธิไชยนาทอำเภอ	สะพานยายใจถึงโรงกะทะเก่า	๑
หมื่นชาญพิทักษ์อำเภอ	ศาลเจ้าแม่ทับทิม	๑
หมื่นชาญพิณิจอำเภอ	เชิงตพานตลาดน้อย	๑
หมื่นศักดิ์วิจารณ์อำเภอ	ตลาดน้อยกรอกบ้านแกงบวน	๑
หมื่นจงใจรักษอำเภอ	ปวัน หลังห้างมาแก้ว	๑
หมื่นชาติชำนาญอำเภอ	กรอกอจาม	๑

ที่มา : หจข. ร.5 น.1.1/41 เรื่อง พระยาโชฎ๊กราชเศรษฐีแจ้งความมายัง ท่านพระอาณัติดินรากร
ลงวันที่ 19 ตุลาคม 110.

นอกจากรูปแบบการจัดการปกครองกับชาวจีนโดยผ่านกรมท่าซ้ายแล้ว การจัดการควบคุม
ชาวจีนอีกวิธีหนึ่งคือการผูกปี้จีน เนื่องจากการอพยพอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมากของแรงงานชาว
จีนนั้น แม้จะก่อให้เกิดปัญหาต่อการจัดระบบการปกครองของรัฐบาลสยาม แต่การที่สยามไม่มี

นโยบายในการกีดกันชาวจีนดังในหลายๆ ประเทศ เช่น การห้ามโดยตรงมิให้เข้าไปอยู่ในประเทศอย่างประเทศสหรัฐอเมริกา หรือการกีดกันโดยใช้วิธีเก็บเงินแพงอย่างเมืองเซ่งฮง หรือการบังคับด้วยกฎหมายโดยเฉพาะชาวจีนที่ไปไหนจะต้องถือหนังสือเดินทาง และไม่ยอมให้แต่งงานเป็นอย่างอื่น ดังเช่น เมืองชวา⁶ เป็นต้นนั้น ส่วนหนึ่งคือความต้องการทางด้านแรงงานในสังคมไทย เพื่อการขยายตัวทางการผลิต และการค้าของประเทศดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 แต่อีกส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากผลประโยชน์ในรูปของตัวเงิน ที่รัฐบาลสยามจะได้รับจากแรงงานชาวจีน โดยเฉพาะเงินค่าผูกปี้จีน ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้ให้กับรัฐบาลสยามเป็นจำนวนไม่น้อยแล้ว ยังเท่ากับเป็นการสำรวจจำนวนพลเมืองจีนในสังคมไทยอีกด้วย

รัฐบาลสยามมีการเรียกเก็บเงินกับชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพในสยาม โดยแบ่งเป็นเงินในระบบไพร่ และเงินนอกระบบไพร่ โดยเงินในระบบไพร่มีสถานภาพทางสังคมเช่นเดียวกับไพร่ทั่วไป มีการสักที่ข้อมือ และซื้อในทะเบียนมุลนาย จึงต้องถูกเกณฑ์แรงงาน หรือเกณฑ์ส่วยเช่นเดียวกับไพร่ไทย เพียงแต่มีคำว่าจีนนำหน้าให้รู้ว่าเป็นคนจีน ดังนั้นจึงมีทั้ง จีนไพร่หลวง จีนไพร่สม จีนไพร่ส่วย และจีนทาส⁷ ในขณะที่จีนนอกระบบไพร่ เป็นพวกที่ไม่มีมุลนาย และไม่ต้องถูกสักข้อมือ จึงไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานเช่นเดียวกับไพร่ แต่รัฐมีวิธีการให้ชาวจีนเสียเงินค่าแรงแทน หรือที่เรียกว่า “การผูกปี้” โดยเงินที่มาเสียเงินค่าแรงแล้ว จะได้รับใบฎีกาพร้อมกับได้รับการผูกข้อมือด้วยไหมสีแดง ประทับตราด้วยครึ่งเป็นตราประจำเมืองซึ่งแตกต่างกันออกไป เช่น เมืองเพชรบุรีเป็นรูปหนู กากุญชรบุรีเป็นรูปฝักบัว ฯลฯ⁸ และเรียกครั้งที่ประทับตราแล้วว่า “ปี้” ซึ่งปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา โดยรัฐกำหนดให้ชาวจีนมารายงานตัวต่อทางการเพื่อผูกปี้ที่ข้อมือ 3 ปี ต่อครั้ง ในอัตรา 2 บาท พร้อมทั้งเงินค่าธรรมเนียมอีก 1 สลึง ชาวจีนที่ไม่มีเงินจ่ายค่าผูกปี้ต้องทำงานโยธาให้ทางการคนละ 1 เดือน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 จำนวนเงินที่ชาวจีนต้องเสียค่าผูกปี้ นั้น จะขึ้นอยู่กับจำนวนวันทำงานโยธาตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจะตกอยู่ในราว 4-8 บาท เพื่อใช้เงินใน

⁶ หจช. ร.5 น.8.7/27 ที่ 42/7155 เรื่องคำชี้แจงโครงร่างข้อบังคับการปกครองอำเภอชั้นใน ลงวันที่ 17 ตุลาคม ร.ศ. 129.

⁷ ศรศักร ชูสวัสดิ์, “ผูกปี้: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 47.

⁸ หจช. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 103 จ.ศ. 1217 เรื่องผูกปี้ข้อมือเงินทุกหัวเมือง (สมุดไทยดำ เขียนดินสอขาว) อ้างถึงใน มัลลิกา เรืองระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 59.

การจ้างแรงงานรับจ้างอิสระแทน การกำหนดจำนวนเงินที่ต้องเสียปกติอย่างน้อย 4 บาท เริ่มขึ้นตั้งแต่การผูกปีครวปี พ.ศ. 2389

ในปี 2401 มีการกำหนดอัตราผูกปีขึ้นอีกชนิดหนึ่งคือ อย่าง 6 บาท ซึ่งจะพิเศษกว่าอย่าง 4 บาทคือจะได้รับเพียงใบฎีกา หรือ “ตัวสำคัญสำหรับตัว”⁹ เป็นสัญลักษณ์ว่าเสียเงินแล้วแทนการผูกปีที่ข้อมือ ดังนั้นในการผูกปีจึงมี 2 อย่างคือ อย่าง 6 บาท 32 อัฐ กับ 4 บาท 24 อัฐ และจะแบ่งเป็น “จิ้นคงเมือง” หรือ จิ้นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ คือ จิ้นที่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน โดยจะแบ่งเป็นพวกจิ้นที่อยู่ในบ้านผู้มีบรรดาศักดิ์ หรือบ้านคนในบังคับต่างประเทศ กับพวกจิ้นที่อยู่เป็นหมู่มากร มีเจ้าแก้วรับผิดชอบควบคุม เช่น ตามโรงสีต่างๆ และอีกประเภทหนึ่งคือ “จิ้นจร” หรือ จิ้นลูกค้า เป็นพวกจิ้นที่เดินทางไปมา ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน และพวกที่อาศัยอยู่ตามเรือ¹⁰ ดังจะเห็นได้จากบัญชีเก็บเงินค่าแรงผูกปีข้อมือจิ้น ในมณฑลกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2446 ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงบาญชีเก็บเงินค่าแรงผูกปีข้อมือจิ้น ซึ่งได้ในมณฑลกรุงเทพฯ จำนวนศก 122

นามเมือง	อย่าง	จิ้นคงเมือง	จำนวนเงิน		จิ้นจร	จำนวนเงิน		รวมจิ้น	จำนวนเงิน	
			บาท	อัฐ		บาท	อัฐ		บาท	อัฐ
กรุงเทพฯ	6-32	3083	20039	32	602	3913	-	3685	23952	32
	4-24	49600	217000	-	30035	131403	8	79635	373585	8
นนทบุรี	6-32	57	370	32	4	26	-	61	399	32
	4-24	2348	10272	32	206	903	56	2554	11382	24
สมุทรปราการ	6-32	24	182	-	5	32	32	33	219	32
	4-24	4096	17920	-	949	4155	48	5045	22802	48
นครเขื่อนขันธ์	6-32	22	143	-	1	6	32	23	150	32
	4-24	2034	8898	48	252	1102	32	2286	10253	16
ประทุมธานี	6-32	19	123	32	-	-	-	19	123	32
	4-24	2158	9441	16	40	175	-	2198	9656	16
ฉะเชิงเทรา	6-32	31	201	32	3	19	32	34	224	-
	4-24	4051	17731	56	183	800	40	4236	18715	32

⁹หจข. ร.4 กท.15 สารตราว่าด้วย ตั้งข้าหลวง ให้เจ้าเมืองกรมการ ผูกปีข้อมือจิ้นเรียกเงินค่าแรง จ.ศ. 1219, หน้า 272 อ้างถึงใน ศรศักร ชูสวัสดิ์, “ผูกปี: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจิ้นในสมัยรัตนโกสินทร์,” หน้า 82.

¹⁰หจข. ร.5 น.7.9/2 กฎเสนาบดีสำหรับการสำรวจ แลเก็บเงินค่าแรงผูกปีข้อมือจิ้นในกรุงเทพฯ รัตนโกสินทร์ ศก 119.

นามเมือง	อย่าง	จिनคังเมือง	จำนวนเงิน		จिनจรง	จำนวนเงิน		รวมจिन	จำนวนเงิน	
			บาท	อัฐ		บาท	อัฐ		บาท	อัฐ
มินบุรี	6-32	9	58	32	-	-	-	9	58	32
	4-24	1293	4656	56	225	986	-	1518	6852	56

ที่มา : หจข. ร.5 น.7.9/3 เรื่องผูกปี้ซื้อมือจिनในมณฑลกรุงเทพฯ ตามพระราชบัญญัติศก 119 (12 มกราคม 112-17 กุมภาพันธ์ 122).

อัตราค่าแรงผูกปี้นี้ได้ใช้เรื่อยมา จนกระทั่งในปลายปี พ.ศ. 2451 เมื่อรัฐได้ประกาศยกเลิกการผูกปี้ และเปลี่ยนมาเป็นการเก็บเงินรัฐชูปการจากคนทุกชนชาติเท่ากันหมดในอัตราคนละ 6 บาทต่อปี โดยเริ่มเก็บจากชาวจีนเป็นปีแรก ในปี พ.ศ. 2452

แม้ว่าอัตราการจัดเก็บเงินผูกปี้ของชาวจีนจะอยู่ในระดับต่ำ แต่รายได้จากการผูกปี้จिनนั้น มีแต่จะทวีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากจำนวนของชาวจีนในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในสมัยรัชกาลที่ 2 มีรายได้จากการผูกปี้จिनปีละประมาณ 201,250 บาท สมัยรัชกาลที่ 3 ประมาณ 237,752 บาท สมัยรัชกาลที่ 4 เพิ่มขึ้นเป็น 2,000,000 บาท¹¹ สมัยรัชกาลที่ 5 เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2443 เป็นจำนวนเงิน 293,093 บาท 48 อัฐ ในปี พ.ศ. 2446 เป็นจำนวนเงิน 397,597 บาท 40 อัฐ¹² และในปี พ.ศ. 2449 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในการจัดเก็บเงินผูกปี้จिनนั้นเป็นจำนวนเงินถึง 597,231 บาท¹³ ส่งผลให้รัฐได้นำรายได้จากการผูกปี้ส่วนหนึ่งมาใช้เพื่อประโยชน์ในราชการแผ่นดินได้เป็นอย่างมาก อาทิ การสร้างถนน สร้างสะพาน ขุดคลอง และงานโยธาต่างๆ

การที่ชาวจีนไม่จำเป็นต้องเข้าสังกัดกรมกองต่างๆ เหมือนดังไพร่สยาม ทำให้ชาวจีนมีอิสระในการเดินทางได้ทั่วราชอาณาจักร แรงงานจिनจึงมีวิถีในการหลีกเลี่ยงเงินค่าแรงผูกปี้ โดยการหลบไปอยู่ตามหัวเมืองอื่นๆ ที่ยังไม่ทำการผูกปี้ก่อน เมื่อพ้นระยะเวลาการผูกปี้ก็กลับเข้ามาตามเดิม นอกจากนี้วิธีการหลีกเลี่ยงการผูกปี้ของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนอีกวิธีการหนึ่งคือ การรับจ้างทำงานกับจिनหัวหน้า หรือเถ้าแก่ที่เป็นคนในบังคับต่างประเทศ หรือการรับจ้างทำการอยู่ในโรงการค้าขาย โรงสีกลไฟ หรือห้างที่เป็นของคนต่างประเทศ เพราะแม้เจ้าพนักงานจะสามารถเข้าไปตรวจค้นตามที่ทำการเหล่านั้นได้ แต่จะต้องให้เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ในกรมกองตระเวนขออนุญาตต่อกงสุลให้ทำหนังสือไปถึงเจ้าของโรงสี หรือห้างของคนที่อยู่ในบังคับกงสุลนั้นๆ ก่อน มิฉะนั้นจะเป็นการผิดต่อหนังสือ

¹¹ มัลลิกา เรืองระพี, “บทบาทชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” หน้า 60.

¹² หจข. ร.5 น.7.9/3 เรื่องบัญญัติเงินค่าแรงผูกปี้จिनจำนวนศก 122 คิดเทียบกับจำนวนศก 119.

¹³ หจข. ร.5 น.7.9/9 เรื่องบัญญัติเงินค่าแรงผูกปี้จिनเก็บได้ทั้งสิ้น จำนวนศก 125.

สัญญาทางพระราชไมตรี¹⁴ ดังปรากฏว่า เมื่อเจ้าพนักงานจะออกตรวจค้นจับจีนที่ยังไม่ได้ผูกปี้ต้อง สืบทราบก่อนว่า ในท้องที่นั้นๆ เป็นของคนในบังคับชาติใด และต้องทำหนังสือถึงกงสุลชาตินั้นๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น ในท้องที่ตำบลบางแกวเงินเข้ารีตเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส, โรงสีข้าวเจ็ดหัวยกปี้ เป็นคนในบังคับอังกฤษ, โรงสีข้าวเจ็ดมาหัวเป็นคนในบังคับอังกฤษ, และในบริเวณแถบบ้านพระยา ยี่สารและที่ฮวยจุ่นโค้งทั้งสองตำบลเป็นที่ของพระยาเยี่สาร แต่จีนที่เช่าที่ตั้งห้างค้าขายนั้นเป็นโดย มากเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสและอังกฤษ¹⁵ เป็นต้น

แรงงานรับจ้างชาวจีนที่อยู่ในท้องที่ของคนในบังคับต่างชาติ จะได้รับสิทธิพิเศษกว่าจีนทั่วไป ดังจะเห็นได้จาก หนังสือกราบทูลของมองซิเออลอริย ชาเวตาแพร์ ว่าการแทนกงสุลเยเนราล ฝรั่งเศส เสนอ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ วันที่ 16 มกราคม ร.ศ. 110 (พ.ศ. 2434) ว่า การที่พลตระเวนจะขอเข้าไปตรวจจับการผูกปี้ของชาวจีนใน ท้องที่ของคนในบังคับฝรั่งเศส จะต้องมียื่นขอขออนุญาตดังนี้¹⁶

1. ต้องมีเจ้าพนักงานในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเศสไปกำกับ 1 นายด้วย เพราะฉะนั้นต้องบอก ให้ข้าพเจ้าทราบก่อนอย่างน้อย 24 ชั่วโมงว่าจะไปตรวจค้นวันใด เวลาใด
2. เจ้าพนักงานผูกปี้ที่จะเข้าไปตรวจดูในห้างนั้น ไม่ต้องมีกว่าห้า นายตรวจไปลิสต่าง หาก และไม่ให้ถือเครื่องศาสตราวุธ
3. จีนคนใดยังไม่ได้ผูกปี้ ถ้าผู้จ้างหรือผู้ใดที่เป็นหลักฐานเป็นประกันว่าจะใช้เงินผูกปี้แทน จีนผู้นั้นแล้ว ก็ไม่ให้จับจีนที่ยังไม่ได้ผูกปี้ผู้นั้นไป

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า มีชาวจีนส่วนหนึ่งที่ไม่มียานทำ และไม่มีเงินเสียค่าผูกปี้เมื่อถูกเจ้า พนักงานจับตัวไปทำงานโยธาแทนค่าแรงผูกปี้และได้รับใบเสร็จค่าเสียผูกปี้มาแล้ว ก็ได้นำเอาใบ เสร็จนั้นไปขายให้แก่แรงงานจีนคนอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เสียค่าแรงในราคา 3-4 บาท แทนที่จะซื้อเต็มราคา 6 บาท แล้วยอมให้จับใบใหม่อีก เพื่อจะได้นำใบเสร็จมาขายได้อีก¹⁷

นโยบายเกี่ยวกับการผูกปี้จีนนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของรัฐสยามที่มีต่อชาวจีนได้เป็น อย่างดี เนื่องจากสภาพสังคมไทยจะเห็นได้ว่า มีความขาดแคลนแรงงานอย่างมาก โดยเฉพาะแรง

¹⁴ หจข. ร.5 น.7.9/1 คคมิตติบังคับการกรมพระนครบาล ถึง พระประสิทธิสาร ว่าที่เจ้ากรมกองตระเวน ฝ่ายกองรักษา ลงวันที่ 23 มกราคม ร.ศ. 110

¹⁵ หจข. ร.5 น.7.9/1 คำกราบบังคมทูลของพระประชากรกิจวิจารณ์ เจ้าพนักงานกรมช่วยในกรมพระคลัง มหาสมบัติ ลงวันที่ 2 ธันวาคม ร.ศ. 110.

¹⁶ หจข. ร.5 น.7.9/1 คำแปลที่ 16459 มองซิเออลอริย ชาเวตาแพร์ ว่าการแทนกงสุลเยเนราล ฝรั่งเศส กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ลงวันที่ 16 มกราคม ร.ศ. 110.

¹⁷ เสฐียรโกเศศ, **ฟื้นความหลัง เล่ม 1** (พระนคร: สำนักพิมพ์ศึกษาสยาม, 2513), หน้า 103.

งานโยธา จนกระทั่งมีการจ้างแรงงานรับจ้างอิสระเข้ามาทดแทน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา แต่รัฐสยามกลับให้ความสำคัญกับการจัดเก็บเงินค่าแรงงานจากชาวจีน แทนการใช้แรงงานจริงของชาวจีน นอกจากชาวจีนที่ไม่มีเงินเสียค่าผูกปี โดยรัฐกำหนดการใช้แรงงานของชาวจีน 1 เดือนต่อเงิน 2 บาท หรือ 4 บาท 1 สลึง ต่อ 3 ปี ในขณะที่ไพร่ไทยถูกกำหนดการเกณฑ์ 3 เดือนต่อเงิน 18 บาทต่อปี หรือเท่ากับ 1 เดือนต่อเงิน 6 บาท สำหรับทาสในสมัยรัชกาลที่ 4 ถูกกำหนดให้เสียครึ่งหนึ่งของไพร่ และเกณฑ์แรงงาน 8 วันต่อปี และในสมัยรัชกาลที่ 5 เสียคนละ 6 สลึงต่อปี เมื่อรวม 3 ปี เป็นเงิน 4 บาท 2 สลึง

เมื่อลองเปรียบเทียบกันแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเงินค่าแรงที่ชาวจีนจะต้องเสียนั้นมีอัตราใกล้เคียงกับ “ทาส” มากกว่า “ไพร่” ขณะเดียวกันการที่ชาวจีนมีอิสระในการเดินทางไม่ต้องขึ้นกับมูลนายนั้น ก็มีความใกล้เคียงกับทาสที่สามารถเปลี่ยนนายเงินที่ดีกว่าได้เช่นกัน อีกทั้งผู้ที่สามารถมีทาสก็ไม่จำเป็นต้องเป็นมูลนายเสมอไป ไพร่หรือสามัญชนก็สามารถมีทาสได้ เช่นเดียวกับผู้ที่สามารถจ้างแรงงานรับจ้างชาวจีน ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นมูลนายเสมอไปเช่นกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในระยะแรก การที่แรงงานรับจ้างซึ่งเป็นแรงงานในรูปแบบใหม่ที่ปรากฏขึ้นภายใต้ระบบสังคมศักดินาของไทยนั้น รัฐอาจพยายามมองหารูปแบบสถานภาพทางสังคมของแรงงานรับจ้างให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในช่วงเวลานั้นๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดการควบคุมแรงงานชาวจีน ซึ่งรัฐอาจจัดให้อยู่ในลำดับขั้นที่ใกล้เคียงกับแรงงานทาสก็เป็นได้ เพียงแต่แรงงานรับจ้างมีความอิสระและไม่ถูกบีบบังคับในแง่ของการถูกเกณฑ์แรงงานเท่ากับทาส จนกระทั่งการยกเลิกระบบไพร่และทาส และวิธีการจัดเก็บภาษีส่วนบุคคลลักษณะใหม่ในรูปของเงินรัชชูปการในปี พ.ศ. 2452 แสดงให้เห็นว่า รัฐต้องการให้แรงงานรับจ้างชาวจีนอยู่ในลักษณะเดียวกับคนไทย ซึ่งเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การเข้ามามีอิทธิพลของชาวตะวันตกกับลัทธิจักรวรรดินิยมนั้น มีส่วนช่วยผลักดันให้รัฐบาลไทยจัดแรงงานรับจ้างชาวจีนให้อยู่ในสถานะเดียวกับคนไทยได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะนับจากนี้ไปไม่ว่าชาวจีนจะเป็นคนในบังคับสยาม หรือเป็นคนในบังคับต่างชาติต้องเสียภาษีในอัตราเดียวกัน ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นอะไรที่แรงงานชาวจีนจะต้องเข้าเป็นคนในบังคับตะวันตกดังเช่นแต่ก่อนอีกต่อไป แต่ในขณะเดียวกันกระแสแนวความคิดชาตินิยม ก็ได้เข้ามามีบทบาทสอดแทรกในทางการเมืองระดับประเทศ ทำให้แรงงานชาวจีนเกิดความรู้สึกชาตินิยม และต้องการที่จะเป็นคนในบังคับเงินแทนที่จะมีฐานะเป็นคนไทยตามที่รัฐต้องการ ซึ่งนับเป็นปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนที่สำคัญของรัฐบาลสยามในเวลาต่อมาอีกด้วย ดังที่จะได้ศึกษาในประเด็นต่อไป

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง นักวิจัยเรื่องจีนได้แสดงความเห็นว่า การที่รัฐเก็บเงินจากแรงงานชาวจีนในอัตราที่ต่ำกว่าไพร่ไทย และใกล้เคียงกับทาส และเว้นระยะการเก็บเป็น 3 ปีต่อครั้งนั้น เป็นเพราะรัฐต้องการที่จะดึงดูดให้ชาวจีนพากันอพยพเข้ามาในประเทศไทยกันยิ่งขึ้น เนื่องจากในช่วงนั้นประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงล้วนมีความต้องการแรงงานชาวจีนเช่นเดียวกับสยาม อีกทั้งประเทศ

ต่างๆ นั้นล้วนเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเป็นชาติที่มีพันธะทางสัญญาบัตรกับประเทศจีนอยู่แล้ว ส่งผลให้ระบบการค้ากาลีจีนเป็นไปอย่างกว้างขวางและมีความสะดวกยิ่งขึ้น ทำให้แรงงานจีนส่วนใหญ่พากันอพยพไปยังประเทศนั้นๆ ในขณะที่ประเทศสยามไม่เป็นเช่นนั้น แรงงานจีนที่เข้ามาส่วนใหญ่ล้วนมาด้วยความสมัครใจ หรือได้รับการชักจูงจากบรรดาญาติหรือคนในหมู่บ้านเดียวกันที่เคยมาเมืองไทยตั้งได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับในช่วงที่ยังไม่มีการเดินเรือโดยตรงระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอนใต้ของจีน ทำให้การเดินทางมากรุงเทพฯ ของชาวจีนลำบากยิ่งขึ้น เพราะส่วนใหญ่ต้องลงเรือที่สิงคโปร์ก่อนแล้วจึงจะนั่งเรือจากสิงคโปร์เข้าสู่กรุงเทพฯ อีกต่อหนึ่ง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะกรุงเทพฯ ไม่ใช่เส้นทางที่เรือกลไฟจากประเทศยุโรปผ่าน เพราะส่วนใหญ่มักจะใช้เส้นทางที่สั้นกว่าตัดตรงไปยังฮ่องกงและจีนเลย¹⁸ การเดินทางจากทางประเทศจีนก็ใช้เส้นทางเดียวกัน ส่งผลให้แรงงานชาวจีนได้ขึ้นฝั่งและไปหางานทำอยู่ที่ฮ่องกง สิงคโปร์ ชวา และมลายูกันเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งเมื่อสะสมทุนได้จำนวนหนึ่งแล้ว จึงเดินทางต่อมาที่สยามเพื่อลงทุนทำกิจการการค้า เพราะสยามให้อิสระและสิทธิพิเศษกับบรรดาพ่อค้าชาวจีน แต่อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดเก็บภาษีเป็น 6 บาทเท่ากันทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนชาติใดก็ตาม นับเป็นจุดจบของการเอาใจจีนอพยพ (chinese favoritism)¹⁹ เพราะเท่ากับเป็นการยกเลิกสิทธิพิเศษที่ทางรัฐบาลไทยมีต่อแรงงานชาวจีนอย่างเด็ดขาด

ต่อมาเมื่อมีแรงงานชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่มีการเดินเรือกลไฟเป็นประจำในเส้นทางระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอนใต้ของประเทศจีนในปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา ประกอบกับชาวจีนที่เข้ามายังมีการแตกแยกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามภาษาพูดและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ขอบเขตชุมชนชาวจีนเกิดการกระจายตัว เป็นการยากต่อการปกครองดูแลชาวจีนให้ทั่วถึงได้ ทำให้การควบคุมดูแลชาวจีนเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น วิธีการควบคุมคนจีนโดยอาศัยหัวหน้าคนจีนกับระบบการผูกปี้เงินไม่สามารถรองรับการควบคุมคนจีนที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากได้ ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลังการปฏิรูปประเทศโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางแล้ว จึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการควบคุมแรงงานจีนให้รัดกุมเหมาะสมขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดคือ การยกกรมท่าซ้าย ซึ่งสังกัดกระทรวงการต่างประเทศมาขึ้นกับกระทรวงนครบาลแทน ส่งผลให้พระยาโชฎีกะราชเศรษฐี ซึ่งเป็นเจ้ากรม ก็ต้องมาขึ้นสังกัดกระทรวงนครบาลเช่นกัน โดยรัฐให้เหตุผลว่า “...กรมท่าซ้าย ซึ่งในเวลานี้ขึ้นอยู่กับกระทรวงการต่างประเทศนั้น ยังหาเหมาะแก่เวลาแลสมัยไม่ จึงทรงพระ

¹⁸ ซอมเมอร์วิลล์ แม็กซ์เวล, **สยามริมฝั่งเจ้าพระยา**, แปลโดย ศุภรัตน์ ธาราคัคคี (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2544), หน้า 17.

¹⁹ สมเกียรติ วันทะนะ, **วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย คำโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี** (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า 32.

กรุณาโปรดเกล้าฯให้ยกกรมท่าซ้ายมาขึ้นอยู่ในกระทรวงนครบาล ซึ่งเป็นเจ้ากระทรวงที่ปกครองพลเมืองในกรุงเทพฯ ต่อไป...”²⁰

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่วนหนึ่งคงเนื่องมาจากการที่ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับประเทศจีนได้ลดน้อยลง บทบาทและหน้าที่หลักของกรมท่าซ้ายจึงได้ลดน้อยลงตามไปด้วยประกอบกับเมืองท่าส่วนใหญ่ที่ประเทศสยามติดต่อกับ เช่น ฮ่องกง หรือสิงคโปร์นั้น ได้กลายเป็นอาณานิคมของประเทศตะวันตก จึงทำให้ประเทศสยามได้เพิ่มความสัมพันธ์ทางการค้ากับตะวันตกขึ้นเป็นอย่างมาก อีกประการหนึ่ง การที่จำนวนพลเมืองชาวจีนได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้อำนาจหน้าที่ในการควบคุมชาวจีนของพระยาโชฎีกราชเศรษฐีอาจจะมีมากเกินไป รัฐจึงมีความพยายามที่จะลดอำนาจของหัวหน้าชาวจีนลง ให้มีอำนาจหน้าที่เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ เท่านั้น ซึ่งลักษณะวิธีการปกครองดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับลักษณะการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และการแบ่งเขตการปกครองแบบส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคอีกด้วย

ต่อมาในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงมีแนวคิดที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการปกครองจีนอีกครั้ง โดยพระองค์ทรงจัดทำบันทึกลับเรื่องจีนขึ้นกราบบังคมทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129 เนื่องจากพระองค์ทรงมีความเห็นว่า

“...จีนในเมืองไทยที่เชื้อชาติแลความนิยมค่อนข้างไทยมีมาก ควรเกลี้ยกล่อมชักโยงคนจำพวกนี้ให้สนิทมาข้างไทยเท่าที่จะทำได้ จะเปนกำลังข้างไทยแลเปนทางที่จะทำให้อำนาจจีนในเมืองนี้น้อยลงได้ ในที่สุดในการปกครองไม่ควรจัดแยกให้มีวิธีปกครองจีนขึ้นต่างหากจากปกครองอย่างเดียวกับไทย แลรวมกับไทย ถ้าจีนมีการปกครองแยกออกเปนแผนหนึ่งต่างหากเมื่อใด ถึงเราจัดเองเช่น ให้พระยาโชฎีก แลขุนนางกรมท่าซ้ายปกครองจีนเปนต้น จะตั้งตนให้มีอำนาจจีนต่างหากในเมืองไทยแต่นั้นไป อันจะประมาณแลจะคาดไม่ได้ว่าจะผันแปรเปลี่ยนรูปไปได้อย่างไรในวันหน้า”²¹

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ต่อมานอกจากการโยกย้ายตำแหน่ง และหน้าที่ของพระยาโชฎีกราชเศรษฐีแล้ว ยังได้มีการจัดทำโครงร่างข้อบังคับการจัดการปกครองท้องถิ่นของกรุงเทพฯ ขึ้น โดยใจความสำคัญ คือ ความพยายามที่จะลดอำนาจหน้าที่ในการชำระพิพาทคดีเกี่ยวกับชาวจีนของ

²⁰ หจข. ร.5 น.8.7/11 เรื่องจีนขออนุญาตตั้งสะโมสร เกี่ยวเรื่องยกกรมท่าซ้ายมาขึ้นกระทรวงนครบาล (12 มีนาคม ร.ศ. 127 – 4 พฤศจิกายน ร.ศ. 129).

²¹ หจข. ร.6 น.25/4 และ ร.5 น.8.7/27 (สำเนา) โปรดเวต เรื่องบรรทักลับเรื่องจีน ลงวันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

พระยาโชฎึกราชเศรษฐีลง ให้เหลือเพียงเฉพาะคดีความแพ่งอันเกี่ยวด้วยการค้าขาย ซึ่งทั้งสองฝ่ายพร้อมใจกันเท่านั้น และได้มีการยกเลิกอำเภอจีน และมีนโยบายในการจัดการปกครองท้องที่ชั้นในของกรุงเทพฯ โดยการยก 25 ตำบลขึ้นเป็นอำเภอ จัดแบ่งท้องที่ออกเป็นตำบล ส่งผลให้ในแต่ละท้องที่อาจจะคนปนกันหลายชาติ หลายภาษา ไม่มีการแบ่งเป็นตำบลท้องที่จีนอีกต่อไป สำหรับผู้ที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าตำบลจากเจ้าของบ้านในบริเวณท้องที่นั้น จะเป็นคนชาติใดก็ได้ แต่ "...จะต้องเป็นชายมีอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปีอย่างหนึ่ง เป็นคนอยู่ใต้กฎหมายสยามอย่างหนึ่ง แลมิใช่เพนทหารที่ยังอยู่ในหน้าที่รับราชการประจำอย่างหนึ่ง แลต้องเป็นมูลนายหรือคฤหบดีมีอิสระเป็นเจ้าของบ้านอยู่ในท้องที่นั้นอย่างหนึ่ง..."²² ดังนั้นรวมความสรุปได้ว่า ผู้ที่จะสามารถเข้าปกครองท้องที่ต่างๆ ที่ชุมชนชาวจีนกระจัดกระจายอยู่นั้น ในสายตาของรัฐสยามยังคงจะต้องเป็นเจ้าของบ้านหรือคฤหาสน์ ซึ่งเป็นชนชั้นสูงระดับคฤหบดีอยู่เช่นเดิม วิธีการดังกล่าวคงเป็นแบบอย่างวิธีการที่ของรัฐบาลในสมัยต่อๆ มาในการจัดการปกครองคนต่างด้าวหรือคนต่างประเทศ โดยเฉพาะคนจีน ซึ่งเป็นคนต่างด้าวหรือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดทั้งในกรุงเทพฯ และในระดับประเทศ

ในขณะที่การปกครองชาวจีนในกรุงเทพฯ มีการปรับเปลี่ยนโดยไม่มีการแบ่งแยกการปกครองชาวจีนออกไปต่างหากดังในอดีต เพราะถือว่าชาวจีนได้มีความเอนเอียงเป็นไทยมากแล้ว รวมถึงความต้องการที่จะดึงชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนในระดับสูง ให้เข้ามาผูกพันกับความเป็นไทยมากขึ้น แทนที่จะไปแอบอิงกับอิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยการเข้าเป็นคนในบังคับชาติตะวันตกต่างๆ รัฐบาลสยามจึงได้มีการตรวจตราป้องกันมิให้ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยเข้าเป็นคนในบังคับชาติตะวันตก โดยมีการตั้งเกณฑ์ไว้ว่า พวกจีนที่เกิดในเมืองจีนแต่มาพักอาศัยทำมาหากินอยู่ในประเทศไทย จะลงทะเบียนเป็นคนในบังคับของต่างชาติไม่ได้ จะยอมให้ลงทะเบียนเฉพาะจีนที่เกิดในดินแดนที่เป็นอาณานิคมของชาวต่างชาติ หรือจีนที่เกิดในประเทศจีนแล้วมีหลักแหล่งอยู่ในดินแดนที่เป็นอาณานิคมต่างชาติเท่านั้น²³ ดังเช่น การจะรับคนจีนว่าเป็นสับเยค (คนในบังคับ) โปรตุเกสนั้น จะต้องเป็นคนจีนที่มีชื่ออยู่ในบัญชีที่ได้รับมาจากรัฐบาลเมืองมาเก๊าเท่านั้น²⁴

ในส่วนของชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่นั้น ทางของไทยได้เพิ่มมาตรการในการตรวจตราอย่างระมัดระวังขึ้น ดังปรากฏว่าในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งกรมกองตระเวนขึ้นมาอีก

²² หจข. ร.5 น.8.7/27 ที่ 42/7155 เรื่องโครงการข้อบังคับการปกครองอำเภอชั้นใน ลงวันที่ 17 ตุลาคม ร.ศ. 129.

²³ พลกุล อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2514), หน้า 107.

²⁴ หจข. ร.5 ต.5/8 เรื่องจีนในบังคับโปรตุเกตุ เสนาบดีว่ากระทรวงต่างประเทศ แจ้งความมายังพระรัตนโกษา ราชเลขานุการ ลงวันที่ 29 สิงหาคม ร.ศ. 119.

แผนกหนึ่ง เพื่อดูแลคนจีนโดยเฉพาะ คือ “กรมกองตระเวนแผนกจีน” ดังคำกราบทูลของพระยาสุโขมนัยวินิต เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2451 (ร.ศ. 127) ซึ่งรวมความได้ว่า หน่วยงานนี้มีหน้าที่

“...คอยตรวจตราพวกจีนที่เข้ามาณะกรุงเทพฯ เพื่อได้ทราบเกล้าฯ ว่าชาติใดแซ่ใดได้เข้ามาแต่ศกใด โดยมาไปตั้งทำมาหากินหรือรับจ้างเป็นกุลีอยู่ที่ใด เหล่าใดได้ประพฤติตนเป็นคนพาลเข้าอั้งยี่กระทำการทุจริตอย่างใดบ้าง เมื่อรวมใจความก็คือให้กองตระเวนเป็นเจ้าของคอยสืบสวนเป็นธุระดูแลพวกจีนเสียกองหนึ่ง กรมนี้ภายหน้าจะเป็นกรมใหญ่ และมีธุระมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรึกษาพร้อมกันตั้งหลวงพระณีนฤเบศร์ ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถ ซื่อสัตย์สุจริต ทั้งทราบภาษาอังกฤษ และภาษาจีนบางภาษาด้วย ให้เป็นเจ้ากรมรับผิดชอบเสียส่วนหนึ่ง ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว...”²⁵

ถึงแม้ว่าทางการจะพยายามดูแลสอดส่อง และคอยควบคุมชาวจีน แต่ก็ปรากฏเหตุการณ์ที่ชาวจีนต่อต้านอำนาจรัฐ ซึ่งทำให้ผู้นำสยามได้เริ่มตระหนักถึงอิทธิพลของชาวจีนที่มีผลต่อสังคมไทย และส่งผลต่อมาถึงรูปแบบการจัดการปกครองในสมัยต่อมาอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้คือเหตุการณ์ในคราวที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ รวมตัวกันนัดหยุดงาน เมื่อปี พ.ศ. 2453 อันเป็นปีสุดท้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากชาวจีนในกรุงเทพฯ เกิดความไม่พอใจที่ทางรัฐบาลไทยเรียกเก็บภาษีรัชชูปการ หรือเงินค่าแรงช่วยราชการจากชาวจีนเพิ่มขึ้นจากเดิม 4 บาท สลึงต่อ 3 ปี เป็น 6 บาทต่อปี ดังได้กล่าวมาแล้ว การนัดหยุดงานครั้งนั้น แม้จะไม่ถึงขั้นการก่อการจลาจลอันเป็นอันตรายต่อประเทศก็ตาม แต่ก็ได้ส่งผลต่อแนวคิดชาตินิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการนัดหยุดงานคราวนั้น ส่งผลให้ภาคธุรกิจการค้า และการผลิตภายในกรุงเทพฯ เกิดความชะงักงัน ร้านค้า และการบริการต่างๆ ที่ชาวจีนเป็นผู้กระทำได้หยุดกิจการและการบริการกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ร้านขายของ โรงฆ่าโคและสุกร โรงสีข้าว ตู้ต่อเรือ โรงเลื่อยจักร การรับจ้างลากรถ พวกจีนที่ทำการในเรือกลไฟ และพวกจีนที่แจวเรือฉลอมบรรทุกสิ่งของ²⁶ เป็นต้น ผลที่ตามมาคือ ข้าวของมีราคาแพง และเกิดสภาวะสินค้าขาดตลาด คนในกรุงเทพฯ ทั้งชาวไทยและชาวจีนต่างพากันได้รับความเดือดร้อนและวุ่นวายไปตามกัน เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจทางด้านเศรษฐกิจภายในกรุงเทพฯ ที่ตกอยู่ในกำมือของชาวจีนเกือบหมด ซึ่งนับเป็นผลร้ายต่อประเทศชาติ ถ้าชาวจีนสามารถรวมตัวกันนัดหยุดงานในลักษณะเช่นนี้อีก

²⁵ หจข. ร.6 น.25/2 จดหมายจากพระยาสุโขมนัยวินิต ลงวันที่ 28 พฤษภาคม ร.ศ. 127.

²⁶ กจข. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21 แฟ้ม 21 รายงานคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช ที่ 15/2324 วันที่ 1 มิถุนายน ร.ศ. 129 อ้างถึงใน พลกุล อังกินันท์, “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 150.

เหตุการณ์ในครั้งนั้นยังส่งผลต่อทางการเมืองทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศอีกด้วย เนื่องจากมีผู้กล่าวถึงสาเหตุการนัดหยุดงานครั้งนี้ว่า อาจไม่ได้เกิดจากความไม่พอใจเรื่องการเสียเงินรัฐชูปการเพียงอย่างเดียว แต่น่าจะมีสาเหตุอื่นแอบแฝงด้วย คือ ความพยายามที่จะก่อตั้งสโมสรการค้าของพวกพ่อค้าจีน และเลยไปถึงการขอตึงงสกุลเงินในประเทศสยามขึ้นด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวจีนโดยทั่วไป เพราะการตึงงสกุลเงินหมายความว่า ชาวจีนจะต้องกลายเป็นคนในบังคับจีนไม่ใช่คนในบังคับสยามอีกต่อไป ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็จะนับว่าเป็นอันตรายต่อประเทศอย่างมาก ดังที่กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้ทรงเคยกล่าวไว้ว่า “...ถ้าสัปดาห์ต่างประเทศ รวมกันในที่ใดมากกว่า หรือแม้เพียงเท่าพลเมืองในที่นั้น ก็ย่อมเป็นเหตุแห่งความลำบากอันอาจจะพึงมีได้อย่างหนึ่ง”²⁷ นับได้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้เป็นตัวกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทย ที่เริ่มเล็งเห็นถึงปัญหา และอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการค้าของชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้เป็นอย่างดี

5.1.2 การจัดการปกครองภายใต้ลัทธิชาตินิยม

แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยมเริ่มก่อกำเนิดขึ้นมาในสังคมไทยอย่างชัดเจน พร้อม ๆ กับการก่อตัวขึ้นมาของ รัฐ-ประชาชาติ (Nation State) แนวคิดชาตินิยมสมัยนี้ เป็นผลผลิตของพระเจ้าแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีอุดมการณ์ของชาติคือ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” โดยพระมหากษัตริย์มีความสำคัญในการเป็นแกนหลักของชาตินั้น เป็นอุดมการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเอาไว้ ซึ่งมาจากอุดมการณ์แบบเดียวกับของอังกฤษ จึงทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชาตินิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 และชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะแม้ว่ารัชกาลที่ 6 จะทรงเน้นความเป็น “ไทย” แต่ความเป็นไทยของพระองค์ไม่ได้มุ่งหมายถึงเชื้อชาติดังเช่นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่หากหมายถึงการยอมรับกฎหมาย และพระเจ้าแผ่นดินไทย รวมทั้งยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแบบไทยด้วย²⁸ เพราะฉะนั้นความเป็นไทยของพระองค์จึงมีความสัมพันธ์กับอีกสองสถาบันในอุดมการณ์ชาตินิยม คือ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง ในขณะที่ความเป็นไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเกี่ยวกับศาสนาน้อยลง และไม่เกี่ยวโดยตรงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่จะเป็นการยกเอาเรื่องความเป็น “เชื้อชาติ และสัญชาติไทย” มาเป็นเครื่องหมายเพื่อแสดงความเป็นรูปธรรมที่คนสามารถรู้สึกได้ในการแสดงออกซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติแทน ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการที่รัฐบาลเริ่ม

²⁷ หจข. ร.6 น.25/4 และ ร.5 น.8.7/27 (สำเนา) ไปรเวต เรื่องบรรทักกลับเรื่องจีน ลงวันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

²⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ชาตินิยมในขบวนการประชาธิปไตย,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 13 ฉบับที่ 11 กันยายน 2535: 184.

ต้นรัฐนิยม ด้วยการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” มาเป็น “ไทย” แทนในปี พ.ศ. 2482²⁹ ความแตกต่างทางแนวความคิดชาตินิยม จึงเป็นผลสะท้อนสู่วิธีการปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปในแนวทางอุดมการณ์ชาตินิยมด้วย โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชาวจีน และแรงงานรับจ้างชาวจีน

5.1.2.1 ชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7

แนวความคิดความเป็นชาติในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเน้นถึงความเป็นชาติ อันมีสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ส่งผลกระทบต่อชาวจีนในเมืองไทยโดยตรง ด้วยพระองค์ทรงตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในคราวที่จีนในกรุงเทพฯ นัดหยุดงาน เมื่อปี พ.ศ. 2453 ดังจะเห็นได้จากการที่รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทความเรื่องพวกยิวแห่งบูรพทิศ และเมืองไทยจึงตื่นเกิดขึ้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า พระองค์ไม่ทรงพอพระทัยบรรดาพ่อค้าชาวจีนต่างๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจของไทยมากเกินไป จนกระทั่งเปรียบชาวจีนว่าเป็นพวกยิว และเพื่อให้คนไทยได้เล็งเห็นถึงปัญหาอันเกิดจากการที่พ่อค้าชาวจีนได้ส่งเงินทองกลับไปเมืองจีนเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เท่ากับเป็นการไหลออกของสื่อกลางทางการผลิตตัวหนึ่งของไทย เป็นการถ่ายทอดความสมบูรณ์ของประเทศไทยไปประดุจตัวปางที่ดูดเลือดคน³⁰ และถ้ายังอาศัยชาวต่างชาติอยู่เช่นนี้ ถ้าเกิดเขาไม่พอใจอะไรขึ้นมา การค้าในประเทศอาจหยุดชะงักลง ทำให้กระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของชาติ และยังอาจกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพของประชาชนอีกด้วย

นอกจากนี้ การล้มล้างระบอบกษัตริย์ราชวงศ์ชิงได้สำเร็จ และก่อตั้งประเทศเป็นระบอบสาธารณรัฐขึ้นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ได้สร้างความหวาดหวั่นให้เกิดขึ้นกับประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะประเทศสยามซึ่งยังปกครองระบอบกษัตริย์อยู่ ดังจะเห็นได้จากทางราชสำนักมีความพยายามติดตามข่าวสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศจีนอยู่เสมอ³¹ ในระยะนี้ชาวจีนโพ้นทะเลเข้าไปมีส่วนเกี่ยวพันกับการเมืองในประเทศจีนมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนโพ้นทะเลของประเทศจีนมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ชิง เพราะได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของชาวจีนโพ้นทะเลโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ ได้มีการส่งเงินกลับเข้าประเทศมาให้กับทางครอบครัวที่ประเทศจีนรวมกันเป็นจำนวนมากในรูปของ “การโพยก๊วน” ประกอบกับการที่กลุ่มก่อการปฏิวัติซึ่งนำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น (Sun Zhongshan or Sun Yatsen, 1866-1925) ได้เผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมสู่ชาวจีนตาม

²⁹“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน และสัญชาติ,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56** (24 มิถุนายน 2482): 810.

³⁰พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พวกยิวแห่งบูรพทิศ และเมืองไทยจึงตื่นเกิด** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528), หน้า 23.

³¹อ่านรายละเอียดได้ใน หจข. ร.6 ต.24/1 รายงานเรื่องเมืองจีน (2453), หจข. ร.6 ต.24/2 เรื่องจีนตั้งรีบปติก (2456) และ หจข. ร.6 ต.24/5 เรื่องจีนต่อจีนรบกันเอง (2458) ฯลฯ.

ประเทศต่างๆ และใช้ชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้เป็นฐานกำลังสนับสนุนที่สำคัญในการปฏิวัติโค่นล้มอำนาจราชวงศ์ชิง³² จึงทำให้ทั้งทางรัฐบาลชิง และกลุ่มปฏิวัติได้มีมาตรการเอาใจชาวจีนโพ้นทะเล เช่น การแต่งตั้งให้เป็นขุนนางจีนสำหรับผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศจีน หรือการยอมรับลูกจีนที่เกิดในประเทศต่างๆ ว่าเป็นคนจีน โดยการออกพระราชบัญญัติสัญชาติจีนขึ้นในปี พ.ศ. 2452 เป็นต้น

สำหรับชาวจีนในประเทศสยามในช่วงปลายรัชกาลที่ 5-ต้นรัชกาลที่ 6 ก็ได้ปรากฏกิจกรรมขึ้นหลายครั้งหลายหนที่แสดงว่า ชาวจีนมีความรู้สึกชาตินิยม และเข้าไปเกี่ยวข้องกับทางการเมืองจีนมากขึ้น ดังเช่น กรณีการประท้วงปิดสินค้าอเมริกันใน พ.ศ. 2448 เพราะคนอเมริกันดูถูกคนจีนและพยายามกีดกันไม่ให้คนจีนทำมาหากินอยู่ในประเทศตน จึงส่งผลให้ชาวจีนในประเทศจีนเอง และชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยด้วย พลอยโกรธเคืองชาวอเมริกัน จึงตกลงกันไม่ให้ทำงานที่เกี่ยวข้องกับคนอเมริกัน มีผลให้บรรดาชาวจีนที่เป็นกรรมกรท่าเรือ ไม่ยอมขนสินค้าอเมริกันลงจากเรือด้วย หรือในคราวการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจีนนั้น ปรากฏว่าชาวจีนในกรุงเทพฯ ทั้งในระดับสูงและระดับล่างมีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนทางการเงินด้วย ดังมีรายนามผู้สละทรัพย์เพื่อบำรุงประเทศจีนเป็นจำนวนตั้งแต่ 1 บาท จนถึง 500 บาท³³ ซึ่งในระดับ 1-5 บาท มีเป็นจำนวนมาก อาจอนุมานได้ว่าเป็นชาวจีนในระดับล่าง อันรวมถึงแรงงานรับจ้างชาวจีนด้วย และการเรียไโรนั้นได้เงินเป็นจำนวนมากส่งกลับประเทศจีนหลายครั้ง ดังเช่น ในเดือนมกราคม ร.ศ. 130 มีการส่งเงินให้กับประเทศจีนเป็นจำนวนถึง 100,000 เหรียญ³⁴ การเรียไโรในครั้งนั้นมีไปจนกระทั่งถึงประมาณเดือนเมษายนจึงเริ่มซาลง ซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้มีการตรวจตราอยู่เสมอ

นอกจากบทบาทการบริจาคเงินเป็นรายบุคคลแล้ว การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีนนี้ ยังปรากฏบทบาทของสมาคมจีนด้วย ดังกรณีการเคลื่อนไหวของสมาคมจีนแคะกรุงเทพฯ ทำให้ชาวจีนแคะมีบทบาทความเคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ดังปรากฏในรายงานของหลวงธรณีเนฎเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน ความว่า

“...พวกจีนแคะเหม็งทั้งหลายได้มีกำหนดนัดหมายกันไว้ว่า จะลุกขึ้นพร้อมกันทำการจลาจลยกใหญ่ที่ประเทศจีนในเดือน 6 ข้างจีนปีนี้ แลมีเสียงพูดโจษกันว่า พวกจีนแคะอันมากที่ในกรุงเทพฯนี้ ซึ่งทำมาหาเลี้ยงชีพทางช่างเย็บผ้า แลเย็บรองเท้าเปน

³²See in Yen Ching Hwang, *The Overseas Chinese and the 1911 Revolution* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1976).

³³หจข. ร.6 น.4.7/24 เรื่องรายงานหลวงธรณีเนฎเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน จำนวนเดือนธันวาคม ร.ศ. 130.

³⁴หจข. ร.6 น.4.7/25 เรื่องรายงานหลวงธรณีเนฎเบศร์ จำนวนเดือนมกราคม ร.ศ. 130.

ต้นนั้น ได้พากันออกไปจะช่วยกันขึ้นโดยสารรถไฟไปทางเหนือบ้าง ลงโดยสารเรือ
 เมล็ดไปทางฮ่องกงบ้าง จำพวกที่ไปทางเหนือนั้นข่าวว่าจะไปเข้าร่วมกับพวกเก๊กเหม็ง
 ที่มณฑลยูนัน แลจำพวกที่ไปทางฮ่องกงนั้นก็หาโอกาสไปเข้าร่วมกับพวกเก๊กเหม็ง
 กองฝ่ายใต้...พวกจีนที่ออกไปจากกรุงเทพฯ นี้ มีชาติแคะมากกว่าชาติอื่นๆ...”³⁵

การตระหนักถึงปัญหาเรื่องชาวจีนในเมืองไทยถูกทำให้ชัดเจนขึ้น เมื่อคอเรสปอนเดนซ์ของ
 หนังสือพิมพ์ต่างประเทศที่สำคัญฉบับหนึ่งได้เข้ามาเที่ยวกรุงเทพฯ และได้เขียนบทความเรื่องจีนใน
 เมืองไทย โดยเรียกกรุงเทพฯ เป็นเมืองจีน เพราะไม่ว่าเขาจะมองไปทางไหนก็เห็นเป็นคนจีนไปหมด
 แต่นั่นเป็นเพราะเขามาเห็นแต่เฉพาะที่ประชุมการค้าขายในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่นับได้ว่าเป็นจุดเริ่ม
 ต้นที่ปัญหาเรื่องจีนในเมืองไทยได้เกิดขึ้น³⁶ เพราะมีผู้เล็งเห็นว่าคนจีนในเมืองไทยนับวันจะมากขึ้น
 ทุกที ถ้าเมื่อปล่อยไปอาจทำให้จีนที่เป็นคนต่างภาษามีจำนวนมากกว่าคนพื้นเมืองได้ นับเป็นข้อพึง
 วิตกอยู่

ความขัดแย้งระหว่างชาตินิยมไทยกับชาตินิยมจีนในสังคมไทย เป็นตัวผลักดันสำคัญให้รัฐ
 บาลได้ดำเนินมาตรการในการควบคุมดูแลชาวจีนเข้มงวดขึ้น โดยเฉพาะบทบาทการเคลื่อนไหวทาง
 การเมือง ซึ่งแม้จะไม่ส่งผลกับตัวแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยตรง แต่ก็ทำให้แรงงานชาวจีนมองรัฐบาล
 สยามในภาพลบ และเพิ่มการให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้นำชุมชนชาวจีนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มสยาม
 พานิชจีนสโมสร หรือสมาคมเซี่ยงหวยที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2451 โดยการรวมกลุ่มของพ่อค้าชาวจีน
 ทั้งในระดับกลางและระดับสูงทั้งห้ากลุ่มภาษา ซึ่งนอกจากจะได้รับอนุญาตในการจัดตั้งจากรัฐบาล
 ไทยแล้ว สมาคมยังได้ทำการจดทะเบียนกับรัฐบาลจีนด้วย³⁷ สมาคมเซี่ยงหวยจึงได้กลายเป็นองค์กร
 ที่สำคัญที่สุดของคนจีนในกรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้จาก การที่นายกของสมาคมเซี่ยงหวยได้เป็นผู้กล่าว
 คำอวยพระพร ในนามของชุมชนชาวจีนทั้งหมดในวันราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
 อยู่หัวในปี พ.ศ. 2454 และในฐานะที่เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นอย่างถูกต้อง โดยได้รับอนุญาตจากทาง
 ราชการ สมาคมจึงรับสมาชิกแต่เฉพาะบุคคลหรือห้างร้านที่ประพฤติถูกต้องตามกฎหมายจึงเป็นที่
 เชื่อถือและมีชื่อเสียงมากขึ้นในหมู่ชุมชนชาวจีน เจ้าหน้าที่ของสมาคมเซี่ยงหวยจึงกลายเป็นผู้นำ
 ของชุมชนชาวจีนที่ทุกคนยอมรับนับถือ³⁸

³⁵ หจข. ร.6 น.4.7/3 เรื่องจดหมายหลวงธรณีฯ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน ถึงท่านเจ้าคุณเสนาบดี
 กระทรวงนครบาล ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน ร.ศ. 129.

³⁶ หจข. ร.6 น.20.12/19 ผดุง “เรื่องความเห็นเอกชน ปัญหาเรื่องจีนในเมืองไทย,” วันที่ 24 กรกฎาคม
 พ.ศ. 2457.

³⁷ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 172.

³⁸ ปรรารถนา โกเมน, “สมาคมจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 188.

การที่สมาคมเซี่ยงหวย โดยการรวมกลุ่มคนจีน 5 ภาษาก่อตั้งขึ้นได้ประสบความสำเร็จนั้น เป็นผลเนื่องมาจาก การที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของกลุ่มนักธุรกิจชาวจีนรุ่นใหม่เหล่านี้ มีความแตกต่างไปจากนักธุรกิจจีนรุ่นเก่า ที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผูกขาดโดยอาศัยความสัมพันธ์และการมีผลประโยชน์ร่วมกันกับรัฐบาลสยาม แต่พ่อค้าชาวจีนรุ่นใหม่ดำเนินธุรกิจโดยเสรีตามระบบทุนนิยมที่ไม่สามารถอาศัยความสัมพันธ์กับรัฐบาลสยามได้ดังเช่นพ่อค้าชาวจีนรุ่นก่อน จึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนจีนหลากหลายกลุ่มภาษา³⁹ ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งสมาคมที่มีตัวแทนจากทั้ง 5 กลุ่มภาษาได้ประสบความสำเร็จ เช่น สมาคมเซี่ยงหวย หรือ โรงพยาบาลเทียนหัว เป็นต้น การที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนจีน 5 ภาษาเป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้น ภายใต้อาณัติระชาตินิยม ส่งผลให้การจัดการปกครองชาวจีนของรัฐบาลสยามเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น

แต่ด้วยแนวคิดชาตินิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้นโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนจีนที่สำคัญก็คือ การทำให้ชาวจีนมีความจงรักภักดีต่อชาติไทย โดยมุ่งเน้นถึงการให้ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั่นเอง วิธีการปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางที่เกี่ยวข้องกับนโยบายผสมกลมกลืนชาวจีนให้เป็นชาวไทย จึงเป็นข้อปฏิบัติหลักในสมัยของพระองค์ ดังนั้นวิธีการจัดการปกครองในสมัยนี้ จึงมุ่งเข้มงวดในการควบคุมการเคลื่อนไหวกว้างไกลของชาวจีน เพื่อให้ชาวจีนลดความเป็นชาตินิยมจีนลง และจะกลายเป็นคนไทยในที่สุด ซึ่งพระองค์เห็นว่าเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าทางด้านเศรษฐกิจ เพราะถ้าคนจีนเป็นคนไทยแล้ว แม้จะมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจเพียงไร ก็จะเป็นผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ ดังนั้นสิ่งที่รัฐบาลเร่งดำเนินการ คือการพยายามทำให้คนจีนกลายเป็นคนไทยให้ได้มากที่สุด แต่มีได้มุ่งเน้นที่จะจำกัดจำนวนจีนเข้าเมืองดังเป็นวิธีการที่หลายๆ ประเทศได้ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้น นโยบายที่จะจำกัดจำนวนจีนเข้าเมืองของประเทศไทยได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ดังจะกล่าวต่อไป

วิธีการจัดการกับจีนที่เข้ามาเมืองไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามที่จะลดความรู้สึกชาตินิยมความเป็นจีนลง และมีนโยบายในการผสมกลมกลืนชาวจีนให้กลายเป็นคนไทย ยอมรับนับถือประเพณีแบบไทยๆ มากขึ้น จนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจไปจนชั่วลูกชั่วหลาน⁴⁰ และได้มีการประกาศพระราชบัญญัติสมาคมขึ้น ในปี พ.ศ. 2457⁴¹ ซึ่งมีผลให้สมาคมทุกสมาคมในประเทศไทย โดยเฉพาะสมาคมจีนต้องกำหนดข้อบังคับของตนเอง และขออนุญาตจดทะเบียนสมาคมตามกฎหมาย มิฉะนั้นจะถือเป็นความผิด นอกจากนี้ในรายงานการประชุมเสนาบดี

³⁹วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 173.

⁴⁰ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, “บทบาททางการเมืองของชาวจีน,” ใน **ชาวจีนในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2517), หน้า 51.

⁴¹อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน ปราบถนา โกเมน, “สมาคมจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 409-414.

ครั้งที่ 1 เกี่ยวกับปัญหาเรื่องจีน เมื่อวันที่ 3 เมษายน ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455) ที่ประชุมได้ตกลงว่า จีน ที่เข้ามาจากเมืองจีนนั้น ไม่ควรนับว่าเป็นคนไทย แต่บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยควรนับว่าเป็นไทย⁴² ซึ่งแต่เดิมนั้นจะนับทั้งจีน ลูกจีน และหลานจีนเป็นจีนที่ต้องผูกปี้ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงได้มีการออกพระราชบัญญัติสัญชาติขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2455 ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในปีถัดไป ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ผู้ที่ทางรัฐบาลถือว่ามีสัญชาติไทย⁴³ คือ

1. บุคคลผู้ได้กำเนิดแต่บิดาเป็นคนไทย แม้เกิดในพระราชอาณาจักรสยามก็ดี เกิดนอกพระราชอาณาจักรก็ดี
2. บุคคลผู้ได้กำเนิดแต่มารดาเป็นคนไทย แต่ฝ่ายบิดาไม่ปรากฏ
3. บุคคลผู้ได้กำเนิดในพระราชอาณาจักรสยาม
4. หญิงต่างชาติผู้ได้ทำการสมรสกับคนไทยตามกฎหมายประเพณี
5. คนต่างประเทศผู้นั้นได้แปลงชาติมาถือเอาสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ. 130

ซึ่งในประเด็นนี้ นักวิจัยเรื่องพระบรมราชาไชยบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับปัญหาคนจีนได้ให้ข้อสรุปว่า การที่รัฐบาลสยามได้ออกกฎหมายข้อบังคับให้ลูกจีนมีสัญชาติไทย เพราะก่อนหน้านี้ผู้นำรัฐไทยยังมีความคิดว่า ลูกจีนจะสามารถกลายเป็นไทยได้ แต่เมื่อแนวคิดชาตินิยมได้เข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญส่งผลให้โอกาสที่ลูกจีนจะกลายเป็นไทยนั้น มีความเป็นไปได้ยากขึ้น ดังนั้นจึงใช้วิธีการกำหนดสัญชาติให้แก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของสัญชาติว่า จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความผูกพันทางการเมืองและจิตใจระหว่างบุคคลกับรัฐ⁴⁴

แม้ว่ารัฐบาลสยามจะมีการออกกฎหมายเพื่อบังคับให้บุตรจีนเป็นคนไทย แต่ชาวจีนก็ยังคงมีการรักษาความเป็นจีนให้แก่บุตรหลานอยู่ โดยวิธีการแรกคือ การส่งบุตรหลานไปเมืองจีน สืบเนื่องจากการที่ชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยต้องเป็นคนไทย ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456 และหน้าที่หนึ่งที่ชาวจีนจะต้องปฏิบัติคือ การเป็นทหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่คนจีนรวมถึงบุตรหลานจีน ไม่ต้องการเป็น โดยเฉพาะการเป็นทหารไทย ดังนั้นวิธีการหลีกเลี่ยงของบุตรจีนที่ต้องเป็นทหารไทย คือ การที่ชาวจีนส่งบุตรหลานของตนกลับไปประเทศจีน ซึ่งนอกจากจะหลีกเลี่ยงการเป็นทหารแล้ว ยังเป็นการส่งบุตรหลานไปเรียนภาษาและวัฒนธรรมจีนอีกด้วย แล้วกลับมาในฐานะจีนนอกหรือจีนใหม่ เนื่องจากทางการไทยไม่มีนโยบายในการดำเนินการปกครองอย่างจริงจัง กับบรรดาจีนนอก

⁴² หจข. ร.6 น.25/20 เรื่อง รายงานเสนาบดีสภา ครั้งที่ 1 ลงวันที่ 3 เมษายน 131.

⁴³ “พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 29** (30 มีนาคม 2455): 279.

⁴⁴ พวงร้อย กล่อมเกลี้ยง, “พระบรมราชาไชยบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 172 และขจัดภัย บุรุษพัฒน์, “บทบาททางการเมืองของชาวจีน,” ใน **ชาวจีนในประเทศไทย**, หน้า 50.

หรือจีนใหม่เท่ากับบุตรจีน เพราะถือว่าจีนนอกหรือจีนใหม่ยังคงมีความเป็นคนจีนอยู่สูง การที่จะทำให้เกิดความผูกพันกับประเทศสยาม คงเป็นไปได้ยากกว่าบุตรจีนที่เกิดในเมืองไทย ที่น่าจะยังคงมีความรู้สึกผูกพันกับประเทศสยามอยู่บ้าง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ชาวจีนไม่ยอมให้บุตรหลานของตนมาเป็นทหารของสยามประเทศ จึงทำการส่งบุตรหลานของตนกลับไปประเทศจีน ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 26 มกราคม ร.ศ. 129 ความว่า

“...ตามที่มีข่าวลือว่า บรรดาบุตรจีนที่เกิดในอาณาเขตสยาม เมื่ออายุถึง 5 ขวบแล้ว รัฐบาลสยามจะเอาไปสักข้อมือ ครั้น 8 ขวบ ก็จะบังคับให้เข้าโรงเรียนให้ฝึกหัดกระบวนทหาร และจะไม่ยอมให้ไปเมืองจีนเปนอันขาด เหตุนี้ในเร็วๆ นี้ พวกจีนจึงพากันส่งบุตรที่อายุ 2-3 ขวบไปบ้านเกิดเมืองนอนของตน เพื่อจะหลีกเลี่ยงการสักข้อมือเป็นทหาร...”⁴⁵

วิธีการส่งบุตรหลานไปเรียนยังประเทศจีน เป็นวิธีการที่ชาวจีนกระทำกันมาอย่างต่อเนื่อง เพราะนอกจากบุตรจีนจะได้ภาษาจีนเพื่อประโยชน์ในการค้าขายแล้ว ยังได้รับวัฒนธรรมความเป็นจีนกลับมาอีกด้วย และสิ่งที่ตามคือ การรับแนวคิดชาตินิยมความเป็นจีน และการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ได้แพร่หลายเข้ามาในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นบรรดาจีนใหม่ที่เข้ามาในกรุงเทพฯ ในระยะหลังนั้น ส่วนหนึ่งเป็นบุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยแต่ถูกส่งกลับไปเรียนที่เมืองจีนนั่นเอง ประกอบกับการส่งเงินกลับประเทศจีนเพื่อให้ครอบครัวของแรงงานจีน ทำให้คนจีนที่อยู่ในเมืองจีนมีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น ส่งผลให้แรงงานจีนที่เข้ามาใหม่เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ชาวจีนยังมีวิธีการทำให้บุตรจีนยังคงความเป็นจีนอีกวิธีการหนึ่งคือ การส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนจีน ให้เรียนหนังสือจีนแทนที่จะเรียนหนังสือภาษาไทย และมีการแต่งตั้งเป็นนักเรียนจีน คือ เลื่อนกางเกงสีกากี และใส่หมวกเก็บสีกากีพันด้า⁴⁶ เพื่อให้บุตรจีนมีความผูกพันกับประเทศจีนมากขึ้น ประกอบกับการที่กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อาศัยโรงเรียนจีนเป็นแหล่งสำคัญในการเผยแพร่ลัทธิทางการเมือง โดยโรงเรียนจีนได้มีการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมให้กับชาวจีน ส่งผลให้แรงงานจีนมีความผูกพันกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในประเทศจีนมากขึ้นด้วย ซึ่งนับเป็นสิ่งที่สร้างความหวาดหวั่นให้เกิดขึ้นอย่างมากต่อรัฐบาลสยาม จนกระทั่งรัฐได้ดำเนินนโยบายต่างๆ ในการควบคุมโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวด⁴⁷

⁴⁵ หจข. ร.6 น.4.7/12 “เรื่องตักเตือนพวกจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ,” แปลจากหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป ฉบับวันที่ 26 มกราคม ร.ศ. 129.

⁴⁶ หจข. ร.6 น.20.12/26 “เรื่องถูกบังคับให้เป็นจีน,” หนังสือพิมพ์ไทย ฉบับวันที่ 16 ธันวาคม 2458.

⁴⁷ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน ณรงค์ พวงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518), หน้า 56-83.

การออกพระราชบัญญัติสัญชาติ ร.ศ. 131 ส่งผลให้จีนนอกที่เข้ามาพำนักอาศัย และทำมาหากินในประเทศไทย เปรียบเสมือนเป็นผู้อยู่อาศัยไม่ใช่เป็นเจ้าของประเทศเหมือนผู้ที่มีสัญชาติไทย ฉะนั้นถ้าปรากฏว่ามีคนต่างด้าวที่ประพฤติดนไม่ดี ทำความยุ่งยากให้แก่ประเทศไทย รัฐบาลมีอำนาจในการเนรเทศคนต่างด้าวออกไปเสียจากพระราชอาณาเขตได้ เพื่อบรรลุตฤประสงค์ดังกล่าว จึงได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. 131 ประกาศมา ณ วันที่ 27 สิงหาคม รัตนโกสินทร ศก 131 (พ.ศ. 2455) ซึ่งตามความในมาตรา 1 ได้ระบุว่า

“...ถ้าการปรากฏขึ้นเมื่อใดว่า มีการจำเป็นเพื่อความสุขเกษมสถาปนาความเจริญแก่สาธารณชนที่จะต้องเนรเทศผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งไม่ใช่คนในบังคับสยามตั้งแต่กำเนิดมาแล้วนั้น ให้เสนาบดีผู้หนึ่งซึ่งได้รับอำนาจจัดการตามพระราชบัญญัตินี้ ออกคำสั่งบังคับว่าให้เนรเทศคนเช่นกล่าวมานี้ออกไปจากกรุงสยาม มีกำหนดเวลา แลอากรที่จะให้ทำตามที่เสนาบดีนั้นจะเห็นสมควรแก่การนั้น...”⁴⁸

การที่มีได้ระบุไว้ว่า การกระทำใดเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ประกอบกับการให้อำนาจเสนาบดีในการออกคำสั่งบังคับให้เนรเทศได้นั้น ส่งผลให้ลักษณะของการเป็นผู้ทำลายความสุขหรือความเจริญของสาธารณชนของรัฐบาลในแต่ละสมัยมีความแตกต่างกัน อาทิเช่น กรณีความผิดของชาวจีนที่ถูกเนรเทศตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ในช่วงเวลา พ.ศ. 2458-2461 ส่วนใหญ่ คือ การเป็นอั้งยี่ การลักเล่นการพนัน การลักทรัพย์ และการทำร้ายร่างกาย⁴⁹ เป็นต้น จากข้อหาต่างๆ เหล่านี้ อาจอนุมานได้ว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว ส่วนใหญ่น่าจะเป็นชาวจีนระดับล่าง ดังเช่น กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนมากกว่าที่จะเป็นชาวจีนระดับสูง แต่ต่อมาได้มีการวางหลักการเนรเทศให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีการเน้นถึงความผิดที่เกี่ยวกับการก่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

ในด้านรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงตระหนักดีว่า การตั้งข้อรังเกียจต่อชาวจีนไม่ก่อให้เกิดผลดีแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังทรงเห็นว่า พระบรมราชาไชยาธิบายในเรื่องการผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยกับชาวจีน โดยการออกกฎหมายบังคับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะไม่ได้ผลเท่ากับวิธีการปล่อยให้มีการผสมกลมกลืนกันเองโดยธรรมชาติ⁵⁰ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสในคราวเสด็จเยี่ยมโรงเรียนจีน ในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2470 ความว่า

⁴⁸“พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. 131,” *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29* (1 กันยายน 131): 139-140.

⁴⁹ หจข. ร.6 น.4.4/7 รายชื่อผู้ถูกเนรเทศ (30 ตุลาคม 2458-11 มีนาคม 2462) (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ก).

⁵⁰ ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 15.

“...อันที่จริงไทยกับจีนนั้น ต้องนับว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนั้น เลือดไทยกับจีนได้ผสมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว จนต้องนับว่าแยกไม่ออก ข้าราชการ ชั้นสูงๆ ที่เคยรับราชการหรือรับราชการอยู่ในเวลานี้ ที่เป็นเชื้อจีนมีอยู่เป็นอันมาก พวกจีนที่ได้มามีเคหสถานตั้งครอบครัวอยู่ในเมืองไทย จนกลายเป็นไทยไปก็มีอยู่ เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย โดยเหตุเหล่านี้ไทยและจีนจึง อยู่ด้วยกันโดยสนิทสนมกลมเกลียวมาช้านาน ข้าพเจ้ามิมีความประสงค์อะไรยิ่งไปกว่าที่จะขอให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน เป็นไปโดยสนิทสนมเหมือนอย่างที่ว่ามาแล้วนี้ ให้คงอยู่เช่นนี้ตลอดไป ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะมีความเห็นพ้อง กับข้าพเจ้า และจะตั้งใจสั่งสอนบุตรหลานให้มีความรู้สึกเช่นนั้น ในโรงเรียนของท่านท่านย่อมสั่งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดร ขอนี้ย่อม เป็นของธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีนข้าพเจ้ายังหวัง ว่า ท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ใน ประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุก อย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบาย มั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม เพราะ ฉะนั้น ความมั่นคงของรัฐบาลสยามและประเทศสยาม ย่อมเป็นสิ่งที่น่าพึงประสงค์ ถ้ารัฐบาลสยามหรือประเทศสยามต้องประสบภัยเป็นอันตรายเป็น อย่างไรก็ดี ท่าน ทั้งหลายก็จะต้องได้รับทุกข์ด้วยเหมือนกับคนไทย จะเป็นข้าศึกภายนอกหรือภายใน ก็ดี ท่านคงมีน้ำใจช่วยปราบปรามกำจัดเสียให้หมดสิ้น ถ้าหากประเทศสยามจะ ต้องประสบเมื่อใด ข้าพเจ้าหวังว่าคงจะได้รับความช่วยเหลือจากพวกจีนด้วย

ถ้าท่านพยายามอบรมเด็กจีน ให้มีน้ำใจดังเช่นที่ว่านี้ ไทยและจีนก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสนิทสนม ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กันทั้งสองฝ่าย และจะนำความสุขมาสู่ไทย และจีน อันเป็นชาติพี่น้องกัน ให้มีน้ำใจมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน...”⁵¹

แต่เนื่องจากในระยะหลัง ลักษณะการเข้ามาของชาวจีนอพยพมีความเปลี่ยนแปลงไปจาก เดิม กล่าวคือ การอพยพของผู้หญิงและเด็กจีนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะในช่วง 11 เดือน แรกหลังจากที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470⁵² นับเป็นปัญหาสำคัญต่อการ ผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีนโดยวิถีทางธรรมชาติ ที่เน้นเรื่องการแต่งงานระหว่างคนจีน และคนไทยต้องประสบความล้มเหลว

⁵¹ ทวน วิริยาภรณ์ (ผู้รวบรวม), “พระราชดำรัสคราวเสด็จเยี่ยมโรงเรียนจีน,” ใน พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท (พระนคร : ป. พิศนาคะการพิมพ์, 2507), หน้า 237-240.

⁵² หจช. (2) สร 0201.76/1 Memorandum on Diplomatic Relations with China and Treatment of Chinese, Ministry of Foreign Affairs, 4th January 1929.

นอกจากนี้ชาวจีนยังได้แสดงความรู้สึกชาตินิยมที่ชัดเจนอีกครั้ง เมื่อเกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2471 ชาวจีนได้ทำการต่อต้านญี่ปุ่นโดยการไม่ยอมซื้อสินค้าของญี่ปุ่น แต่เนื่องจากบรรดาพ่อค้าชาวจีนได้เกิดการแบ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่สมควรทำการติดต่อกับญี่ปุ่นไม่ว่าจะด้านใดก็ตาม อีกกลุ่มยังคงทำการค้ากับญี่ปุ่นต่อไป จึงส่งผลให้เกิดการตั้งสมาคมลับขึ้น เพื่อดำเนินการควบคุมต่อต้านญี่ปุ่น โดยเฉพาะคณะเลือดและเหล็ก หรือคณะทิววยท้วน ซึ่งจะคอยทำร้ายพวกที่ยังทำการค้าขายกับห้างญี่ปุ่นอยู่ให้ถึงแก่ชีวิต⁵³ ทำให้บรรดาพ่อค้าชาวจีนส่วนใหญ่เกิดความกลัวไม่กล้าทำการค้ากับญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน ก็ได้รับความเดือดร้อนจากกลุ่มคณะทิววยท้วนนี้เช่นกัน เนื่องจากพวกแรงงานจีนที่ต้องการจะรับจ้างขนสินค้าของญี่ปุ่นยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก แม้ว่าคนเหล่านี้อาจไม่มีความต้องการที่จะร่วมแสดงบทบาทความเคลื่อนไหวทางการเมืองกับกลุ่มนายจ้าง และกลุ่มผู้นำชุมชนชาวจีน แต่ด้วยนิสัยความตื่นกลัวของแรงงานจีนระดับล่าง เมื่อมีผู้มาข่มขู่ว่าอย่างไรแล้ว ก็พลอยตื่นไปตามกัน ดังนั้นเมื่อได้รับการข่มขู่จากสมาคมลับ จึงต้องพลอยก่อการเคลื่อนไหว ไม่ยอมรับจ้างขนสินค้าญี่ปุ่นไปด้วย หรือในกรณีบริษัทของฝรั่งเศสชื่อ “Moine Comte” ได้ซื้อไม้ไผ่จากบริษัทของชาวญี่ปุ่น ตั้งแต่ก่อนมีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และได้จัดการขนไม้ไปไว้ที่ช่องนนทรี แต่ต่อมาเมื่อมีข่าวลือระหว่างพวกจีนว่า ไม้ที่กำลังขนอยู่นั้นเป็นของชาวญี่ปุ่น พวกจีนคนงานซึ่งทำการขนไม้เหล่านั้นพากันกลัว ทิ้งงานหนีไปหมด บริษัทต้องหาคนงานใหม่ทำการขนไม้โดยต้องรับรองว่าจะมีตำรวจควบคุมคอยระวังป้องกันอันตราย จีนเหล่านั้นจึงยอมทำการ⁵⁴

ในการนี้รัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามกลุ่มผู้นำ ที่คอยชักชวนและข่มขู่แรงงานจีนไม่ให้ทำงานให้พวกญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่มคณะเลือดและเหล็ก หรือทิววยท้วน และในช่วงเวลาเดียวกันนี้รัฐยังได้ดำเนินการปราบปรามกลุ่มชาวจีนที่มีความผูกพันกับลัทธิบอลเชวิค หรือลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เริ่มปรากฏบทบาทชัดเจนขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามในปี พ.ศ. 2460 และการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี พ.ศ. 2464 ดังจะกล่าวต่อไป โดยรัฐได้มีการดำเนินมาตรการในการวางหลักเกณฑ์การเนรเทศคนต่างด้าวออกนอกพระราชอาณาจักร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อบังคับทางการเมืองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะหลักการเนรเทศข้อ 1 ที่ว่า “...ผู้ก่อการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครอง หรือทำลายล้างการปกครองภายในแห่งพระราชอาณาจักร โดยสิ่งสอนสิ่งที่เป็นหรือกระทำการเป็นเลี่ยนหนามต่อแผ่นดิน หรือจะล้มเลิกรัฐบาล โดยใช้กำลัง เช่น การกระทำของ

⁵³ หจข. ร.7 ม.18/6 สำเนาคำแปลของนายซีฟ เอมพรหม จากผู้ที่รู้ความจริงค่านับมายังท่านกงสุลญี่ปุ่น วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2471.

⁵⁴ หจข. ร.7 ม.18/6 สมเด็จพระนางเจ้ารำจพรรณีศรีวรวรรณินิต แจ้งความมายัง เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2471.

พวกอะนารซิสต์ หรือ คอมมิวนิสต์ เป็นต้น...⁵⁵ เรื่องการเนรเทศคนต่างด้าวนี้ เป็นสิ่งที่บรรดาแรงงานชาวจีนส่วนใหญ่ต่างเกรงกลัว โดยเฉพาะชาวจีนที่มีครอบครัวในเมืองไทย เนื่องจากเมื่อต้องถูกเนรเทศกลับไปยังประเทศจีนแล้ว ชาวจีนเหล่านั้นจะต้องกลับไปใช้ชีวิตที่ยากลำบากและอดอยากอยู่ในประเทศจีนเช่นเดิม ซ้ำยังเป็นการพลัดพรากจากครอบครัวของตนที่เมืองไทยอีกด้วย

แต่ในกรณีการหยุดงานของบรรดาแรงงานจีนนั้น รัฐบาลมิได้ดำเนินการแต่อย่างใด เพราะเห็นว่าแม้จะมีเหตุผลทางการเมืองร่วมด้วย แต่มิได้พุ่งเป้าต่อรัฐบาลสยามโดยตรง แต่รัฐบาลได้อาศัยโอกาสนี้ช่วยเหลือแรงงานไทยโดยการแนะนำให้ห้างที่เป็นตัวแทนส่งออก (Shipping agent) จัดจ้างคนไทยเป็นกัปตันคนจีน ซึ่งถ้าหาจ้างไม่ได้ก็จะช่วยเหลือโดยการชักชวนผู้คนให้ แต่รัฐมิได้มีนโยบายในการจัดแรงงานไทยให้ไปทำการแทนแรงงานจีนโดยตรง⁵⁶ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 7 ยังไม่มีนโยบายในการแทรกแซงความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างอย่างจริงจัง เป็นแต่เพียงคนกลางคอยเจรจาไกล่เกลี่ย และให้ความช่วยเหลือตามแต่กรณีเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้เริ่มเล็งเห็นความสำคัญในการใช้แรงงานไทยเข้าแทนที่แรงงานรับจ้างชาวจีนมากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

จะเห็นได้ว่า ความรู้สึกชาตินิยมที่ก่อตัวขึ้นในหมู่ชาวจีน ได้สร้างความกดดันให้เกิดขึ้นแก่รัฐบาลสยามเป็นอย่างมาก จนกระทั่งทางการได้มีมาตรการต่างๆ ในการดำเนินการควบคุมชาวจีนอย่างเคร่งครัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในแนวทางสกัดกั้นบทบาทความเคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่า เช่น การควบคุมโรงเรียนจีน การควบคุมสิ่งพิมพ์จีนต่างๆ และการออกพระราชบัญญัติและการวางหลักการเนรเทศคนต่างด้าว เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีน ภายใต้ความรู้สึกชาตินิยมมีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร ได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานรับจ้างชาวจีน เนื่องจากเมื่อคณะราษฎรได้ขึ้นมาบริหารประเทศแล้ว ได้ตระหนักถึงปัญหาการครอบงำทางเศรษฐกิจของประเทศโดยชาวจีน และมีการนำเรื่องที่ชาวจีนได้เข้ามาแย่งอาชีพคนไทยเกือบหมดสิ้นแล้วในขณะนั้น เข้าหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2475 และในที่สุดคณะรัฐมนตรีก็ได้ลงมติว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะต้องหาวิธีทางอ้อม

⁵⁵ หจข. ร.7 ม.21/7 (สำเนา) ฉบับที่ 9/2714 จากเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึงอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 10 มิถุนายน 2474. (อ่านรายละเอียดในภาคผนวก ข).

⁵⁶ หจข. ร.7 ม.18/6 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต แจ้งความมายัง เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2471.

ต่างๆ แก้ไขปัญหาเหล่านี้”⁵⁷ พระยาทรงสุรเดช หนึ่งในคณะราษฎรได้กล่าวว่า “ขณะนี้เราควรจะเป็นผู้ควบคุมพวกชาวจีนให้ทำแต่ในสิ่งที่เราต้องการให้ทำเท่านั้น”⁵⁸

สิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญต่อปัญหาชาวจีนในขณะนั้น คือ การตรวจตราและคอยขัดขวางการกระทำการเคลื่อนไหวทางการเมือง และการเผยแพร่ลัทธิทางการเมืองในหมู่ชาวจีน⁵⁹ และรัฐบาลยังมีการจำกัดสิทธิทางการเมืองของลูกหลานชาวจีนที่มีสัญชาติไทย ตลอดจนบุคคลที่แปลงสัญชาติเป็นไทย ด้วยการตรากฎหมายการเลือกตั้ง ในปี พ.ศ. 2475 ในการเลือกตั้งผู้แทนในระดับท้องถิ่น และผู้แทนประจำจังหวัด และในคราวการเลือกผู้แทนราษฎรของจังหวัดต่างๆ ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ปีพุทธศักราช 2479 ซึ่งตามมาตรา 4 ของกฎหมายการเลือกตั้ง ปีพุทธศักราช 2475 ได้มีการกำหนดผู้ที่มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง และผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนตำบล ดังนี้⁶⁰

1. บุคคลผู้นั้นจะต้องมีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย แต่

(ก) ถ้าหากมีบิดาเป็นคนต่างด้าว โดยไม่คำนึงว่าบิดาและมารดาได้สมรสกันโดยกฎหมายหรือไม่ บุคคลผู้นั้นจะต้องเรียนภาษาไทยจนได้ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมปีที่ 3 (ปีที่สามของมัธยมตอนต้น) หรือเคยเป็นทหารจนครบกำหนดเวลาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยทหารเกณฑ์ หรือได้เข้ารับราชการเป็นข้าราชการสามัญ มีตำแหน่งตั้งแต่เสมียนขึ้นไปเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี

(ข) ถ้าเป็นบุคคลที่โอนสัญชาติเป็นไทย บุคคลผู้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งประการใดตามข้อ (ก) หรือต้องมีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรสยามเป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องกันไม่น้อยกว่า 10 ปี นับตั้งแต่วันที่บุคคลนั้นได้โอนสัญชาติ

นอกจากการจำกัดสิทธิทางการเมืองของชาวจีนแล้ว รัฐบาลคณะราษฎรได้มีการดำเนินนโยบายยกเลิกการอนุญาตให้ชาวจีนแปลงสัญชาติเป็นไทย ตามพระราชบัญญัติแปลงสัญชาติ ร.ศ. 130 โดยเฉพาะในกรณีจีนนอกหรือจีนต่างด้าว รัฐบาลไม่ยินยอมให้มีการแปลงสัญชาติโดยเด็ดขาด นโยบายดังกล่าวของรัฐบาลดูเหมือนกับเป็นการขัดกับนโยบายผสมกลมกลืนชาวจีนให้เป็นคนไทยของรัฐบาลสมัยก่อนๆ ความจริงแล้วการมีนโยบายอันนี้มีสาเหตุมาจากการที่รัฐบาลไม่ปรารถนาที่

⁵⁷รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร, วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2475 เรื่องจีนในเมืองไทย, หน้า 1 อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย(พ.ศ. 2475-2500,” หน้า 31.

⁵⁸พระยาทรงสุรเดชในขณะอภิปรายเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ** (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2539), หน้า 203.

⁵⁹กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, แฟ้มเอกสารที่ 2/77 เรื่องคณะกักมินตั้ง หนังสือที่ 630/13570 จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2475 อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย(พ.ศ. 2475-2500,” หน้า 47.

⁶⁰กฎหมายการเลือกตั้ง ปีพุทธศักราช 2475 มาตรา 4 อ้างถึงใน วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 245.

จะทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศจีน โดยรัฐบาลให้เหตุผลว่า “...ถ้ายอมให้คนจีนแปลงชาติเป็นคนไทยได้ ก็เสมือนหนึ่งยอมรับว่า คนจีนในประเทศสยามมีฐานะยิ่งหย่อนกว่าคนไทยมาก และไม่มั่นคงเสียแล้ว...”⁶¹ ดังนั้นการไม่อนุญาตให้ชาวจีนแปลงสัญชาติเป็นไทยนี้ ความจริงแล้วก็เป็น การดำเนินนโยบายผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยกับชาวจีนของรัฐบาลในขณะนั้นนั่นเอง เพราะการ ไม่ยอมให้คนจีนแปลงชาติเป็นคนไทยเท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นว่า คนจีนในประเทศไทยมีความ เท่าเทียม และได้รับความคุ้มครองอย่างคนไทยอยู่แล้ว ซึ่งนับเป็นมุมมองที่แตกต่างกับรัฐบาลสมัย อื่นๆ

อาจกล่าวได้ว่า การพิจารณาว่าเป็นคนจีนหรือไม่ของรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา นั้นมีความแตกต่างจากรัฐบาลสมัยก่อนๆ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น การเป็นคนจีนหรือไม่นั้น รัฐดูที่หางเปีย แต่ในสมัยต่อมา รัฐดูที่การให้ความสนใจและการมีความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองจีนหรือไม่ โดยผ่านทาง การมีอิทธิพลและการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นสำคัญ ดังนั้นการ ดำเนินนโยบายการปกครองชาวจีนภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก แต่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ประเด็นความเคลื่อนไหวทางการเมืองใน หมู่ชาวจีนมากกว่า เนื่องจากทางด้านชาวจีนเองนั้น รัฐบาลจีนก็ได้มีการนำความรู้สึกชาตินิยมจีน เข้ามาเผยแพร่ให้กับชาวจีนในประเทศสยามเช่นเดียวกัน และชาวจีนในประเทศไทยเองก็ได้มีการ ต่อต้านการดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐเช่นกัน ซึ่งรัฐบาลก็ได้มีการดำเนินนโยบายควบคุมอย่างเข้ม งวด แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลสยามก็ได้มีแบบแผนนโยบายการผสมกลมกลืนชาวจีนให้กลายมา เป็นคนไทย แต่โดยมากจะมุ่งเน้นที่ชาวจีนระดับสูง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนชาวจีนในสังคมไทย และ ลูกหลานจีนเป็นสำคัญ มิได้มุ่งเน้นจีนนอกที่เป็นชาวจีนระดับล่าง หรือแรงงานรับจ้างชาวจีนเท่าใด นัก และรายละเอียดในนโยบายนั้น โดยมากจะขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ทางความคิดของรัฐบาล และ สภาพแวดล้อมทางการเมืองและทางเศรษฐกิจระดับโลกที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นสำคัญ

5.1.2.2 ชาตินิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การที่แนวคิดชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิด ชาตินิยมสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการเน้นเรื่อง “เชื้อชาติไทย” เป็นสำคัญนั้น ทำให้การขึ้นสู่อำนาจของ นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 เกิดความเปลี่ยนแปลงในนโยบายที่ เกี่ยวข้องกับแรงงานรับจ้างชาวจีน เนื่องจากเกิดการแบ่งแยกระหว่างความเป็นคนเชื้อชาติจีน และ ความเป็นคนเชื้อชาติไทยที่ชัดเจน ทำให้นโยบายการปฏิบัติของรัฐบาลระหว่างคนจีนกับคนไทยใน สังคมมีความแตกต่างกันอย่างมากกว่ารัฐบาลในสมัยใดๆ สิ่ง que เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ในเดือน

⁶¹รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 9/2480 วันพุธที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2480 เรื่องคนจีนขอแปลงชาติ เป็นคนไทย (เนื่องจากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 5/2480 ข้อ 4, หน้า 39 อ้างถึงใน ฎวดล ทรวง ประเสริฐ, “นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย(พ.ศ. 2475-2500,” หน้า 67.

มีนาคม พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้มีการยกเลิกภาษีรัชชูปการ ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บกับคนทุกคนโดยไม่มี การคำนึงถึงเชื้อชาติ ซึ่งรวมถึงคนไทยด้วย แต่ได้มีการเก็บภาษีจากคนต่างด้าวในรูปของ “ค่าทะเบียนคนต่างด้าว” แทน ซึ่งหมายถึงเป็นภาษีที่เก็บกับคนทุกเชื้อชาติยกเว้นคนไทยเท่านั้น ดังนั้นคนเชื้อชาติจีนและคนเชื้อชาติต่างๆ ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมครั้งแรกเป็นจำนวนเงิน 4 บาทต่อปี เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2482⁶²

สภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยม และลักษณะการปกครองแบบเผด็จการทางทหารในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้อำนาจในการกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างๆ ของประเทศ อยู่ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพวกพ้องแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลยังต้องการกำลังสนับสนุนจากประชาชนเพื่อความก้าวหน้าของประเทศ จึงมีการปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ประชาชน โดยการสร้างสิ่งเร้าใจต่างๆ จนกลายเป็นบ่อเกิดพลังร่วมของประชาชน ซึ่งเป้าหมายหนึ่งที่รัฐได้หยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นเป้าหมายในการโจมตีร่วมกันในหมู่คนไทย คือ ชาวจีน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจในการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศ และเป็นกลุ่มที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเป้าหมายในการโจมตีตามแนวคิดชาตินิยม มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 การสร้างความรู้สึกร่วมต่อต้านชาวจีนในหมู่คนไทยจึงเป็นการง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ส่งผลให้ชาวจีนกลายเป็นชนชาติศัตรูไปโดยปริยาย

การดำเนินนโยบายในการควบคุมชาวจีนเป็นไปอย่างเข้มข้นขึ้น เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ลัทธิชาตินิยมในหมู่ชาวจีนก็ได้เพิ่มความเข้มข้นขึ้นเช่นกัน หลังจากสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2480⁶³ ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้นในหมู่คนจีนในการต่อต้านญี่ปุ่นตามประเทศต่างๆ ลัทธิชาตินิยมจึงแพร่กระจายอีกครั้งในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนในประเทศไทยได้แสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 ลักษณะคือ 1. การเรียกรอเงินหรือบรรณาการซื้อพันธบัตรรัฐบาลจีน (จุงกิง) 2. ช่วยสนับสนุนทางด้านปัจจัยต่างๆ ไปยังชาวจีนในบ้านเกิดบนแผ่นดินใหญ่ 3. กลับไปยังประเทศจีนเพื่อเข้าร่วมในการ

⁶²วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 271.

⁶³สงครามนี้เกิดจากการที่กองทหารญี่ปุ่นที่อยู่ทางเหนือ (ตามสนธิสัญญา Boxer ในสมัยกบฏนักมวย) มาฝึกทหารที่สะพานมาร์โคโปโล แล้วทหารญี่ปุ่นเกิดหายตัวไป 1 คน ญี่ปุ่นจึงขอเข้าไปตรวจค้นในเขตของจีน แต่กองพลที่ 29 ของจีนปฏิเสธ ญี่ปุ่นโกรธจึงทิ้งระเบิดและบุกยึดเมืองหวานบิง ในวันที่ 7 กรกฎาคม 1937 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิกฤตการณ์ 77 กลายเป็นชนวนสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และสงครามครั้งนี้ได้ลุกลามมารวมต่อกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในที่สุด.

ต่อสู้กับญี่ปุ่น 4. เข้าลงทุนในประเทศจีน และ 5. คำว่าบาตรสินคำญี่ปุ่น⁶⁴ แต่การดำเนินการของชาวจีนส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลสยามกลับดำเนินนโยบายปรองดองกับญี่ปุ่น ส่งผลให้รัฐบาลได้ดำเนินการกวาดล้างอย่างรุนแรง มีการจับกุมและเนรเทศหัวหน้า และผู้ก่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้เข้าควบคุมทั้งในด้านโรงเรียนจีน หนังสือพิมพ์จีน รวมถึงธนาคารจีน⁶⁵ ตลอดจนมีการออกกฎหมายเพื่อควบคุมชาวจีนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการดำเนินการควบคุมเศรษฐกิจของชาวจีน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินธุรกิจของชาวไทย ดังเช่น การส่งเสริมให้คนไทยสนใจและขยายการค้า โดยถ้าร้านค้าของคนไทยที่อยู่ในทำเลการค้าต้องการขยายร้านเพราะความคับแคบ แต่ติดขัดด้วยห้องที่ติดต่อกันนั้นมีคนต่างด้าวเช่าอยู่ ก็ให้หาทางให้คนต่างด้าวออกไปเสียจากห้องเช่านั้น ให้ร้านคนไทยเข้าเช่าแทนที่⁶⁶ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2485 รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีแนวคิดที่จะทำการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกรมท่าซ้าย ซึ่งเป็นวิธีการปกครองและควบคุมชาวจีนของรัฐบาลไทยมาแต่ดั้งเดิม แม้ว่าอำนาจและบทบาทของกรมท่าซ้ายจะถูกลดบทบาทและความสำคัญลงมา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วก็ตาม โดยเฉพาะอำนาจของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ต่อการควบคุมชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้ลดลงอย่างมาก เนื่องจาก

“...ตำแหน่งเจ้ากรมท่าซ้าย ตามประเพณีเดิมโดยมาก ได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งคนจีนหรือบุตรจีนที่มีฐานะ และการค้าขายใหญ่โต ประกอบด้วยเป็นผู้นิยมนับถือในชนชาวจีนทั่วไป เพื่อให้บังคับบัญชาว่ากล่าวพวกจีนต่างๆ แต่ต่อมากการแต่งตั้งก็เลื่อนๆ ไปในทำนองเป็นกิตติมศักดิ์ หรือกรมการพิเศษ ซึ่งมีฐานะและกำลังพอที่จะอาศัยใช้สอยในราชการพิเศษได้ หาได้อยู่ในหลักความนิยมนับถือของชนชาวจีนหมู่มาเสมอ แม้จะมีเชื้อสายจีนอยู่บ้างก็ห่างไกล ผู้ที่เป็นกรมท่าซ้ายในสมัยหลังหรือในยุคนี้เกือบจะว่าไม่มีเชื้อจีนเหลืออยู่ก็ได้ เท่าที่สังเกตข้าพเจ้าเห็นว่าไม่สามารถที่จะควบคุม หรือบังคับบัญชาคนจีนได้ในสมัยนี้เลย จึงเป็นไปในทำนองให้เกียรติยศอย่างเดียว แม้บ้านเหนือหรือเบ็ญหวัดที่เคยมีมาแต่เดิมก็ตัดรอนไปหมดแล้ว...”⁶⁷

⁶⁴ เอลิจี มูราชิม่า, *การเมืองจีนสยาม*, แปลโดย วรศักดิ์ มัทธโนภาพ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 47-54.

⁶⁵ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 270-272.

⁶⁶ หจข. (3) สร 0201.45.2/4 เรื่องคนต่างด้าวไม่ยอมออกจากห้องเช่า จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2485.

⁶⁷ หจข. (2) สร 0201.77/1 ที่ 73/4642 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เรียนประธานคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2475.

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ และนายวิจิตร วิจิตรวาทการ ผู้มีบทบาททางการเมืองในขณะนั้น ได้แสดงความคิดเห็นว่า "...เพราะในเวลานั้น (ที่ใช้กรมท่าซ้ายในการปกครอง-ผู้วิจัย) ไม่มีนโยบายชาตินิยม หรือการส่งเสริมคนไทยให้ประกอบกันเป็นปึกแผ่น ซึ่งเรียกว่าชาติ กล่าวคือ ในเวลานั้นมีความมุ่งหมายแต่เพียงจะรักษาความสงบ และหาความสะดวก ตลอดจนรายได้จากชาวจีนเป็นสำคัญ ส่วนการที่จีนกลายมาเป็นไทยในเวลานั้น เนื่องมาจากสาเหตุที่ไม่มีผู้หญิงจีนตามมาด้วย..."⁶⁸ แต่ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ รัฐบาลมองว่าองค์การในการควบคุมชาวจีนที่จะตั้งขึ้นนั้น ไม่ควรตั้งในรูปแบบท่าซ้าย ควรตั้งในรูปแบบการต่างประเทศ หรือ กรมการต่างด้าวมากกว่า เพื่อที่จะให้มีหัวหน้าเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างทางราชการกับชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ แต่ไม่ควรให้มีอำนาจหน้าที่เป็นหัวหน้าทางราชการ หากแต่ให้เป็นเพียงหัวหน้าชุมชน (Head of community) เท่านั้น และทางราชการก็อาจยกย่องได้ เช่น เชิญเข้าร่วมในการเลี้ยงรับรองทางราชการ หรือแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ ตลอดจนพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นบำเหน็จความชอบ ฯลฯ

แต่แนวความคิดดังกล่าว ก็ยังมีได้มีการนำมาปฏิบัติจริง และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ใน พ.ศ. 2488 ประเทศจีนได้กลายเป็นหนึ่งในห้าประเทศมหาอำนาจที่ชนะสงคราม ขณะที่รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เลือกอยู่ฝ่ายญี่ปุ่นที่แพ้สงคราม ความคิดชาตินิยมแบบ "ต้าฮั่น จู้อี้" หรือลัทธิถือชาติฮั่น คือ จีนเป็นใหญ่นั้น ส่งผลให้ชาวจีนบางกลุ่มที่ถือว่าไทยแพ้สงครามมีความฮึกเหิมและเฉลิมชัยชนะของพวกตน โดยประดับธงชาติจีนแทบทุกครัวเรือน และไม่ยอมชกธงชาติไทยคู่เคียงด้วย พร้อมทั้งมีการปล่อยข่าวว่าทหารจีนจะเข้ายึดครองประเทศไทยในฐานะผู้แพ้สงคราม ชาวจีนจึงดำริที่จะเดินขบวนฉลองชัยชนะขึ้น การแสดงปฏิกริยาต่างๆ ซึ่งถือเป็นการลบหลู่อธิปไตยของประเทศชาติ ทำให้ชาวไทยชาตินิยมมีความไม่พอใจชาวจีน เจ้าหน้าที่ตำรวจของไทยได้ว่ากล่าวตักเตือน แต่ชาวจีนไม่ยอมรับฟัง จึงเกิดการทะเลาะวิวาทและปะทะกันขึ้นระหว่างชาวจีนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและคนไทย จนกระทั่งเหตุการณ์บานปลายกลายเป็นการจลาจลขึ้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2488 ที่บริเวณถนนเยาวราช⁶⁹ ชาวจีนได้ใช้อาวุธปืนต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำให้มีคนบาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมากทั้งสองฝ่าย จนทางราชการต้องสั่งปิดถนนเยาวราชทันที และห้ามมิให้ผู้คนและยานพาหนะเข้าไปในบริเวณนั้น รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการผสมไทย-จีนขึ้น เพื่อทำการสอบสวนกรณีไทย-จีน ที่ถนนเยาวราช แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผล เนื่องจากคณะกรรมการทางฝ่ายจีนมิได้ทำหน้าที่ในทางที่จะสร้างความปรองดองกันระหว่างไทย-จีนแต่อย่างใด กลับปฏิบัติตนเป็นผู้แทนเพื่อผลประโยชน์ของทางฝ่ายจีนเป็นหลัก คณะกรรมการชุดตั้ง

⁶⁸ หจข. (2) สร 0201.77/2 ลับ-เฉพาะ ที่ 2921/2485 เรื่องการควบคุมชาวจีนในประเทศไทย จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2485.

⁶⁹ ภูวดล ทรงประเสริฐ, "นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500)," หน้า 129.

กล่าวจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร⁷⁰ รัฐบาลไทยจึงได้ดำเนินการปราบปรามชาวจีนหัวรุนแรงอย่างเฉียบขาด และเพิ่มความเข้มงวดในการรักษาความสงบสุขมากขึ้น และป้องกันปราบปรามไม่ให้ชาวจีนหัวรุนแรงได้มีโอกาสก่อเหตุวุ่นวายขึ้นอีก ตลอดจนการจับกุมคู่อริทั้งไทยและจีนอย่างเข้มงวด นอกจากนี้ประเทศจีนได้ส่งเอกอัครราชทูตจีนประจำกรุงเทพมหานคร คือ นายหลี่ เที้ยะเจิง มาเจรจาเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย⁷¹ ความวุ่นวายในครั้งนี้ได้ดำเนินอยู่หลายวันจึงสงบลง

ต่อมาทางการได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการผสมไทย-จีน ขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2492 โดยคณะกรรมการทางฝ่ายไทย ประกอบไปด้วยข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจีนโดยตรง สำหรับคณะกรรมการทางฝ่ายจีนนั้น ได้เลือกเฟ้นจากผู้ที่เกิดในเมืองไทย แต่มีบิดามารดาเป็นจีน หรือเป็นผู้ที่มีรากฐานอยู่ในประเทศไทย ประกอบการอาชีพอย่างถาวร และเป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ เช่น นายสหัส มหาคุณ นายกสมาคม พาณิชยจีน, นายไชวคุณเคียน นายกสมาคมจีนแต่้จิว, นายหลิวฮ้วนฝ่า (ลิว เฉลิมวงษ์) นายกสมาคมจีนแคะ, นายไว ว่องตระกูล นายกสมาคมก่วงลิว, นายโกศล สุนตระกูล นายกสมาคมไหหลำ, นายไคว่เกี้ยนเต็ก นายกสมาคมฮกเกี้ยน, นายกีเต็กไหล นายกสมาคมจีนใต้หวัน, นายตันจินแก่ง ประธานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง และบริษัทโหวงฮก⁷² เป็นต้น

คณะกรรมการผสมไทย-จีนชุดนี้ มีหน้าที่ดูแลเรื่องราวความสงบสุขทางด้านภารกิจของชาวจีนในประเทศไทย และพยายามสร้างความปรองดองระหว่างชาวจีนกับชาวไทย เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ประเทศจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ ในขณะที่ประเทศไทยมีสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี และมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝ่ายก๊กมินตั๋ง รวมถึงการจัดตั้งสถานทูตและสถานกงสุลของรัฐบาลก๊กมินตั๋งด้วย การพ่ายแพ้สงครามในจีนแผ่นดินใหญ่ของฝ่ายก๊กมินตั๋งประกอบกับการที่เจ้าหน้าที่สถานทูตและสถานกงสุลจีนเป็นชาวจีนเหนือ และใช้ภาษาจีนกลาง ในขณะที่ชาวจีนในเมืองไทยส่วนใหญ่ไม่ใช่จีนทางเหนือ จึงพูดภาษาไม่ค่อยเข้าใจกัน ดังนั้นชาวจีนในเมืองไทยจึงตีตัวออกห่างจากสถานทูตและสถานกงสุลจีนในประเทศไทย ดังนั้นกรรมการผสมไทย-จีนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีส่วนช่วยเหลือ โดยชาวจีนได้มีโอกาสในการร้องเรียนทางคณะกรรมการในชั้นหนึ่งก่อน เมื่อไม่ได้ผลเป็นที่พอใจก็สามารถร้องไปทางการทูตได้อีก การจัดตั้งคณะกรรมการชุดนี้ นับเป็นประโยชน์บรรดาชาวจีนในประเทศไทย และเป็นการดำเนินมาตรการสร้าง

⁷⁰ หจข. (2) สร 0201.77/26 บันทึกความเห็นเรื่องกรรมการผสม ไทย-จีน หรือกรรมการกรมท่าซ้าย วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492.

⁷¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500),” หน้า 136.

⁷² หจข. (2) สร 0201.77/26 รายงานการประชุม เพื่อก่อตั้งคณะกรรมการผสมไทย-จีน (หรือกรมท่าซ้าย) ที่ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย วันที่ 18 ตุลาคม 2492.

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวจีนในไทยและชาวไทย อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมนโยบายการผสมกลมกลืนของรัฐบาลไทยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มาตรการหลักในการปกครองและควบคุมชาวจีนของรัฐบาลแต่ละสมัยนั้น มุ่งเน้นที่นโยบายผสมกลมกลืนระหว่างชาวจีนโดยรวมกับชาวไทยเป็นหลัก แต่มาตรการที่เกี่ยวข้องกับแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยตรงนั้น อยู่ที่การดำเนินการออกกฎหมายควบคุมแรงงานจีนของรัฐบาลเป็นสำคัญ

5.2 การออกกฎหมายควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีน

5.2.1 กฎหมายควบคุมกรรมกร

ด้วยรูปแบบการจัดการปกครองชาวจีนของรัฐ ที่ให้ชาวจีนในระดับสูงควบคุมดูแลชาวจีนระดับล่าง และรัฐคอยควบคุมดูแลชาวจีนระดับสูงอีกทีหนึ่ง ส่งผลให้ในระยะแรก การดูแลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการคุ้มครองความปลอดภัยของกลุ่มผู้ใช้แรงงานนอกระบบไพร่ หรือแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น รัฐไม่ได้มีมาตรการในการคุ้มครองแรงงานกลุ่มนี้สักเท่าไรนัก เพราะปรากฏว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องเรื่องแรงงานในระยะแรกนั้น เป็นการแก้ปัญหาที่เฉพาะเจาะจงกับแรงงานบางประเภทเท่านั้น และไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงาน แต่กลับเป็นการแก้ปัญหาให้กับกลุ่มนายจ้าง ดังเช่น การออกพระราชบัญญัติรถลากในปี พ.ศ. 2444⁷³ เพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นแก่ผู้โดยสาร หรือในปี พ.ศ. 2454 รัฐบาลได้ออกกฎหมายควบคุมแรงงาน และสภาพการทำงานเกี่ยวกับเรื่องคนใช้ตามบ้าน โดยให้มีการจดทะเบียนพิมพ์ลายมือไว้ที่กรมตำรวจ และเมื่อคนใช้ลาออกให้แจ้งเวลา และสาเหตุการลาออกไว้ด้วยที่กรมตำรวจ เพราะมีเสียงกล่าวขานกันว่า คนงานที่ทำหน้าที่รับใช้ขโมยของนายจ้างกันมาก⁷⁴ ดังนั้น แรงงานรับจ้างชาวจีน จึงต้องรักษาผลประโยชน์ของตนด้วยตัวเอง โดยการรวมกลุ่มกันนัดหยุดงาน เพื่อเป็นการเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มขึ้น เช่น การนัดหยุดงานของกรรมกรท่าเรือในปี พ.ศ. 2432 เพื่อเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มขึ้น หรือ กรณีกรรมกรลากรุดหยุดงาน เพื่อขอลดค่าเช่าจากเจ้าของรถ⁷⁵ ในปี พ.ศ. 2459 เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า ในระยะนี้กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับแรงงานรับจ้างชาวจีนมุ่งหวังที่จะคุ้มครองนายจ้างมิใช่คุ้มครองที่ตัวแรงงานชาวจีนเป็นหลัก

⁷³อ่านรายละเอียดเพิ่มเติม พรณี บัวเล็ก, *กุลีลากรดกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542), หน้า 48-53.

⁷⁴เทียน อัฐกุล, "วิวัฒนาการบริหารแรงงานในประเทศไทย," ใน *รวมบทความเกี่ยวกับการแรงงานและองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ* (พระนคร: กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, 2512), หน้า 8-9

⁷⁵พรณี บัวเล็ก, *กุลีลากรดกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย*, หน้า 102.

ครั้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศสยามในฐานะประเทศพันธมิตรผู้ชนะสงครามได้รับเชิญให้เข้าเป็นภาคีแห่งสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับกรรมกร ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับการจัดองค์การแห่งกรรมกร แต่รัฐบาลสยามสมัยนั้นได้ตอบปฏิเสธไปยังสันนิบาตชาติว่า ประเทศสยามไม่มีกรรมกร⁷⁶ ครั้นต่อมาเมื่อประเทศสยามต้องการเข้าร่วมการประชุมทางการเมืองระดับโลก เนื่องจากความต้องการที่จะทำการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับนานาประเทศ ประเทศสยามจึงได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งองค์การแรงงานระหว่างประเทศ และได้จัดส่งผู้แทนเข้าประชุมกับองค์การแรงงานระหว่างประเทศหลายครั้ง เช่น พ.ศ. 2465 ส่งมหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร กับพระยาพิพัฒน์โกษา เป็นตัวแทนไปประชุม และในพ.ศ. 2466 ส่งมหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร และพระยาสรรพกิจปริชา เป็นตัวแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2469 ได้ส่งมหาอำมาตย์ตรี พระยาสรรพกิจปริชาไปร่วมประชุม⁷⁷ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการประชุมขององค์การแรงงานระหว่างประเทศนี้ จะต้องมีตัวแทนทั้ง 3 ฝ่าย คือ รัฐบาล นายจ้าง และกรรมกร แต่ปรากฏว่าการส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมของประเทศสยามนั้นจะมีแต่ผู้แทนฝ่ายรัฐบาลเท่านั้น ไม่มีตัวแทนฝ่ายนายจ้างและตัวแทนฝ่ายกรรมกรเลย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเข้าร่วมการประชุมกับองค์การกรรมกรระหว่างประเทศนั้น คงจะไม่ส่งผลกระทบต่อกรรมกรโดยทั่วไปเท่าไรนัก เพราะแม้ว่าประเทศสยามได้เข้าร่วมการประชุมหลายครั้งแล้วก็ตาม แต่ประเทศสยามยังคงไม่มีกฎหมายกรรมกร (Factory Act) ดังเช่นของประเทศอังกฤษ เพื่อแก้ไขปัญหกรรมกรโดยตรงเลย และเมื่อถูกถามในที่ประชุมเรื่องกฎหมายกรรมกร ผู้แทนทางฝ่ายไทยก็ได้ให้คำตอบสรุปความได้ว่า⁷⁸

1. ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม ส่วนอุตสาหกรรมยังอยู่ในสภาพที่มีได้จัดวางองค์การให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

2. ดินฟ้าอากาศทำให้สภาพ และเงื่อนไขของการทำงานในประเทศทางซีกโลกตะวันออกผิดกว่าประเทศทางซีกโลกตะวันตก การกำหนดเวลาทำงานจึงไม่เป็นปัญหาเหมือนอย่างประเทศทางซีกโลกตะวันตก

⁷⁶ สมเกียรติ วันทะนะ, วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย เค้าโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี, หน้า 1.

⁷⁷ กจช. กต.96.1.8.4/25 การประชุมกรรมกรนานาประเทศครั้งที่ 4 พ.ศ. 2465, กจช. กต.96.1.8.4/38 การประชุมองค์การกรรมกรระหว่างประเทศครั้งที่ 5 พ.ศ. 2466 และ กจช. กต.96.1.8.4/45 การประชุมองค์การกรรมกรระหว่างประเทศครั้งที่ 9 พ.ศ. 2469 อ้างถึงใน จงใจรัก ปกพัฒน์กุล, “นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับกรรมกรระหว่าง พ.ศ. 2475-2499” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529), หน้า 42.

⁷⁸ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์, กฎหมายอุตสาหกรรมและกฎหมายกรรมกร (พระนคร: มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง, 2479), หน้า 1-2 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

3. ค่าครองชีพในประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำ คนงานมีความพอใจในมาตรฐานความเป็นอยู่ดังกล่าวแล้ว

4. คนงานมีเสรีภาพมาก มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ถึงกับเจ้าของกิจการแย่งกันหาลูกจ้างทำงาน ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาการรวมกรว่างงาน

5. คนงานในประเทศซีกโลกตะวันออกเป็นผู้ที่นิยมและนับถือลัทธิประเพณีโบราณยิ่งกว่าคนงานในประเทศซีกโลกตะวันตก สำหรับประเทศไทยคนงานโดยมากเป็นชาวต่างประเทศ อาทิ จีน มลายู และอินเดีย ฯลฯ ฉะนั้นการที่จะเข้าไปขัดขวางหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม อาจจะทำให้เกิดความยุ่งยากให้เกิดขึ้นได้

แต่เมื่อประเทศสยามได้รับการชักถามถึงกฎหมายกรรมกรบ่อยครั้ง จากการเข้าร่วมประชุมและได้รับคำแนะนำจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ จึงทำให้ประเทศไทยดำริที่จะมีกฎหมายกรรมกรขึ้น ในการประชุมพิจารณาเกี่ยวกับการจัดทำกฎหมายกรรมกรนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ในการประชุมเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ทำบันทึกแสดงความเห็นว่า

“...ถึงแม้ว่าเวลานี้ เรายังไม่ถึงเวลาที่จะออกกฎหมายว่าด้วยเรื่องกรรมกรในประเทศสยามก็ดี แต่จักต้องเตรียมการไว้ทุกอย่างสำหรับภายภาคหน้า คือกระทรวง เจ้าหน้าที่จักต้องเริ่มลงมือพิจารณาศึกษาลักษณะการทำงาน และคนงานที่ในประเทศของเราโดยอย่างละเอียดละอออันเกี่ยวข้องกับสัญญา และข้อแนะนำทั้งหลายบรรดาที่ได้ตกลงกันแล้วในที่ประชุมกรรมกรนานาประเทศ ทั้งพิจารณาดูด้วยว่าจะต้องเตรียมบทบัญญัติอย่างไรไว้บ้างหรือไม่ เมื่อถึงเวลาอันสมควรที่จะตั้งต้นทำกฎหมายว่าด้วยเรื่องกรรมกร”⁷⁹

ในที่ประชุมได้มีข้อเสนอแนะและทักท้วงบางประเด็นที่มีความน่าสนใจ ดังนี้

“...การกำหนดเวลาทำงาน...ในเมืองเรามีคนเต็มใจทำงานมากกว่าวันละ 8 ชั่วโมง โดยไม่ต้องมีคนผลัดเปลี่ยน เพื่อคนจะได้รับเงินเพิ่มขึ้นอีกเป็นพิเศษ...ที่กล่าวมา ยังไม่มีความจำเป็นที่จะออกกฎหมายในเรื่องกรรมกรนั้น...ควรจะมีบ้างแล้วในเวลานี้ เช่นในเรื่องตรวจตราโรงงาน (Factory Inspection) เพราะเรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญเกี่ยวกับความปลอดภัยของประชาชน (Public Safety) และเคยมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นแก่คนงานบ่อยๆ เรื่องนี้ทางกรมพวกรวมเจ้าหากก็ได้มีข้อบังคับตรวจตราหม้อน้ำ และเครื่องเรือต่างๆ อยู่แล้ว ทางกรมรถไฟหลวงก็ได้ตรวจตราอย่างแข็งแรง โดยส่วนโรง

⁷⁹ หจข. ร.7 พ.13/1 (สำเนา) ที่ 153/22505 เรื่องเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ทูลนายพลเอกพระเจ้าฟ้าเอก เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470.

งานของบุคคลและบริษัทต่างๆ นั้น รัฐบาลหาเข้าเกี่ยวข้องด้วยไม่ และเมื่อเกิดเหตุอันตรายให้คนงานต้องบาดเจ็บสาหัสชีวิตประการใด บุคคลจากบริษัทที่เป็นเจ้าของโรงงานก็มักจะงุบงิบให้เงินเป็นจำนวนเพียงพอที่จะป้องกันความอื้อฉาว ดังนี้ดูไม่ปลอดภัยสำหรับประชาชนอยู่...”⁸⁰

ในที่สุดที่ประชุมมีความเห็นพ้องกันว่าควรจะมีกฎหมายกรรมกรขึ้น ดังนั้นใน พ.ศ. 2470 ทางรัฐบาลได้ออก “พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมและกรรมกร 2470” ขึ้นโดยมุ่งหมายที่จะป้องกันอันตรายอุบัติเหตุที่จะเกิดแก่คนงาน เนื่องจากประเทศสยามมีพลเมืองน้อย และคนที่จะใช้ทำการได้ดีก็ยังมีหายาก ควรจะคิดป้องกันร่างกายและชีวิตของคนเหล่านี้ไว้ เพื่อจะเป็นคุณแก่ทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่กฎหมายฉบับนี้ไม่มีบทบัญญัติกว้างขวางมากเหมือนอย่างของประเทศตะวันตก จะมีแต่ข้อกำหนดหน้าที่ของนายจ้างอันพึงจะมีต่อรัฐบาล กล่าวคือ ต้องยอมให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจเข้าตรวจตราโรงงานต่างๆ ได้ทุกเวลาเท่านั้น และจะไม่มีข้อความใดเตือนใจให้รู้สึกที่รัฐบาลจะช่วยเหลือเข้าข้างคนงานเป็นอันขาด เพราะจะเป็นเครื่องปลุกให้เกิดความคิดในทางที่จะตั้งสหกรณ์การค้า (Trade Union) หรือสมาคมรวบรวมคนงาน (Workers' Organization) ขึ้น เพื่อทำการประท้วงหยุดงานหรือเรียกร้องสิ่งใดจากนายจ้าง ⁸¹ ดังนั้นสิ่งที่ออกมาควบคู่กับ “พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมและกรรมกร 2470” คือ “พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พุทธศักราช 2470” ซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจนตอนหนึ่งว่า

“...ผู้ใดยุยงเสียดสอน หรือแนะนำให้เกิดการนัดหยุดงานหรือการปิดงานงดจ้าง หรือการนัดหยุดการค้าขายใดๆ ก็ดี เพื่อความประสงค์อย่างอื่น นอกจากที่ระงับข้อโต้แย้งภายในขอบการค้าขายหรืออุตสาหกรรม หรือกิจการอื่นที่เกี่ยวข้องอยู่ ณ ที่นั้น ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกว่าสามปี และให้ปรับไม่เกินกว่าพันบาทด้วยอีกโสดหนึ่ง...”⁸²

การเข้ามามีบทบาทของแนวคิดทางการเมืองในระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งสมาคมกรรมกร และการนัดหยุดงานเพื่อเรียกร้องค่าจ้างของบรรดาแรงงานจีนเพิ่มขึ้น สืบเนื่องมาจาก ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เกิดกลุ่มปัญญาชนขึ้นในสังคมไทย ปัญญาชนเสรีนิยมของไทยส่วนหนึ่งหันไปสร้างฐานทางการเมืองในหมู่กรรมกร โดยเรียกตัวเองว่า “คณะกรรมกร” ซึ่งประกอบด้วย ถวัติ ฤทธิเดช, ร.ต.ต. วาศ สุนทรจามร, ถวัลย์ ชาติอาษา และขุน

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁸¹ จงใจรัก ปกพัฒนกุล, “นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับกรรมกรระหว่าง พ.ศ. 2475-2499,” หน้า 44.

⁸² เสถียร ลายลักษณ์, “พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พุทธศักราช 2470,” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 40** (พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2478), หน้า 145.

สมาหารहितะคดี (โประ โปรคุปต์) เป็นต้น⁸³ คนกลุ่มนี้โดยเฉพาะนายถวัติ ฤทธิเดช⁸⁴ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นวีรบุรุษคนแรกสุดของขบวนการกรรมกรไทย ได้เป็นกลุ่มผู้นำที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวให้การศึกษาด้านสิทธิของคนงาน โดยผ่านหนังสือพิมพ์กรรมกร และหนังสือพิมพ์ปากกาไทย ซึ่งได้พยายามแสดงบทบาทในฐานะผู้ผลิตอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้แก่กรรมกร โดยพยายามชี้ให้กรรมกรได้ทราบถึงสิทธิของกรรมกรตามแบบอย่างของประเทศอุตสาหกรรม เช่น สิทธิในการนัดหยุดงาน และสิทธิที่จะก่อตั้งคณะหรือสโมสรของลูกจ้าง และชี้ถึงจุดอ่อนของระบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานที่เอื้ออำนวยให้นายจ้างมีสิทธิเหนือกว่าลูกจ้าง⁸⁵ รวมทั้งทำหน้าที่ในการเข้าไปจัดตั้งองค์กรให้แก่กรรมกร และพยายามเรียกร้องความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่กรรมกร เพื่อรวมตัวกันจัดตั้งเป็นพลังในการต่อรองกับนายจ้าง แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเกิดความขัดแย้งยิ่งขึ้น

ในการนี้แม้รัฐบาลสยามจะมีได้ออกกฎหมายควบคุมหรือคุ้มครองแรงงานรับจ้างก็ตาม แต่ก็ได้มีบทบาทในการเป็นตัวกลางเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ตลอดจนคอยให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ตามแต่กรณี ดังเช่น กรณีกรรมกรชนข้าวขึ้นโรงสีนัดหยุดงาน ในปี พ.ศ. 2476 เนื่องจากการที่เจ้าของโรงสีคิดค่าจ้างตวงข้าวและขนข้าวจากเรือข้าวเกวียนละ 3 บาท เดิมเฉลี่ยให้กรรมกร 1.50 บาท แต่ต่อมามาลดลงเหลือเกวียนละ 50-60 สตางค์⁸⁶ โดยมีกลุ่มคณะกรรมกร ซึ่งนำโดยถวัติ ฤทธิเดช เป็นผู้แทนกรรมกรที่ได้รับมอบฉันทะจากพวกกรรมกรจีนชนข้าวขึ้นโรงสีจำนวน 3,000 คนเศษ ยื่นคำร้องทุกข์เสนอต่อทางราชการ และเป็นผู้แทนในการเจรจาท่องรองกับกลุ่มผู้แทนเจ้าของโรงสี ซึ่งนำโดยนายมังกร สามเสน นายม้าเลียบคุน นายหลีเบน นายโลวเต็กชวณ และนายเอ็กโป้ย⁸⁷ ในการนี้รัฐได้เข้าร่วมในการเจรจาไกล่เกลี่ยให้เกิดความปรองดองกัน จนประสบความสำเร็จ โดยเจ้าของโรงสียินยอมจ่ายค่าแรงในอัตราเดิม

⁸³สังคิต พิริยะรังสรรค์, **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย** (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 69.

⁸⁴อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของถวัติ ฤทธิเดช ใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย**, หน้า 124-135 และ ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, “ชีวิต ความคิด และการต่อสู้ของ ถวัติ ฤทธิเดช เมื่อแรงงานคิดหาญเปลี่ยนแปลงโลก,” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย กุสิจิน-14 ตุลาคม-วีรบุรุษกรรมกร** (กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิสันเพรสโปรดักส์ จำกัด, 2542), หน้า 158-242.

⁸⁵“คอลัมน์สิทธิของกรรมกร,”หนังสือพิมพ์กรรมกร ฉบับวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2465: อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์, **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย**, หน้า 73.

⁸⁶หจข. (2) สร 0201.75/18 คณะกรรมกรจีนชนข้าวขึ้นโรงสีต่างๆ ในจังหวัดพระนคร แลจังหวัดธนบุรี เสนอ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2476.

⁸⁷หจข. (2) สร 0201.75/18 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ เรียน นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476.

ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี พ.ศ. 2472 (ค.ศ. 1929) ส่งผลให้เกิดภาวะอัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ถูกดุดลออกจากราชการ รัฐบาลจึงมีความพยายามที่จะจัดหางานให้กับผู้ที่ไม่มียานทำ โดยนายพลตำรวจตรี พระยาเพชรอินทรา ได้มีแนวคิดที่จะเกื้อหนุนให้แรงงานไทยมาทำงานแทนกรรมกรต่างด้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานรับจ้างชาวจีน โดยให้มีการจัดตั้งสำนักงานกรรมกร (Labour Bureau) ขึ้น⁸⁸ โดยมีหน้าที่สำคัญ คือ การจัดหาคนไทยมาทำงานแทนคนจีน และออกกฎหมายข้อบังคับให้ผู้รับเหมาจากรัฐบาลใช้คนไทยตามส่วน แต่คณะกรรมการสำนักงานกรรมกรลงความเห็นว่า การจะจ้างคนไทยทำงานแทนแรงงานจีนนั้นยังทำไม่ได้ เนื่องจากคนจีนที่เข้ามาหางานทำในเมืองไทยไม่ได้มาแย่งคนไทยทำ แต่มาทำงานที่คนไทยไม่ทำ ถ้าจะให้คนไทยเข้าทำงานเหล่านี้ก็ต้องให้ค่าจ้างพิเศษ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เพราะแรงงานต้องคิดอัตราค่าจ้างราคาเดียวกันโดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ อีกทั้งในเวลานี้คนไทยทำมาหาเลี้ยงชีพในการทำนา ทำสวนอยู่แล้ว ถ้าจะกระตุ้นให้คนไทยเหล่านี้ไปรับจ้างเสียในทางใช้แรงงานอย่างกรรมกร หรือทางเป็นกรรมกรที่มีความชำนาญก็ตาม ก็เท่ากับคนไทยจะต้องออกจากนาและสวน จะทำให้คนจีนเข้ามามีบทบาททางการทำนาและทำสวนแทนที่คนไทย ซึ่งจะเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับประเทศ

ในรายงานโดยย่อของการประชุมคณะกรรมการ Labour Bureau เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2473 แสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการฯ ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พระยาเพชรอินทราฯ เสนอ แต่กลับมีความเห็นโน้มเอียงไปในทางควรให้มีการกำหนดคนจีนที่จะเข้ามาเมืองไทยมากกว่า เพราะถ้าปล่อยให้คนจีนเข้ามาโดยไม่มีกำหนดจำนวนแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะทำประการหนึ่งประการใดที่จะป้องกันคนไทยได้ ดังเช่นในเกาะฟิลิปปินส์และชวา คนพื้นเมืองเป็นกำลังแรงงานทั้งที่ไม่ชำนาญและที่ชำนาญ ทั้งนี้เนื่องจากทั้งฟิลิปปินส์และชวา แม้จะไม่ได้ออกกฎหมายที่จะให้สิทธิพิเศษแก่คนงานซึ่งเป็นคนพื้นเมือง แต่ก็ได้มีการจำกัดจำนวนคนจีนที่จะเข้าประเทศได้⁸⁹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้รัฐบาลไทยยังไม่มีมาตรการที่จะส่งเสริมให้กรรมกรไทยเข้ามาทำงานแทนที่แรงงานรับจ้างชาวจีนก็ตาม แต่รัฐก็ได้มีมาตรการอันส่งผลโดยตรงต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยตรง นั่นคือ การควบคุมกำหนดคนจีนที่จะเข้าเมืองไทยทดแทนการออกกฎหมายควบคุมดูแลกรรมกร ดังจะกล่าวต่อไป

การให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องกรรมกรนั้น ได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังในช่วงสมัยรัฐบาลคณะราษฎร โดยเฉพาะปัญหาเรื่องกรรมกรไทย เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว บรรดากรรมกรไทยเป็นจำนวนมากไม่มียานทำ คณะราษฎรได้มีการดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อให้กรรมกรไทยได้มียานทำ

⁸⁸ หจข. ร.7 พ.13/4 ที่ 300/9337 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งความมายัง มหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2472.

⁸⁹ หจข. ร.7 พ.13/4 เรื่องย่อใจความรายงานอนุกรรมการ Labour Bureau วันที่ 29 เมษายน 2473.

ดังจะเห็นได้จาก การแสดงความคิดเห็นของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ที่เสนอต่อ ประธานคณะกรรมการราษฎร เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2475 ดังนี้

“...ด้วยตามที่ปรากฏว่า บรรดากรรมกรไทยเป็นจำนวนมากไม่มีใครจะมืองานทำ และ
กรรมกรรู้สึกว่าการกรรมกรไทยโดยมาก ไม่ใคร่จะมีความรู้ความชำนาญในการช่างก่อสร้าง
จึงเป็นการตัดโอกาสในการที่กรรมกรไทยจะหาเลี้ยงชีพในทางนี้ แต่เพื่อเป็น
การช่วย และบำรุงกรรมกรไทยให้มีความรู้ความชำนาญในการช่างก่อสร้าง และเพื่อ
ให้กรรมกรไทยมืองานทำเป็นอาชีพมากขึ้น กระผมมีความเห็นที่จะเรียนเพื่อความดำริ
ดังนี้

1. ต่อไปนี้รัฐบาลควรวางเป็นนโยบายว่า บรรดาการก่อสร้างสถานที่ และการโยธาอื่นๆของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องจัดการทำเองไม่ให้ใช้ช่างรับ
เหมาทำ คือให้นายช่างของรัฐบาล ส่วนคนงานจ้างกรรมกรไทย

2. เท่าที่กระผมได้มีความคุ้นเคยในการก่อสร้างมาแล้ว ปรากฏว่าคนไทยทำ
การช่างไม้, ผูกเหล็ก, ผสมและเทคอนกรีต, ทาสี, ได้ดี ส่วนการก่ออิฐถือปูนนั้น ทำ
ได้แต่ยังไม่ดี แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่หัดได้โดยง่าย

3. ในชั้นแรกเจ้ากระทรวงทะบวงการที่มีกำลังใจอ่อน (weak will power)
คงจะพูดว่าทำไม่ได้ หรือหาทางอธิบายแสดงความคิดเห็นที่จะขัดข้องโดยนานาประการ

4. ขณะนี้เป็นสมัยที่ประเทศสยามกำลังอยู่ที่หัวเลี้ยวหัวต่อ ถ้าปล่อยการ
งานให้เป็นไปอย่างเน่าๆ ตามวิถีเก่าต่อไป จะฟื้นตัวไม่ขึ้น กระผมเห็นว่าเป็นโอกาสที่
จะเริ่มต้นวางรูปเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ กรรมกรไทยจะได้มีทางหากิน และไม่เป็น bad
element สำหรับประเทศสยามต่อไป

5. จริงอยู่ในชั้นแรกค่าก่อสร้างบางรายอาจจะแพงกว่าการเหมาช่างให้ทำก็
ได้ แต่ถ้าวางระเบียบอำนวยการให้ดีแล้วอาจแก้ไขให้หายได้ แต่ถึงแม้จะแพงไปบ้างก็ดี
รัฐบาลต้องถือเสียว่าจำนวนที่แพงไปนั้น เท่ากับเป็นการเสียค่าโรงเรียนหัดช่างไทยให้
มีอาชีพในการก่อสร้าง

6. เมื่อญวน เขมร ชาวชะวา และชาวลังกาหัดเป็นช่างก่อสร้างได้ฉันใด
กระผมไม่เห็นว่าจะมีเหตุอันใดเลยที่คนไทยจะทำได้...”⁹⁰

นโยบายดังกล่าวเป็นการส่งผลโดยตรงต่อบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีน โดยเฉพาะแรงงาน
จีนในด้านการก่อสร้าง แต่ปัญหาเรื่องการใช้แรงงานไทยแทนที่แรงงานจีนนั้น รัฐบาลกลับมีนโยบาย
ใช้แรงงานนักโทษมากกว่าที่จะเป็นแรงงานไทย โดยเฉพาะตามบรรดาหัวเมืองต่างๆ ส่วนในเขต

⁹⁰ หจข. (2) สร 0201.75/5 เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เรียนประธานคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ 26
ตุลาคม พ.ศ. 2475.

กรุงเทพฯ นั้น “...สถานที่ของราชการที่มีการกระทำขึ้น มักเป็นการใหญ่เกี่ยวแก่วิชาการเกินความรู้ของเจ้าพนักงานเรือนจำ ทั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การที่จะควบคุมหรือใช้แรงงานนักโทษเช่นหัวเมืองได้ จึงไม่มีการใช้แรงงานนักโทษทำการก่อสร้าง เว้นแต่สถานอันเกี่ยวแก่บริเวณของเรือนจำนั้นๆ เอง...”⁹¹ หรือในกรณีการนัดหยุดงานของบรรดากรรมกรจีนชนชาวจีนขาวบริษัทข้าวไทยภายใต้การควบคุมของรัฐในรูปรัฐวิสาหกิจ ในปี พ.ศ. 2488 เนื่องจากก่อนหน้านี้พ่อค้าโรงสีข้าวเอกชนได้ยอมขึ้นอัตราค่าจ้างให้กรรมกรชนชาวจีน จากอัตราจ้างเหมาเกวียนละ 7 บาท ขึ้นเป็นเกวียนละ 12 บาท ซึ่งนับว่าเพิ่มขึ้นประมาณ 70 %⁹² ส่งผลให้กรรมกรชนชาวจีนขาวบริษัทข้าวไทยนัดหยุดงานเพื่อขอขึ้นอัตราค่าจ้างเช่นกัน ในการนี้รัฐได้ดำเนินการโดยใช้แรงงานนักโทษทำการขนข้าวแทนกรรมกรจีนที่หยุดงาน⁹³

นอกจากการใช้นักโทษแทนแรงงานจีนแล้ว การที่รัฐบาลได้เข้ามามีบทบาทในธุรกิจการค้าด้วยตัวเอง โดยการจัดตั้งในรูปรัฐวิสาหกิจต่างๆ ขึ้นมา เช่น ในปี พ.ศ. 2479 รัฐได้ดำเนินการจัดตั้งโรงงานกระดาษ โรงงานน้ำตาล โรงงานทอผ้าไหม โรงงานยาสูบ โรงกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม โรงกลั่นน้ำมันถั่วเหลือง และในปี พ.ศ. 2481 รัฐได้จัดตั้งบริษัทข้าวสยาม จำกัด ขึ้นโดยการบังคับซื้อกิจการโรงสีข้าวขนาดใหญ่ของชาวจีน 10 แห่ง⁹⁴ การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเป็นการเปิดโอกาสให้คนไทยได้เข้ามามีบทบาทในอาชีพแรงงานรับจ้างเพิ่มมากขึ้น รัฐได้ดำเนินการขยายรัฐวิสาหกิจเก่า และจัดตั้งรัฐวิสาหกิจใหม่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐได้อิโณกิจการต่างๆ ของชาวต่างชาติในฐานะชนชาติศัตรูมาเป็นของรัฐด้วย เช่น การตั้งโรงงานทอผ้า โรงงานทำกระดาษ โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานทำน้ำตาล โรงงานทำยางพารา โรงงานทำเครื่องกระป๋อง โรงงานทำนม โรงงานนุหรี โรงงานสุราของรัฐบาล⁹⁵ เป็นต้น

ในขณะนี้รัฐบาลได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแรงงานไทยไปด้วย โดยในปี พ.ศ. 2481 ได้ประกาศพระราชบัญญัติเรือสยาม พ.ศ. 2481⁹⁶ ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้จำกัดให้ต้องมีลูกเรือที่มีสัญชาติเป็นไทย ไม่น้อยกว่า 75% ของลูกเรือทั้งหมด เท่ากับเป็นการจำกัดบทบาทการเป็นคนประจำเรือและอาชีพประมงของแรงงานจีน และในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้มีการตราพระราช

⁹¹ หจข. (2) สร 0201.75/5 นายจำแสนบตี เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เรียง พระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2475.

⁹² หจข. (2) สร 0201.75/36 เรื่องกรรมกรชนชาวจีนนัดหยุดงาน จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 4 ธันวาคม 2488.

⁹³ หจข. (2) สร 0201.75/36 เรื่องใช้แรงงานผู้ต้องโทษทำการขนข้าวแทนกรรมกรจีนที่หยุดงาน จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 7 ธันวาคม 2488.

⁹⁴ ภูวดล ทรวงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500),” หน้า 46.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

⁹⁶ “พระราชบัญญัติเรือสยาม พ.ศ. 2481,” *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56* (10 เมษายน 2482): 230.

กฤษฎีกาบังคับให้โรงสีข้าวทุกแห่งต้องว่าจ้างแรงงานไทยอย่างน้อย 50% ของแรงงานในโรงสีข้าวแต่ละแห่ง และในเดือนพฤศจิกายน 2482 รัฐบาลได้ออกกฎกระทรวงต่างๆ เพื่อกำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจต่างๆ ทั้งของเอกชน และของรัฐบาล จ้างคนงานต่างด้าวได้ไม่เกิน 25% ของแรงงานทั้งหมด⁹⁷ จึงทำให้โรงงานต่างๆ ซึ่งเดิมใช้แรงงานจีนแทบทั้งหมดต้องทำการลดแรงงานคนจีนลง และเพิ่มแรงงานคนไทยเข้าไปแทนที่

นอกจากนี้รัฐยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติช่วยอาชีพ และวิชาชีพ และพระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับคนไทย พ.ศ. 2485 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้แรงงานไทยมีบทบาทในทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น โดยการกำหนดอาชีพและวิชาชีพเฉพาะให้แก่คนไทย โดยห้ามมิให้ชาวต่างด้าวประกอบอาชีพหรือวิชาชีพชนิดนั้นๆ อีกต่อไป ซึ่งมีทั้งหมด 27 ชนิด⁹⁸ เช่น การทำหรือการหล่อพระพุทธรูป การตัดฟัน การเผาถ่าน การรับจ้างเผาถ่าน การทำชัน การทำน้ำมันยาง การทำอิฐหรือการรับจ้างขายอิฐ การตัดการเย็บเสื้อผ้าสตรี เป็นต้น ต่อมาเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้หมดบทบาทลง ในปี พ.ศ. 2487 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฉบับใหม่ขึ้นแทน และกำหนดอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนไทยเหลือเพียง 4 ชนิด เท่านั้น คือ การทำหรือการหล่อพระพุทธรูป การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องถม และการเป็นทนายความ ในปี พ.ศ. 2488 ได้ลดเหลือเพียง 3 ชนิด คือ การทำหรือการหล่อพระพุทธรูป การทำเครื่องเงิน และการทำเครื่องถม ต่อมาเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับขึ้นมาใช้อำนาจอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2490 ได้มีการกำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทยขึ้นใหม่เป็น 10 ชนิด คือ การทำหรือการหล่อพระพุทธรูป การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องถม การขับซี้รถจักรยานสามล้อรับจ้าง การขับซี้สามล้อยนต์สาธารณะ การขับรถยนต์สาธารณะ การทำนา (เว้นการปลูกข้าวในร่องสวน) การทำนาเกลือ การตัดผม และการเรียงพิมพ์อักษรไทย⁹⁹

นอกจากนี้รัฐยังได้มีมาตรการในการส่งเสริม และฝึกฝนให้คนไทยมีความชำนาญในวิชาชีพต่างๆ ยิ่งขึ้น เช่น การตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนพาณิชยการ ตลอดจนการเปิดอบรมความรู้ด้านอาชีวศึกษาสาขาต่างๆ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้แก่เยาวชน และประชาชนชาวไทยโดยทั่ว

⁹⁷ ทวี ธีระวงศ์เสวี, **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2517), หน้า 92.

⁹⁸ “พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพ และวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย พ.ศ. 2485,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59** (9 มิถุนายน 2485): 1221 อ้างถึงใน ทวี ธีระวงศ์เสวี, **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย**, หน้า 94-95.

⁹⁹ ทวี ธีระวงศ์เสวี, **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย**, หน้า 95-98.

ไปอีกด้วย¹⁰⁰ แม้ว่าการดำเนินนโยบายเหล่านี้ จะทำให้แรงงานไทยสามารถเข้ามาแทรกอยู่ในตลาดแรงงานแข่งขันกับแรงงานจีนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกิจการของรัฐวิสาหกิจ แต่เนื่องจากกรณีที่แรงงานไทยเข้ามาทดแทนแรงงานจีนกันเป็นจำนวนน้อย ประกอบกับคนจีนเจ้าของกิจการมีการจ่ายเงินให้กับเจ้าหน้าที่ที่มาดำเนินการตรวจตรา จึงทำให้แรงงานจีนยังคงมีบทบาทในการเป็นแรงงานรับจ้างได้ต่อไป โดยมีแรงงานไทยเริ่มเข้ามาแทรกแซงในบทบาทของแรงงานรับจ้างมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้จัดทำเสื้อและกางเกงสำเร็จรูป เพื่อช่วยเหลือโดยการขายให้แก่กรรมกรในราคาที่ถูกลงกว่าราคาท้องตลาด ดังเช่น เสื้อเชิ้ตแขนสั้นและกางเกงขาสั้นสีดำสำหรับกรรมกร ราคาชุดละ 6.90 บาท ในขณะที่ราคาท้องตลาดในกรุงเทพฯ ชุดละ 10.75 บาท และราคาเสื้อเชิ้ตสีน้ำเงินแก่สำหรับกรรมกร ราคา 2.99 บาท ราคาตลาด 4.75-5.25 บาท¹⁰¹ เป็นต้น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อุตสาหกรรมไทยได้เจริญยิ่งขึ้น ทำให้จำนวนกรรมกรเพิ่มมากขึ้นไปด้วย ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันในการจัดตั้งสหภาพกรรมกรนครกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2487 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น สหอาชีพกรรมกรแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2490 สหภาพกรรมกรนครกรุงเทพฯ ถือเป็นสหพันธ์กรรมกรแห่งแรกของประเทศ ที่มีการรวมกรรมกรจากกิจการสาขาต่างๆ เช่น กรรมกรช่างกล โรงเลื่อย โรงงานไม้ขีดไฟช่างเย็บหนัง ช่างเรียงพิมพ์ สตรีจีนเหลา ช่างไม้ ทำเรือ ช่างเย็บผ้า ช่างปั้นทอ พนักงานร้านค้า โรงย้อมผ้า โรงน้ำมัน ช่างตัดผม คนลากรถ และกรรมกรหยางกู๋ (คนใช้บ้านฝรั่ง) เป็นต้น¹⁰² ซึ่งวิลเลียม สกินเนอร์ได้ประมาณว่ามีกรรมกรจีนอยู่ 2 ใน 5 ส่วน แต่หลังจากนั้นมีการรวมจีนเข้าร่วมมากขึ้น และในปี 2491 สมาคมกรรมกรจีนส่วนใหญ่ก็เข้าร่วมกับสหอาชีพกรรมกร เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มผู้ก่อตั้งสหพันธ์แรงงานมักจะเป็นกลุ่มคนไทยนอกวงการแรงงาน โดยอยู่ในระดับปัญญาชนเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อมีการจัดตั้งแล้ว แรงงานรับจ้างชาวจีนมักจะเข้าร่วมเสมอ ทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนมีอำนาจในการต่อรองกับนายจ้างในเรื่องอัตราค่าจ้าง และสภาพการทำงานที่ดีขึ้น

ภายใต้สภาวะสงครามเย็น สหภาพแรงงานบางแห่งถูกแทรกแซงด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์มากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มกรรมกรชาวจีน รัฐจึงมีการสนับสนุนให้จัดตั้งองค์การกรรมกรฝ่ายขวา คือ สมาคมกรรมกรไทย เมื่อปี พ.ศ. 2491 แต่สมาคมนี้ไม่เคยทำหน้าที่เป็นตัวแทนมวลกรรมกรอย่างแท้

¹⁰⁰ผาณิต ทรงประเสริฐ, “นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487,” ใน *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 654.

¹⁰¹หจช. (3) สร 0201.45.2/4 รายงานเปรียบเทียบราคาขายปลีกเสื้อกางเกงสำเร็จรูปให้กรรมกรและกสิกรกับราคาตลาด จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2486.

¹⁰²ดำริห์ เรื่องสุธรรม, *ขบวนการแรงงานไทยในการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2544), หน้า 199.

จริง ไม่เคยเรียกรื้อกฎหมายแรงงานคุ้มครองกรรมกร ไม่เคยแม้แต่จะต่อรองกับนายจ้าง แต่กลับทำงานโฆษณาชวนเชื่อให้กรรมกรไทยหลุดพ้นจากอำนาจอิทธิพลชาวจีน และลัทธิคอมมิวนิสต์¹⁰³ และที่น่าสนใจคือ มีแต่ทหารและตำรวจอยู่ในคณะกรรมการของสมาคม¹⁰⁴ สมาคมกรรมกรไทยเริ่มดำเนินการปราบปรามสหพันธ์ต่างๆ ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวจีน ในช่วงปี พ.ศ. 2491-2492

ครั้นเมื่อประเทศจีนแผ่นดินใหญ่กลายเป็นประเทศในระบบคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 รัฐจึงมองความเคลื่อนไหวของแรงงานรับจ้างชาวจีนในขณะนั้นว่า จะเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของประเทศ รัฐจึงพยายามที่จะขจัดอิทธิพลของสหอาชีพะกรรมกรโดยไม่ต่อทะเบียนอายุให้ แต่สหอาชีพะกรรมกรก็ได้แก้ปัญหาโดยการเข้าเป็นสมาชิกของ“สหพันธ์กรรมกรโลก” ในปีเดียวกัน สมาคมกรรมกรไทยได้คาบตบทาสหอาชีพะกรรมกร โดยการเข้าร่วมใน “สหพันธ์สมาคมคนงานเสรีสากล” ซึ่งหนุนหลังโดยสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2493 และในที่สุดรัฐก็ได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 รวมทั้งเข้าควบคุมดูแลสภาพแรงงานอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้มีการดำเนินนโยบายในการจดทะเบียนกรรมกรจีน โดยกรมตำรวจและกรมประชาสัมพันธ์ เพื่อประโยชน์ที่จะเตรียมการในการจำกัดอาชีพบางอย่างไว้ให้แก่คนไทย ส่วนกรมตำรวจได้มีการสำรวจรายละเอียดถึงอาชีพที่อยู่ และความฝักใฝ่ในทางการเมืองของแรงงานรับจ้างชาวจีน เพื่อจะป้องกันการแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์ในสมาคมกรรมกรไทยเป็นสำคัญ¹⁰⁵

ดังนั้นการสำรวจจดทะเบียนกรรมกรในครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นที่กรรมกรจีนเป็นสำคัญ ไม่ได้มีการจดทะเบียนกรรมกรไทย ดังจะเห็นได้จากบทความจากหนังสือพิมพ์ฉวนหมินเป่า ฉบับวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2492 ได้มีการกล่าวไว้ว่า “...ความจริงกรรมกรที่ทำเรือใหม่ก็มีไม่น้อยไม่เห็นมีการไปสำรวจจดทะเบียนอย่างไร...”¹⁰⁶ เนื่องจากกรรมกรที่ทำเรือใหม่¹⁰⁷ ส่วนใหญ่เป็นกรรมกรไทย

¹⁰³ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 330.

¹⁰⁴ พิเชิต จงสถิตย์วัฒนา, “การเคลื่อนไหวของกรรมกรไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 – 14 ตุลาคม 2516,” ใน **ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์ณศ, 2518), หน้า 95.

¹⁰⁵ หจช. (2) สร 0201.75/42 สายฟ้า, “การสำรวจกรรมกร,” หนังสือพิมพ์เสียงไทย ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2492.

¹⁰⁶ หจช. (2) สร 0201.75/42 ความแปลเรื่อง “กรรมกร, เจ้าแก่, รัฐมนตรี, ทนายความและวงการหนังสือพิมพ์ ดูการจดทะเบียนกรรมกร, กรรมกรว่า “ซามซ่าวคือสิ่งที่ฉันนับถือ”, หนังสือพิมพ์ฉวนหมินเป่า (ฉบับเช้า) วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2492.

¹⁰⁷ ทำเรือใหม่ หรือทำเรือกรุงเทพฯ ได้เริ่มก่อสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 โดยสำนักงานท่าเรือ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำเรือถูกระเบิดเสียหาย และเมื่อสงครามสงบลง ทำเรือใหม่ก็ได้ถูกทหารขององค์การสหประชาชาติยึดครองอยู่ระยะหนึ่ง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้รับคืนกิจการท่าเรือจากกองทหารองค์การสหประชาชาติ จึงได้เปิดดำเนินการตั้งแต่นั้นมา (“ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่าเรือแห่งประเทศไทย,” ใน **การทำเรือแห่งประเทศไทย** (พระนคร: โรงพิมพ์การท่าเรือแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 22-24.).

การสำรวจจดทะเบียนกรรมกรจีน ได้เริ่มต้นขึ้นในเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2492 โดยเริ่มจาก กรรมกรโรงงานย้อมผ้า กรรมกรโรงพิมพ์ โรงงานไม้ขีดไฟ โรงงานกลั่นน้ำมัน และกรรมกรอื่นๆ โดย ตำรวจนอกเครื่องแบบได้ทำการจดชื่อ อายุ สัญชาติ เชื้อชาติ และชื่อบิดามารดาพร้อมกับตรวจดูใบ ต่างด้าว¹⁰⁸ อาจกล่าวได้ว่า การสำรวจจดทะเบียนกรรมกรจีน เป็นนโยบายในการดำเนินการกับแรงงานรับจ้างชาวจีนวิธีการหนึ่ง เนื่องจากการจดทะเบียนเช่นนี้เป็นกรง่ายต่อการติดตามคนจีน เพราะถ้าใครที่ไม่ได้ทำการจดทะเบียนเมื่อถูกจับแล้ว ก็จะหนีจากข้อหาการเป็นบุคคลไร้อาชีพไม่พิน ต้องถูกเนรเทศออกไปจากพระราชอาณาจักไทยอยู่ดี ดังนั้นการจดทะเบียนเท่ากับเป็นใบรับรอง ชาวจีนประจำตัวด้วย

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แม้รัฐบาลสยามจะได้เริ่มให้ความสนใจกับปัญหาเรื่องกรรมกรอยู่บ้าง ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา แต่ก็ยังไม่มากเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเรื่องของการป้องกันความปลอดภัยที่เกิดขึ้นกับกรรมกร มากกว่าที่จะแก้ปัญหาข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง โดยตรง และในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น แม้ว่าผู้นำบางท่านต้องการให้มีมาตรการในการจ้างแรงงานไทยแทนแรงงานจีนแล้วก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการดังได้กล่าวแล้ว ข้างต้น ส่งผลให้มาตรการในการออกกฎหมายเพื่อควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยตรงยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้อุดมการณ์เชื้อชาตินิยม ส่งผลให้เกิด มาตรการในการควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างจริงจังยิ่งขึ้น โดยการออกกฎหมายควบคุมและ จำกัดอาชีพของแรงงานรับจ้างชาวจีนควบคู่กับการส่งเสริมอาชีพของแรงงานไทย ซึ่งนับได้ว่า ประสบความสำเร็จพอสมควร นอกจากการออกกฎหมายควบคุมแรงงานจีนแล้ว รัฐบาลยังได้มีการนำ มาตรการในการควบคุมคนจีนเข้าประเทศมาใช้อีกด้วย เพื่อเป็นการจำกัดปริมาณการเข้ามาของแรงงานรับจ้างชาวจีน อันเป็นวิธีการดำเนินการในการแก้ปัญหาเรื่องแรงงานรับจ้างชาวจีนของรัฐบาล สยามที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

5.2.2 กฎหมายควบคุมแรงงานจีนเข้าเมือง

ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ได้เกิดปัญหาการหลังไหลของชาวจีนที่เพิ่ม ปริมาณมากขึ้นกว่าสมัยใดๆ ดังจะเห็นได้จาก จำนวนสถิติคนต่างด้าวเข้า-ออกประเทศสยาม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2471-2480 ดังนี้

¹⁰⁸ หจข. (2) สร 0201.75/42 ความแปลเรื่อง “กรรมกร, เจ้าแก่, รัฐมนตรี, ทนายความและวงการหนังสือพิมพ์ ดูการจดทะเบียนกรรมกร, กรรมกรว่า “ซามซ่าวคือสิ่งที่ฉันนับถือ”, หนังสือพิมพ์ฉวนหมินเป้า (ฉบับเช้า) วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2492.

ตารางที่ 10 แสดงบัญชีสถิติคนต่างด้าวเข้า-ออกประเทศไทย (สำหรับกรุงเทพฯ) ตั้งแต่
ปี พ.ศ. 2471-2480

ปี	เข้ามา (คน)	ออกไป (คน)
2471	88,045	62,138
2472	70,552	52,177
2473	76,369	54,219
2474	69,549	53,058
2475	51,599	40,627
2476	15,648	30,176
2477	24,282	39,305
2478	30,964	23,749
2480	50,857	25,169

ที่มา : หจข. (2) สร 0201.76/2 บัญชีสถิติคนต่างด้าวเข้าออกประเทศไทย (9 สิงหาคม 2475-28 กรกฎาคม 2481) และ หจข. (2) สร 0201.76/10 (สำเนา) ข้อสอบสวนของพระมหาวิชัย นำเสนอ รองอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 5 กันยายน 2478).

การเพิ่มปริมาณของชาวจีนนี้ นับเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่รัฐไทยตระหนักถึง ดังนั้น รัฐจึงได้ออกพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470 ขึ้น และได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ในปี พ.ศ. 2471 และ พ.ศ. 2474 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ใจความในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการเข้าเมืองเพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2470 อัตราค่าเข้าเมือง 4 บาท ปี พ.ศ. 2471 เพิ่มขึ้นเป็น 10 บาท ปี พ.ศ. 2474 เพิ่มขึ้นเป็น 40 บาท และในปี พ.ศ. 2476 อัตราค่าเข้าเมืองเพิ่มขึ้นเป็น 110 บาท¹⁰⁹ การเปลี่ยนแปลงอัตราค่าเข้าเมืองให้สูงขึ้นนี้ น่าจะส่งผลกระทบต่อแรงงานรับจ้างชาวจีน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่ยากจนในเมืองจีน กับการเข้ามายังประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังปรากฏว่าชาวจีนได้มีวิธีการหลีกเลี่ยงการเสียอัตราค่าเดินทาง โดยลักลอบการเข้าเมืองตามช่องทางชายแดนที่ยังไม่มีการตั้งด่านตรวจคนเข้าเมือง ดังเช่น มีพวกจีนที่เข้ามาทางเมืองตูแรนในเขตอินโดจีนของฝรั่งเศส เพราะเสียค่าเข้าเมืองน้อยกว่า แล้วทำการลักลอบข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทย¹¹⁰

¹⁰⁹ หจข. (2) สร 0201.76/10 (สำเนา) ข้อสอบสวนของพระมหาวิชัย นำเสนอ รองอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 5 กันยายน 2478.

¹¹⁰ หจข. (2) สร 0201.76/3 นายประยูร ภมรมนตรี รัฐเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2476.

การที่คนจีนลักลอบเข้ามาตามเขตชายแดนต่างๆ ของสยามนี้ จึงทำให้รัฐบาลเปิดด่านตรวจคนเข้าเมืองตามช่องทางต่างๆ โดยในระยะแรกเริ่มต้นจากมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลภูเก็ต และมณฑลปราจีนบุรี ในปี พ.ศ. 2476 และเพียงในระยะเวลาไม่นานก็ได้ตั้งขึ้นที่มณฑลราชบุรีอีกมณฑลหนึ่ง¹¹¹ ต่อมาได้มีการอนุมัติให้เปิดด่านตรวจคนเข้าเมืองตามจังหวัดชายแดนเพิ่มขึ้นอีก 5 แห่ง ในปี พ.ศ. 2479 คือ ทางจังหวัดแม่ฮ่องสอน, อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย และอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา¹¹² และในปี พ.ศ. 2481 ได้มีการอนุมัติตั้งด่านตรวจคนเข้าเมืองที่เกาะสีชัง จังหวัดสมุทรปราการอีกแห่งหนึ่ง¹¹³

นอกจากการเปิดด่านตรวจคนเข้าเมืองเพิ่มขึ้นแล้ว รัฐบาลยังได้เพิ่มเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติคนเข้าเมืองด้วย กล่าวคือ ในเดือนธันวาคม 2475 รัฐได้แก้ไขพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง โดยห้ามไม่ให้บุคคลเหล่านี้เข้าเมือง คือ คนที่อายุต่ำกว่า 20 ปีที่มีได้มากับบิดาหรือมารดา คนที่มีอายุ 12 ปีหรือมากกว่านั้นขึ้นไป ที่อ่านและเขียนหนังสือไทย หรือภาษาของตนไม่ได้¹¹⁴ จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ส่งผลกระทบต่อชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างชาวจีน เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพมาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างในสังคมไทย มักจะไม่รู้จักรหัสหนังสือ แม้แต่ภาษาจีนของตนก็ตาม เนื่องจากทางประเทศจีนคนสมัยเก่า และพวกที่เป็นกสิกร หัตถกร กับกรรมกรโดยมากไม่รู้จักรหัสหนังสือ คนจำพวกนี้ได้เคยเข้ามาในประเทศไทย และตั้งภูมิลำเนาที่เป็นปักแผ่นกันเป็นจำนวนมาก ในการนี้ได้มีชาวจีนจำนวนหนึ่งทำการร้องขอผ่อนผันกรณีที่ไม่รู้หนังสือเข้าประเทศไทยไม่ได้¹¹⁵

ต่อมาในเดือนสิงหาคม 2478 รัฐบาลสยามได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว โดยกำหนดให้คนต่างด้าวที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ต้องไปขอรับใบสำคัญประจำตัวจากพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นที่อยู่ และในเดือนมกราคม 2479 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินนโยบายกวดขันไม่ให้ผู้หญิงจีนเข้ามา โดยอาศัยข้อตกลงสันนิบาตชาติ เกี่ยวกับการเลิกค้าหญิงและ

¹¹¹ หจข. (2) สร0201.76/3 ปลัดทูลฉลอง กระทรวงมหาดไทย เรียง เลขานุการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2476.

¹¹² หจข. (2) สร0201.76/3 (สำเนา) รายงานการประชุมเสนาบดีครั้งที่ 36/2479 วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2479.

¹¹³ หจข. (2) สร0201.76/3 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เรียง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2481.

¹¹⁴ “พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2475,” *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49* (3 กุมภาพันธ์ 2475): 609.

¹¹⁵ หจข. (2) สร0201.76/4 ผู้มีชื่อร้องขอผ่อนผันในเรื่องกฎหมายคนต่างด้าว วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2476.

เด็ก¹¹⁶ ดังนั้นถ้าหากหญิงจีนคนใดไม่มีหลักฐานสมบุรณ์พอ เจ้าหน้าที่กองตรวจคนเข้าเมืองก็ไม่ยอมให้เข้าประเทศไทยอีกต่อไป และในปี พ.ศ. 2480 ช่วงปลายสมัยของรัฐบาลคณะราษฎร ได้มีการร่างพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฉบับใหม่ โดยเพิ่มมาตรการต่างๆ ตลอดจนเรียกเก็บค่าธรรมเนียมคนเข้าเมืองสูงขึ้นกว่าเดิมมาก แรงงานชาวจีนจำนวนหนึ่งได้ทราบข่าวจากญาติที่อยู่ทางเมืองไทยว่า ประเทศไทยจะเพิ่มอัตราเรียกเก็บค่าธรรมเนียม จึงได้หลั่งไหลเข้าประเทศไทยกันเป็นจำนวนมาก¹¹⁷ เช่น ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2480 เป็นเดือนที่มีชาวจีนเข้ามาสูงสุด 7,108 คน ขณะที่ในปี พ.ศ. 2478 เดือนที่มีชาวจีนเข้ามาสูงสุดคือเดือนมีนาคม 3,773 คน¹¹⁸ ซึ่งในที่สุดรัฐบาลก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2480 โดยเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมใบอนุญาตถิ่นที่อยู่คนต่างด้าวจากเดิม 20 บาทเป็นคนละไม่เกิน 100 บาท นอกจากนี้รัฐยังมีอำนาจในการกำหนดจำนวนคนต่างด้าวที่จะเข้ามาในราชอาณาจักรสยามในระยะเวลาใด และเป็นจำนวนหญิงชายเท่าใดได้อีกด้วย รัฐบาลในสมัยต่อๆ มาจนกระทั่งปัจจุบัน ได้ใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายบรรทัดฐานสำหรับการควบคุมคนต่างด้าวเข้าเมือง

สภาวการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับการดำเนินนโยบายภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมที่เน้นในเรื่องความเป็นพลเมืองเชื้อชาติไทย ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้แรงงานจีนอพยพในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวนลดลง ดังนั้นการดำเนินนโยบายในการควบคุมคนจีนเข้าเมือง จึงมิได้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จนกระทั่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง แรงงานจีนได้มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นระลอกใหญ่ ส่งผลให้รัฐบาลต้องดำเนินนโยบายการควบคุมคนจีนที่เข้มงวดขึ้น กล่าวคือ รัฐบาลได้มีนโยบายในการกำหนดโควตาจำนวนคนเข้าเมืองของคนต่างด้าวในแต่ละปี ซึ่งจากเดิมไม่เคยมีการกำหนดจำนวนคนเข้าเมืองในแต่ละปีเลย โดยในปี พ.ศ. 2490 มีการกำหนดโควตาคนจีนเข้าเมืองเป็นจำนวนปีละ 10,000 คน และสำหรับคนต่างด้าวสัญชาติอื่นกำหนดเป็นจำนวน 200 คนต่อปี¹¹⁹ ต่อมาประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายต่อต้านและป้องกัน

¹¹⁶รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 68/2479, เรื่องการประชุมสันนิบาตชาติเรื่องการค้าหญิงและเด็ก, 6 มกราคม 2479, หน้า 29 อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500),” หน้า 24.

¹¹⁷สัมภาษณ์ นายชูเด็ก แซ่จิว ชาวจีนที่อพยพในช่วงเวลานั้น และด้วยเหตุผลดังกล่าว อายุ 81 ปี สัมภาษณ์โดยเปรมมา สัตยาวิพิงศ์ และนายชินนทร์ สัตยาวิพิงศ์ (ล่าม) ที่บ้านเลขที่ 30/16 ซอยพิชัย 1 แขวง ยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2544.

¹¹⁸หจข. (2) สร 0201.76/2 ปลัดกระทรวงมหาดไทย เรียง เลขานุการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2479 และ หจข. (2) สร 0201.76/2 ปลัดกระทรวงมหาดไทย เรียง เลขานุการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2481.

¹¹⁹หจข. (2) สร 0201.76/1 เรื่องการเข้าเมืองของคนจีน จากเลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2490.

การรุกรานจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงได้มีการกำหนดจำนวนคนจีนเข้าเมืองตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2491 มีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2492 เป็นจำนวนปีละ 200 คน สำหรับคนต่างด้าวแต่ละสัญชาติที่เป็นคนเข้าเมือง¹²⁰ ซึ่งรวมถึงคนจีนด้วย นอกจากนี้ยังมีการกำหนดค่าธรรมเนียมในการพำนักอยู่ในประเทศ จากเดิม 200 บาทในปี พ.ศ. 2481 เป็น 1,000 บาทในปี พ.ศ. 2493¹²¹ อีกด้วย นโยบายดังกล่าวมีอิทธิพลต่อลักษณะ และจำนวนของแรงงานจีนอพยพ คือ เมื่อมีการกำหนดโควต้าจำนวนคนเข้าเมือง ได้ทำให้คนจีนที่จะเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างเดินทางเข้ามาลำบากขึ้น เนื่องจากต้องมีการติดสินบน ประกอบกับการเพิ่มค่าธรรมเนียม จึงส่งผลให้ในระยะหลังมีแต่ชาวจีนฐานะมั่งคั่งเท่านั้น ที่จะสามารถเข้ามาในประเทศไทยได้ในฐานะผู้อพยพ¹²² อีกทั้งเมื่อประเทศจีนได้เปลี่ยนเป็นประเทศในระบบคอมมิวนิสต์ ก็ทำให้ชนชั้นนายทุนของประเทศจีนมีความจำเป็นที่จะอพยพออกมา มากกว่าชนชั้นแรงงาน เนื่องจากเงินทุน และกิจการทุกอย่างจะต้องตกเป็นของรัฐทั้งหมด ทำให้จำนวนโควต้าที่รัฐไทยระบุไว้ส่วนใหญ่ จึงตกเป็นของกลุ่มคนที่ไม่ได้เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนระลอกสุดท้ายที่เข้ามาในประเทศไทยคือ เข้ามาในช่วงตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2488 - จนถึงต้นปี พ.ศ. 2492

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁰ หจช. (2) สร0201.76/1 ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าว ซึ่งจะให้เข้ามาในราชอาณาจักรไทย ประกาศมา ณ วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2491. (อ่านรายละเอียดในภาคผนวก ค).

¹²¹ วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 181.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

บทที่ 6

การลดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนในชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ และความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐไทย ภายใต้ความกดดันทางแนวคิดต่างๆ ทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึกลัทธิชาตินิยมที่ก่อตัวขึ้นทั้งทางฝ่ายจีนและฝ่ายไทย ได้สร้างแรงผลักดันให้เกิดการคลี่คลายบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าของสังคมกรุงเทพฯ ส่งผลให้แรงงานจีนมีการปรับตัวอีกครั้งเพื่อเข้าสู่สังคมกรุงเทพฯ ที่มีการเปลี่ยนแปลง ดังเช่น การพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ ทั้งในระบบทุนนิยมและรัฐวิสาหกิจที่เกิดขึ้นอย่างมากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา การเลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีน ตลอดจนการเข้ามาของแรงงานไทย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการลดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน

6.1 การปรับตัวของแรงงานรับจ้างชาวจีน

6.1.1 ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมของสังคมกรุงเทพฯ

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 การอุตสาหกรรมของประเทศสยามไม่ได้เป็นแหล่งสำคัญในการสร้างกำไรให้กับบรรดานายทุนเท่ากับการประกอบอาชีพทางธุรกิจการค้า ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลไม่มีอำนาจในการกำหนดอัตราภาษีศุลกากร ภายใต้ข้อตกลงของสนธิสัญญาที่ทำขึ้นกับนานาประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ดังนั้นจึงส่งผลให้สินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศที่เข้ามามีราคาถูกลง ประกอบกับความเคยชิน และความประหยัดของคนสมัยก่อน โดยเฉพาะสามัญชนทั่วไปที่ใช้สินค้าเฉพาะที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวันจริงๆ เท่านั้น การขาดแคลนตลาดเพราะอัตราภาษีของของไทยต่ำ ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของสยามจึงเกิดขึ้นอย่างล่าช้า¹

6.1.1.1 อุตสาหกรรมในระบบทุนนิยม

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ประเทศยุโรปซึ่งเป็นบริเวณที่เกิดสงครามขึ้นโดยตรง ได้ประสบปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน จนกระทั่งลดการลงทุนทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลง เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมภายในประเทศ ประกอบกับรัฐบาลได้อำนาจอธิปไตยทางศุลกากรคืนมาบางส่วนจากการขอแก้ไขสนธิสัญญาภายหลังสงคราม การเจริญเติบโตของวัฒนธรรมการบริโภคของคนชั้นกลางในเขตกรุงเทพฯ มีผลต่อปริมาณความต้องการสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้พ่อค้านายทุนเอกชนทั้งชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนต่างเริ่มลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมการผลิตต่างๆ ที่หลากหลายยิ่งขึ้น ดังที่จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่

¹นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2535), หน้า 89.

พาณิชย์ ฉบับที่ 19 (มกราคม 2468) แสดงให้เห็นว่า สินค้าที่ผลิตมีทั้งปูนซีเมนต์ กระเบื้องต่างๆ ท่อซีเมนต์ ฝ้า และสบู่อื่นๆ² เป็นต้น จนกระทั่งช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นยุคที่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าเป็นยุคแรกของไทย³ อุตสาหกรรมของประเทศได้พัฒนามากขึ้น ดังในรายงานการสำรวจอาชีพพลเมืองของรัฐบาลสยามปี พ.ศ. 2472 ระบุว่าเมื่อมีผู้ประกอบการอาชีพในโรงงานต่างๆ 775 คน ทำโรงงานมวนบุหรี่ 706 คน ทำโรงงานปูน 212 คน ทำโรงพิมพ์ 205 คน ทำโรงงานกระดาษ 157 คน ทำโรงงานฟอกหนัง 105 คน ทำโรงงานกระเบื้องซีเมนต์ 14 คน และทำโรงงานแก้ว 8 คน เป็นต้น⁴ การพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ๆ ในสังคมกรุงเทพฯ ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2484 มีจำนวนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี เท่าที่มาจดทะเบียนพาณิชย์ เฉพาะประเภทอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสิ่งจำเป็นในการครองชีพทั้งสิ้น 4,281 ราย⁵ การเข้ามาดำเนินกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมของนายทุนชาวจีน และนายทุนจีนสยามได้ส่งผลสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างกับนายจ้างหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก การเริ่มลงทุนในอุตสาหกรรมทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กของนายทุนชาวจีนและนายทุนจีนสยาม ท่ามกลางแนวคิดชาตินิยมที่เกิดขึ้นในหมู่คนจีนในกรุงเทพฯ ส่งผลให้เกิดการจ้างแรงงานจีนเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก ทำให้แรงงานจีนได้มีโอกาสในการเรียนรู้งานและการสะสมทุนเพิ่มขึ้น เนื่องจากอุตสาหกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวยังอาศัยเทคโนโลยีที่ไม่สูงนัก แต่เน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะเครื่องจักรมีราคาสูงกว่าอัตราค่าจ้างแรงงานรับจ้างชาวจีน ดังเช่น ในกรณีโรงงานไม้ขีดไฟมีนแซ่ ซึ่งเกิดจากการรวมทุนของพ่อค้าจีนสยาม 8 หุ้น เปิดทำการเมื่อปี พ.ศ. 2471 มีกรรมกรทำงานรวม 800 คน นอกจากนี้ยังมีกรรมกรที่รับกล่องและตรา

²“บัญชีแสดง (2) บริษัทจำกัดสินใช้ (3) ห้างหุ้นส่วนจำกัดสินใช้ ซึ่งได้จดทะเบียนที่กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม,” **จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์** ฉบับที่ 19 (มกราคม 2468), และ“บัญชีที่ 4 หุ้นส่วนสามัญซึ่งได้จดทะเบียนไว้ที่กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม,” **จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์** ฉบับที่ 20 (เมษายน 2469).

³พรณี บัวเล็ก, “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 209.

⁴**เทศาภิบาล**, 2472-2473: 383-384 อ้างถึงใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475**, หน้า 90.

⁵หจช. (3) สร0201.45.2/3 รายงานแสดงจำนวนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี เท่าที่มาจดทะเบียนพาณิชย์เพียงสิ้น พ.ศ. 2484 (เฉพาะประเภทอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสิ่งจำเป็นในการครองชีพ) จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเศรษฐกิจ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2485. (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก ง)

หน้ากล่องไม้ขีดไฟไปเปิดที่บ้านอีก รวมแล้วประมาณ 4,000-5,000 คน⁶ หรือกรณีโรงงานบูรพา ยาสูบของนายก็อกเหลียง หรือ นายไกรลาศ ช่วยตระกูล มีคนทำงานอยู่ 1,500 คน⁷ เป็นต้น

ประการที่สอง การมีโอกาสได้ร่วมงานกับนายจ้างตั้งแต่แรกเริ่มดำเนินกิจการทางด้านอุตสาหกรรมใหม่ๆ ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนมีโอกาสได้ปรับเปลี่ยนสถานะมากขึ้น ดังได้กล่าวแล้วว่า ลูกจ้างของบรรดานายจ้างชาวจีนส่วนใหญ่มักจะเป็นคนรู้จักที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน หรือมีภาษาพูดเดียวกัน นับถือเป็นเครือญาติกันอยู่แล้ว เมื่อได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งกิจการต่างๆ ร่วมกับนายจ้าง จะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในฐานะญาติสนิทหรือบุคคลในครอบครัวยิ่งขึ้น ดังนั้นนายจ้างจึงมีส่วนช่วยเหลือให้ลูกจ้างที่มีคุณสมบัติเหมาะสมได้มีกิจการเป็นของตนเองเกิดขึ้น ภายในเครือข่ายธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน โดยการออกทุนให้กู้ยืม หรือการให้ซื้อสินค้าผ่อนส่งได้ในภายหลังอย่างที่เรียกว่า “ได้หลง” กัน ดังเช่น กรณีเจ้าสัวกอมาหัวได้ช่วย “ได้หลง” ญาติพี่น้องและแม้แต่คนจีนอื่นๆ ที่มีแววดี มีนายเหี้ยกวงเอี่ยม เป็นต้น⁸ หรือไม่ก็อาจเป็นการให้อำนาจควบคุมบริษัทในเครือ หรือบริษัทสาขาที่เป็นได้ โดยใช้วิธีการผูกสัมพันธ์กันทางเครือญาติที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เช่น การแต่งงานกับลูกสาวหรือหลานสาวนายจ้าง หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม เป็นต้น และในบางครั้งลูกจ้างที่สามารถสั่งสมประสบการณ์และเงินทุนจากการทำงานกับนายจ้างมาเป็นเวลานาน ก็สามารถเปิดกิจการเป็นของตนเองได้เช่นกัน โดยอาจเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกัน หรือไม่ก็อาจเป็นคู่แข่งทางการค้ากับนายจ้างเดิมของตน เพราะชาวจีนส่วนใหญ่มักเริ่มต้นกิจการจากประสบการณ์ที่ตนคุ้นเคยมาก่อน เนื่องจากมีความคุ้นเคยกับแหล่งตลาด และเครือข่ายเชื่อมโยงในธุรกิจนั้นๆ เป็นอย่างดีแล้ว จึงมีอัตราการเสี่ยงน้อยกว่าที่จะเปิดกิจการอื่นๆ ดังจะเห็นได้ว่า แม้ว่ากิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจใดๆ ที่ชาวจีนมิได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นในระยะแรก แต่เมื่อมีชาวจีนได้เข้าไปผูกพันกับธุรกิจนั้นแล้ว ภายในระยะเวลาไม่นานนัก นายทุนชาวจีนก็สามารถเข้าควบคุมธุรกิจนั้นๆ ได้เกือบทั้งหมด และสามารถขยายเครือข่ายธุรกิจให้กว้างใหญ่ขึ้น ดังเช่น กรณีกิจการโรงสีข้าวที่นายทุนชาวจีนตะวันตกเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น แต่ต่อมากิจการโรงสีข้าวที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเป็นของชาวจีนเกือบทั้งหมด เป็นต้น

แต่ในขณะเดียวกัน ความต้องการผลกำไรมหาศาลของบรรดานายทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างลดน้อยลง จนเกิดการเอาเปรียบกับบรรดาลูกจ้างของตนยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพื่อเป็นการลดต้นทุนให้น้อยที่สุด ทั้งด้านอัตราค่าจ้างแรงงาน การใช้แรงงานอย่างหนัก และสวัสดิการต่างๆ เช่น อาหารการกิน ที่พักอาศัย เป็นต้น ทำให้แรง

⁶ พรณี บัวเล็ก, “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482,” หน้า 335.

⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, หน้า 95.

⁸ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ช่วงแห่งชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิเวก จำกัด, 2538), หน้า

งานเงินมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากกว่าเดิมได้เช่นกัน โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างประเภทที่
ข้องเกี่ยวกับแหล่งอบายมุขต่างๆ เช่น การพนัน ผี โสเภณี ฯลฯ แรงงานเงินบางส่วนที่ทนสภาพ
ความยากลำบากที่เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่นี้ไม่ไหว อาจต้องกลับไปประกอบอาชีพกสิกรรม หรือไม่ก็
อาจจะต้องกลายเป็นขอทานไปในที่สุด

6.1.1.2 รัฐวิสาหกิจ

นอกจากอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การลงทุนและการดำเนินงานของนายทุนเอกชนชาว
จีนแล้ว การลงทุนอุตสาหกรรมโดยภาครัฐ ก็ได้มีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเจริญก้าวหน้าทาง
ด้านอุตสาหกรรมในสังคมกรุงเทพฯ เช่นกัน รัฐบาลสมัยคณะราษฎรได้เริ่มดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ
แบบชาตินิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเป็นผู้ริเริ่มดำเนินกิจการอุตสาหกรรมโดยรัฐ หรือรัฐ
วิสาหกิจขึ้น โดยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2476 ได้มีการจัดตั้งแผนกเชื้อเพลิงขึ้น เป็นองค์การอิสระ
สังกัดกระทรวงกลาโหม เพื่อดูแลเรื่องการนำเข้าพลังงานปิโตรเลียมจากต่างประเทศโดยตรง⁹ นับ
เป็น “รัฐวิสาหกิจ” แห่งแรกของรัฐบาล ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 กระทรวงกลาโหมได้ดำเนินการจัดตั้ง
รัฐวิสาหกิจขึ้นอีกสองแห่ง คือ โรงงานฝ้ายสยาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตสินค้าและเครื่องแต่ง
กายให้กับทางกองทัพ และโรงงานกระดาษสยามในจังหวัดกาญจนบุรี และกระทรวงเศรษฐกิจได้
ดำเนินการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลในจังหวัดลำปาง ในปีเดียวกัน และการจัดตั้งบริษัทข้าวสยาม จำกัด
เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทข้าวไทย จำกัด เมื่อปี พ.ศ. 2482
เป็นต้น

กิจการรัฐวิสาหกิจได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก หลังจากการขึ้นสู่อำนาจและการดำเนิน
นโยบายชาตินิยมของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนหนึ่งเนื่องจากบรรยากาศของ
สงครามโลกครั้งที่สองที่ได้ก่อตัวขึ้นในยุโรป เมื่อปี พ.ศ. 2482 ซึ่งแม้ว่าขณะนั้นประเทศไทยจะยังไม่
ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสงครามก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากก่อนสงครามประเทศไทยสั่งซื้อสินค้าส่วนใหญ่
จากยุโรป เมื่อเข้าสู่ภาวะสงครามการค้ากับยุโรปจึงเกิดภาวะชะงักงัน จนกระทั่งไม่สามารถนำเข้า
หรือส่งออกสินค้าต่างๆ กับประเทศยุโรปได้โดยอิสระเช่นเดิม เพราะเส้นทางการเดินเรือถูกตัดขาด
พ่อค้าสั่งซื้อสินค้าได้เฉพาะจากประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น จึงทำให้เกิดภาวะขาดแคลนสินค้าอุปโภค
บริโภคหลายอย่าง ดังจะเห็นได้จากคำปราศรัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อประชาชนชาวไทย
ทางวิทยุกระจายเสียง เนื่องในวันฉลองรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2482 ความว่า

“...ยุคปัจจุบันนี้โลกกำลังตกอยู่ในสถานะคับขัน โดยได้มีสงครามเกิดขึ้นทุกมุมโลก
การสงครามที่เขากำลังทำกันอยู่นี้ย่อมกระทบกระเทือนมาถึงเราด้วย แม้ถึงหากเรา
จะอยู่ห่างไกล และมีได้มีส่วนร่วมไปกับเขาด้วยโดยประการใดๆ ก็ดี ในประการแรก

⁹Suehiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1996), p.123.

ของการถูกกระทบกระเทือนนั้น ได้แก่การเศรษฐกิจซึ่งเป็นของหนีไม่พ้น ยก
อุทธรณ์เช่นของที่เราซื้อมาจากต่างประเทศหลายอย่าง เขาไม่สามารถทำส่งมา
ขายให้ได้ก็มี อีกอย่างที่ราคาแพงขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัวก็มี สิ่งเหล่านี้ย่อมกระทบ
กระเทือนแก่พี่น้องชาวไทยเราทุกคนถ้วนถ้วน อาจทำให้เกิดการผิดเคืองขึ้นได้ นี่เพียง
แต่ระยะนี้ซึ่งเป็นเวลาที่เขาเพิ่งเริ่มสงครามกัน ยังมีได้รบกันอย่างจริงจังเสียด้วยซ้ำ
ไป...”¹⁰

การสงครามได้เป็นผลให้รัฐบาลมีการกระตุ้นเตือนให้มีการจัดเตรียมทางเศรษฐกิจ การ
เมือง การใช้ทรัพยากร และการทหารเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 ได้กล่าวไว้ว่า “...เนื่องด้วยสถานการณ์ของโลกอยู่ในสภาพ
สงครามทุกประเทศ ทั้งที่เป็นคู่สงครามและเป็นกลาง จำต้องสนับสนุนการเกษตร พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม
ของชาติเป็นพิเศษ...”¹¹

การประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายอักษะในปลายปี พ.ศ. 2484 ทำให้ประเทศไทย
ไม่สามารถนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมสำเร็จรูปจากประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรได้ และประเทศ
ญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะส่งสินค้ามาช่วยเหลือไทยได้มากนัก สินค้าอุปโภคบริโภคที่เคยพึ่งพิง
สินค้านำเข้ามาโดยตลอดจึงเกิดภาวะขาดแคลนมาก ประกอบกับพ่อค้ากักตุนสินค้าเพื่อการเก็ง
กำไรและขายในราคาสูงกว่าเดิมหลายเท่าตัว โดยเฉพาะสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของประชา
ชน นอกจากนี้ การลดค่าเงินบาทมาเท่ากับเงินเยนตามข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่น ที่ลงนามกัน ณ กรุงโต
เกียว เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2485 เป็นผลให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินเยนต่อเงินบาทจากเมื่อก่อน
สงครามอยู่ในอัตรา 150-160 : 100 กลายเป็นอัตรา 100 : 100 หรือเท่ากับเงินบาทลดค่าลงถึงร้อยละ
33¹² การลดค่าเงินบาท ทำให้เกิดสภาวะเงินเฟ้อ เมื่อมีเงินมากแต่สินค้ามีน้อย สินค้าจึงมีราคา
แพง โดยเฉพาะสินค้าขาเข้าราคาขึ้นมากเป็นพิเศษ และราคาสินค้าประเภทอื่นๆ ก็สูงขึ้นเช่นกัน
ภาวะตลาดการค้าในกรุงเทพฯ หาดความแน่นอนไม่ได้ เพียงระยะจากตอนเช้าถึงตอนบ่าย ราคาสิน
ค้าอาจสูงขึ้นถึง 30-50 เปอร์เซ็นต์ อัตราค่าครองชีพของประชาชนพุ่งสูงขึ้นมาก ดูได้จากตัวเลขดัชนี
ค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ จัดทำขึ้นโดยกระทรวงพาณิชย์ ดังนี้

¹⁰อนันต์ พิบูลสงคราม, **จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวาน
กราฟฟิค, 2540), หน้า 119.

¹¹“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภค
ที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56** (6 พฤศจิกายน 2482): 2359.

¹²แถมสุข นุมนนท์, **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สาย
ธาร, 2544), หน้า 146.

ตารางที่ 11 แสดงตัวเลขดัชนีค่าใช้จ่ายในการครองชีพในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481-2487

	ปี พ.ศ.	เลขดัชนีค่าครองชีพ
	2481	100.00
	2484	139.90
	2485	176.99
ธันวาคม	2486	291.56
มกราคม	2487	301.12
กุมภาพันธ์	2487	327.46
มีนาคม	2487	1,069.55

ที่มา : ตัวเลขดัชนีนี้คำนวณมาจากรายได้ของครอบครัวคนงานในกรุงเทพฯ กระทรวงการต่างประเทศ 2/2.6 บันทึกเรื่องค่าใช้จ่ายของทหารญี่ปุ่น, กระทรวงพาณิชย์ ลงวันที่ 7 สิงหาคม 1944 อ้างถึงใน แกมสุข นุ่มนนท์, **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง**, หน้า 150-151.

ดังนั้นสถานการณ์ต่างๆ ในช่วงสงครามโลก ได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลเผด็จการทางทหารในทางการเมืองและการประกอบธุรกิจภายใต้การดำเนินการของรัฐ เนื่องจากการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค รวมถึงยุทธปัจจัยต่างๆ อีกทั้งรัฐมีนโยบายต้องการกีดกันชาวต่างชาติให้ออกไปจากธุรกิจทุกอย่างของไทย เพราะจะเป็นปัจจัยเดียวที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนาขึ้น¹³ รัฐบาลได้เข้ามาควบคุมการดำเนินการด้านเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของประเทศมากขึ้น โดยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจต่างๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยรัฐมีนโยบายว่า รัฐจะเข้าประกอบธุรกิจการค้าเองก่อน จนธุรกิจมั่นคงแล้ว ก็จะปล่อยให้ด้วยการขายหุ้นให้เอกชนไทย

บริษัทรัฐวิสาหกิจที่รัฐจัดตั้งขึ้นนั้น มีทั้งที่รับซื้อ โอน และยึดกิจการของชาวต่างชาติที่เป็นฝ่ายตรงข้ามมาดำเนินการ หรือเป็นกิจการที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐจะเป็นผู้ถือหุ้นทั้งหมด หรือถือหุ้นส่วนใหญ่¹⁴ และบางกิจการจะมีเอกชนสัญชาติไทยเป็นผู้ถือหุ้นอีกส่วนหนึ่งแล้วให้ข้าราชการเข้าไปควบคุมหรือดำเนินกิจการเหล่านี้ โดยรัฐได้กำหนดนโยบายสำคัญไว้ว่า ไม่ต้องการทำเพื่อหากำไร ต้องการเพียงวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่การดำเนินการค้าโดยคนไทยเท่านั้น¹⁵

¹³จอมพล ป. พิบูลสงคราม, สมุดสังงานฝ่ายพลเรือน เล่ม 1, หน้า 123-124 อ้างถึงใน ภาณีต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487”, ใน **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484**, หน้า 652.

¹⁴See in Suehiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*, p.124.

¹⁵พยุง ย. รัตนารมย์, “บริษัทจังหวัด วัตถุประสงค์ และการจัดตั้ง,” รายงานกิจการประจำปี 2509 ของจังหวัดตาก (เอกสารกองส่งเสริมบริษัท กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์), หน้า 1 อ้างถึงใน ภาณีต รวมศิลป์,

การเข้ามาประกอบกิจการในรูปรัฐวิสาหกิจของรัฐท่ามกลางกระแสชาตินิยมอย่างแรงกล้านี้ ได้สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างมาก เพราะนอกจากรัฐได้มีการออกพระราชบัญญัติต่างๆ ในการควบคุมบทบาทของแรงงานจีนดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 รัฐยังได้มีมาตรการในการควบคุมแรงงานประกอบการในอุตสาหกรรมภาครัฐวิสาหกิจบางส่วนด้วย ดังเช่น การวางหลักเกณฑ์และอัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกรของสำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม อันมีโรงงานกระดาษไทย โรงงานสุรา โรงงานทอผ้าไทย และโรงงานเนื้อและนม มีการกำหนดไว้ดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงหลักเกณฑ์ และอัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกรของ

สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

ลำดับที่	ตำแหน่ง	หลักเกณฑ์	อัตราค่าจ้าง
1	หัวหน้าคนงาน	อ่านหนังสือไทยออกและเขียนได้	1 บาท
2	คนงาน	อ่านหนังสือไทยออกและเขียนได้	90 สตางค์
3	ยามประจำกระทรวง	อ่านหนังสือไทยออกและเขียนได้	80 สตางค์

หมายเหตุ: อัตราค่าจ้างนี้ได้คำนวณเป็นรายวันทั้งสิ้น

ที่มา : หจข. (2) สร 0201.75/35 เรื่องส่งหลักเกณฑ์และอัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกร และเสมียนพนักงานประเภทวิสามัญ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรม ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 11 มิถุนายน 2486.

การดำเนินนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลไทย โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ในการจ้างงานแรงงานที่สามารถอ่านและเขียนหนังสือไทยดังกล่าวนั้น นอกจากจะเป็นการจำกัดบทบาทในการเป็นแรงงานในภาครัฐวิสาหกิจของบรรดาแรงงานรับจ้างชาวจีนให้ลดน้อยลงแล้ว ยังส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของปริมาณแรงงานไทย เพื่อเข้ามาทดแทนแรงงานรับจ้างชาวจีนอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไป

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง การบูรณะความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นจากภาวะสงครามเป็นความจำเป็นที่รัฐบาลต้องดำเนินการแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน แรงกดดันจากสภาวะเงินเฟ้อในช่วงสงครามส่งผลให้สินค้ามีราคาสูงขึ้น และเกิดภาวะขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ก่อให้เกิดความจำเป็นในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมาก มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลสูงขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างพื้นฐานการผลิต เช่น ถนนหนทาง ทางรถไฟ และไฟฟ้า ได้แผ่ขยายจากเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลไปสู่ทั่วประเทศมากขึ้น เพื่อทำการผนวกโครงสร้างเศรษฐกิจในส่วนที่ย่อยที่สุด คือ หมู่บ้าน มาขึ้นตรงต่อ

“นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487”, ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484, หน้า 652-653.

เศรษฐกิจในเมือง และขยายสู่เศรษฐกิจระหว่างประเทศอีกต่อหนึ่ง¹⁶ การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการค้าภายหลังสงคราม ส่งผลให้สถานการณ์ความต้องการทางด้านแรงงานในสังคมไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันการจำกัดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยการดำเนินมาตรการต่างๆ ของรัฐไทย ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ขาดแคลนแรงงานรับจ้างชาวจีน และเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งผลให้อัตราค่าแรงงานกรรมกรเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ อัตราค่าแรงของกรรมกรทั่วไปภายหลังสงครามได้เพิ่มขึ้นกว่าเมื่อก่อนสงครามตั้งแต่ 7-22%¹⁷ ดังเช่น กรรมกรก่อสร้างในช่วงก่อนสงครามได้ค่าแรงวันละ 1 บาท แต่ในปี พ.ศ. 2492 เพิ่มขึ้นเป็นวันละ 10-15 บาท¹⁸ เป็นต้น การที่อัตราค่าจ้างแรงงานกรรมกรมีแนวโน้มสูงขึ้นดังกล่าว ประกอบกับมาตรการต่างๆ ในการสนับสนุนของรัฐบาลไทย น่าจะเป็นแรงผลักดันให้แรงงานไทยได้เข้ามามีบทบาทในฐานะแรงงานรับจ้างเพิ่มมากขึ้น

6.1.1.3 ความเกรงภัยของลัทธิคอมมิวนิสต์

ปัจจัยสอดแทรกอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้รัฐบาลเข้ามาควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างเคร่งครัดมากขึ้น จนทำให้แรงงานจีนลดบทบาทและจำนวนลง คือ รัฐบาลเกรงการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในหมู่กรรมกร ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลพิจารณาว่า การขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรมในระบบทุนนิยมอย่างต่อเนื่อง เป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2470 สืบเนื่องมาจากเมื่อเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประเทศรัสเซีย เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประเทศคอมมิวนิสต์แห่งแรกของโลก โดยพรรคบอลเชวิค ในปี พ.ศ. 2460 ทำให้อุดมการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่หลายยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดกลุ่มชาวจีนที่สนใจแนวคิดมาร์กซ์-เลนิน จนนำไปสู่การจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นในปี พ.ศ. 2464 ความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศจีน ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์จีน ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2470 เป็นต้นมาเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในประเทศไทย

ประเด็นหลักที่เป็นจุดเน้นของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการเผยแพร่อุดมการณ์ คือ "...ลัทธิผู้มีทรัพย์ (ลัทธิทุนนิยม-ผู้วิจัย) ที่คอยกดขี่คนไม่มีทรัพย์ (กรรมกร-ผู้วิจัย)...จึงทำให้เกิดสมาคมพวกไม่มีทรัพย์ขึ้น (คือ บอลเชวิค)..."¹⁹ ดังจะเห็นได้จาก การเข้ามาแทรกแซงของพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดย

¹⁶พิชิต จงสถิตยวัฒน์, "การเคลื่อนไหวของกรรมกรไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488-14 ตุลาคม 2516," ใน **ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์นิคม, 2518), หน้า 85.

¹⁷หจข. (2) สร 0201.75/35 เรื่องอัตราค่าแรงกรรมกรโรงสี จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 29 ตุลาคม 2491.

¹⁸หจข. (2) สร 0201.75/35 เรื่องค่าแรงกรรมกร จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึง เลขาธิการคณะกรรมการเศรษฐกิจ ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2492.

¹⁹หจข. ร.7 ม.18/2 สำเนาคำแปลจดหมายจีน ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2473.

การจัดตั้งสมาคมคณะใหญ่ในสยาม ซึ่งเป็นสาขาที่ขึ้นตรงต่อ พรรคคอมมิวนิสต์สาขาทะเลใต้ หรือ พรรคคอมมิวนิสต์หนานหยาง²⁰ ที่สิงคโปร์ เพื่อเป็นสาขาของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี พ.ศ. 2470 ซึ่งในเอกสารฝ่ายไทยเรียกว่า “คณะใหญ่แถบทะเลใต้” โดยคณะใหญ่ในสยามมีหน้าที่ทำการโฆษณาเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ สร้างความเข้มแข็งให้แก่พรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยการชักชวนให้ทั้งคนจีนและคนไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิก โดยมีสาขาดำเนินการอยู่ในกรุงเทพฯ 6 แห่ง และตามหัวเมืองอีก 9 แห่ง²¹

คณะใหญ่ในสยามมีลักษณะเป็นองค์กรลับ ที่มีการจัดรูปแบบขององค์การตามแบบพรรคบอลเชวิคของประเทศรัสเซีย โดยจะมีการตั้งหมวดย่อยๆ ขึ้น เพื่อเข้าแทรกอยู่ในหมู่ชาวนา กรรมกร โรงงาน พ่อค้า เพื่อทำงานหาสมาชิกในกลุ่มคนเหล่านี้²² มีหลักฐานปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2472 มีกลุ่มสมาคมกรรมกรอาชีพต่างๆ เช่น คณะกรรมกรเย็บเสื้อ, คณะกรรมกรโรงเลื่อย, คณะกรรมกรขายเครื่องไม้ คณะกรรมกรค้าไม้, คณะกรรมกรโรงพิมพ์, คณะกรรมกรขายขนมปัง คณะกรรมกรลูกจ้าง คณะกรรมกรตัดผม²³ เป็นต้น ได้เข้าร่วมอยู่ภายใต้สังกัดคณะใหญ่ในสยามด้วย

สมาคมคณะใหญ่ในสยาม มีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขปลดปล่อยให้กรรมกรได้รับความชอบธรรมให้ได้รับความชอบธรรม โคนคนต่างชั้นให้เป็นคนชั้นเดียวกันเสมอกัน บทบาทอันหนึ่งของสมาคมต่อแรงงานกรรมกรระดับล่าง คือ สมาคมนำเงินที่ได้จากการเรียกหลักทุนรอนจากผู้เข้าเป็นสมาชิกไปฝากธนาคารเพื่อรับดอกเบี้ย และส่วนหนึ่งได้นำไปจัดซื้อสิ่งของไว้เป็นจำนวนมากๆ เพื่อขายให้แก่กรรมกรในราคาถูก และมีการจัดตั้งร้านขายขนมปังขึ้น เพื่อขายให้แก่กรรมกร²⁴ โดยมีจุดประสงค์ให้กรรมกรประหยัดค่าใช้จ่ายลง เพราะไม่ต้องไปซื้อปลีกจากพ่อค้าอื่นมากินหรือมาใช้ในราคาที่แพงกว่า แต่กลับเป็นว่าก่อให้เกิดการแก่งแย่งผลกำไรเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นกันในหมู่สมาชิกจนถึงขั้นเกิดทะเลาะวิวาทกันขึ้น ลืมหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติแต่เดิมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือกรรมกรลงไป นับเป็นความผิดพลาดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในคณะใหญ่ในสยาม

²⁰ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 310.

²¹หจช. ร.7 ม.18/12 หนังสือลับที่ 399/9924 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งความมายัง มหาเสวกเอก ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473.

²²ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488,” หน้า 312.

²³หจช. ร.7 ม.18/1 คำแปลจากเอกสารจีนหมายเลข 2 รายงานจากแผนกกองบันเทาทุกข์แห่งคณะใหญ่ในสยาม เรื่องรายนามของคณะกรรมการต่างๆ ที่เรียกรับเงินช่วยเหลือการบันเทาทุกข์ในครั้งที่ 2 ลงวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2472.

²⁴หจช. ร.7 ม.18/1 คำแปลจากเอกสารจีนหมายเลข 2 จากคณะใหญ่แถบทะเลใต้ ถึง คณะใหญ่ในสยาม ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472.

นอกจากนี้ยังมีการค้นพบหนังสือและเอกสารจีนจำนวนมากที่ทางกรมตำรวจตรวจค้นได้ในช่วงเวลานั้นเป็นเอกสารที่แสดงถึงลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น เอกสารจีนที่ค้นได้จากห้องของนางเฮ้งอู๋เม้ง ครูผู้ดูแลกิจการโรงเรียนสตรีจีนป่วยฮั่ว ที่ตำบลถนน 22 กรกฎาคม ท้องที่อำเภอป้อมปราบ จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2473²⁵ ซึ่งคำแปลหนังสือจีนฉบับหนึ่งได้กล่าวถึง การประกอบอุตสาหกรรมของประเทศสยามไว้ดังนี้

“...พวกประกอบอุตสาหกรรม ประเทศสยามถึงแม้เป็นประเทศที่เศรษฐกิจขาดแคลนไม่ทันเพื่อนก็จริง แต่ก็มีที่ทำการใหญ่ๆ (เช่น ทางรถไฟ, โรงเลื่อยจักร, โรงปูนซิเมนต์) เหล่านี้ก็บรรจุคนงานถึงสามพันกว่าคนล้วนแต่กรรมกรไทยกับจีนทั้งสิ้น ถึงเวลานี้ยังไม่ทราบจำนวนกรรมกรทั้งหมดโดยแน่นอนก็จริง แต่เห็นได้ว่า ตั้งแต่สงครามยุโรปเลิกแล้วมีความเจริญอย่างรวดเร็ว...”²⁶

การเข้ามาแทรกแซงกรรมกรของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในขณะที่รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายต่อต้านการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนมาตลอด รัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามสมาคมที่มีบทบาทความเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มงวด โดยสมาคมคณะใหญ่ในสยามได้ถูกรัฐบาลไทยปราบปรามได้สำเร็จ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะความไม่ชำนาญ หรือความไร้ประสิทธิภาพในด้านการรักษาความลับ เพราะปรากฏว่าเมื่อจะมีการประชุมในคราวใด ทางกรมไทยก็มักจะรู้ก่อน และไปจับกุมยึดเอกสารได้เสมอ โดยเฉพาะการจับครั้งใหญ่ 2 ครั้ง คือ การจับเงินเปี้ยะโตและพวกในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2472 และการจับนายเลี้ยววาโหวง ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์ทางประเทศจีน ให้เข้ามาเป็นหัวหน้าในประเทศไทยกับพวกอีก 30 คน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2473²⁷ การจับกุมทั้ง 2 ครั้งนี้ รัฐบาลได้ตัวบุคคลในระดับหัวหน้าของคณะใหญ่ในสยามเป็นจำนวนมาก

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ของประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ส่งผลให้รัฐทำการปราบปรามชาวจีนที่ก่อการเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น ตลอดจนดำเนินการป้องกันแรงงานรับจ้างชาวจีนจากการแทรกแซงของลัทธิคอมมิวนิสต์จีนอย่างเข้มงวด เช่น การดำเนินมาตรการจำกัดการเข้ามาของชาวจีนอย่างเป็นขั้นต่อน และการดำเนิน

²⁵ หจข. ร.7 ม.18/2 หนังสือลับที่ 119/3055 เสนาบดีเสด็จตรวจราชการมณฑล แจ้งความมายัง มหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 13 มิถุนายน 2473.

²⁶ หจข. ร.7 ม.18/2 สำเนาคำแปลหนังสือจีนพิมพ์โรเนียวเล่ม หมายเลข 54 ฉบับร่างแยกประเภทการปกครองและเศรษฐกิจของสยามกับวิธีการของสมาคม ซึ่งที่ประชุมกรรมการขบวนการพิเศษลงมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2473.

²⁷ ห.จ.ช. ร.7 ม.18/12 หนังสือลับที่ 399/9924 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งความมายัง มหาเสวกเอก ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473.

การสำรวจจดทะเบียนกรรมกรของกรมตำรวจสันติบาล ซึ่งนอกจากการจดทะเบียนชื่อ ที่อยู่ สัญชาติ เชื้อชาติ และชื่อบิดามารดา พร้อมตรวจดูใบต่างด้าวโดยละเอียดแล้ว บางรายถูกสำรวจด้วยว่า “นับถือเจียงไคเช็คหรือเมาเซตุง”²⁸ ซึ่งความจริงแล้วอาจมีชาวจีนจำนวนมากที่ไม่ได้ฝักใฝ่การเมืองจีน แต่ก็ถูกเหมารวมว่าจะมีความพัวพันกับการเมืองในประเทศจีนไปด้วย ดังกรณีเมื่อแรงงานจีนถูกถามว่านับถือเจียงไคเช็ค หรือเมาเซตุง แรงงานส่วนหนึ่งได้ตอบว่าเขา “นับถือซามซ้าว”²⁹ ซึ่งในแง่หนึ่งคำตอบนี้อาจเป็นเพียงการประชดตำรวจสันติบาลเท่านั้น แต่ในอีกแง่หนึ่งก็อาจเป็นการแสดงให้เห็นว่าความสนใจของแรงงานรับจ้างไม่ใช่อยู่ที่ความสนใจทางการเมือง แต่อยู่ที่จะได้กินอิ่มท้องในแต่ละวันหรือไม่ มาตรการต่างๆ ที่รัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวคิดชาตินิยมจีนเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้แรงงานจีนในสังคมไทย ถูกลดบทบาทลง และนำไปสู่การคลี่คลายของแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ด้วย

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมของสังคมกรุงเทพฯ ทั้งในรูปของนายทุนเอกชน และรัฐวิสาหกิจ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการคลี่คลายของแรงงานรับจ้างชาวจีน เพราะนอกจากจะก่อให้เกิดการลดปริมาณของแรงงานรับจ้างชาวจีนลงอย่างมาก ทั้งในกรณีการเลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีน และการถูกจำกัดบทบาทในด้านการทำงานของแรงงานรับจ้างชาวจีนในภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน อันเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายชาตินิยม และการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ดังกล่าวแล้ว ยังส่งผลต่อการเพิ่มจำนวนของแรงงานไทยเพื่อเข้ามาทดแทนแรงงานจีนที่ขาดหายไปอีกด้วย

6.1.2 การเลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีน

ดังได้กล่าวแล้วว่า ตัวบ่งชี้สถานะทางสังคมที่สำคัญของชุมชนชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ คือสถานะทางเศรษฐกิจและการเงิน ต่อมาเมื่อแนวคิดทางการเมืองเข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญ การมีบทบาททางการเมืองภายใต้แนวคิดชาตินิยมจีนของผู้นำชุมชนชาวจีน จึงเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งเช่นกัน ดังนั้นการจัดลำดับชั้นภายในชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ จึงเป็นการจัดชั้นอย่างหลวมๆ ไม่มีการกำหนดสถานะตายตัว แรงงานรับจ้างชาวจีนจึงสามารถเลื่อนสถานะขึ้นลงได้ตามคุณลักษณะของแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ที่การพัฒนาอาชีพของตนไปเรื่อยๆ เพื่อก้าวไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการใดกิจการหนึ่งที่เป็นของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของโรงงานธุรกิจขนาดใหญ่ ร้านขายสินค้าต่างๆ หรือแม้จะเป็นเพียงเจ้าของร้านของชำเล็กๆ ก็ตาม ดังนั้นแรงงานจีนจึงไม่มี

²⁸ หจข. (2)สร 0201.75/42 ความแปลจากหนังสือพิมพ์ฉวนหมินเป้า เรื่อง “กรรมกร, เจ้าแก่, รัฐมนตรี, ทนายความและวงการหนังสือพิมพ์ ดูการจดทะเบียนกรรมกร, กรรมกรว่า “ซามซ้าวคือสิ่งที่ฉันนับถือ” ฉบับเช้าวันที่ 1 สิงหาคม 2492.

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

ความรู้สึกที่ยึดติดอยู่กับอาชีพแรงงานรับจ้างสักเท่าไรนัก แม้ว่าจะมีแรงงานรับจ้างชาวจีนเพียงบางส่วนเท่านั้น ที่สามารถก้าวไปสู่จุดที่มุ่งหมายไว้ได้

ดังนั้นในขณะที่แรงงานไทยส่วนมากมีความพอใจในสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตน ตามหลักความเชื่อในทางพุทธศาสนา แต่คนจีนส่วนใหญ่กลับไม่ใช่ เพราะการที่ชาวจีนต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยมที่ถูกปลูกฝังจนกระทั่งอยู่ในสายเลือดของแรงงานชาวจีน เป็นพลังที่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นในการต่อสู้แข่งขันกับความอดทนมานะพากเพียร เพื่อพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ประกอบกับประสบการณ์และความสามารถส่วนบุคคล ทำให้แรงงานชาวจีนในกรุงเทพฯ มีโอกาสในการก้าวข้ามไปสู่สถานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้มากกว่าแรงงานไทย

สิ่งที่เป็นตัวกำหนดสำคัญในกระบวนการเลื่อนสถานะทางสังคม ของแรงงานรับจ้างชาวจีน คือ โอกาสในการสะสมทุน เพื่อการเปิดกิจการเป็นของตนเอง โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนเป็นปัจจัยผลักดันที่ทำให้เกิดการสะสมทุนได้มากขึ้น เนื่องจากแรงงานรับจ้างชาวจีนมีโอกาสในการสะสมทุนที่ต่างกัน โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนอันเป็นเส้นทางไปสู่การสะสมทุนที่สำคัญ ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการเลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีน นอกจากนี้ ความสามารถเฉพาะตัว ความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน ประสบการณ์การทำงานที่สั่งสมมาตลอดชีวิต ความขยันขันแข็งและการประหยัดอดออม ก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการสะสมทุนของแรงงานรับจ้างชาวจีนเช่นกัน ซึ่งเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ เป็นคุณลักษณะพิเศษของแรงงานรับจ้างชาวจีนที่สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมของตน จากการเป็นแรงงานรับจ้างรายวัน ผู้การเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ และกลายเป็นผู้นำที่สำคัญของชุมชนชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ ดังเช่น นายเทียนกวงเอี่ยม เป็นต้น จนกระทั่งคนในสังคมไทยเกิดความเชื่อฝังใจกลายเป็นสูตรสำเร็จที่ว่า เจ้าสัวหรือเศรษฐีชาวจีน หรือเศรษฐีชาวไทยเชื้อสายจีนล้วนเริ่มต้นสร้างตัวขึ้นมาจาก “เสื้อผืนหมอนใบ” พอมาถึงเมืองไทย ก็มานะบากบั่น ทำการค้าขายจนร่ำรวยเป็นเศรษฐีไปเสียทุกคน³⁰ แต่ความจริงแล้วแรงงานรับจ้างชาวจีนที่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่งถึงระดับเจ้าสัวนั้นมีเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น เพราะแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ไม่ได้มีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ราบรื่นเหมือนดังที่คนทั่วไปเชื่อและเข้าใจกัน แต่แรงงานจีนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากกว่าที่คิด จนกระทั่งถึงกับเกิดวลีที่ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ถือเป็นสัจธรรมแห่งชีวิตการต่อสู้ ชะตากรรมของจีนใหม่ คือ “ซาซัว” หรือ ซัวทั้งสาม หมายถึง ตีงซัว จ้อซัว และหิงซัว ซึ่งนายวัย วรรณะกุล ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิว อายุ 87 ปี ได้กล่าวไว้ว่า

“...‘ตีงซัว’ คือ คนจีนที่อพยพมาแล้วไม่ประสบความสำเร็จ จึงต้องกลับไปเมืองจีน คือกลับไปตีงซัว ถ้าประสบความสำเร็จร่ำรวย ก็จะได้เป็น ‘จ้อซัว’ หรือที่เรียกกันว่า เจ้าสัว มีความสุขสบายเหมือนนั่งบนขุนเขากองเงินกองทอง แต่ถ้าไม่ประสบความสำเร็จ

³⁰ประสาร มฤคพิทักษ์. โกลเกินฝัน (กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ การพิมพ์ จำกัด, มปป.), หน้า 23.

สำเร็จ และกลับตั้งตัวก็ไม่ได้ ต้องยอมรับสภาพการจบสิ้นที่สุสานสาธารณะ หรือที่เรียกว่า 'หงีซิว' ที่เซ็งเซา ไม่มีโอกาสกลับไปเมืองจีน..."³¹

บทบาทการเคลื่อนสถานะทางสังคมของแรงงานรับจ้างชาวจีนที่ปรากฏ ทั้งในส่วนของแรงงานช่างฝีมือ และแรงงานไร้ฝีมือในสังคมกรุงเทพฯ มีความแตกต่างกันเกิดขึ้นตามสภาวะความเป็นไปของสังคมกรุงเทพฯ กล่าวคือ แรงงานช่างฝีมือมีการยึดติดอยู่กับรูปแบบอันเข้มงวดของสมาคมช่างจากทางเมืองจีน³² ที่กีดกันคนนอกและรับสมาชิกเฉพาะคนจีนบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งโดยมากจะต้องเป็นคนกลุ่มภาษาพูดที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน มีตระกูลแซ่เดียวกัน และมีการประกอบวิชาชีพเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้สมาชิกของสมาคมมีเพียงจำนวนเล็กน้อย ในขณะที่แรงงานไร้ฝีมือยึดติดอยู่กับระบบกงสีและสมาคมลับขี้ผึ้งที่โดยมากยึดหลักคนกลุ่มภาษาที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกอาชีพกันอย่างชัดเจน การให้ความช่วยเหลือจึงเน้นที่ความเป็นสมาชิกในกลุ่มมากกว่า ความช่วยเหลือเกี่ยวกับอาชีพจึงเป็นไปอย่างจำกัด ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าแรงงานช่างฝีมือน่าจะมี ความผูกพันกับสมาคม และวิชาชีพของตน รวมถึงความสัมพันธ์กับนายจ้างเป็นไปอย่างสนิทสนม แนบแน่นมากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ประกอบกับการที่อัตราค่าจ้างแรงงานช่างฝีมือในสังคมกรุงเทพฯ สูงกว่าแรงงานรับจ้างทั่วไปค่อนข้างมาก ดังนั้นแรงงานช่างฝีมือจึงน่าจะมีโอกาสในการเคลื่อนสถานะไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการได้สะดวกกว่าแรงงานอื่นๆ เพราะการเคลื่อนสถานะได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถทางด้านฝีมือของแรงงานเป็นสำคัญ

นอกจากนี้การดำเนินนโยบายของรัฐในเรื่องการควบคุมสมาคม ซึ่งเน้นการควบคุมสมาคมขี้ผึ้งเป็นสำคัญนั้น ส่งผลต่อแรงงานไร้ฝีมือชาวจีนมากกว่าแรงงานมีฝีมือ เพราะรัฐไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสมาคมช่างมากนัก ทำให้สมาคมช่างยังคงรูปแบบเดิมไว้ได้ ขณะที่สมาคมลับต้องปรับเปลี่ยนไปสู่รูปแบบสมาคมชาวจีนสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อชาวจีนระดับสูงมากกว่าชาวจีนระดับล่าง ดังจะเห็นได้จาก สมาคมชาวจีนที่เกิดขึ้นในระยะหลัง แม้จะเป็นสมาคมอาชีพช่างก็ตาม แต่สมาชิกของสมาคมโดยมากมักเป็นเจ้าของกิจการมากกว่าแรงงานรับจ้าง ดังเช่น สมาคมทอผ้าจีนแห่งประเทศไทย เป็นสมาคมที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความสามัคคีของเจ้าของโรงงานทอผ้าจีนด้วยกันทั้งหมด 16 โรง, สมาคมอาชีพรองเท้าแห่งประเทศไทย เป็นที่ประชุมของเจ้าของร้านรองเท้า, สมาคมโรงสีไฟ สมาชิกเป็นพ่อค้าใหญ่ในกรุงเทพฯ ที่ส่งข้าวไปขายต่างประเทศ หรือสมาคมโรงเลื่อยจักรแห่งประเทศไทย เป็นที่ประชุมของเจ้าของโรงเลื่อยที่ทำการผลิตไม้ส่งออกจำหน่าย และกำหนดราคาขายไม้³³ เป็นต้น สมาคมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสมาคมของแรงงานช่างฝีมือจริง เท่าที่

³¹ สัมภาษณ์ วัชร วรรณะกุล, อ้างถึงใน กรรณิการ์ ดันประเสริฐ และคณะ, **ปอเต็กตึงบนเส้นทางประวัติศาสตร์สังคมไทย**, หน้า 45.

³² วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, หน้า 118.

³³ พรพนี บัวเล็ก, "ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482," หน้า 238-244.

ปรากฏมีอยู่เพียง 2 แห่งเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงยึดหลักสมาคมช่างเดิม คือ สมาชิกเป็นคนอาชีพเดียวกันและมาจากท้องถิ่นเดียวกัน เช่น สมาคมกงเจอะอ้ายกู่ เป็นที่ประชุมของพวกช่างไม้และเครื่องเรือนที่อพยพมาจากมณฑลกังซู่ และกงเจอะ และสมาคมเซียงไฮ้ ส่งเสริมอาชีพของชาวจีนเซียงไฮ้ด้านทำเครื่องไม้และช่วยเหลือกันทุกด้าน สมาชิกเป็นช่างไม้ที่อยู่แถววัดสระเกศ³⁴

การหมดบทบาทของสมาคมลับอั้งยี่ ซึ่งถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อแรงงานไร้ฝีมือทั่วไป จึงน่าจะส่งผลต่อลูกจีนเป็นอย่างมาก ทำให้แรงงานจีนจำเป็นต้องผูกพันกับนายจ้างยิ่งขึ้น แต่นายจ้างส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับแรงงานมีฝีมือ หรือหัวหน้าคนงานมากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ดังเช่นการให้นายกู่หรือช่างฝีมือร่วมโต๊ะกินข้าวกับเจ้าของกิจการได้ ดังนั้นการเลื่อนสถานะทางสังคมยังคงเป็นโอกาสของแรงงานช่างฝีมือมากกว่า โดยเฉพาะกรณีการใช้วิธีการแต่งงาน ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่แรงงานรับจ้างสามารถเลื่อนสถานะทางสังคมของตนได้ เนื่องจากการที่นายจ้าง เจ้าของกิจการ หรือเจ้าแก่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนด้วยกันอยู่แล้วนั้น ไม่มีความประสงค์เป็นอย่างยิ่งที่จะยอมให้ลูกสาวของตนได้แต่งงานกับคนไทยแท้ ๆ จนกระทั่งเกิดคำพูดที่ว่า “เว้นเสียแต่คนไทยที่เป็นสามีจะควั่นเปียได้”³⁵ ดังนั้นเจ้าของธุรกิจส่วนใหญ่ ถ้าไม่สามารถหาลูกเขยชาวจีนที่มีฐานะชาติตระกูลที่ใกล้เคียงกันได้แล้ว ก็มักจะเลือกลูกเขยที่เป็นหัวหน้าคนงาน หรือไม่ก็เป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีความขยันขันแข็ง และเป็นที่น่าไว้วางใจได้ในระดับหนึ่ง โดยแรงงานผู้นั้นอาจจะได้เลื่อนระดับจากการเป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปให้เป็นหัวหน้าคนงาน และเรื่อยมาจนถึงการเป็นหลงจู้ หรือผู้จัดการได้ ถ้าหากเป็นคนที่มีความสามารถเพียงพอ ซึ่งถ้าเจ้าของกิจการไม่มีลูกชายสืบทอดกิจการต่อ ลูกเขยที่เคยเป็นแรงงานรับจ้างกับลูกสาวก็จะเป็นผู้ดำเนินกิจการต่อไป

นอกจากนี้แล้ว อำนาจในการต่อรองของแรงงานรับจ้างในแต่ละระดับ ก็มีความแตกต่างกันด้วย โดยแรงงานมีฝีมือหรือแรงงานช่างมักจะได้รับโอกาสในการต่อรองที่ดีกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ดังเช่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดภาวะการขาดแคลนข้าวและสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ ทั่วโลก เป็นผลให้เกิดภาวะสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศไทยมีราคาสูงขึ้นไปด้วย ในขณะที่แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ ยังคงได้รับอัตราค่าจ้างในราคาเดิม จึงมีแรงงานจีนบางกลุ่มได้นัดหยุดงานเพื่อขอเพิ่มค่าจ้าง ดังเช่น กรณีพวกจีนช่างเย็บรองเท้าพากันหยุดงาน โดยนายจีนเย้าหยิว ชาวจีนแคะ ได้นำไปปลิวมาขออนุญาตกรมตำรวจพิมพ์แจก เนื่องจากจะขอเพิ่มเงินค่าจ้างกับค่าเบี้ยเลี้ยง กับขอหยุดงานวันอาทิตย์ โดยพวกช่างเย็บรองเท้าประมาณ 20 คนเศษ ได้มีการประชุมปรึกษาหารือเรื่องของบริโศคแพง เงินค่าจ้างที่ได้อยู่ไม่พอ ปกติพวกช่างเย็บรองเท้าได้เงินค่าจ้างเดือนละ 12-30 บาท ตามฝีมือ แต่จะขอเพิ่มอีกเดือนละ 7 บาท 50 สตางค์ กับเบี้ยเลี้ยงวันละ

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 238.

³⁵ หจช. ร.6 น.20.12/26 เรื่อง “ความเห็นเอกชน ปัญหาเรื่องเงินในเมืองไทย,” วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.

15 สตางค์ แต่ไม่มีผล ต่อมานายฉิ้นเข้าหิ้ว ได้เป็นหัวหน้าเชิญบรรดาผู้จัดการร้านทำรองเท้าที่เป็นร้านใหญ่ประมาณ 10 ราย และพวกช่างทำรองเท้าประมาณ 200 คนมาประชุมด้วย โดยนายฉิ้นเข้าหิ้ว เป็นผู้พูดขอเพิ่มค่าจ้างแทนพวกช่างทำรองเท้า เจ้าของร้านตกลงจะเพิ่มอีกคนหนึ่ง เดือนละ 1 บาท แต่ไม่เป็นที่พอใจของช่างทำรองเท้าจึงคงหยุดงานต่อ³⁶

ในขณะที่การรวมกลุ่มของแรงงานมีฝีมือได้รับการเจรจาต่อรองจากนายจ้าง แต่ในกรณีของแรงงานไร้ฝีมือ เช่น พวกกุลิชนข้าวในโรงสีได้รับความยากลำบากมาก โดยไม่มีโอกาสในการเจรจาต่อรอง เนื่องจากโรงสีเกิดภาวะขาดแคลนข้าวที่จะทำการสี โรงสีต้องทำการจึงมีการได้กุลิชนบางส่วนออกไป ซึ่งกุลิชนเหล่านี้จะไปรับจ้างแบกหามที่อื่นๆ ก็คงยาก เพราะตามที่ต่างๆ ก็มีกุลิรับจ้างประจำอยู่แล้ว หนทางที่เหลือของบรรดาแรงงานจีนเหล่านี้ ก็คือมาสมทบกับกงสีอั้งยี้ เพื่อขออาศัยกินอยู่ด้วยเท่านั้น³⁷

เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่า แรงงานช่างฝีมือ ซึ่งถือว่ามีสถานะทางสังคมสูงกว่าแรงงานไร้ฝีมืออยู่แล้ว มักจะมีโอกาสในการก้าวข้ามจากการเป็นแรงงานรับจ้างไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการได้ดีกว่าแรงงานไร้ฝีมือโดยทั่วไปเป็นอย่างมาก แต่ต่อมาเมื่อสังคมกรุงเทพฯ เปลี่ยนแปลงไปเพราะธุรกิจทางภาคอุตสาหกรรมเกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดความต้องการทางด้านแรงงานเพิ่มขึ้นอย่างมาก จึงกลับเป็นโอกาสอันดีให้แรงงานรับจ้างไร้ฝีมือสามารถสะสมทุนได้มากขึ้น เนื่องด้วยลักษณะของแรงงานไร้ฝีมือที่มีความผูกพันกับอาชีพแรงงานรับจ้างน้อยกว่าแรงงานช่างฝีมือ ทำให้แรงงานไร้ฝีมือสามารถเปลี่ยนอาชีพไปได้เรื่อยๆ โดยไม่ยึดติดอยู่กับอาชีพเดิม การเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อการผลิตสินค้าอุปโภคและบริโภค ตลอดจนกิจกรรมการค้าต่างๆ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา จึงเป็นช่องทางสำคัญให้แรงงานรับจ้างชาวจีนสามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายขึ้น สามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชาวจีนได้กว้างขึ้น ประกอบกับในระยะต่อมาอัตราค่าจ้างแรงงานไร้ฝีมือเพิ่มขึ้นอย่างมาก จนเกือบจะเทียบเท่ากับแรงงานช่างฝีมือ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้แรงงานไร้ฝีมือสามารถสะสมทุนได้เพิ่มขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางภาคอุตสาหกรรมในสังคมกรุงเทพฯ จึงเป็นช่องทางในการเปิดกิจการต่างๆ ของแรงงานชาวจีนได้มากขึ้นกว่าในอดีต ที่มีกิจกรรมทางการค้าเพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น ในขณะที่แรงงานช่างฝีมือ ซึ่งมีความยึดติดกับวิชาชีพของตนมากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ และมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับชาวจีนด้วยกันในขอบเขตที่แคบและจำกัดกว่า จะมีโอกาสในการเปิดกิจการร้านค้าของตนเองอย่างจำกัดยิ่งขึ้นกว่าอดีต และยังมีอัตราการเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นถ้าจะแยกตัวอิสระออกมาดำเนินการเอง

³⁶ ห.จ.ช. ร.6 น.25/2 คำกราบทูลของมหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีธรรมมาธิราช ถิ่นมหาเสวกเอก พระเจ้าฟ้ายาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการ ลงวันที่ 4 กันยายน 2462.

³⁷ ห.จ.ช. ร.6 น.31.3/48 นายพันตำรวจเอกพระยาอภิรักษ์ประภาศ ผู้บังคับการตำรวจพระนครบาลพิเศษ เรียน ท่านอธิบดีกรมตำรวจพระนครบาลแลตำรวจภูธร ลงวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2462.

อาจกล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์บทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนในสายตาของคนไทยส่วนใหญ่ คือ “เหมือนดังคนใช้ของประเทศสยาม”³⁸ เพราะแรงงานจีนมาทำงานที่ชาวไทยไม่ยอมทำกัน ในขณะที่แรงงานจีนส่วนใหญ่อาจไม่คิดเช่นนั้น เนื่องจากจุดมุ่งหมายที่แรงงานจีนหวังไว้คือการเป็นเจ้าของกิจการ ทำให้ชาวจีนใช้อาชีพแรงงานรับจ้างเป็นเพียงบันไดขั้นแรก เพื่อก้าวข้ามไปสู่สภาพชีวิตความเป็นอยู่และสถานะทางสังคมที่ดีกว่าเดิม ขณะที่แรงงานช่างฝีมือมักจะยึดติดอยู่กับวิชาชีพนั้นๆ ของตนมากกว่า เมื่อสังคมกรุงเทพฯ เกิดพลวัตพัฒนาขึ้นเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางด้านอาชีพ ส่งผลให้แรงงานรับจ้างไร้ฝีมือที่ไม่ยึดติดกับอาชีพใดอาชีพหนึ่ง สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายยิ่งขึ้น อันเป็นโอกาสในการสะสมทุน เพื่อการเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าได้มากขึ้นด้วย

6.2 การเข้ามาของแรงงานไทย

แรงงานไทยบางส่วนได้เริ่มเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม ควบคู่กับแรงงานจีนมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากการประกาศยกเลิกระบบแรงงานไพร่แล้ว แต่เนื่องจากแรงงานไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้แรงงานไทยนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าถูกกลืนเข้ากับแรงงานชาวจีนเรื่อยมา ภาพของแรงงานรับจ้างในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จึงเป็นแรงงานรับจ้างชาวจีน จนกระทั่งรัฐบาลเริ่มเห็นความสำคัญในการส่งเสริมให้แรงงานไทยได้เข้ามาทดแทนแรงงานรับจ้างชาวจีนมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และโดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดชาตินิยม และแนวคิดทางการเมืองได้เพิ่มความเข้มข้นยิ่งขึ้น และได้แพร่กระจายไปสู่ประชาชนทุกระดับชั้น³⁹ ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้อัตราการว่างงานของกรรมกรไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก

การเข้ามาของอุดมการณ์ชาตินิยม ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างแรงงานไทยกับแรงงานจีนชัดเจนขึ้น ดังนั้นการดำเนินการของรัฐบาลสยามต่อปัญหาชาวจีน ซึ่งแต่เดิมมีผลเฉพาะกับชาวจีนระดับสูงได้ขยายลงมาสู่ชาวจีนในระดับล่างมากขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินมาตรการต่างๆ ในการควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีนดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 ประกอบกับการดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้แรงงานไทยมาทำงานรับจ้างกันมากขึ้น เป็นแรงผลักดันสำคัญให้แรงงานไทยได้มีโอกาสในการเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามก่อนหน้าการประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างของคนไทยประสบปัญหาหลายประการกล่าวคือ

³⁸ หจข. ร.6 น.20.12/19 เรื่อง “ความเห็นเอกชน ปัญหาเรื่องจีนในเมืองไทย,” วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2457.

³⁹ อ่านรายละเอียดใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, หน้า 1-137.

ประการแรก ปัญหาเรื่องความไม่ทัดเทียมกันระหว่างแรงงานชาวจีนกับแรงงานชาวไทย สืบเนื่องจากในระยะแรก การควบคุมแรงงานในระบบกงสีเปิดโอกาสให้แรงงานจีนได้เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างมากกว่าแรงงานไทย เนื่องจากระบบกงสีสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของชาวจีน ระบบกงสีจึงอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีนเป็นสำคัญ โดยมีเจ้าแก่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่มีความชำนาญในการติดต่อจัดหางาน เป็นผู้คอยควบคุมดูแลแรงงานในกงสีทั้งหมด มีหัวหน้าคนงานช่วยดูแลแรงงานอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นหมายความว่า ใครก็ตามที่จะเข้าไปทำงานในกงสีนั้นได้ จะต้องรู้จักหรือมีคนที่ยู้งักกับเจ้าแก่หรือเจ้าของกิจการนั้นๆ ให้การแนะนำ มิฉะนั้นจะมีโอกาสได้เข้าทำงานในที่นั้นได้ยาก ดังนั้นแรงงานที่มีโอกาสได้เข้าทำงานจึงมักจะเป็นแรงงานชาวจีน โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ที่จำนวนแรงงานชาวจีนมีมากเกินความต้องการด้วยแล้ว ในขณะที่แรงงานไทยมีโอกาสได้เข้าเป็นแรงงานรับจ้างได้น้อยมาก และส่วนใหญ่อยู่ในเขตหัวเมืองเป็นสำคัญ ประกอบกับแรงงานไทยส่วนใหญ่สังกัดกับหัวหน้าคนงานชาวไทย ซึ่งอาจจะไม่มีความชำนาญเท่ากับหัวหน้าคนงานชาวจีนที่มีประสบการณ์มาก่อน ส่งผลให้แรงงานไทยได้รับความยากลำบากอย่างมาก

ความแตกต่างระหว่างแรงงานจีนกับแรงงานไทยเห็นได้ชัดเจนจาก กรณีการสร้างทางรถไฟสายขอนแก่น-หนองคาย ในปี พ.ศ. 2476 ซึ่งมีชาวจีนเป็นผู้ประมุขรับเหมาทำทางรถไฟจากรัฐบาลได้ว่าจ้างทั้งแรงงานจีนและแรงงานไทย สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานทั้งสองมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แรงงานไทยนั้นเจ้าแก่ให้หัวหน้าคนงานหรือนายกุลีปลุกโรงกุลีให้พักเป็นเงิน 15 บาท โดยเจ้าแก่เป็นผู้ออกเงินค่าแฝงมุงหลังคาให้ ส่วนแรงงานจีนเจ้าแก่เป็นผู้ว่าจ้างปลุกโรงกุลีให้พักในราคา 60-70 บาท ในส่วนของอุปกรณ์ เช่น ไม้คานหาบดิน บันไดหาบดินขึ้นลง กุลีคนไทยต้องจัดทำเอาเอง ส่วนกุลีจีนเจ้าแก่จ่ายของในโรงสีให้⁴⁰ จากตัวอย่างข้างต้น นับได้ว่าในระบบกงสินี้ แรงงานจีนได้เปรียบแรงงานไทยค่อนข้างมาก ซึ่งส่วนหนึ่งคงเนื่องมาจากความสัมพันธ์อันสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างเจ้าแก่จีนกับกุลีจีนผนวกเข้ากับวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของชาวจีนด้วย ทำให้การเข้ามาแทรกแซงของหัวหน้าคนงานตลอดจนแรงงานชาวไทยคงเป็นไปแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น

นอกจากนี้ความไม่ชำนาญ ประกอบกับการเข้าใจผิดของหัวหน้าคนงานไทยได้สร้างความลำบากให้กับแรงงานไทยเช่นกัน เนื่องจากตามข้อตกลงเรื่องอัตราค่าจ้างในการทำงานดินเพื่อสร้างทางรถไฟนั้น ถ้าเป็นดินถนนถมคิดอัตราลูกบาศก์เมตรละ 12 สตางค์ ถ้าเป็นดินถนนตัดคิดอัตราลูกบาศก์เมตรละ 15 สตางค์ แต่หัวหน้าคนงานไทยที่รับทำการขุดดินถนนถมเข้าใจผิดคิดว่าเป็นอัตราลูกบาศก์เมตรละ 15 สตางค์เท่ากันหมด เมื่อแรงงานไทยได้ทราบความจริงถึงงานนี้ไปอยู่กับหัว

⁴⁰ หจข. (2) สร 0201.75/14 คำร้องทุกข์ของนายเพชรสีภา นายกุลีทำทางรถไฟ กราบเรียน นายพันเอก เจ้าคุณพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 15 ธันวาคม 2476.

หน้างานที่ทำการขุดดินถนนตัด หรือไม่ก็ออกจากงานไปเสียเลยบ้าง⁴¹ จึงเกิดปัญหาเป็นเรื่องราวร้องทุกข์ถึงคณะรัฐมนตรีในที่สุด

ประการที่สอง นอกจากปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในระบบก่งสี กับความไม่ชำนาญของนายกุลิไทยแล้ว คุณภาพของแรงงานไทยที่ยังไม่สามารถเทียบเท่ากับแรงงานจีนได้ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งเช่นกัน เพราะการที่แรงงานไทยไม่ชำนาญงานเท่ากับแรงงานจีน โดยเฉพาะงานประเภทแบกหาม จึงทำการได้ในปริมาณที่น้อยกว่าแรงงานจีน ทำให้นายจ้างต้องสิ้นเปลืองมากขึ้น นายจ้างส่วนใหญ่จึงไม่นิยมจ้างแรงงานไทย ยกเว้นในกรณีที่เกิดความจำเป็นขึ้นจริงๆ เท่านั้น ดังเช่น กรณีการจ้างคนไทยเป็นกุลิทำการขนของแทนแรงงานจีน ที่ประท้วงหยุดงานไม่ยอมขนสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2471 แต่ปรากฏว่าเมื่อเทียบกับอัตราจ้างเดียวกันกับอัตราส่วนของปริมาณงานที่ทำได้นั้น ในขณะที่คนจีนทำได้ 100 ส่วนคนไทยทำได้เพียง 60 ส่วนเท่านั้น เมื่อแรงงานไทยมีประสิทธิภาพไม่เท่าแรงงานจีน จึงต้องสิ้นเปลืองมากขึ้น⁴² หรือกรณีบริษัทชาวไทย จำกัด ใช้แรงงานนักโทษทำการขนข้าวแทนกรรมกรจีนที่นัดหยุดงานในปี พ.ศ. 2488 ปรากฏว่านักโทษทำงานได้ผลน้อยกว่ากรรมกรจีนหลายเท่า เนื่องจากไม่มีความชำนาญ เช่น การขนข้าวเปลือกขึ้นจากเรือ เมื่อคิดอัตราค่าจ้างราคาเดียวกัน กรรมกรจีนทำงานได้ค่าจ้างเฉลี่ยหนึ่งคนต่อชั่วโมงได้ค่าแรง 2.06 บาท ขณะที่แรงงานนักโทษทำงานเฉลี่ยหนึ่งคนต่อชั่วโมงได้เพียง 7.37 สตางค์เท่านั้น หรือการขนข้าวขึ้นจากเรือเข้าไปเก็บในฉาง กรรมกรจีนได้ค่าจ้างต่อชั่วโมง 2.05 บาท ส่วนนักโทษได้ 17.10 สตางค์⁴³ เป็นต้น ดังนั้นการที่คุณภาพของแรงงานไทยสู้แรงงานจีนไม่ได้ จึงส่งผลต่อการคิดอัตราค่าจ้างระหว่างแรงงานจีนกับแรงงานไทยที่ไม่เท่ากันด้วย ดังเช่น กรณีที่ญี่ปุ่นเสนออัตราค่าแรงงานสูงสุดของกรรมกรที่กองทัพญี่ปุ่นจ้างอยู่ในพระนครวันละ 3 บาท ให้กับเฉพาะหัวหน้าและผู้ช่วยช่างไม้ชาวจีนเท่านั้น ส่วนช่างไม้ไทยญี่ปุ่นให้ในอัตราที่ต่ำกว่า ซึ่งอัตราดังกล่าวเท่ากับว่าเป็นการกดอัตราค่าจ้างของแรงงานไทยอย่างมาก เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว กรรมกรแบกหามที่ทำเรือได้รับค่าจ้างถึงวันละ 3 บาท⁴⁴ ซึ่งเกินกว่าที่ฝ่ายญี่ปุ่นเสนอมาให้กับแรงงานไทยแล้ว

⁴¹ หจข. (2) สร 0201.75/14 สำเนารายงานหลวงเดชาติวงศ์ นายช่างกำกับการก่อสร้างสายตะวันออก เชียงเหนือ ทูล ข.อ.ร. ร.ฟ. ลงวันที่ 24 มกราคม 2476.

⁴² หจข. ร.7 ม.18/6 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต แจ้งความมายัง มหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 19 มิถุนายน 2471.

⁴³ หจข. (2) สร 0201.75/36 ตารางเปรียบเทียบผลการทำงาน และความสิ้นเปลืองระหว่างการใช้กรรมกรกับการใช้นักโทษ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 25 ธันวาคม 2488.

⁴⁴ หจข. (2) สร 0201.75/35 บันทึกการประชุม เรื่อง ฝ่ายญี่ปุ่นเสนออัตราค่าแรงงานสูงสุดของกรรมกรในพระนคร ณะกรมประสานงานพันธมิตร เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2486 .

ประการที่สาม นอกจากปัญหาเรื่องความไม่ทัดเทียมกันในด้านต่างๆ ระหว่างแรงงานจีนกับแรงงานไทยแล้ว นโยบายของรัฐยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้กลุ่มแรงงานไทยเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างกันน้อย เนื่องจากในระยะแรกรัฐบาลยังไม่มีนโยบายที่จริงจัง ในการที่จะให้แรงงานไทยเข้ามาสู่บทบาทของการเป็นแรงงานรับจ้าง ดังปรากฏว่า เมื่อมีความต้องการให้คนไทยทำงานใช้แรงงานแทนคนจีนเมื่อไรก็กลับใช้แรงงานนักโทษแทน เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่า “...เพราะคนโทษอยู่เปล่า ๆ แต่ถึงกระนั้นก็สู้เงินไม่ได้ เพราะผู้จัดการเป็นข้าราชการ ให้สินน้ำใจแก่ผู้ซื้อไม่ได้ ถึงราคาจะถูก แต่ผู้ซื้อมิได้สินน้ำใจ พาลพาโลว่าทำไม่ดีบ้าง, ทำไม่ทันบ้าง ตกลงว่าสู้เงินไม่ได้...”⁴⁵ ประกอบกับรัฐบาลยังไม่มีนโยบายส่งเสริมคนไทยที่ไม่มีงานทำเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้าง เพราะรัฐมองว่า “...ที่คนจีนเข้ามาทำงานทำในเมืองไทย มิใช่มาแย่งคนไทย แต่มาทำงานที่คนไทยไม่ทำ ถ้าจะให้คนไทยเข้าทำงานเหล่านี้ ก็ต้องให้ค่าจ้างพิเศษ ซึ่งทำไม่ได้...เวลานี้คนไทยทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการทำนา ทำสวน ถ้าจะกระตุ้นให้เหล่านี้ไปรับจ้างเสียในทางใช้แรงงานอย่างกรรมกรหรือทางเป็นกรรมกรที่มีความชำนาญก็ตาม ก็เท่ากับ ถ้าคนออกจากรนา และสวน และแจ็กก็จะเข้ามาแทนที่ ซึ่งจะเป็นการไม่ดีสำหรับประเทศเลย...”⁴⁶

แต่ต่อมาด้วยอุดมการณ์แนวคิดเรื่องความเป็นชาตินิยม รัฐบาลได้เริ่มส่งเสริมให้แรงงานไทยเข้ามามีบทบาทในฐานะแรงงานรับจ้างเพิ่มขึ้น เห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างผู้รับเหมาและนายกุลิไทยเรื่องการท่าทางรถไฟสายขอนแก่น-หนองคายในปี พ.ศ. 2476 ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ส่งผลให้รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการดำเนินการสร้างทางรถไฟสายขอนแก่น-หนองคาย ในปี พ.ศ. 2478 ต่อจากที่ได้ทำมาแล้ว ในปี พ.ศ. 2476 นั่นคือ ไม่มีการเรียกประมูลเหมือนในอดีต เพราะผู้ที่ประมูลได้ส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวจีน และผู้ที่ได้เข้าทำงานเป็นแรงงานรับจ้างก็มีแต่ชาวจีนเช่นกัน ดังนั้นรัฐบาลจึงเป็นผู้ดำเนินการท่าทางเสียเอง โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างกรมรถไฟกับกองกรรมกร เพื่อช่วยเหลือให้กรรมกรไทยได้มีงานทำเพิ่มขึ้น และอาจจะเป็นทางตัดแรงงานรับจ้างชาวจีนต่อไปได้ด้วย⁴⁷

ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มมีความจริงจังที่จะผลักดันแรงงานไทยให้เข้ามาใช้แรงงานกันมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การกำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจต่างๆ ทั้งของเอกชน และของรัฐบาล จะต้องจ้างแรงงานคนไทยอย่างน้อย 75% ของแรงงานทั้งหมด ในปี พ.ศ.

⁴⁵ หจข. ร.6 น.25/1 เวรวิเศษ ลงวันที่ 1 มีนาคม 2458.

⁴⁶ หจข. ร.7 พ.13/4 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แจ้งความมายังมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 28 ตุลาคม 2472.

⁴⁷ หจข. (2) สร 0201.75/14 เรื่องขออนุมัติเบิกจ่ายเงินบันเทาทุกข์กรรมกร 8,000 บาท จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 28 กันยายน 2478.

2482 รวมถึงการออกพระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ พ.ศ. 2484⁴⁸ เพื่อบังคับให้บุคคลที่บรรลุนิติภาวะทุกคนต้องมีอาชีพ หรือรายได้อยู่เป็นปกติ โดยอาชีพนั้นๆ จะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนและความเจริญของประเทศชาติ นอกจากนี้พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้ให้อำนาจแก่ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้อำนาจในการพิจารณา สามารถส่งแรงงานไทยไปประกอบการในแหล่งประกอบการงานต่างๆ ที่ทางรัฐบาลกำหนดขึ้น จุดมุ่งหมายสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ คือ การแก้ปัญหาที่คนไทยว่างงานเป็นจำนวนมากในขณะนั้น ให้สามารถประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างตามโรงงานต่างๆ ของภาครัฐ และบริษัทการค้าเอกชนได้มากขึ้น เพราะแต่เดิมบริษัทเอกชนส่วนใหญ่ที่เป็นของนายทุนชาวจีนนิยมจ้างแรงงานจีนด้วยกันเองมากกว่า เพราะคุ้มกันเรื่อง และยังมีประสิทธิภาพกว่าแรงงานไทย ซึ่งเท่ากับเป็นการลดต้นทุนค่าแรงลงด้วย

นอกจากนี้ จากสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้การส่งออกข้าวชะงักงัน ขายข้าวไม่ได้ เพราะไม่มีพาหนะในการขนส่งลำเลียง เรือและรถไฟถูกใช้ไปในการสงคราม เพื่อลำเลียงเสบียงและอาวุธของทหาร โดยเฉพาะทหารญี่ปุ่น ทำให้ราคาข้าวตกต่ำอย่างมาก แรงงานไทยในภาคเกษตรในชนบทได้รับความยากลำบากมาก จนถึงกับต้องกู้หนี้ยืมสินโดยการจำนองที่ดินและอุปกรณ์ในการเพาะปลูกต่างๆ ซึ่งในที่สุดก็ต้องเสียไปให้กับนายทุนเงินกู้ คนเหล่านี้จึงต้องมาเป็นแรงงานรับจ้างแทน ซึ่งส่วนหนึ่งคงเป็นผลสืบเนื่องมาจาก การที่อัตราค่าแรงของชาวนาเกิดความผันผวนและลดลงอย่างมาก ดังนั้นประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้แรงงานไทยซึ่งในระยะแรกไม่ยึดอาชีพแรงงานรับจ้างได้เห็นเหตความสนใจเข้าเป็นแรงงานรับจ้างมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลอัตราค่าจ้างของ พอพันธ์ อูทยานนท์ ได้กล่าวไว้ดังนี้

ตารางที่ 13 แสดงอัตรารายได้ชาวนา กรรมกรไร้ฝีมือ และชาวนารับจ้าง พ.ศ. 2448-2472 (บาทต่อ 6 เดือน)

อาชีพ	2448	2453	2462	2472
ชาวนา (นาหว่าน ที่ดิน 8 เฮคเตอร์)	704	262	303	246
ชาวนา (นาดำ ที่ดิน 2 เฮคเตอร์)	245	152	202	135
แรงงานกุลีจีนในโรงสีกรุงเทพฯ	158	158	180	180
ชาวนารับจ้างในภาคกลาง	157	164	119	133

ที่มา: พอพันธ์ อูทยานนท์, “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับกึ่งศตวรรษกรรมกร**, หน้า 79.

⁴⁸“พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ พ.ศ. 2484,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58** (30 กันยายน 2484): 1222-1224.

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบบรายได้กันแล้ว จะเห็นลักษณะที่สำคัญคือ หลังจากปี พ.ศ. 2453 แรงงานกูดี้จีนจะได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าชาวนารับจ้างในภาคกลางค่อนข้างมาก หรือแม้กระทั่งยังมากกว่าชาวนาบางประเภทที่มีที่ดินเป็นของตนเองเสียอีกในช่วงปี พ.ศ. 2472 ซึ่งสิ่งนี้อาจจะเป็นเหตุผลในการอธิบายได้ส่วนหนึ่งว่า เพราะเหตุใดจำนวนแรงงานไทยจึงเริ่มเพิ่มมากขึ้นในหมู่ชนชั้นกรรมกร

การเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างเพิ่มขึ้นของแรงงานไทย ได้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการลดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีน เนื่องจากการที่รัฐมีความพยายามดำเนินมาตรการให้แรงงานไทยได้เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง เพื่อทดแทนแรงงานรับจ้างชาวจีน ทำให้ตลาดแรงงานในกรุงเทพฯ ซึ่งแต่เดิมถูกแรงงานรับจ้างชาวจีนเข้าครอบครองเกือบทั้งหมด เมื่อแรงงานไทยเข้ามามีส่วนแบ่งเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างแรงงานไทยกับแรงงานจีนอยู่ระยะหนึ่ง แต่โดยภาพรวมแล้วคุณลักษณะต่างๆ ของแรงงานไทยยังไม่สามารถเข้ามาทดแทนแรงงานจีนได้ ถ้ารัฐบาลไม่มีการกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือแรงงานไทย โดยเฉพาะการควบคุมปริมาณการเข้าเมืองของแรงงานรับจ้างชาวจีน นับเป็นจุดคลี่คลายที่สำคัญของแรงงานรับจ้างชาวจีนเลยทีเดียว

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวภาคอุตสาหกรรม และการลงทุนจากต่างประเทศ ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนจำนวนหนึ่ง ที่สามารถสะสมทุนได้ในระดับหนึ่งได้กลับไปใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศจีน ส่วนแรงงานจีนอีกส่วนหนึ่งที่คิดที่จะตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ได้อาศัยจังหวะสภาวะการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการลงทุนในอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ทำให้แรงงานจีนที่มีทุนสามารถเลื่อนฐานะเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กได้ ในขณะเดียวกันการขยายตัวทางอุตสาหกรรม และการลงทุน ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น ในขณะที่แรงงานจีนใหม่ที่เข้ามาทดแทนแรงงานจีนเก่าที่มีจำนวนลดลง ทำให้อัตราค่าจ้างแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมในกรุงเทพฯ สูงกว่าอัตราค่าจ้างแรงงานในภาคเกษตรกรรม ประกอบกับการที่แรงงานไทยที่สูญเสียปัจจัยการผลิตไปจากสภาวะสงครามได้เคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้าง จึงเป็นโอกาสอันดีที่แรงงานไทยได้เข้าไปทดแทนแรงงานรับจ้างที่ขาดแคลนได้ จนในที่สุดแรงงานไทยภาคเกษตรกรรมได้กลายเป็นกลุ่มแรงงานรับจ้างที่สำคัญในสังคมกรุงเทพฯ จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่แรงงานจีนส่วนที่เหลือถูกกลืนเข้ากลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มแรงงานไทย ซึ่งเท่ากับถือว่าเป็นจุดสิ้นสุดของบทบาทแรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ

บทที่ 7

บทสรุป

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ขณะที่แรงงานในสังคมศักดินาไทยเป็นระบบแรงงานเกณฑ์ การเข้ามาของแรงงานรับจ้างชาวจีน จึงเป็นเสมือนชนชั้นใหม่ของสังคม ทำให้รัฐไทยต้องมีการดำเนินมาตรการต่างๆ ในการควบคุมชาวจีนเพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือ รัฐมีนโยบายให้ชาวจีนควบคุมดูแลชาวจีนกันเอง โดยผ่านกรมท่าซ้าย และการผูกปี้จีน ในส่วนของชุมชนชาวจีนเอง ก็ได้มีวิธีการจัดการกับแรงงานชาวจีนโดยอาศัยการควบคุมดูแลของสมาคมลับอั้งยี่ สมาคมช่าง และระบบกงสี ซึ่งสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการรวมกลุ่มแต่ดั้งเดิมของชาวจีนเป็นสำคัญ

การขยายตัวทางภาคการผลิตและการค้าของกรุงเทพฯ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี พ.ศ. 2398 และการปฏิรูปประเทศสยามให้ทันสมัยทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม ที่ไม่สัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมในระบบศักดินาเพิ่มมากขึ้น การอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากของชาวจีนอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากการเปิดเส้นทางการเดินเรือกลไฟระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองท่าทางตอนใต้ของประเทศจีนโดยตรง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 เป็นต้นมา จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทเป็นกลุ่มแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม ที่มีจำนวนมากที่สุดถึงประมาณ 70% ของแรงงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมด ในขณะที่แรงงานไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นแรงงานผลิตในภาคเกษตรกรรมเป็นสำคัญแม้ว่าระบบศักดินาในสังคมไทยจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม

การเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในสังคมกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากของชาวจีน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวจีนมีความเปลี่ยนแปลงไปในเชิงผลประโยชน์มากขึ้น แรงงานรับจ้างได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน หรือ “จีนเก่า” โดยเฉพาะจีนเก่าที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติใกล้ชิดกับตน เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สภาพวิถีชีวิตชาวเมืองในสังคมกรุงเทพฯ ซึ่งมีความแตกต่างกับสภาพสังคมชนบทในเมืองจีนที่มีอัตราค่าครองชีพที่ต่ำกว่า และไม่จำเป็นต้องใช้ระบบเงินตราในการแลกเปลี่ยนสินค้า ในขณะเดียวกัน “จีนเก่า” ก็ได้อาศัยแรงงานจีนใหม่เพื่อสร้างผลกำไร และผลประโยชน์ต่างๆ ให้กับตนเช่นกัน เท่ากับว่า พฤติกรรมความสัมพันธ์ของชาวจีนนี้เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้อาณัติทางเครือญาติ ดังนั้นความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวจีน จึงเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่ผสมผสานกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยออกมาในรูปความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในระบบกงสี และการรวมกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือกันและกัน และต่อต้านคนที่อยู่นอกกลุ่มในรูปสมาคมต่างๆ

แต่ลักษณะความสัมพันธ์ของชาวจีนดังกล่าว แรงงานรับจ้างชาวจีนแต่ละคน แต่ละประเภทจะได้รับในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อันสนิทสนมกับ “จีนเก่า” เป็นสำคัญ กล่าวคือ แรงงานจีนคนใดที่มีความสนิทสนมกับ “จีนเก่า” โดยเฉพาะกับจีนเก่าที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมากกว่า มักจะได้รับการช่วยเหลือมากกว่า และมีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคมได้สูงกว่าแรงงานจีนที่ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับ “จีนเก่า” แรงงานจีนจะแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ แรงงานช่างฝีมือ และแรงงานไร้ฝีมือ โดยมากแรงงานช่างฝีมือ ซึ่งมีปริมาณน้อยกว่าและมีโอกาสในการสร้างผลประโยชน์และผลกำไรให้กับนายจ้างได้มากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ประกอบกับการดำเนินงานในรูปแบบสมาคมช่าง ทำให้กลุ่มแรงงานช่างฝีมือน่าจะมีความสัมพันธ์อันดีกับนายจ้าง และได้รับการเอาใจใส่มากกว่ากลุ่มแรงงานไร้ฝีมือ อีกทั้งการที่อัตราค่าจ้างแรงงานช่างฝีมือที่สูงกว่าและยังสามารถพัฒนาฝีมือได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นั้น ทำให้แรงงานช่างฝีมือสามารถสะสมทุน และพัฒนาไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของแรงงานรับจ้างชาวจีนโดยทั่วไปได้มากกว่าแรงงานไร้ฝีมือ ในขณะที่แรงงานไร้ฝีมือที่ขาดความสามารถความชำนาญพิเศษ และมีปริมาณที่มากกว่า จึงต้องแข่งขันกับแรงงานไร้ฝีมือด้วยกันสูงกว่าแรงงานช่างฝีมือ และทำให้ “จีนเก่า” หรือนายจ้างมีโอกาสดึงเอาผลประโยชน์จากแรงงานไร้ฝีมือได้มากกว่าด้วย

ในส่วน of ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐไทยนั้น นอกจากเป็นความสัมพันธ์ในฐานะแรงงานกับรัฐแล้ว ยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชาติดกับรัฐอีกด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องดำเนินมาตรการในการควบคุมแรงงานรับจ้างชาวจีน ควบคู่กับการจัดการปกครองชาวจีนไปพร้อมๆ กัน แต่เนื่องจากการที่โครงสร้างแรงงานไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานภาคเกษตรกรรม ในขณะที่แรงงานจีนเป็นแรงงานนอกภาคเกษตรกรรม ทำให้มาตรการควบคุมดูแลแรงงานรับจ้างชาวจีนของรัฐบาลไม่มีความชัดเจน ส่วนใหญ่จะเป็นการแก้ปัญหาเรื่องการจัดการปกครองชาวจีนในฐานะคนต่างชาตินมากกว่า

การเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของแรงงานชาวจีนในสังคมกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมานั้น ได้สร้างปัญหาต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับรัฐไทย ทำให้รัฐบาลต้องปรับเปลี่ยนมาตรการในการจัดการปกครองชาวจีน โดยในระยะแรกที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การควบคุมสมาคมลับฮั่งยี่ การลดอำนาจในการพิจารณาคดีความ ตลอดจนอำนาจต่างๆ ของกรมท่าซ้าย ซึ่งถือเป็นองค์กรที่คอยควบคุมดูแลชาวจีนโดยตรง การยกเลิกระบบนายอำเภอจีน และใช้กรมกองตระเวน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่เป็นคนไทย เป็นผู้ควบคุมคอยดูแลตรวจตราชาวจีนแทน ต่อมาก็ได้มีการเพิ่มกองตระเวนแผนกจีนขึ้นมา เพื่อดูแลชาวจีนโดยเฉพาะ

การลดบทบาทอำนาจของสมาคมฮั่งยี่ และการเข้ามามีอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกในสังคมไทย ส่งผลให้ชาวจีนมีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เป็นการรวมกลุ่มในรูปแบบสมาคมแบบตะวันตกที่ผสม

ผสมกับวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของชาวจีนได้อย่างลงตัว กลายเป็นสมาคมชาวจีนในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสมาคมกลุ่มภาษาพูด และสมาคมในรูปองค์กรการกุศล ที่มีบทบาทต่อแรงงานรับจ้างชาวจีนแทนที่บทบาทของสมาคมลับอั้งยี่ที่ถูกลดความสำคัญลง โดยนายกสมาคมกลุ่มภาษาพูดแต่ละกลุ่ม เป็นเสมือนตัวแทนผู้นำของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ต่อมาเมื่อมีแนวคิดชาตินิยมจีน ประกอบกับอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนที่รัฐควบคุมไม่ถึง ส่งผลให้พ่อค้าชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มภาษารวมตัวกัน ก่อตั้งสมาคมพาณิชย์จีน หรือสมาคมเซี่ยงหวยขึ้น เพื่อเป็นองค์กรกลางในการติดต่อสื่อสารกับระหว่างรัฐบาลจีน และชาวจีนโพ้นทะเลในสยาม ประธานสมาคมจึงเปรียบเสมือนเป็นผู้นำชาวจีนในประเทศไทย ในการติดต่อกับประเทศจีน และสมาคมเซี่ยงหวยก็เปรียบเสมือนกงสุลจีนในประเทศไทย เพราะมีการจดทะเบียนสมาคมกับทั้งรัฐบาลจีนและรัฐบาลไทย

ทางด้านการควบคุมดูแลแรงงานรับจ้างชาวจีนในฐานะแรงงานในสังคมไทยนั้น เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่ในระยะแรกเป็นแรงงานชาวจีน รัฐจึงไม่มีท่าทีในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นของแรงงาน โดยรัฐมองว่าการประท้วงนัดหยุดงานของแรงงานรับจ้างชาวจีนนั้น เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง รัฐมีบทบาทเพียงคอยควบคุมดูแลเมื่อเกิดเหตุการณ์ลุกลามใหญ่โต ซึ่งโดยมากรัฐมักอยู่ฝ่ายนายจ้าง (นายทุน) เนื่องจากรัฐมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดและได้รับผลประโยชน์ร่วมกันกับคนกลุ่มนี้มากกว่า

ต่อมาเมื่ออิทธิพลแนวคิดชาตินิยม และแนวคิดทางการเมืองเสรีนิยมประชาธิปไตย และลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้เข้ามาปะทะกับแรงงานจีนในสังคมไทย จึงส่งผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ก่อให้เกิดปัญหาการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องค่าจ้างเพิ่มขึ้นของแรงงานรับจ้างชาวจีนมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐไทยด้วย แต่เนื่องจากรัฐมองว่าการเคลื่อนไหวนัดหยุดงานของแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อทางการเมืองมากกว่า ส่งผลให้รัฐมีมาตรการในการจัดการปกครองชาวจีนตามอุดมการณ์ชาตินิยม และนโยบายการผสมกลมกลืนคนจีนให้กลายเป็นคนไทย แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาแรงงาน รัฐยังคงไม่เข้าเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง แต่รัฐทำหน้าที่เป็นเพียงคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยให้เกิดความปรองดองกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเท่านั้น

การลงทุนของนายทุนชาวจีนเพื่อการพัฒนาทางด้านการผลิตภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา เพื่อทดแทนปริมาณการลงทุน และการนำเข้าสินค้าจากนายทุนชาวตะวันตกที่ลดลง และเพื่อตอบสนองการอุปโภคบริโภคของคนที่เมืองที่มีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะคนเมืองในเขตกรุงเทพฯ ทำให้ปริมาณความต้องการแรงงานรับจ้างไร้ฝีมือเพิ่มขึ้นอย่างมาก เพราะอุตสาหกรรมในระยะนี้ ส่วนใหญ่ยังคงเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก เพราะยังอาศัย

เทคโนโลยีที่ค่อนข้างต่ำ ทำให้ตลาดแรงงานรับจ้างไร้ฝีมือเกิดการขยายตัวมากขึ้น ในขณะที่ตลาดแรงงานช่างฝีมือยังคงที่ หรืออาจลดปริมาณลง เพราะเน้นการใช้สินค้าจากอุตสาหกรรมแทน ส่งผลให้แรงงานรับจ้างชาวจีนไร้ฝีมือมีโอกาสในการสะสมทุน และเลื่อนสถานะได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันนายทุนชาวจีนบางส่วนก็อาจลดสถานะลงมาเป็นเพียงแรงงานรับจ้างได้เช่นกัน และแรงงานรับจ้างชาวจีนบางส่วน ก็อาจถูกกดขี่และถูกตั้งผลประโยชน์ จนกระทั่งต้องประกอบอาชีพที่มีสถานะต่ำกว่าอาชีพแรงงานรับจ้างเดิมได้เช่นเดียวกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวจีน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และความสามารถของแรงงานรับจ้างชาวจีนเป็นสำคัญ

ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ตลอดจนภาวะสงคราม ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในสังคมไทย เนื่องจากเกิดภาวะอัตราว่างงานของแรงงานไทยเพิ่มขึ้นมาก ทำให้รัฐเริ่มมีแนวคิดที่จะให้แรงงานไทยได้เข้ามาประกอบการแทนที่แรงงานรับจ้างชาวจีนมากขึ้น โดยเฉพาะรัฐบาลคณะราษฎรภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยในปี พ.ศ. 2475 และรัฐบาลชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2481-2487 โดยรัฐได้เร่งดำเนินมาตรการต่างๆ ในการส่งเสริมอาชีพให้กับแรงงานไทย เช่น การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจต่างๆ การสงวนอาชีพบางอาชีพสำหรับคนไทยโดยเฉพาะ การกำหนดจำนวนแรงงานต่างด้าวในธุรกิจภาคเอกชน ตลอดจนการควบคุมปริมาณการเข้าประเทศของชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น ทำให้ชาวจีนมีสถานะกลายเป็นชนชาติศัตรู ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับแรงงานรับจ้างชาวจีนจึงยิ่งทวีเพิ่มขึ้น เพราะแม้ว่ารัฐบาลจะยังคงมีนโยบายผสมกลมกลืนชาวจีนอยู่ แต่จากระเบียบการในการร้องขอแปลงสัญชาติเป็นคนไทย ที่จะต้องมีการระบุถึงจำนวนสินทรัพย์ทั้งหมดของผู้ร้องขอ, ระยะเวลาในการพำนักอาศัยอยู่ที่ประเทศไทย และความสามารถทางภาษาไทย เป็นต้น ทำให้แรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถหลบหลีกมาตรการต่างๆ ของภาครัฐที่ดำเนินการกับชาวจีน โดยใช้วิธีการเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทยได้ จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจาก “จีนเก่า” และ “นายจ้าง” เป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงเป็นประเทศในระบอบคอมมิวนิสต์ของจีนแผ่นดินใหญ่ในปี พ.ศ. 2492 เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้รัฐมีมาตรการในการดำเนินการกับแรงงานรับจ้างชาวจีนอย่างจริงจัง เนื่องจากเกรงว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จีนจะเข้ามาแทรกแซงการดำเนินงานของสมาคมกรรมกรในประเทศ จึงส่งผลให้รัฐดำเนินการสำรวจจดทะเบียนกรรมกรขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2492 โดยมุ่งเน้นที่กรรมกรจีนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังดำเนินมาตรการสกัดกั้นการเข้าประเทศของแรงงานจีน โดยการกำหนดจำนวนชาวจีนเข้าประเทศไม่เกิน 200 คนต่อปี ในปี พ.ศ. 2492 และกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมในการพำนักอยู่ในประเทศเป็น 1,000 บาท ในปี พ.ศ. 2493 ส่งผลให้กลุ่มชาวจีนที่จะเข้ามาประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างมีจำนวนลดน้อยลงอย่างมาก และอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีนระลอกสุดท้ายที่เข้ามาใน

ประเทศไทย คือ กลุ่มแรงงานชาวจีนที่เข้ามาในปี พ.ศ. 2492 โดยกลุ่มแรงงานไทยได้เข้ามามีบทบาทในฐานะแรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ แทนที่กลุ่มแรงงานรับจ้างชาวจีน และแรงงานรับจ้างชาวจีนส่วนที่เหลือได้ถูกกลืนเข้ากับกลุ่มแรงงานไทยในที่สุด

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การลดบทบาทของแรงงานรับจ้างชาวจีนในรูปแบบต่างๆ นั้น เกิดขึ้นจากลักษณะความสัมพันธ์ของชาวจีน ควบคู่กับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับจ้างชาวจีนกับรัฐบาลไทยที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ต่างๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วงเวลาที่ชาวจีนถูกลดบทบาทความเป็นแรงงานรับจ้างลง จะเป็นระยะเวลาใกล้เคียงกับการที่แรงงานไทยระลอกใหญ่ได้เกิดขึ้น ซึ่งในระบะนั้นเป็นบรรยากาศของสงครามเย็น ที่ทางฝ่ายรัฐบาลไทยสนับสนุนการดำเนินการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ โดยการออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 รวมถึงการเข้าควบคุมสภาพแรงงานอย่างใกล้ชิด การที่จุดเริ่มต้นสำคัญของกลุ่มแรงงานไทยในภาคอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจากการต่อต้านคอมมิวนิสต์นี้ อาจจะเป็นเหตุผลประการหนึ่งหรือไม่ ที่ทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่สามารถเข้ามาสอดแทรกในชนชั้นกรรมกรในสังคมไทยได้ และการที่แรงงานไทยได้เข้ามามีบทบาทเป็นกลุ่มแรงงานรับจ้างที่สำคัญแทนที่แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ นั้น แรงงานไทยสามารถเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในระบบกงสี และระบบการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันและกันของชาวจีน ที่มีการฝังรากลึกต่อระบบแรงงานในสังคมกรุงเทพฯ ได้มากน้อยเพียงใด คงต้องทำการศึกษากันต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หจช. ร.5 ต.2.11/2 เรื่องเนรเทศจีนคนร้าย (11 ตุลาคม 125-24 กุมภาพันธ์ 126).

หจช. ร.5 ต.5/8 เรื่องจีนในบังคับโปรตุเกตุ (29 สิงหาคม-1 กันยายน 119).

หจช. ร.5 น.1.1/40 คอเรสปอนเดนซ์ เรื่องพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี ขออนุญาตแห่งเจ้าศาลเจ้าเก่า กับจะขอจุดดอกไม้ไฟถวายด้วย (28 กันยายน-8 ตุลาคม 110).

หจช. ร.5 น.1.1/41 คอเรสปอนเดนซ์ เรื่องให้พระยาโชฎีกกราชเศรษฐีสั่งบาญชีอำเภอกำนันกรมท่าซ้ายมายังกรมพระนครบาลด้วย (11 ตุลาคม-28 ตุลาคม 110).

หจช. ร.5 น.7.9/1 กรมพระคลังสินค้ามีหนังสือมาว่าจะขอตั้งผูกปี้ที่หอพิศใหญ่โรงโม้ศิลา และขอพลตระเวนไปประจำรักษาสัก 12 นาย และจะตั้งผูกปี้ตามสเตรชั่นพลตระเวนทุกๆ ตำบล และให้พลตระเวนไปกำกับโรงละ 2 นาย ด้วย (17 มิถุนายน-23 มีนาคม 110).

หจช. ร.5 น.7.9/2 เรื่องผูกปี้ซื้อมือจีนมณฑลกรุงเทพฯ ศก 119 (26 เมษายน-27 ธันวาคม 119).

หจช. ร.5 น.7.9/3 เรื่องผูกปี้ซื้อมือจีนในมณฑลกรุงเทพฯ ตามพระราชบัญญัติศก 119 (12 มกราคม 112-17 กุมภาพันธ์ 122).

หจช. ร.5 น.7.9/9 เรื่องผูกปี้ซื้อมือจีน ศก 125 และออกกฎเสนาบดีเพิ่มเติมเรียกค่าธรรมเนียมซื้อมือจีนที่มีอันตราขาย (4 มิถุนายน 125-6 เมษายน 126).

หจช. ร.5 น.8.7/3 เรื่องรายงานเรื่องความประพฤติจีน (17 มิถุนายน-25 พฤศจิกายน ร.ศ. 127).

หจช. ร.5 น.8.7/11 เรื่องจีนขออนุญาตตั้งสะพานทราย เกี่ยวเรื่องยกกรมท่าซ้ายมาขึ้นกระทรวงนครบาล (12 มีนาคม ร.ศ. 127 - 4 พฤษภาคม ร.ศ. 129).

หจช. ร.5 น.8.7/27 เรื่องจัดการปกครองจีน ตอน 1 (เกี่ยวที่จะตั้งกรมท่าซ้ายปกครองจีน) (28 มีนาคม 128-19 ตุลาคม 129).

หจช. ร.5 น.8.7/34 ปัญหาเรื่องจีนที่เข้ามากรุงเทพฯ (9 กันยายน-5 ตุลาคม 129).

หจช. ร.5 น.8.13/485 เรื่องเนรเทศจีน จำนวนเดือนมิถุนายน ร.ศ. 128 รวม 22 คน (29 พฤษภาคม-28 มิถุนายน 128).

หจช. ร.5 น.8.14/3 เรื่อง พระภาชีสมบัติบริบูรณ์ ยื่นเรื่องขอร้องพลตระเวนรักษาการ จับยาฝิ่นเถื่อนที่ตำบลด่านคลองรังสฤษ รวม 5 ตำบล กับสั่งให้มิสเตอร์ยาดีนจัดการให้ตกลงกับพระภาชี (7 ธันวาคม-15 มกราคม 118).

- หจข. ร.5 น.8.14/4 เรื่อง ขอให้กำชับพลตระเวนในการตรวจจับผิดเงินเดือนที่บ้านหลวงอุดรภักดิ์พานิช ให้ไว้ข้อหาไศรย (6-9 มิถุนายน 119).
- หจข. ร.5 น.23 เรื่องตายด้วยเหตุต่างๆ.
- หจข. ร.5 น.30/10 เรื่องจัดการทำสำมะโนครัวในกรุงเทพฯ (1 กันยายน 128-9 พฤษภาคม 132).
- หจข. ร.5 น.30/11 เรื่อง สำมะโนครัว ร.ศ. 129 (ร.ศ. 129).
- หจข. ร.5 น.33/1 เรื่องคอมมิติติกรมพระนครบาล นำคำลูกขุนปรึกษาโทษพวกย้ายเงินอั้งยี่ ซึ่งวิวาท ยิง พัน แทง กันที่ ถ.เจริญ ต.บางขวาง (30 มิถุนายน 108).
- หจข. ร.5 น.33/8 เงินจะก่อการเข้าอั้งยี่กันที่โรงสีกลไฟ พระยาพิศาลผลพานิชอีก (ร.ศ. 109).
- หจข. ร.5 น.33/12 เรื่องหัวหน้าอั้งยี่ก๊กต่างๆ ทำทัณฑ์บาล (ร.ศ. 100).
- หจข. ร.5 น.33/17 เรื่องอั้งยี่ในมณฑลกรุงเทพฯ. (25 มิถุนายน ร.ศ. 113 – 7 พฤษภาคม ร.ศ. 117).
- หจข. ร.5 น.37/8 เรื่องซื้อโรงสีกลไฟพระยาภักดี (โอจิว) ตำบลบางขวาง (5 ต.ค. 124-1 มิ.ย. 127).
- หจข. ร.5 ยธ.8.3/4 เรื่องตีก่อนว่าวัดราชบูรณ (ร.ศ. 112-117).
- หจข. ร.6 ต.24/1 รายงานเรื่องเมืองจีน (2453).
- หจข. ร.6 ต.24/2 เรื่องจีนตั้งรีปปลิก (2456).
- หจข. ร.6 ต.24/5 เรื่องจีนต่อจีนรบกันเอง (2458).
- หจข. ร.6 น.4.4/7 รายชื่อผู้ถูกเนรเทศ (30 ตุลาคม 2458-11 มีนาคม 2462)
- หจข. ร.6 น.4.4/13 ขออนุญาตเนรเทศจีน 15 คน ออกไปจากพระราชอาณาเขตสยามมิให้กลับเข้ามาจนตลอดชีวิต (3-5 กรกฎาคม 2453).
- หจข. ร.6 น.4.7/3 ความเห็นหลวงธรณีเนฎเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนพฤษภาคม ศก 129 (2-31 พฤษภาคม 2453).
- หจข. ร.6 น.4.7/11 ความเห็นหลวงธรณีเนฎเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนธันวาคม ศก 129 (5-31 ธันวาคม 2453).
- หจข. ร.6 น.4.7/12 ความเห็นหลวงธรณีเนฎเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์คี่หน้าขึ้นไป, ฮั่วเซียมซินไป จำนวนเดือนมกราคม และมีรายงานหลวงธรณีพุดถึงหนังสือพิมพ์ฮ่องกงด้วย (2-31 มกราคม 2453).
- หจข. ร.6 น.4.7/17 รายงานหลวงธรณีเนฎเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนมิถุนายน ศก130 (1-30 มิถุนายน 2454).
- หจข. ร.6 น.4.7/18 รายงานหลวงธรณีเนฎเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์คี่หน้าขึ้นไป, ฮั่วเซียมซินไป จำนวนเดือนกรกฎาคม ศก 130 (1-31 กรกฎาคม 2454).
- หจข. ร.6 น.4.7/24 รายงานหลวงธรณีเนฎเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน จำนวนเดือนธันวาคม รัตนโกสินทร ศก 130 (1-30 ธันวาคม 2454).

- หจช. ร.6 น.4.7/25 รายงานหลวงธรณีเนนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนมกราคม
รัตนโกสินทร ศก 130 (1-31 มกราคม 2454).
- หจช. ร.6 น.4.7/31 รายงานหลวงธรณีเนนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป จำนวนเดือน
กรกฎาคม รัตนโกสินทร ศก 131 (1-31 กรกฎาคม 2455).
- หจช. ร.6 น.4.8/3 เรื่องปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก และคำชี้แจงถึงวิธีใช้สำหรับโรงหญิงนคร
โสเภณี (16 กันยายน-3 ตุลาคม 2467).
- หจช. ร.6 น.4.8/4 (สำเนา) เรื่องจำนวนหญิงนครโสเภณีในงวดที่ 3 ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง ธันวาคม
พ.ศ. 2467 (18 ธันวาคม 2467).
- หจช. ร.6 น.12.3/7 เรื่องนายก๊กเทียม (จีนฮกเกี้ยน) กับพวกเป็นสมาคมอั้งยี่ทำร้ายนายกังเต็ก (25
กุมภาพันธ์ 2459-27 เมษายน 2460).
- หจช. ร.6 น.20.12/19 เรื่องความเห็นเอกชน ปัญหาเรื่องเงินในเมืองไทย (24-28 กรกฎาคม 2457).
- หจช. ร.6 น.20.12/26 เรื่องถูกบังคับให้เป็นจีน (17 ธันวาคม 2458-16 ตุลาคม 2459).
- หจช. ร.6 น.20.12/32 เรื่องจีนนำเด็กหญิงจีนมาขาย (12-13 กรกฎาคม 2460).
- หจช. ร.6 น.25/1 เรื่องร่างพระราชบัญญัติลักษณะเงินใหม่เข้าเมือง ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451).
- หจช. ร.6 น.25/2 เรื่องเงินก่อนการกำเริบ และหยุดงาน (6 มิถุนายน 2453-5 กันยายน 2462).
- หจช. ร.6 น.25/4 เรื่องจัดการปกครองเงิน (9 กันยายน 2453-13 กุมภาพันธ์ 2454).
- หจช. ร.6 น.25/20 เรื่องปัญหาเรื่องเงินที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร (8 กุมภาพันธ์ 2454-1
มีนาคม 2455).
- หจช. ร.6 น.25/30 เรื่องพระราชทานเงินค่าเก็บศพไว้ญาติไปฝังปีละ 2,000 บาท (5-7 สิงหาคม
2455).
- หจช. ร.6 น.31.3/48 เรื่องสำรวจกุลีชาวจีนที่ทำงานตามโรงสีต่างๆ (24 กรกฎาคม 2462).
- หจช. ร.7 พ.13/1 เรื่องกรรมกร (7 เมษายน 2470-7 มิถุนายน 2471).
- หจช. ร.7 พ.13/4 เรื่องสำนักงานกรรมกร (28 ตุลาคม 2472-30 กันยายน 2474).
- หจช. ร.7 ม.18/1 เรื่องรายงานเรื่องเงินก่อนความไม่สงบเรียบร้อย (พ.ศ. 2468-2470).
- หจช. ร.7 ม.18/6 เรื่องเงินปิดสินค้าญี่ปุ่นและหยุดงานและให้คนไทยทำงานแทน (19 พฤษภาคม-5
ธันวาคม 2471).
- หจช. ร.7 ม.18/12 เรื่องรายงานเรื่องเงินก่อนความไม่สงบเรียบร้อย (15 เมษายน 2473-1 สิงหาคม 2474).
- หจช. ร.7 ม.19/6 พระสุธรรมกิตยารักษ์ขอรับบำเหน็จพระนคร สังกัดกระทรวงพาณิชย์แลคมนาคม
(21 มิถุนายน-24 สิงหาคม 2470).
- หจช. ร.7 ม.21/7 เรื่องวางหลักการเนรเทศ (16 เมษายน 2472-10 พฤษภาคม 2475).

- หจช. (2) สร 0201.75/5 ความเห็นพระราชวังสัน เรื่องช่วยกรรมกรไทยในการก่อสร้าง (26 ตุลาคม-17 มกราคม 2475).
- หจช. (2) สร 0201.75/14 เรื่องกรรมกรว่างงานขอรับเหมางานสร้างทางรถไฟสายขอนแก่น (30 สิงหาคม 2476-10 ตุลาคม 2478).
- หจช. (2) สร 0201.75/18 เรื่องกรรมกรโรงสีไฟ (14 มกราคม 2476-16 เมษายน 2477).
- หจช. (2) สร 0201.75/35 เรื่องปรับปรุงค่าจ้างแรงงานและฐานะกรรมกรและคนงาน (11 พฤษภาคม 2486-4 พฤษภาคม 2494).
- หจช. (2) สร 0201.75/36 เรื่องกรรมกรบริษัทข้าวไทย (16 พฤศจิกายน 2488-3 กุมภาพันธ์ 2491).
- หจช. (2) สร 0201.75/38 เรื่องค่าจ้างแรงงานของกรรมกร ในองค์การรัฐบาล หรือเรื่องค่าแรงงานกรรมกร (21 เมษายน 2490-7 มิถุนายน 2492).
- หจช. (2) สร 0201.75/42 เรื่องการจดทะเบียนกรรมกร (11-16 สิงหาคม 2492).
- หจช. (2) สร 0201.76/1 เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าวเข้าเมือง (4 มกราคม 2472-6 กุมภาพันธ์ 2496).
- หจช. (2) สร 0201.76/2 บัญชีสถิติคนต่างด้าวเข้าออกประเทศสยาม (9 สิงหาคม 2475-28 กรกฎาคม 2481).
- หจช. (2) สร 0201.76/3 เรื่องตั้งด่านตรวจคนเข้าเมืองตามชายแดน (18 พฤษภาคม 2476-8 ตุลาคม 2481).
- หจช. (2) สร 0201.76/4 เรื่องผู้มีชื่อร้องขอผ่อนผันในเรื่องกฎหมายคนต่างด้าว (12 กรกฎาคม 2476).
- หจช. (2) สร 0201.76/10 คนจีนเดินทางไปนอกประเทศไทยมากผิดปกติ (5 กรกฎาคม 2478-4 กันยายน 2495).
- หจช. (2) สร 0201.77/1 จินขอให้พระยาโชฎีกกร่วมมือในการตรวจเงินเข้าเมือง และการเนรเทศจีนกับเรื่องกรมท่าซ้ายปกครองจีน (29 กรกฎาคม 2475).
- หจช. (2) สร 0201.77/2 เบ็ดเตล็ด (หลายเรื่อง) เกี่ยวกับเงินในประเทศไทย (8 สิงหาคม 2475-31 พฤษภาคม 2494).
- หจช. (2) สร 0201.77/26 เรื่องตั้งกรรมการผสม ไทย-จีน หรือกรรมการกรมท่าซ้าย (11 ตุลาคม-9 พฤศจิกายน 2492).
- หจช. (3) สร 0201.45.2/3 เรื่องการสำรวจสินค้าที่ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ และสิ่งของจำเป็นในการครองชีพภายในประเทศ (12 กุมภาพันธ์-18 มีนาคม 2485).
- หจช. (3) สร 0201.45.2/4 เรื่องจัดการให้ตั้งร้านจำหน่ายสินค้าย่อยของคนไทย (4 กรกฎาคม 2485-18 กรกฎาคม 2487).

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2408-2411.** พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชหัตถเลขา ภาค 3 ตอน 2 ระหว่างพุทธศักราช 2434 ถึงพุทธศักราช 2453.** พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. **ตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย และเลิกหวย. ในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 5.** พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 5.** พระนคร: บรรณาการ, 2514.

ทวน วิริยาภรณ์ (ผู้รวบรวม). **พระราชดำรัสคราวเสด็จเยี่ยมโรงเรียนจีน. ใน พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท.** พระนคร : ป. พิศนาคะการพิมพ์, 2507.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1.** พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2.** พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1.** พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 1.** พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2.** พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

“บัญญัติที่ 4 ทุนส่วนสามัญซึ่งได้จดทะเบียนไว้ที่กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม.” **จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 20** (เมษายน 2469).

“บัญญัติแสดง...(2) บริษัทจำกัดสินใช้ (3) ห้างหุ้นส่วนจำกัดสินใช้ ซึ่งได้จดทะเบียนที่กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม.” **จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 19** (มกราคม 2468).

“ประกาศกรมโยธาธิการ.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 8** (7 กุมภาพันธ์ 110) : 410-411.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56** (6 พฤศจิกายน 2482): 2359.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยมใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน และสัญชาติ.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56** (24 มิถุนายน 2482): 810.

“พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2475.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49** (3 กุมภาพันธ์ 2475): 609.

“พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ไร้อาชีพ พ.ศ. 2484.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58** (30 กันยายน 2484): 1222-1224.

“พระราชบัญญัติเรือสยาม พ.ศ. 2481.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56** (10 เมษายน 2482): 230.

“พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง รัตนโกสินทร 119.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 17** (13 มกราคม 119): 594-595.

“พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. 131.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29** (1 กันยายน 131): 139-140.

“พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456.” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29** (30 มีนาคม 2455): 279.

รัตนัญบัติ, หลวง (ผู้รวบรวม). ประกาศให้ราษฎรไทยจึนรู้ทั่วกัน. ใน **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1**. พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจิตติ ดิงศภัทย์ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 สิงหาคม 2540. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2541.

รัตนัญบัติ, หลวง. ผู้รวบรวม. ประกาศเรื่องเงินค่าตราค่าธรรมเนียมตั้งอากรบ่อนเบี้ยกรุงเทพฯ. ใน **ประชุมกฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 3**. พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจิตติ ดิงศภัทย์ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 สิงหาคม 2540. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2541.

สารบัญชึสำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2541.

เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม). “ประกาศว่าด้วยกงชุนอังกฤษ จะทำตึกอนุญาตให้คนทั้งปวงรับจ้างแลขายสิ่งของได้.” **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5**. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2478.

เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม). “พระราชบัญญัติฝืน พ.ศ. 2464.” **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 33**. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2478.

เสถียร ลายลักษณ์. “พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พุทธศักราช 2470.” ใน **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 40**. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2478.

หลวงประดิษฐมนูธรรม (ผู้รวบรวม). “ประกาศเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง.” ใน **ประชุมกฎหมายไทย ภาค 5 เล่ม 2**. พระนคร: โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2474.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือ

กมล จันทรส (ผู้เรียบเรียง). **อิทธิพลชาวจีนโพ้นทะเล และบทบาทของคนจีนในประเทศไทย สมัยปัจจุบัน**. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2506.

กวรรณิการ์ ตันประเสริฐ และคณะ. **ปอเต็กตึ๊ง บนเส้นทางประวัติศาสตร์สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

กิตติ ตันไทย. “คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367-2453).” ใน **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. “บทบาททางการเมืองของชาวจีน.” ใน **ชาวจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2517.

ขุนบัญญัติวรภาพ. “สนทนากับคนสูบฝิ่น.” ใน **เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง จากหนังสือวชิรญาณ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2520.

คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. **จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2525.

“ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการทำเรือแห่งประเทศไทย.” ใน **การทำเรือแห่งประเทศไทย**. พระนคร: โรงพิมพ์การทำเรือแห่งประเทศไทย, 2509.

คาร์ล บอค. **ท่องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง**. แปลจาก *Temples and Elephants: The Narrative of a Journey of Exploration through Upper Siam and Lao*. แปลโดย เสถียร พันธรั้งซี่ และอัมพร ทีชะระ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2543.

เจนนิเฟอร์ เวย์น คุชแมน. **การค้าทางเรือสำเภาสยามยุคต้นรัตนโกสินทร์**. แปลจาก *Field from the Sea: Chinese Junk Trade with Siam during the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries*. แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ฉิงหง. “ชาวจีนแต่จิวที่อพยพมาเมืองไทยในยุคแรก.” ใน **รวมสารคดีแปล'89**. แปลโดย โยธิน ย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532.

ชอมเมอร์วิลล์ แม็กซีเวล. **สยามริมฝั่งเจ้าพระยา**. แปลจาก *Siam on the Meinam from the Gulf to Ayuthia*. แปลโดย ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2544.

ณรงค์ พ่วงพิศ. **นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518.

ตัวน ลี เซิง และ บุญยี่ง ไร่สุขสิริ. **ความเป็นมาของวัดจีน และศาลเจ้าจีนในประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทย, 2543.

ตัวน ลีเซิง. “การค้นคว้าขั้นต้นเกี่ยวกับเรื่องเมืองท่าจางหลินของอำเภอเชิงห้าย เรือหัวแดง และการอพยพไปอยู่สยามของคนจีนแต่จิว.” ใน **ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคอื่นๆ เดิมทีเจ้าชั้น สมัยที่หนึ่ง ท่าเรือจางหลิน (2310-2393).** แปลโดย สันติ ตั้งรพีพากร.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ถาวร ลิกขโกศล. **ชื่อและแซ่ของคนจีน.** กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, 2537.

แถมสุข นุ่มนนท์. **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

สายธาร, 2544.

ทวี ธีระวงศ์เสรี. **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

โอเดียนสโตร, 2517.

เทียน อี้ชกุล. “วิวัฒนาการบริหารแรงงานในประเทศไทย.” ใน **บทความเกี่ยวกับการแรงงาน และ**

องค์การกรรมกรระหว่างประเทศ. พระนคร: กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, 2512.

ธเนศ อารมณ์สุวรรณ. “ระบบแรงงานไทยในอดีต: จากสมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงก่อนสงครามโลก

ครั้งที่ 2.” ใน **ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2518.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์

และมนุษยศาสตร์, 2535.

นายปาลหอบพระสมุท. “การสนทนากับเจ๊กลากรถ.” ใน **เรื่องอ่านเล่นและเรื่องเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง**

จากหนังสืออชิรญาณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2520.

นิจ หิญชีระนันท์และคณะ. “ถนน : วิวัฒนาการในรอบ 200 ปี.”ใน **การเปลี่ยนแปลงของ**

กรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี : วัง วัด บ้าน คลอง ตลาด ถนน (เอกสารประกอบการ

สัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ณ ห้องประชุมสาร

นิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21-22 มิถุนายน 2525.

นิติ เอียวศรีวงศ์. “วัฒนธรรมกะฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์.” ใน **ปากไก่และใบเรือ ว่า**

ด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

แพรวสำนักพิมพ์, 2538.

“บันทึกของทูตปรัสเซีย เมื่อปี ค.ศ. 1862 (พ.ศ. 2405) การเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัว และการทำสนธิสัญญาระหว่างปรัสเซีย-สยาม.” ใน **เยอรมันมองไทย.** แปลโดย

อำภา โอตระกูล. พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520.

ไบตัน (นามแฝง). **จดหมายจากเมืองไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2522.

ปริมาณชาติชินนอส, พระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระ. “โคลงฉันท์กาพย์กลอนเฉลิมพระเกียรติใน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน.” **ยอพระ
เกียรติกับลิลิตรวบรวมจากหนังสือวชิรญาณ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.

ประสาร มฤคพิทักษ์. **ไกลเกินฝัน**. กรุงเทพฯ : บริษัท บพิธ การพิมพ์ จำกัด, มปป.

ผาณิต ทรงประเสริฐ. “นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ.
2481-2487.” ใน **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ:
ไอ.เอส.พี.ริ่งติ้งเฮ้าส์, 2539.

ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต. “บ้านในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี
(พ.ศ. 2325-2525).” ใน **การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี: วัด บ้าน
คลอง ตลาด ถนน** (เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุง
รัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21-
22 มิถุนายน 2525).

พรณี บัวเล็ก. **กู่ลิลิตการถกกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2542.

พอพันธ์ อุยยานนท์. “ค่าจ้างแรงงานในประวัติศาสตร์ไทย.” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย ฉบับ
กู่ศักดิ์ศรีกรรมกร**. ฉลอง สุนทรวาณิชย์และคณะ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: บริษัท
เอ็ดดิสัน เพรส โพรดักส์ จำกัด, 2541.

พิชิต จงสถิตย์วัฒนา. “การเคลื่อนไหวของกรรมกรไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 – 14 ตุลาคม 2516.” ใน
ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์นิเทศ, 2518.

พิมพ์ประไพ พิศลยบุตร. **สำเภายามตำนานแจ๊กบางกอก**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544.

เพียงพลอย ไพลิน. “อาหารจีนที่เข้ามามีบทบาทต่อวัฒนธรรมการกินของไทย.” ใน **คนจีน 200 ปี
ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2**. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, 2531.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พวกยิวแห่งบูรพทิศ และเมืองไทยจึงตื่นเกิด**.
กรุงเทพฯ: มุลินีพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528.

มงเชญอร์ ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องกรุงสยาม**. แปลจาก Description of the Thai Kingdom or
Siam. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2520.

ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง. **จากอาสาถึงหย่าฉ่า ตำนานคนกวางตั้งกรุงสยาม**. กรุงเทพฯ: ร้านนาย
อินทร์, 2543.

วิเทศน์ปริทัศน์. “พัฒนาการทางชนชั้นของประชาคมจีนในสยาม.” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระ
บรมโพธิสมภาร ภาค 2**. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ, 2531.

- วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณารักษ์). **ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์. **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. แปลจาก Chinese Society in Thailand: An Analytical History. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2529.
- วิลเลียม, เจ้าชายแห่งสวีเดน. **ดินแดนแห่งแสงตะวัน: บันทึกความทรงจำจากการเดินทางในดินแดนตะวันออก**. แปลโดย เสาวลักษณ์ กี่ชานนท์. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.
- ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์. “ชีวิต ความคิด และการต่อสู้ของ ถวัติ ฤทธิเดช เมื่อแรงงานคิดหาญเปลี่ยนแปลงโลก.” ใน **ประวัติศาสตร์แรงงานไทย กุหลาบ-14 ตุลาฯ-วีรบุรุษกรรมกร**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์ จำกัด, 2542.
- ศิลปากร, กรม. **เอกสารของครอว์ฟอร์ด**. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2515.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. “การควบคุมชาวจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2325-2435.” ใน **ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคอินโดจีน สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจางหลิง (พ.ศ. 2325-2393)**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สง่า กาญจนาคพันธุ์. **กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2524.
- สมเกียรติ วันทะนะ. **วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย เค้าโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบุญ สุธาสำราญและคณะ. **ชุมชนชาวจีน: ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: รายงานวิจัยเสนอต่อฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. **ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- สุชาดา ตันตสุรฤกษ์. **ไผ่กวน การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ. **เงินทักษิณ: วิถีและพลัง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

สุนทรী อาสะวะไวย์ และ นิติ กสิโกศล. **วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1.**

กรุงเทพฯ: เอกสารวิจัยหมายเลข 15 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ช่วงแห่งชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิเวอร์บุ๊กส์ จำกัด, 2538.

เสฐียรโกเศศ. **ฟื้นความหลัง เล่ม 1.** พระนคร: สำนักพิมพ์ศิษย์สยาม, 2513.

ไสมทัต เทเวศร์ (ผู้รวบรวม). “นิราศชมตลาดสำเพ็ง.” ใน **กรุงเทพฯ ในนิราศ.** กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2521.

หลินปัน. **อั้งตีเกี้ยว เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก.** แปลโดย เกษียร เตชะพีระ. กรุงเทพฯ:

คบไฟ, 2540.

อ.บ. (คุณหญิงผะอับ โปะชะกฤษณะ). สาวชาวกรุง. ใน **อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ**

ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิงผะอับ โปะชะกฤษณะ. กรุงเทพฯ: บริษัท

อัมรินทร์พรินดีแอนด์พับลิชชิง จำกัด, 2536. (ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ 15 พฤศจิกายน 2536).

อดิน รพีพัฒน์, มรว. **สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2416.** แปลจาก The

Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period, 1782-1873. แปลโดย

มรว.ประกายทอง สิริสุข และพรณี ฉัตรพลรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527.

อนันต์ พิบูลสงคราม. **จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท

พริกหวานกราฟฟิค, 2540.

อมรา พงศาพิชญ์และปรีชา คุณินทร์พันธุ์ (บรรณาธิการ). **ระบบอุปถัมภ์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อัมพร เอี่ยมสุรีย์. **รักษาติงชีพ: ชีวิตประวัติเหี้ยมกวมเอี่ยม.** แปลโดย เสาวคนธ์ รัตนวิจิตรศิลป์.

กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด มีเดีย เพรส, 2537.

อิทธิ โยโนเอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ. **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี.** แปลโดย พลับพลึงคงชนะ

และคณะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2530.

เออิจิ มูราชิม่า. **การเมืองจีนสยาม.** แปลโดย วรศักดิ์ มหัทธโนภาพ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

แอรอนสท เอ เบอช. “อำนาจความเป็นใหญ่กับทัศนคติและท่าทีต่อการทำงานของคนในประเทศ

ไทย.” ใน **เยอรมันมองไทย.** แปลโดย อรัญญา โรสเซนแบร์ก-พรหมนอก. พระนคร:

สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520.

บทความในวารสาร และหนังสือพิมพ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ชาตินิยมในขบวนการประชาธิปไตย.” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 13 ฉบับที่ 11 (กันยายน 2535): 184.

ปิยนาด บุนนาค. “ลำเพ็ญ : ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2325-2475).” **วารสารราชบัณฑิตยสถาน** ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2536) : 65.

มะดัน. “น้ำพริกป่า-น้ำปลาหวาน.” **จีนในสยามวารศัพท์** (18 เมษายน 2465) : 6.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. “การรวมกลุ่มของจีนสยาม.” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 18 ฉบับที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2540) : 105.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “ประวัติการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกรไทย.” **รพี** 23 (2523): 97.

สายชล วรรณรัตน์. “เศรษฐกิจและสังคมในสมัยปลายอยุธยา,” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2525): 20.

วิทยานิพนธ์

กาญจนา จินตกานนท์. “นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับภาษีอากรการพนัน พ.ศ. 2367-2460.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

จงใจรัก ปกพัฒน์กุล. “นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับกรรมกรระหว่าง พ.ศ. 2475-2499.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.

ทวีศักดิ์ สุภาษา. “การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448).” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ปรารภนา โกลเมน. “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440-2488.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

- พจนานุกรมเรื่องอรุณ. “การเดินทางเรือพาณิชย์กับเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2398-2468.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- พรรณิ บัวเล็ก. “ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457-2482.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พลกฤ อังกินันท์. “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2513.
- พวงร้อย กล่อมเกลี้ยง. “พระบรมราชโองบายเกี่ยวกับปัญหาเงินในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการ
ประสานมิตร, 2516.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500).”
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- มัลลิกา เรืองระพี. “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1
ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- วิยะดา ทองมิตร. “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325-2453.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์. “ผูกปี้: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์.”
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สยามพร ทองสารี. “ผลกระทบจากการตัดถนนในกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) : ศึกษาเฉพาะกรณีการตัดถนนในกำแพงพระ
นครด้านเหนือและด้านใต้พระนคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติ
ศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- สาวิตรี ทัพพะสุต. “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-
2453.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. “ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453).”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สุพจน์ เจียมใจ. “การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่าง พ.ศ. 2325-2393.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.

สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์. “ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

การสัมภาษณ์

นายชูศักดิ์ แซ่จิว. ช่างไม้ชาวจีนอพยพที่เข้ามาในปี พ.ศ. 2480. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม พ.ศ. 2544.

นายชูศักดิ์ แซ่จิว. สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2545.

ภาษาอังกฤษ

Akira, Suehiro. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Chiang Mai: Silkworm Books, 1996.

Baker, Hugh and David Roberts. *Chinese Family and Kinship*. London: The Macmillan Press, 1979.

Chantavanich, Supang. “From Siamese-Chinese to Chinese-Thai: Political Conditions and Identity Shifts among the Chinese in Thailand.” In *Ethnic Chinese in Southeast Asians*. Edited by Leo Suryadinata. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1997.

Crawford, John. *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1967.

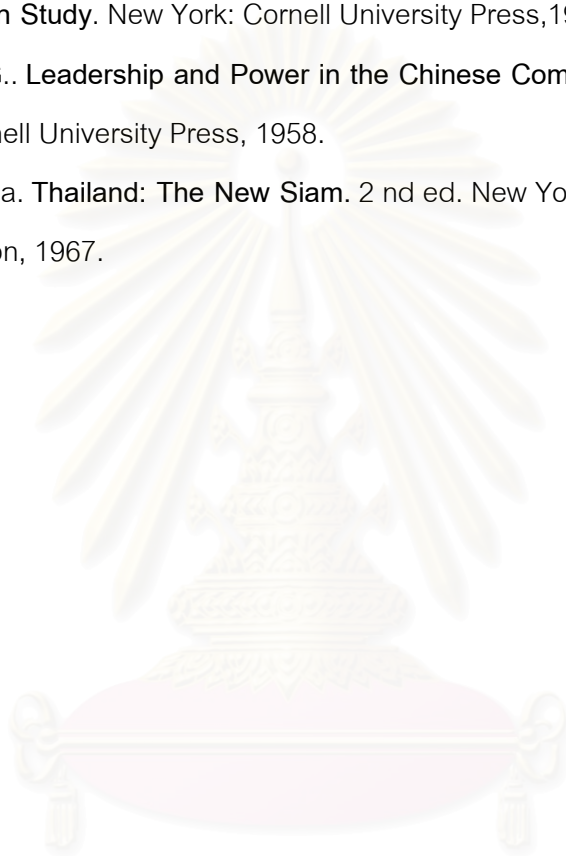
Finlayson, George. *The Mission to Siam and Hué: 1821-1822*. Singapore: Oxford University Press and The Siam Society, 1988.

Hwang, Yen Ching. *Coolies and Mandarins: China's Protection of Overseas Chinese during the Late Ch'ing Period (1851-1911)*. Singapore: Singapore University Press, 1985.

Hwang, Yen Ching. *The Overseas Chinese and the 1911 Revolution*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1976.

- Jottrand, Émile. **In Siam: The Diary of a Legel Adviser of King Chulalongkorn's Government.** Translation and Introduction by Walter E. J. Tips. Bangkok: White Lotus Co., Ltd, 1996.
- Mabry, Bevars D. **The Development of Labor Institution in Thailand.** New York: Department of Asian Studies Cornell University, 1979.
- Punyodyana, Boonsanong. **Chinese-Thai Differential Assimilation in Bangkok: An Exploration Study.** New York: Cornell University Press, 1971.
- Skinner, William G.. **Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand.** New York: Cornell University Press, 1958.
- Thompson, Virginia. **Thailand: The New Siam.** 2 nd ed. New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1967.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ใบอนุญาตจัดไม่มีหลักแหล่ง แลเป็นคนกระทำความรำคาญแก่ประชาชนพลเมือง ซึ่งกรมตำรวจ ลับได้ ขออนุญาตเสนาบดีเนรเทศโดยไม่เกี่ยวแก่ศาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458-2461¹

ปี 2458 เนรเทศ 4 คน

ปี 2458	ชื่อผู้ต้องเนรเทศ	
1. 20/7	จีนซุนหลี่ หรือหยิน	เคยต้องโทษเนรเทศไป 1 ครั้ง แล้วกลับเข้ามาอีก
2. 21/12	จีนเจียงหรือเยียม เฮงเฮียะหรือกุน, กงเอี้ยง	ต้องโทษมา 5 ครั้ง หนีกลับเข้ามาอีก
3. 21/12	จีนโปเซียง หรือโปเซียง	ลักทรัพย์แลต้องโทษมาแล้ว 3 ครั้ง
4. 23/12	จีนตาเค	นำประกาศอักษรจีนเที่ยวแจก แลหลอกหลวงเอาเงินแก่พวกจีน

ปี 2459 เนรเทศ 30 คน

ปี 2459	ชื่อผู้ต้องเนรเทศ	
5. 2/2	จีนฮกหงวน จู้ย เทียนอ้อ อียิบ	เปนพวกหมู่ซ่องอั้งยี่ ไม่มีหลักแหล่ง
6. 3/2	จีนบ๊วย หรือเจง	เปนพวกอั้งยี่ ศาลลงโทษปรับมาแล้ว 2 ครั้ง
7. 6/3	จีนฮั่ว กับจีนหยู	มีลักเครื่องหมายเปนพวกอั้งยี่ แลใช้อาวุธวิวาทกัน 1 ครั้ง
8. 5/4	จีนเจียง จัง จังเซง รั้ว สือ เท่งจุง เน็กอวย เท่ง จู้ย เซี่ย กัว ไถ่กู่ เกียงใจ ฉี	เปนพวกอั้งยี่ทำร้ายร่างกาย และก่อการวิวาทกันที่ตลาดวันจันทร์ สโมสรตำบลบางกระบือ เพราะฉะนั้นเรื่องนี้เนรเทศไปรวม 15 คน
9. 12/4	จีนคู้ย หรือ เสง	เคยรับโทษจำคุก แลถูกปรับมาแล้ว 4 ครั้ง
10. 12/4	จีนซัง หรือเจียบ ไซ้	เคยเนรเทศออกไป แล้วหนีกลับเข้ามาอีก
11. 25/4	จีนลง หรือเสง หรือฟุก	เคยต้องโทษมา 2 ครั้งแล้ว แลถูกจับถนาล้วงกระเป๋าอีก 1 ครั้ง
12. 27/4	จีนบ๊วย	ตั้งร้านเจ้าพอง แลกระทำการรับจำนำในเวลากลางคืนสั่งให้เรียกประกันทานบนไว้แลปล่อยตัวไปครั้ง 1
13. 28/4	จีนปู้ หรือไ้ หรือโอว	เคยต้องโทษแล้ว 2 ครั้ง ทำร้ายร่างกายแย่งชิง แลลักอักษรจีนเปนพวกอั้งยี่

¹หจข. ร.6 น.4.4/7 รายชื่อผู้ถูกเนรเทศ (30 ตุลาคม 2458-11 มีนาคม 2462).

ปี 2459	ชื่อผู้ที่ต้องเนรเทศ	
14. 18/6	จีนจ้ว หรือซัว หรือเหมา	เคยต้องโทษแล้ว 2 ครั้ง ทำร้ายแย่งชิงทรัพย์เงินเฮง
15. 12/9	จีนยิวหว่า, อู๋ย, เหลม, ก๊ก, เหยียน	กระทำการแจกประกาศแก่ลูกจ้างตามโรงเลื่อยให้ขึ้นราคาค่าจ้างเลื่อยไม้ สั่งให้เรียกประกันทานบนไว้ และปล่อยตัวไปครั้ง 1
16. 23/10	จีนเซงคูนหรือเซงจุน, ฮุ้น, ซิม	เคยต้องโทษมา 8 ครั้ง มีสักอักษรจีนตามตัวว่าเป็นพวกเหล่าร้าย
17. 1/11	จีนเหม็ง	ว่ามีว่สมพวกอั้งยี่รับจ้างทำการทุจริตปิดสินค้ายี่ปูนแลก่อการวุ่นวาย
18. 20/12	จีนหลิม	เคยต้องโทษมา 1 ครั้งเป็นพวกอั้งยี่ไม่มีหลักแหล่งหาเลี้ยงชีพอย่างไร
19. 27/12	จีนซ่ง	เป็นพวกอั้งยี่กระทำการทุจริตก่อการวุ่นวาย แลเป็นคนพาลด้วย
20. 27/12	จีนก่อเกียะ, ซุง, เฮีย	เคยต้องโทษมาแล้วทั้ง 3 คน มีลายสักเครื่องหมายอั้งยี่ก่อการวุ่นวาย

ปี 2460 เนรเทศไป จีน 16 คน ฝรั่งเศส 8 คน หนิง 5 คน รวม 29 คน

ปี 2460	ชื่อผู้ที่ต้องเนรเทศ	
21. 2/3	จีนซอ	เคยต้องโทษ 2 ครั้ง กับถูกศาลเรียกประกันทานบนถานเป็นคนจรจัด 1 ครั้ง แลลักทรัพย์ด้วย
22. 15/3	จีนเซียะ	สักเครื่องหมายเป็นพวกอั้งยี่ แลเป็นอั้งยี่ที่เมืองจีนมาแล้ว
23. 26/3	จีนเสล หรือเสน	ไม่ปรากฏการทำมาหากิน ประพฤติตนในทางทุจริตใช้อุบายล่อลวงราษฎรต่างๆ เพื่อจะเอาทรัพย์
24. 25/4	จีนต่าย, ไล้	เป็นหัวหน้าอั้งยี่คนละพวก คุมพรรคพวกไปวิวาทกันที่ต.คลองเตย และขู่นรษากรให้เข้าเป็นพวกของตน
25. 7/6	จีนมู่เหนียว	ลักเล่นการพนันหลายครั้งไม่เข็ดหลาบ
26. 24/6	ชาติตุระกี 7 คน	ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เนรเทศ
27. 15/6	จีนกิมหรือซิว, ใจเก๊า	ทำการขู่เข็ญเอาเงินจากราษฎร เป็นพวกอั้งยี่บ่อนเสง
28. 8/7	จีนคุง	เป็นคนจรจัดไม่มีหลักแหล่งที่อยู่
29. 12/7	จีนบ่วนเฮง	เคยต้องคำพิพากษาจำคุก ถานทำร้ายทรัพย์
30. 25/7	จีนซี้	ตั้งบ่อนประชุมกัน ลักเล่นการพนันหลายครั้ง

ปี 2460	ชื่อผู้ที่ต้องเนรเทศ	
31. 24/8	จีนซุนหรือตั้งหรือเท่ง	เคยต้องโทษก่อนการวิวาห์มาแล้ว 2 ครั้ง มีลายสัก เป็นอั้งยี่ด้วย
32. 22/10	จีนเสียม	เป็นพวกอั้งยี่ชาเตี้ยมต้องหาว่าเป็นพวกคนร้ายปล้นบ้าน นายง่วนเสงด้วย
33. 30/10	จีนเฮีย	ลักสังกะสีของผู้ที่ต้องเพลิงไหม้แลต้องโทษแล้ว 3 ครั้งไม่ หาเลี้ยงชีพอย่างไร
34. 15/11	นายซีริก(ชาติรูเมเนีย) กับหญิงชาติศัตรู 5คน	นายซีริกได้กระทำผิดกฎหมายหลายครั้ง หญิง 5 คนซึ่ง เป็นคนชั่ว มีเรื่องที่ 13 ส่วน 11 รวมอยู่แฟ้มเดียวกับเชลย ศึกเยอรมัน
35. 16/11	จีนจิว	มีสักหลังแขนว่าเป็นพวกอั้งยี่คนหนึ่ง
36. 20/11	จีนฮุย	ต้องโทษก่อนการวิวาห์มาแล้ว 3 ครั้ง แลมีสักว่าเป็นอั้งยี่ คณะชาเตี้ยม
37. 5/12	จีนจกิม	เป็นสำนักประชุมลักเล่นการพนัน แลเป็นพวกอั้งยี่ด้วย

ปี 2461	ชื่อผู้ที่ต้องเนรเทศ	
38. 30/1	จีนพง	เคยต้องโทษมาแล้ว แลเครื่องหมายสักว่าเป็นพวกอั้งยี่ คณะหนึ่ง
39. 30/1	จีนหยี่	เป็นเจ้าของลักเล่นการพนัน ศาลปรับจำคุก 1 ปี
40. 30/1	จีนเที่ยงหรือจาไฟ หรือ เคง	เคยต้องโทษมาแล้ว 2 ครั้ง แลสักว่าเป็นพวกอั้งยี่ป่วนเสง แลไม่ประกอบทำมาหาเลี้ยงชีพแต่อย่างไร
41. 15/5	จีนหลงเซียง	มีสักอักษรแสดงว่าเป็นพวกอั้งยี่คณะหนึ่ง
42. 19/5	จีนต้าเท้า,เฮง, ปู้ จีนฮกฮี้, หยง	มีพรรคพวกจีนก่อนการวิวาห์ทำร้ายร่างกายกันที่ตลาด บ้านทวาย กับที่ปากตรอกบริษัทเรือเมลิจีนสยาม ถือ พวกถือคณะเป็นทำนองอั้งยี่ เนรเทศ 28 คน
43. 29/5	จีนเจียว, คุณ	วิวาทขว้างปาทำร้ายซึ่งกันและกัน แลเป็นพวกอั้งยี่ด้วย
44. 29/5	จีนยิวซุ่น หรืออิวซุน	เคยต้องโทษมาแล้ว 2 ครั้ง แลเป็นพวกคณะอั้งยี่ป่วนเสง
45. 29/5	จีนซิง หรือติง	เคยต้องโทษมาแล้ว 3 ครั้ง น่าสงสัยจะเป็นอั้งยี่คณะใด คณะหนึ่ง
46. 31/5	จีนอู, หวย เจีย, ไทเซง ปักหลิม, เจียะ 5 คน	มีพวกอั้งยี่วิวาทกันที่นาวิกไต้เผง แลเคยได้รับโทษมาบ้าง แล้ว

ปี 2461	ชื่อผู้ที่ต้องเนรเทศ	
47. 5/6	จีนยั้ง	เคยต้องโทษมาแล้ว 3 ครั้ง แต่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งกับ เคยต้องโทษ ถานก่อการวิวาทอีกหลายครั้ง
48. 6/6	จีนม่วย	ทำอนาจารนางทองดี แลเคยต้องโทษถานก่อการวิวาทด้วย
49. 9/6	จีนเฮง	มีลายสักว่าเป็นอั้งยี่ กับเคยรับโทษถานก่อการวิวาท 2 ครั้ง แลทั้งไม่ลง ทะเบียนฟ้สามะโนคร้วว่าอยู่ตำบลใดด้วย
50. 12/6	จีนเฮงหรือเสี่ย จ่าย หรือสู่น หรือเฮง	เคยต้องโทษมาแล้ว 4 ครั้ง ล้วนแต่เรื่องพาลเกะกะทั้งสิ้น
51. 12/6	จีนไต้จั้ง	ทำร้ายร่างกายนายฮี้สู่นกับนายกวงตายแลปรากฏเปนยี่ เฮี้ยคนะอั้งยี่เถื่อนด้วย
52. 18/6	นายซิกซาริน (ชาติ แขกอาหรับ)	รัฐบาลอังกฤษ สงสัยว่าจะก่อการร้ายขึ้น เห็นว่าที่มี ความผิดนั้น ไม่สู้สำคัญนักเปนแต่ผิดทานบนนั้น ใ้หังค การเนรเทศไว้แลให้หาผู้รับรองไว้ครั้งหนึ่ง
53. 25/8	จีนหัก, ตัก, หนูน หรือหลวน	ลักเล่นการพนันต่างๆ แลกุ่มรุ่มทุบตีคนสืบสวนของเจ้า นำที่ด้วย
54. 21/10	จีนยินชัน, จีนจัน	ตั้งบ่อนลักเล่นการพนัน ที่ตำบลถนนเยาวราช
55. 21/10	จีนม้วย, จีนเม่ง	ตั้งบ่อนเล่นการพนัน ที่ตึกแถวถนนเจริญกรุง
56. 28/10	จีนซั้ง	ต้องหว่าก่อการวิวาทแลเคยต้องโทษมาแล้วถึง 2 ครั้ง เป็นคนอันทพาลด้วย
57. 1/11	จีนเจียบ้วย (ชาติคิกวางตุ้ง)	หาว่าตั้งบ่อนประชุมลักเล่นการพนัน แลเอาชาวต่าง ประเทศขัดขวางในการจับกุมด้วย
58. 22/11	จีนเซียง (แต่จิว)	หาว่าเป็นพวกอั้งยี่เคยต้องโทษมาแล้ว 2 ครั้ง แลลักเล่นการ พนันด้วย
59. 25/11	จีน ย., จิว, ชิวจั้ง, ลี, ฮวด, บัด, เซ่งนำ, ฮั่ว, รวม 12 คน (แต่จิว)	หาว่าก่อการวิวาททำร้ายร่างกายซึ่งกันแลกัน ที่นำโรงจิว ถนนเยาวราช
60. 3/12	จีนควง (แต่จิว)	หาว่าเคยต้องโทษมาแล้ว 3 ครั้ง แลกก่อการวิวาทกัน เป็นคน จรจัดด้วย

รวม 3 ปี 8 เดือน ที่เนรเทศไปแล้ว จีน 99 คน สังกัดจีน 3 คน แขก 1 คน ฝรั่งเศส 8 คน ฝรั่งเศส
หญิง 2 คน รวมทั้งสิ้น 115 คน.

ภาคผนวก ข

หลักการเนรเทศ พ.ศ. 2474¹

คนต่างด้าวผู้ใดต้องด้วยลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นผู้ทำลายความปลอดภัย หรือผาสุกแห่งสาธารณชน จักเป็นบุคคลอันไม่พึงปรารถนา ควรเนรเทศออกไปเสียนอกพระราชอาณาจักร คือ

1. ผู้ก่อการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครอง หรือทำลายล้างการปกครองภายในแห่งพระราชอาณาจักร โดยสิ่งสอนสิ่งที่เป็น หรือกระทำการเป็นเสียหายนามต่อแผ่นดิน หรือจะล้มเลิกรัฐบาล โดยใช้กำลัง เช่น การกระทำของพวกอะนาร์คิสต์ หรือ คอมมิวนิสต์ เป็นต้น

2. ผู้กระทำให้เสื่อมเสียความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศสยาม กับต่างประเทศ โดยก่อเหตุยุ่งยากขึ้นแก่ประเทศอื่นใดภายในพระราชอาณาจักร อันสามารถจะเป็นเหตุนำมาให้ประเทศสยามต้องถูกกล่าวคัดค้านจากประเทศนั้นๆ

3. ผู้ต้องโทษภายในประเทศสยาม แม้แต่ครั้งหนึ่งในความผิดเหล่านี้

- (1) ฐานประทุษร้ายต่อพระบรมราชตระกูล
- (2) ฐานขบถภายใน ภายนอกพระราชอาณาจักร
- (3) ความผิดต่อทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ
- (4) ฐานช่องใจ
- (5) ฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา หรือโดยไม่เจตนา หรือพยายามฆ่าคน
- (6) ฐานโทรมหญิงหรือใช้อำนาจข่มขืนกระทำชำเรา หรืออนาจารแก่หญิง และเด็ก
- (7) ฐานลักหรือรับซื้อเด็กในประเทศสยาม หรือพาเด็กออกนอกพระราชอาณาจักร โดยเจตนาร้าย หรือทุจริต
- (8) ฐานวางเพลิง
- (9) ฐานกรรโชก
- (10) ฐานวิ่งราว
- (11) ฐานชิงทรัพย์
- (12) ฐานปล้นทรัพย์
- (13) ฐานปลอมแปลงเงินตรา ธนบัตร ดวงตรา หรือหนังสือ
- (14) ฐานลอบตั้งโรงหญิงนครโสเภณี

¹พ.ศ. ร.7 ม.21/7 (สำเนา) ฉบับที่ 9/2714 จากเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึงอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 10 มิถุนายน 2474.

- (15) ฐานรับของใจ
- (16) ฐานคำอาวุธปืน หรือเครื่องกระสุนปืนโดยไม่ได้รับอนุญาต
4. เป็นผู้ต้องโทษภายในประเทศสยาม ตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป ในความผิดเหล่านี้คือ
- (1) ฐานลักทรัพย์
  - (2) ฐานทำร้ายร่างกาย บาดแผลสาหัส
  - (3) ฐานฝ่าฝืนกฎหมายในการค้าฝิ่น หรือยาเสพติดให้โทษ
5. เป็นบุคคลซึ่งปรากฏว่าเป็นอั้งยี่
6. คนจรจัด คนขอทาน หรือคนอนาจาร ไม่มีที่พึ่งอาศัย น่าจะตกอยู่ในภาวะแห่งประชาชนที่
จะต้องเลี้ยงดู
7. คนป่วยเป็นโรคเรื้อรัง ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือเป็นที่น่ารังเกียจแก่สาธารณชน
8. คนซึ่งศาลพิพากษาให้ส่งไปต่างจังหวัด ตามพระราชบัญญัติตัดสินคนจรจัด และคนที่เคยต้องโทษหลายครั้ง ร.ศ. 127
9. คนซึ่งต้องด้วยลักษณะพิเศษอื่นใด ซึ่งเสนาบดีเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อความปลอดภัย หรือ
ผาสุกแห่งสาธารณชน นอกจากบุคคลที่ได้กล่าวมาแล้ว
10. บุคคลซึ่งปรากฏว่า มีความผิดฐานลอบฆ่าสุกร หนีภาษีตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป ในชั้นศาล
หรือชั้นอำเภอก็ดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าว
ซึ่งจะเข้ามาในราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492¹

ประกาศกระทรวงมหาดไทย
เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าวที่จะให้เข้ามา
ในราชอาณาจักรไทย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๖๖ แห่งพระราชบัญญัติ
คนเข้าเมือง พุทธศักราช ๒๔๘๐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยประกาศ
ว่า จำนวนคนต่างด้าวที่จะให้เข้ามาในราชอาณาจักรไทยในปี พ.ศ. ๒๔๙๒
ให้อยู่ภายใต้บังคับแห่งข้อความ ดังต่อไปนี้

คนเข้าเมือง

1. ๒๐๐ คน สำหรับคนต่างด้าวและสัทธิชาติที่เป็นคนเข้าเมือง
๒. การนับจำนวนคนเข้าเมืองนี้ ให้เริ่มนับแต่วันที่ ๑ มกราคม
๒๔๙๒ เป็นต้นไป

คนที่ไม่นับเป็นคนเข้าเมือง

บรรดาคนต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทยตามเงื่อนไขข้างล่างนี้
ให้ถือว่า เป็นคนที่ไม่นับเป็นคนเข้าเมือง

๑. บุคคลที่มาเพื่อเหตุชั่วคราว เพื่อธุรกิจ หรือ เพื่อความ
สำราญ หรือ เพื่อเหตุอื่นใด
๒. บุคคลที่เดินทางผ่านประเทศไทย
๓. คนประจำเรือซึ่งปฏิบัติหน้าที่คนประจำเรือในเรือที่เข้ามาถึง
เมืองท่าในประเทศไทย เป็นการชั่วคราว
๔. นักเรียนซึ่งมีรายได้เพียงพอแก่การศึกษาและการเลี้ยงตัวเอง
ในประเทศไทย มีอายุอย่างน้อย ๑๖ ปี และประสงค์จะเข้ามาในประเทศไทย
เป็นการชั่วคราว และจะเพาะเพื่อการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมไทย ณ
โรงเรียนหรือสถานการศึกษาอื่น ๆ ซึ่งอธิบดีกรมตำรวจเห็นสมควร

¹ พ.ศ. (๒) สร 0201.76/1 เรื่อง ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องกำหนดจำนวนคนต่างด้าวซึ่งจะเข้ามา
ในราชอาณาจักรไทย ประกาศ ณ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๙๑.

คนเช่าเมืองนอกประเภทไควต่า

บุคคลประเภทต่อไป นี้ให้ถือว่า เป็นคนเช่าเมืองนอกประเภทไควต่า และจะอนุญาตให้เข้ามาในประเทศไทยได้

1. บุคคลที่รัฐบาลไทยวางจ้างมาทำราชการ ในประเทศไทย และครอบครัว กับคนเชื้อ
2. คนช่างค้าซึ่งมีเอกสาร อนุญาต ให้กลับเข้ามาในราชอาณาจักร ภายในกำหนดอนุญาต
3. บุตรของบิดามารดาที่เงินคนกลางค้า ซึ่งเกิดในระหว่างที่บิดามารดาออกไปต่างประเทศเป็นการชั่วคราว และมารดาได้เคยรับอนุญาตให้กลับเข้ามาในประเทศไทยอยู่แล้ว และในเมื่อเงินคนกลางกลับเข้ามาประเทศไทย มารดาถือเอกสารอนุญาตให้กลับก็ยังคงมีอายุใช้ได้อยู่ และได้รับอนุญาตให้เช่าเมืองแล้ว ทั้งนี้ โดยเงื่อนไขว่าบุตรเกิดห่างมากับมารดา
4. หญิงที่เงินคนไทยยกมาเนิก และ โศกุนย์ สืบสันตชาติไทย โดยการสมรส

การควบคุมไควต่าคนเช่าเมือง

ให้อธิบดีกรมตำรวจมีอำนาจที่จะประกาศเมืองภายนอกแห่งเป็นเมืองสำหรับคนเช่าเมืองของคนเช่าเมือง และกำหนดคนเช่าเมืองสำหรับเมืองแต่ละแห่งเป็นครั้งคราว ตลอดจนกำหนดระเบียบวิธีการควบคุมคนเช่าเมืองให้อยู่ภายใต้บังคับแห่งไควต่านั้นได้.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๙๑.

.....

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ภาคผนวก ง

ตารางแสดงจำนวนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี เท่าที่มา
จดทะเบียนพาณิชย์เพียงสิ้น พ.ศ. 2484¹

เลขที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนราย
๑	ทำแป้งที่ใช้เป็นอาหาร	๒๐
๒	ทำขนมจีน, ก๋วยเตี๋ยว, มีซั่วและเส้นหมี่ต่างๆ	๖๙
๓	ทำขนมปัง	๓๙
๔	ทำขนมปังแห้งและขนมหวานต่างๆ	๑๔๙
๕	ทำสุกรเค็มและแห้งทุกชนิด	๒๐
๖	ทำไส้กรอก	๑๖
๗	ทำเนื้อโคและกระป๋องเค็ม	๘
๘	ทำเปิดไก่ห่านเค็ม แห้ง	๑
๙	ทำปลาแห้ง	๓๒
๑๐	ทำปลาบรรจุกระป๋องและขวด	๑
๑๑	ทำผักแห้ง เค็ม ดอง	๔
๑๒	ทำน้ำมันมะพร้าว	๖
๑๓	ทำน้ำมันถั่ว น้ำมันงา	๒
๑๔	ทำน้ำมันสุกร	๙
๑๕	ทำเกลือป่น	๕
๑๖	ทำน้ำปลา	๑๓
๑๗	ทำน้ำซอสต่างๆ	๗
๑๘	ทำน้ำปลาถั่ว	๓๕
๑๙	ทำกะปิ	๒
๒๐	ทำเต้าเจี้ยว	๒๘
๒๑	ทำเต้าหู้	๔๓

¹ พ.ศ. (3) สร0201.45.2/3 รายการแสดงจำนวนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในจังหวัดพระนคร
และธนบุรี เท่าที่มาจดทะเบียนพาณิชย์เพียงสิ้น พ.ศ. 2484 (เฉพาะประเภทอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสิ่งจำเป็นในการ
ครองชีพ) จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเศรษฐกิจ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2485.

เลขที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนราย
๒๒	ทำเหล้าเบียร์	๑
๒๓	ทำสุรாயาไทยและจีน	๕
๒๔	ทำน้ำเชื่อมต่างๆ	๒
๒๕	ทำน้ำโซดาและน้ำหวานต่างๆ	๔๑
๒๖	ทำน้ำแข็ง	๑๗
๒๗	ทำอาหารบรรจุกระป๋องและขวด	๒๑
๒๘	ทำการหีบฝ้าย	๑
๒๙	ทำซีเมนต์	๓
๓๐	ทำน้ำมันกระเบา	๑
๓๑	ทำน้ำมันระหุ่ง	๓
๓๒	ทำน้ำมันเมล็ดฝ้าย	๑
๓๓	ทำน้ำมันจากเมล็ดพืชอื่นๆ	๒
๓๔	ทำไฮสตีร์	๒
๓๕	ทำการฟอกหนังสัตว์	๓๒
๓๖	ทำการไหมหิน	๔
๓๗	ทำปูนซีเมนต์และปูนขาว	๓
๓๘	ทำกระเบื้องซีเมนต์	๒๘
๓๙	ทำเครื่องจักรและเครื่องอุปกรณ์	๒๐
๔๐	ทำเครื่องมือต่างๆ	๕
๔๑	ทำขอมมีคม	๒
๔๒	ทำการตีเหล็ก	๒๙
๔๓	ทำชั้นลงหิน	๓
๔๔	ทำบาตรพระ	๗
๔๕	ทำการกลึงเครื่องโลหะ	๑๕๐
๔๖	ทำสิ่งของด้วยโลหะ	๑๕๐
๔๗	ทำการหล่อโลหะต่างๆ	๕๗
๔๘	ทำเครื่อง ตัก จุ่ม ตัดคืบ	๖
๔๙	ทำการชุบโลหะ	๓๖

เลขที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนราย
๕๐	ทำเครื่องสี ร่อน ผัดข้าวที่ใช้ด้วยมือ	๓๐
๕๑	ทำการทอผ้า	๒๑๖
๕๒	ทำเครื่องทอผ้า	๓
๕๓	ทำรูป	๓๖
๕๔	ทำยากันยุง	๑๒
๕๕	ทำตะเกียงและเครื่องประกอบ	๗
๕๖	ทำยาไทย	๑๑๘
๕๗	ทำการต่อรถจักรยาน	๑๐๑
๕๘	ทำยาจีน	๓๖
๕๙	ทำการต่อเรือกลไฟเรื่อนยนต์	๕
๖๐	ทำยาอื่นๆ	๗๙
๖๑	ทำการต่อเรืออื่นๆ	๖๐
๖๒	ทำเทียนไข และ เทียนขี้ผึ้ง	๒๔
๖๓	ทำเครื่องดินปั้น, เครื่องใช้ด้วยศิลา เครื่องเคลือบและลาย คราม	๓๒
๖๔	ทำเครื่องใช้ด้วยหินอ่อน	๒
๖๕	ทำเครื่องใช้ด้วยซีเมนต์	๖๕
๖๖	ทำเครื่องเรือนและเครื่องแต่งบ้าน	๒๘๔
๖๗	ทำพินอนหมอนมุ้ง	๒๖
๖๘	ทำเซลแลคและน้ำมันทาไม้	๕
๖๙	ทำเครื่องใช้ด้วยไม้	๓๕
๗๐	ทำถังไม้และหีบไม้	๔๕
๗๑	ทำเครื่องซังตวงวัด	๒๑
๗๒	ทำขวด	๒
๗๓	ทำถ่านไฟฟ้าและหม้อแบตเตอรี่	๒๑
๗๔	ทำถ้วยแก้วและเครื่องแก้ว	๗
๗๕	ทำการย้อมผ้าและแพรด้วยสี คราม และมะเกลือ	๗๗
๗๖	ทำสีย้อมผ้าและคราม	๙

เลขที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนราย
๗๗	ทำแป้ง ยาสีพื้น เครื่องหอมและเครื่องสำอางอื่นๆ	๑๑๐
๗๘	ทำสบู่	๒๖
๗๙	ทำหมวก	๔๐
๘๐	ทำรองเท้า	๑๕๘
๘๑	ทำการตัดเสื้อและเครื่องนุ่งห่ม	๕๕๕
๘๒	ทำเสื้อและเครื่องจักสาน	๖๙
๘๓	ทำเครื่องใช้ด้วยหนังสัตว์	๙๖
๘๔	ทำไม้ขีดไฟ	๓
๘๕	ทำซิกาเรตตส์	๙
๘๖	ทำซิการ์	๓
๘๗	ทำบุหรี่ยุโรป	๕๕
๘๘	ทำยาเส้นต่างๆ	๒๑
๘๙	ทำกระดาษ	๑
๙๐	ทำเครื่องเขียนต่างๆ นอกจากกระดาษ	๒๓
๙๑	ทำน้ำหมึกต่างๆ	๑๐
๙๒	ทำครั่งและกาวน้ำและแป้งเปียก	๙
๙๓	ทำการพิมพ์	๑๖๒
๙๔	ทำเชือกป่านและด้ายหลอด	๙
๙๕	ทำเครื่องถมและเครื่องเงิน	๑๖
๙๖	ทำแรงไฟฟ้า	๔
๙๗	ทำเครื่องสลัก แกะ กลึง	๒๑
๙๘	ทำเครื่องจับสัตว์น้ำ	๒
๙๙	ทำเครื่องอุปสมบท	๔
๑๐๐	ทำการเย็บร่ม	-
๑๐๑	ทำเครื่องใช้ด้วยสังกะสี	๙๔
๑๐๒	ทำการเชื่อมและบัดกรีสิ่งต่างๆ	๓๙
๑๐๓	ทำระหัดและเครื่องอุปกรณ์	๒๖
๑๐๔	ทำกระเบื้องกระดาษ	๒

เลขที่	ประเภทอุตสาหกรรม	จำนวนราย
๑๐๕	ทำเครื่องใช้ด้วยทองเหลือง	๑๘
๑๐๖	ทำกระดุมต่างๆ	๔
๑๐๗	ทำแจว พาย ด้ายจอบและเสียม ไม้คาน ถ่อ และเสาหลัก	๔๑
๑๐๘	ทำการเย็บเล่มหนังสือสมุด	๓๔
๑๐๙	ทำน้ำส้มสายชู	๑๖
๑๑๐	ทำแป้ง	๕
๑๑๑	ทำฟองเบ็ดเค็ม	๔
๑๑๒	ทำรองเท้าไม้	๑๗
๑๑๓	ทำการช่างไม้ทำบานประตู หน้าต่าง ๗	๒๕
๑๑๔	ทำเครื่องใช้ด้วยกระดาษ	๙
๑๑๕	ทำซองจดหมาย	๖
๑๑๖	ทำไม้กวาด	๑
๑๑๗	ทำเปล	๕
๑๑๘	ทำน้ำกลั่น	๑
๑๑๙	ทำสีและน้ำมันผสมสี	๓
๑๒๐	ทำโซดาซักผ้า	๑
๑๒๑	ทำไฟฟ้าเดินทาง	๓
๑๒๒	ทำเครื่องแกงสำเร็จ และน้ำพริกเผา	๕
๑๒๓	ทำไต้ปลา ปลาจ๋า ปลาเจ้า	๓
๑๒๔	ทำการไม้แป๊ะ	๒
๑๒๕	ทำแปรงต่างๆ	๖
๑๒๖	ทำน้ำตาลปีบ น้ำตาลปี๊ก	๓
๑๒๗	ทำนมข้น	๒
๑๒๘	ทำหนังหมูทอด	๑

ประวัติผู้เขียน

ชื่อและนามสกุล	นางสาวเปรมมา สัตยาภูมิจิพงศ์
วัน เดือน ปีเกิด	11 สิงหาคม 2520
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
ประวัติการศึกษา	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปี การศึกษา 2541 (เกียรตินิยมอันดับ 2) ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย